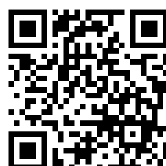
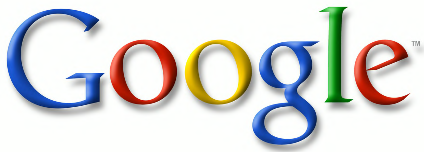
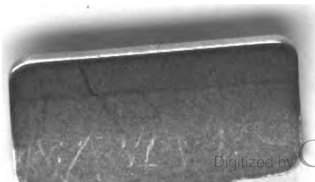

Google

NORDISK TIDSKRIFT

FOR

FILOLOGI.

NY RÆKKE.

5

FEMTE BIND.

Mail

KØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SÖN).

TRYKT HOS J. JÖRGENSEN & CO.

1880—82.

Medarbejdere i dette bind:

Ahlén, Konrad. adjunkt. Örebro.
Cavallin, Chr., professor. Lund.
Flodström, Isidor, fil. kand. Hedemora.
Forchhammer, Johannes, rektor, dr. Herlufsholm.
Gertz, M. C., professor, dr. København.
Hjärne, Harald, dr. phil. Upsala.
Jörgensen, C., cand. philol. København.
Korsch, Feodor, professor. Moskva.
Lange, Julius, docent. København.
Leffler, L. Fr., professor. Upsala.
Madvig, J. N., gehejmeråd, dr. phil. & jur. København.
Nyrop, Kr., cand. mag. København.
Piehl, Karl, fil. kand. Upsala.
Stenersen, L. B., dr. phil. Kristiania.
Thomsen, Vilh., docent, dr. København.
Trier, Gerson, cand. mag. København.
Ussing, J. L., professor, dr. København.

Indhold.

Side

Anmeldelser.

Mindre meddelelser.

Alfabetisk fortegnelse

over

behandlede steder af forfattere og texter.

(Steder, der kun ere anførte som exempler i grammatiske, lexikalske, historiske eller antikvariske undersøgelser, medtages ej.)

Til Pausanias V 16.

Af L. B. Stenersen.

I begyndelsen af 5te bogs 16de kapitel omtaler Pausanias Heratemplet i Olympia og nævner saa i § 2, at hvert 5te aar væve „de sexten kvinder“ — om hvilke han senere hen i samme kapitel fortæller mere — en peplos til gudinden. Derpaa fortsætter han: „de samme kvinder have ogsaa ledelsen af en væddekamp, „Heræerne“. Denne kamp er et væddeløb for piger. De ere ikke alle af samme alder; men først løbe de yngste, efter disse de, som ere dem nærmest i alder, og tilsidst de ældste af pigerne. § 3. De løbe paa følgende maade: deres haar er udslaget, chitonen rækker dem til lidt ovenfor knæet, og de lade den høire skulder blottet indtil brystet. Man har anvist ogsaa dem til deres kamp det olympiske stadium, men ved deres løb forkorter man stadiets længde omtrent med en sjettedel. De piger, som seire, giver man oliekranse og et stykke af den ko, som er bleven ofret til Hera.“ De faa endnu en æresbevisning, siger Pausanias, idet han tilføier: *καὶ δὴ ἀναθεῖναί σφισιν ἔστι γραψαμέναις εἰκόνας.*

Lige til den nyeste tid har man, saavidt jeg ved, i det hele været enig i opfattelsen af disse sidste ord, idet man har taget *γράφειν* i betydningen „male“ og oversat stedet: „og de have lov til at opstille (vie) sine malede portræter“. I de udgaver og oversættelser af Pausanias, jeg har havt leilighed til at se, er der i saa henseende ingen uenighed; stedet forklares paa denne maade af udgiverne Facius, Clavier, Siebelis, Schubart og Walz, og af oversætterne Amasæus, Gédoyn, Wiedasch, Schubart. Derimod er der, hvad texten angaar, nogen uenighed i et, for resten mindre væsentligt

punkt. Medens nemlig de fleste haandskrifter læse γραψαμέναις, findes i de to indbyrdes beslægtede haandskrifter (M og Va hos Schubart og Walz) læsemaaden γραψαμμένας; istedenfor dette konjicerede Facius γεγραμμένας, hvilket Clavier billigede og Siebelis har optaget i sin udgave. Denne konjektur kan ikke siges at være berettiget; der er ingen grund til at forlade haandskrifterne. Læsemaaden γραψαμένας kunde maaske optages; da maatte participiet ikke tages som attribut til εἰκόνας, men henføres som apposition til det dativiske infinitivssubjekt σφισιν. Men det er dog rimeligere, at γραψαμμένας er kommet ind ved en skrivfeil for γραψαμέναις, og man gjør vistnok rettest i at følge denne almindeligere læsemaade. For meningens vedkommende er det ligegyldigt, hvilken læsemaade man holder sig til. — Paa den ovenfor nævnte maade er stedet endvidere opfattet af Visconti (M. P. Cl. III, texten til t. 27), Clarac (mus. de sculpt. texten til pl. 864 nr. 2199), i Beschreib. der St. Rom II, b. p. 270, af H. K. E. Köhler (Ges. Schr. VI p. 223), Schœmann (Griech. Alterth. II^3 p. 516); ingen af disse udtaler sig for resten nærmere om stedet, og de kunne saaledes ingen tvivl have havt om dets mening. Ogsaa Kekulé, der læser γεγραμμένας, ytrer, at han kun kan forstaa udtrykket om malede billeder (Die Gruppe des Künstlers Menelaos, s. 29 f.).

Nogen tvivl ytrer Rathgeber (Ersch u. Grubers Encyclop. III, 3 p. 152). Han læser γεγραμμένας, hvilket han tager i betydningen „malet“, og er altsaa for saa vidt enig med de øvrige. Derimod gjælder hans tvivl udtrykket γεγραμμένας εἰκόνας, og han lader det henstaa uafgjort, om Pausanias mener „portrætmalerier“ eller „bemalede reliefs“, idet han henviser til Völkel's Archäol. Nachlass I p. 93 og Welcker's Sylloge Epigrammat. Græcor. p. 161, hvor spørgsmaalet om skulpturværkers bemaling hos Grækerne behandles. Paa denne sag skal jeg ikke her indlade mig, men naar Rathgeber altsaa tænker sig det muligt, at Pausanias her mener farvede reliefs, saa fortjener dette visselig ikke medhold, ligesom det heller ikke har faaet medhold hos nogen. At γεγραμμέναι εἰκόνες skulde kunne have denne betydning, støttes ikke ved nogen analogi hos Pausanias.

Paa en ganske anden maade opfatter derimod Friederichs (Bausteine nr. 91) Pausanias's udtryk. Han forstaar εἰκόνας om statuer, γράφειν om at forsyne med indskrift og gjengiver stedet: „es stand ihnen auch frei ihren Sieg durch eine mit Inschrift versehene Statue zu verewigen“. For øvrigt siger han ikke et ord til begrundelse af denne forklaring og kan altsaa ingen tvivl have havt om dens rigtighed. — Ogsaa Bœtticher maa have opfattet stedet paa denne maade (Erklär. Verzeichn. der Abgüsse antiker Werke, 2te Aufl., nr. 727). Pausanias's ord gjengiver han rigtignok blot med „auch ist ihnen erlaubt ihre Bildnisse aufzustellen“, og han tager saaledes intet hensyn til γραψαμέναις; men efter sin hele fremstilling kan han ikke have forstaaet stedet anderledes end Friederichs.

Uagtet hverken Friederichs eller Bœtticher udtale sig videre om udtrykket hos Pausanias, er det dog ikke tvivlsomt, hvad der har ledet dem til at følge den nævnte forklaring. Det er hensynet til den vatikanske statue, nr. 222 i galleria dei candelabri; tegninger findes hos Visconti og Clarac paa de anførte steder. (Det høire ben har nedenfor knæet været knækket paa flere steder, men er sammensat af de antike stykker. Derimod ere begge arme fra overarmen af nye; om restaurationen her har truffet det rette, lader sig ikke afgjøre. Den synes imidlertid vel saa heldig som den restauration, Friederichs tænker sig.) Denne statue fremstiller en ung pige med udslaget haar; hun er beklædt med en kort, ærmeløs chiton, der lader den høire side af brystet blottet, rækker ned paa hofterne og har en split paa den ene side (er σχιστός); under brystet er der spendt et bredt bælte. Holdningen viser noksom, at den unge pige er fremstillet i det øieblik, hun skal begynde at løbe; hun bøier sig forover, hendes høire fod er allerede løftet, og man faar i det hele det indtryk, at hun blot venter paa, at tegnet skal gives, for at springe afsted. Ved hendes venstre ben er anbragt en støtte, hvorpaa en palmegren er udhugget i relief; hermed har da billedhuggeren betegnet hendes seir i det forestaaende væddeløb.

At denne statue i det hele minder om den beskrivelse, Pausanias giver af de piger, som deltoge i væddeløbet paa Herafesten i Olympia, kan ikke negtes, og den tanke ligger nær, at statuen forestiller en af hine unge piger. Visconti har allerede forklaret statuen paa denne maade, og denne anskuelse dele, foruden Friederichs og Bœtticher, ogsaa Clarac, Bschrbg. der St. Rom, Conze (Beitr. zur Gesch. der griech. Plastik s. 28) og Kekulé, ligesom Krause (Agonist. u. Gymnast. I s. 378 og 683) synes at sætte statuen i forbindelse med Pausanias's fortælling.

Ingen vil betvivle, at denne forklaring i alle fald for saa vidt er rigtig, som statuen forestiller en pige, der skal begynde at løbe. Heri ere, saavidt jeg ved, alle, der have omtalt figuren, enige. Men der er flere, som holde sig til denne generelle fortolkning uden at sætte statuen i forbindelse med Pausanias's ord; saaledes Braun (Ruinen u. Museen Roms p. 503 f.), Burckhardt (Cicerone II[2] p. 433), Lübke (Gesch. der Plastik I[2] p. 117), Overbeck (Gesch. der griech. Plastik II[2] p. 344), Jahn (Ber. der sächs. Ges. der Wiss. 1861 p. 107). K. O. Müller (Handb. § 423, 3) mener, at statuen er reist for en pige, der havde seiret i et væddeløb paa Domitians tid (han henviser i saa henseende til Sueton. Dom. 4 og Dio Cass. 67, 8, hvor der omtales, at Domitian lod anstille væddeløb af piger), og han forkaster altsaa derved Viscontis forklaring. Rathgeber synes ogsaa tilbøielig til at forklare statuen paa samme maade som Müller.

Vi skulle foreløbig bortse fra denne statue og udelukkende holde os til fortolkningen af Pausanias's ord. Spørgsmaalet bliver altsaa: hvad betyder ἀναθεῖναι γραψαμέναις εἰκόνας? mener han dermed malede portræter eller statuer med indskrift? Ordet εἰκών giver i saa henseende ingen oplysning; det bruges uden forskjel baade om malerier og skulpturværker (se Schubart i Philologus XXIV p. 561 ff). Det er altsaa γράφειν, det kommer an paa, og spørgsmaalet bliver: hvilken betydning har dette verbum her? Svaret herpaa ville vi søge hos Pausanias selv. I sin periegese faar han jo saa overmaade hyppig brug for de udtryk, som her komme i betragtning, „indskrift, sætte indskrift; maleri,

male" osv., og det er altsaa rimeligt, at man ved at undersøge hans sprogbrug maa kunne finde oplysning angaaende dette spørgsmaal. Ved en gjennemgaaelse af Pausanias har jeg derfor havt min opmærksomhed henvendt paa sagen og undersøgt alle de forskjellige udtryk og vendinger, han bruger, naar han taler om indskrifter og maleri. Jeg skal nedenfor gjengive i sin helhed disse undersøgelser, uagtet de strække sig noget videre end til det enkelte udtryk, som det her særlig gjælder. Det er jo ikke umuligt, at engang et lignende spørgsmaal kommer paa bane, og da kan det vel være til nytte, at det herhen hørende stof er samlet.

Som man paa forhaand kan vide, er hos Pausanias *ἐπίγραμμα* det generelle og hyppigste udtryk for „indskrift". Ordet betyder saaledes „indskrift" ganske i almindelighed II 7, 2. V 23, 1. 24, 8. VI 4, 8. VIII 13, 3. 40, 1. IX 40, 10. For resten forekommer det en mængde gange og om alle slags indskrifter. Det bruges saaledes om metriske indskrifter, uanseet af hvad art versene ere (I 13, 2; 3. 30, 1 (slgn. Wachsmuth: Die Stadt Athen I s. 268, 4). 37, 2. III 8, 2 (slgn. VI 1, 6; Arch. Ztg. XXXVII s. 152). IV 1, 7; 9. V 10, 2; 3; 4. 17, 6; 9. 18, 1; 2; 3; 4. 19, 3; 4; 5; 6; 7; 10 (at foruden de indskrifter, som citeres, ogsaa de øvrige, som nævnes i kapp. 17—19, vare metriske, sees af bemærkningen i kap. 19, 10). 21, 4, 6 og 7 (afvexlende med *ἐλεγεῖα*). 25, 10. 27, 2; 8 (ifølge Arch. Ztg. XXXV s. 142 synes kunstner-indskriften paa Kallons Hermesstatue at have været metrisk). VI 3, 14. 4, 6; 7. 5, 7 (? se nedenfor s. 7 om VII 27, 6). 8, 2. 10, 5. 13, 10. 14, 10. 16, 2 (slgn. V 2, 5; Arch. Ztg. XXXVII s. 125). 17, 6. 19, 6. 20, 14. VII 17, 6; 7. VIII 5, 3. 42, 9; 10. 52, 6. 53, 1. IX 11, 1. 38, 10 (slgn. 4). X 7, 6. 21, 5), og det bruges om prosaiske indskrifter eller paa steder, hvor man hverken af Pausanias's egne ord eller paa anden maade har oplysning, om indskriften har været i bunden eller i ubunden form (I 2, 4. 15, 4. 19, 2. 26, 4. II 9, 8. 17, 3. 27, 2; 4. V 4, 6. 15, 5. 20, 8. 21, 8. 24, 7. 25, 4. 26, 5

(slgn. Arch. Ztg. XXXVII s. 150); 6. 27, 8; 11. VI 1, 4; 7. 2, 9. 3, 1; 2; 7. 4, 11. 7, 9. 9, 4. 12, 7. 13, 5; 7. 14, 12. 15, 2. 16, 4. 17, 4. 19, 4; 15. VII 6, 6. 22, 2. VIII 5, 3. 9, 6; 9. 11, 8. 26, 4. 31, 3. 37, 2; 10. X 10, 1. 11, 6. 25, 3; 5. 29, 1. 31, 9. 36, 9. For resten har rimeligvis ogsaa en hel del af disse været versificeret; ved indskrifter var jo den bundne form særdeles almindelig.). Endvidere bruger han det, hvad enten indskriften er indhuggen, indridset (det hyppigste), malet (X 25, 3; 5. 29, 1. 31, 9) eller indvævet (paa en peplos, VIII 5, 3); I 12, 2 kalder han bogtitler *ἐπιγράμματα*.

Et andet ord, som ogsaa oftere findes om indskrifter, er *ἐλεγεῖον* eller *ἐλεγεῖα* (Pausanias synes nemlig, som de nedenfor citerede steder vise, at bruge begge former uden nogen forskjel). For det første forekommer det om indskrifter, som med sikkerhed vides at være i elegisk metrum (I 43, 8 (slgn. Anthologia Gr. cur. Jacobs, cap. VII 154), V 2, 5. 20, 7. 22, 3. 23, 7. 24, 3. 25, 13..27, 12. VI 9, 9. 10, 7. VII 17, 6. VIII 49, 1 (cfr. 52, 6). IX 2, 5 (versene citeres ikke, men angives at være af Simonides). 15, 6. 38, 4. X 12, 6. 27, 4). Dernæst findes ogsaa dette udtryk, uden at indskriften ligefrem citeres, eller vi vide noget nærmere om den (I 29, 11. V 10, 10. 21, 4; 6. 24, 11. 25, 4. VI 12, 8. VIII 30, 5; 8. 38, 5). Ogsaa i dette tilfælde har indskriften været versificeret; men om den netop har været i elegisk metrum, er ikke saa sikkert. Man har jo exempler paa, at andre forfattere bruge *ἐλεγεῖα* om metriske, men ikke just elegiske indskrifter, og der er i saa henseende intet i veien for, at Pausanias kan have gjort det samme. Imidlertid er der heller ikke noget i veien for, at de paa de sidst citerede steder omtalte indskrifter alle kunne have været i elegisk metrum; det er endog meget sandsynligt, at et par af dem har været det, saaledes gravskriften I 29, 11 samt den V 25, 4 nævnte indskrift. Det heder her: *τὸ μὲν δὴ ἐπίγραμμα ἐδήλου τὸ ἀρχαῖον ἀναθήματα εἶναι τῶν ἐν πορθμῷ Μεσσηνίων· χρόνῳ δὲ ὕστερον Ἱππίας ...... τὰ ἐλεγεῖα ἐπ' αὐτοῖς ἐποίησεν.* Hvordan det forholdt sig med *τὸ ἐπίγραμμα τὸ ἀρχαῖον*, er ikke rigtig klart. Imperfektum *ἐδήλου* kunde synes at tyde paa, at denne gamle indskrift var ganske for-

svunden; i saa fald maa det have været førerne, οἱ ἐξηγηταί, som have fortalt Pausanias om den. Dog kan nok Pausanias her have sagt ἐδήλου, selv om indskriften endnu existerede. Her modsættes, eller stilles ved siden af hinanden, ἐπίγραμμα og ἐλεγεῖα. Om han ved ἐπίγραμμα særlig mener en prosaisk indskrift, eller om han bruger ordet ganske i almindelighed om en indskrift uden at tænke paa dennes form, lader sig ikke sige. Men i ethvert fald er udtrykket ἐλεγεῖα øiensynlig valgt med flid og bliver vistnok at forstaa i egentlig betydning om elegisk indskrift. Desuden bruger Pausanias om de versificerede indskrifter, som med sikkerhed vides at have været i ikke-elegisk metrum, aldrig ἐλεγεῖον eller ἐλεγεῖα, men ἐπίγραμμα (eller γράμματα (VIII 10, 10), naar han ikke udtrykkelig siger ἔπη ἑξάμετρα, ἔπος ἑξάμετρον eller ἔπη (V 18, 2; 19, 3. IV 1, 7. Se for øvrigt de ovenfor angaaende ἐπίγραμμα anførte steder). Herimod kunde VII 27, 6 synes at stride; men dette er dog kun tilsyneladende. Han siger her, at Thessalerne paastaa, at athleten Pulydamas aldrig var bleven overvunden, og at de som bevis herfor blandt andet anføre ἐλεγεῖον ἐπὶ τῷ Πουλυδάμαντι; derpaa citerer han et enkelt, hexametrisk vers. Schubart (i sin oversættelse s. 553) mener, at her sigtes til indskriften paa den VI 5, 7 nævnte statue af Pulydamas i Olympia. Dette er meget muligt, om end ikke ganske sikkert. Men i alle fald maa den VII 27, 6 nævnte indskrift have været længre, og intet hindrer, hvad der i og for sig ogsaa er høist rimeligt, at den har været i elegisk form; Pausanias citerer kun første vers, da han ved denne leilighed ikke har brug for mere. Efter dette bliver det altsaa ikke usandsynligt, at Pausanias overalt ved udtrykkene ἐλεγεῖον og ἐλεγεῖα mener indskrifter særlig i elegisk form.

Ligesom ἐλεγεῖον forekommer ogsaa ἔπος (ἔπη) om indskrifter, men kun nogle faa gange. Det er IV 1, 7. V 18, 2. 19, 3 — alle tre steder om hexametrisk indskrift, som citeres; paa de to sidste steder er ogsaa adjektivet ἑξάμετρον føiet til — samt II 37, 3 og V 24, 2, hvor det bruges om indskrifter, som ikke ligefrem citeres. Om der paa disse to steder menes indskrifter særlig i heroisk metrum eller versificerede ind-

skrifter overhovedet, lader sig ikke afgjøre. Pausanias bruger ordet meget ofte, hvor han taler om digte og vers, og vistnok oftest, hvor disse ere i heroisk metrum. Mangen gang kan det dog være tvivlsomt, om han ikke blot dermed mener „vers, digt“ i det hele, og undertiden er dette aldeles sikkert tilfældet. Saaledes f. ex. VII 21, 7 og IX 34, 9 samt rimeligvis VIII 37, 12, V 11, 7 og I 43, 7; IV 15, 6 kalder han Tyrtæos's anapæstiske digte ἔπη ἀνάπαιστα. (Derimod, naar der I 29, 2 i haandskrifterne læses τὰ ἔπη τὰ Σαπφοῦς, saa er dette høist sandsynlig feil for Πάμφω; se Hecker i Philologus V s. 429.) I denne generelle betydning kan han altsaa ogsaa godt bruge ordet, hvor han taler om indskrifter, og naar det paa det ene af de to anførte steder (II 37, 3) heder: τὰ ἔπη καὶ ὅσα οὐ μετὰ μέτρου μεμιγμένα ἦν τοῖς ἔπεσι, ligger det nærmest at forstaa τὰ ἔπη i betydningen „versene, den versificerede del af indskriften“. Paa det andet sted er der intet, som antyder, om der ved τὸ ἔπος menes „vers“ eller „hexametrisk vers“.

Ogsaa brugen af γράμματα hører tildels hid. Ordet betyder hos Pausanias for det første dels ligefrem „bogstaver“ (I 2, 4. 35, 4. II 35, 5. V 17, 6. 22, 3. VI 19, 6. VIII 43, 2. X 38, 13.), dels „brev“ (I 13, 1. II 33, 4; 5. IV 5, 7. VI 9, 6. 15, 1.), dels „optegnelse, dokument, katalog“ (I 43, 4. III 21, 1. V 4, 6. 21, 9. VI 2, 3. 13, 10. VIII 15, 2. X 36, 9); IV 15, 6 forekommer udtrykket γραμμάτων διδάσκαλος. Dernæst bruger han det, hvor talen er om indskrifter, saaledes, at det i alle fald efter meningen bliver omtrent det samme som ἐπίγραμμα. Paa flere af disse steder synes det imidlertid, som han har havt særlig grund til at vælge dette udtryk fremfor det sædvanlige ἐπίγραμμα. Det ser nemlig ud, som han bruger det, hvor indskriften er af den beskaffenhed, at han kommer til at fæste sig ved dens enkelte bestanddele, bogstaverne, deres form og stilling. Saaledes VI 19, 4 f. Han fortæller her, at i Sikyoniernes thesauros i Olympia opbevaredes der et skjold tilligemed hjelm og benskinner; derpaa siger han: ἐπίγραμμα δὲ ἐπὶ τοῖς ὅπλοις ἀκροθίνιον τῷ Διὶ ὑπὸ Μυάνων τεθῆναι. Efter en bemærkning om, hvem Myanerne vare, tilføier han saa til slut: τὰ δὲ ἐπὶ τῇ ἀσπίδι γράμματα

παρῆκται μὲν ἐπὶ βραχύ, πέπονθε δὲ αὐτὸ διὰ τοῦ ἀναθήματος τὸ ἀρχαῖον. Det er neppe tvivlsomt, at τὰ ἐπὶ τῇ ἀσπίδι γράμματα er den samme indskrift, som ovenfor kaldes ἐπίγραμμα ἐπὶ τοῖς ὅπλοις, hvilket udtryk Pausanias nok kunde bruge om en indskrift, som stod paa skjoldet, men angik alle vaabnene. Men hvordan end nu dette forholdt sig, se vi altsaa, at paa første sted, hvor han tænker paa indskriften i det hele og dens indhold, bruger han udtrykket ἐπίγραμμα; siden derimod, hvor han udhæver, at der var noget besynderligt ved bogstaverne, siger han τὰ γράμματα. Ligedan heder det VI 15, 8 om en ulæselig indskrift: τὰ ἐπὶ τῷ βάθρῳ γράμματα ἀμυδρὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου og VIII 25, 1: ἀρχαῖα ἐν στήλῃ γράμματα om en indskrift med gammeldags skrifttræk. Paa disse tre steder er altsaa γράμματα brugt aldeles paa samme maade som I 2, 4. V 17, 6 (ἐπιγράμματα γράμμασι τοῖς ἀρχαίοις γεγραμμένα). 22, 3. VI 19, 6. Naar han V 20, 1 siger om Ifitos's diskus, at der paa den fandtes en indskrift, som ikke stod i rette linier, men ἐς κύκλου σχῆμα περίεισιν ἐπὶ τῷ δίσκῳ τὰ γράμματα, saa er det vel af hensyn til indskriftens stilling, han bruger udtrykket τὰ γράμματα. Af lignende art er udtrykket V 17, 6: τὰ μὲν ἐς εὐθὺ αὐτῶν ἔχει, σχήματα δὲ ἄλλα τῶν γραμμάτων βουστροφηδὸν καλοῦσιν Ἕλληνες. Ligedan forholder det sig vistnok med VI, 19, 8; han taler om Hesperidegruppen i Epidamniernes thesauros i Olympia og siger, at indskriften paa jord-kuglen (eller skiven), som Atlas holdt, τὰ ἐπὶ τοῦ πόλου γράμματα, angav kunstnernes navn. For øvrigt var jo denne gruppe et værk af de gamle kunstnere Hegylos og Theokles, saa det maaske er paa grund af bogstavernes gammeldags form han siger τὰ γράμματα; men af texten selv kan man ikke slutte det. Det samme er maaske tilfældet VI, 6, 11, hvor han nævner et maleri, der var kopi af et gammelt billede, γραφῆς μίμημα ἀρχαίας, og siger: ἐπίθετο δὲ καὶ ὄνομα Λύκαν τὰ ἐπὶ τῇ γραφῇ γράμματα. Derimod kan man VIII 10, 10 og 14, 6 ikke egentlig se nogen særlig grund til, at han bruger γράμματα fremfor ἐπίγραμμα. Man maa rigtignok antage, at den paa sidste sted nævnte indskrift var meget gammeldags, da den skulde tjene til bevis for, at en Poseidonstatue i Fenea var viet af Odysseus; men i selve ordene hos Pausanias er der neppe noget, som tyder herpaa. Den indskrift,

som han VIII 10, 10 kalder γράμματα, har han ikke engang selv seet. Dog kan man ikke sige, at paa disse steder staar γράμματα aldeles i samme betydning som ἐπίγραμμα; han kunde vistnok brugt ἐπίγραμμα omtrent med samme mening, men γράμματα har dog beholdt sin egen betydning.

Af verber, som høre hid, er ἐπιγράφειν det, som betyder at „indskrive, sætte indskrift" ganske i almindelighed uden noget bibegreb. Det bruges i det hele aldeles paa samme maade som substantivet ἐπίγραμμα, saavel om versificerede indskrifter af forskjellig form som om prosaiske, og hvad enten indskriften er indhugget eller malet (I 13, 3. 26, 2. II 7, 2. IV 15, 5. V 2, 3. 24, 11. 26, 1. VI 10, 7. 20, 14. IX 11, 1. 38, 4. 40, 10. X 21, 6. VIII 11, 3 om malet indskrift); VI, 18, 5 bruges det om at sætte forfatternavnet paa en bog. I sammenligning med ἐπίγραμμα forekommer det for resten temmelig sjelden, og det staar aldrig alene. Der er stadig tilføiet et objekt eller i passivt udtryk subjekt, nemlig: ἐπίγραμμα (II 7, 2. VI 20, 14. IX 11, 1. 40, 10. X 21, 6 τοῦτο visende paa det i det foregaaende citerede epigram. IV 15, 5 følger indskriftens indhold som subjekt); ἐλεγεῖα (V 24, 11. IX 38, 4. I 13, 3 følger selve elegien som subjekt); ὄνομα, ὀνόματα (I 26, 2 (ὄ. καὶ κατόρθωμα). V 2, 3. 26, 1. VI 10, 7. 18, 5. VIII 11, 3); πόλιν (V 2, 3).

Ἐγγράφειν, som er det særlige udtryk om at „indridse, indhugge" (incidere), forekommer i denne sin egentlige betydning I 29, 7; 12 (στήλῃ); II 27, 3 og 36, 1 (στήλαις); V 23, 1 (κατὰ τοῦ βάθρου τὰ δεξιά); IX 31, 4 (μολύβδῳ). VII 27, 5 og X 9, 8 bruges det i forbindelsen ἐγγράφειν ἐς τὴν πολιτείαν. — Ἀναγράφειν forekommer VI 4, 3. 6, 3. 19, 13 om at „opskrive, indføre i et dokument, en officiel fortegnelse". Det staar ogsaa VI 2, 6. Der fortælles her, at da Antipatros fra Milet havde seiret i nævekamp blandt gutterne, overtalte nogle Syrakusanere, som vare komne for at bringe et offer paa Dionysios's vegne, hans fader til at lade sin søn udraabe som Syrakusaner; men Antipatros selv vilde ikke finde sig i dette καὶ ἀνέγραψε τῇ εἰκόνι ὡς γένος τε εἴη Μιλήσιος κ. τ. λ. Naar altsaa Pausanias her bruger udtrykket ἀναγράφειν, saa er det vistnok, fordi han i denne forbindelse betragter indskriften

paa statuen som et officielt dokument. — Μεταγράφειν forekommer en enkelt gang (I, 18, 3) og i betydningen „sætte ny, anden indskrift“ (rescribere; VIII 9, 8 heder dette μετατιθέναι τὸ ἐπίγραμμα; I 2, 4 og II 17, 3 bruger han omskrivende udtryk). — For resten bruges, som man vil se, heller ikke disse verber videre hyppig, og, ligesom ἐπιγράφειν, staa de aldrig alene; der tilføies stadig, hvis navn der var indskrevet, eller hvad der blev opskrevet.

Derimod forekommer simplex γράφειν ofte, hvor der tales om indskrift — foruden at det saa mangfoldige gange bruges om at „skrive“ i betydningen „nedskrive, berette om, forfatte“ (I 8, 4. 9, 7; 8. 13, 9. 14, 1; 3; 5. 16, 1. 23, 4; 10. 24, 4; 5. 25, 1. 27, 3. 29, 7; 12. 31, 5. 38, 7. 41, 4; 7. 42, 4. 43, 1. II, 2, 7. 15, 4. 16, 1; 7. 17, 4. 21, 8. 28, 3. 30, 9. 32, 3. 34, 2. 37, 6. III 10, 7; 8. 18, 9. 24, 7; 11. 26, 6. IV 2, 3. 6, 2. 15, 2. 26, 8. V 4, 5. 11, 9. 12, 3. 14, 6. VI 11, 7. 17, 8. 18, 5. VII 17, 9. 19, 9. 20, 4. VIII 5, 1. 10, 2. 29, 2. 37, 9. 43, 4. IX 2, 3. 23, 4. 25, 6. 27, 2. 30, 3. 33, 2. 36, 8. 39, 14. X 15, 5. 24, 3. 38, 13); om at „opskrive“ i katalog, protokol (paa samme maade som ellers ἀναγράφειν) er det brugt VI 8, 1. 9, 2. 22, 3.

Hvad nu angaar brugen af γράφειν, naar det gjælder indskrifter, saa siger det sig selv, at ofte maa dette verbum efter meningen nærme sig betydningen af ἐπιγράφειν (eller ἐγγράφειν). Forholdet mellem disse to verber bliver i det hele det samme som forholdet mellem substantiverne γράμματα og ἐπίγραμμα. Ogsaa her kan man sige, at Pausanias i mange tilfælde, eller maaske i de fleste, istedenfor γράφειν omtrent ligesaa godt kunde have brugt ἐπιγράφειν; men man kan ikke afgjort sige, at han har brugt γράφειν ligefrem i samme betydning som ἐπιγράφειν. Imidlertid er der dog flere steder, hvor γράφειν forekommer i forbindelser, i hvilke ἐπιγράφειν ikke findes hos Pausanias.

Dette er saaledes tilfældet I 2, 4. V 17, 6. 20, 1. 25, 9 (γέγραπται δὲ καὶ τοῦτο ἐπὶ τὰ λαιὰ ἐκ δεξιῶν). Her har verbet tydelig beholdt betydningen „at skrive“. Om disse steder gjælder nemlig det samme, som ovenfor er bemærket angaaende brugen af γράμματα: Pausanias fæster sig her særlig

ved skriften, skrifttrækkene, deres karakter og stilling. Hertil slutter sig II 27, 3 og 37, 3, hvor han særlig udhæver den sproglige form (γέγραπται δὲ φωνῇ τῇ Δωρίδι og ἃ δὲ ἤκουσα ἐπὶ τῇ καρδίᾳ γεγράφθαι .... τὰ πάντα Δωριστὶ ἐπεποίητο). Endvidere er der steder, hvor γράφειν betyder „opskrive, optegne“ ganske i almindelighed; optegnelsen er vistnok skeet ved indskrift, men Pausanias tænker ikke netop herpaa og bruger kun en ganske generel betegnelse. Saaledes I 5, 5. 18, 3. Andre steder betyder det ogsaa at „opskrive“, men, som det synes, saaledes, at det tillige har bibegrebet at „anføre ved navn“ eller „udtrykkelig nævne“. Paa denne maade er det brugt I 29, 12 (γεγραμμένοι δέ εἰσιν οἵ τε στρατηγοὶ πλὴν Νικίου; paa gravstelen vare alle anførernes navne opskrevne, udtrykkelig nævnte; kun Nikias var forbigaaet); VII 6, 4 (han fortæller, at Achæerne ikke havde deltaget i Slaget ved Platæa, og siger saa: δῆλα γὰρ δὴ ὅτι ἐπὶ τῷ ἀναθήματι .... μετῆν ἂν καὶ Ἀχαιοῖς γεγράφθαι; ellers, mener han, maatte ogsaa de have været udtrykkelig nævnte paa fodstykket af Zeusstatuen, som Hellenerne efter seiren viede i Olympia); III 14, 3 (paa stelen vare Chionis's seire opskrevne, nævnte en efter en). Hid høre vistnok ogsaa stederne V 17, 11. 18, 4; 5. Han beskriver her Kypselos-kistens relieffer, hvor et par afdelinger vare uden indskrift, og han gjør derfor flere gange opmærksom paa, ved hvilke figurer navnene manglede, og ved hvilke de udtrykkelig vare nævnte (ingensteds i hele denne beskrivelse forekommer udtryk som τὸ ὄνομα ἐπιγέγραπται eller lignende). Af lignende art er V 25, 9: ἐπὶ μόνῳ τῷ Ἀγαμέμνονι τὸ ὄνομά ἐστι γεγραμμένον. Samme betydning har verbet maaske ogsaa et par andre steder, om hvilke mere nedenfor.

Af udtryk, hvor γράφειν mere synes at nærme sig betydningen af ἐπιγράφειν, er der for det første et, som bruges forholdsvis ofte — γράφειν ἐπίγραμμα (navnlig den passive forbindelse ἐπίγραμμα γέγραπται eller γραφῆναι V 10, 2. 18, 3; 4. 25, 10. VI 1, 6. VIII 40, 1. VII 6, 6 ἔγραψαν ἐπίγραμμα). Efter meningen er naturligvis dette udtryk omtrent det samme som ἐπιγράφειν ἐπίγραμμα, medens dog γράφειν ikke her er gaaet over til at betyde det samme som ἐπιγράφειν. Udtrykket bruges til variation med ἐπιγράφειν ἐπίγραμμα; men γράφειν har

beholdt sin egentlige betydning, som stadig lader sig paavise. — Istedenfor ἐπίγραμμα staar som subjekt for γέγραπται V 25, 10 og IX 11, 2 τοῦτο, visende paa ἐπίγραμμα med citeret indskrift i det foregaaende. V 18, 11 følger efter γέγραπται selve indskriften, V 27, 7 angivelse af indskriftens indhold, V 14, 11 en lignende konstruktion.

Hvad der er sagt om dette udtryk, gjælder ogsaa stederne I 43, 8. V 20, 7. 21, 4; 6. 23, 7. 27, 12. VIII 30, 5; 8. IX 2, 5, hvor det heder ἐλεγεῖα γράφειν, samt ἔπος γράφειν V 24, 2, og X 24, 1, hvor der staar γεγραμμένα ἐστὶν ὠφελήματα ἀνθρώποις ἐς βίον om de syv vises tankesprog, der fandtes opskrevne i det delfiske tempels pronaos.

At denne klassifikation af verbets forskjellige betydninger i flere henseender maa blive noget svag, siger sig selv; og der er ogsaa steder, hvor det ikke er saa let at afgjøre, paa hvilken maade γράφειν bør opfattes. Man kunde saaledes tænke paa at forstaa γράφειν I 5, 5 i betydningen „nævne, særlig omtale". Endvidere, naar det VIII 14, 6 heder: καί μοι καὶ γράμματα οἱ Φενεᾶται παρείχοντο ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος γεγραμμένα τῷ βάθρῳ, bliver brugen af γράφειν her maaske snarest at henføre til den s. 12 nederst omtalte klasse af udtryk. Muligvis er det dog at forstaa om bogstaver, som stode skrevne, virkelig fandtes paa statuens fodstykke (slgn., hvad der oven for s. 9 i anledning af γραμματα er bemærket om stedet); det kunde ogsaa være tænkeligt, at det er det forudgaaende γράμματα, som har trukket γεγραμμένα efter sig (forbindelsen γράμματα ἐπιγράφειν forekommer ikke hos Pausanias). I V 25, 10: τοῦτο (ɔ: τὸ ἐπίγραμμα) μὲν δὴ ἐνταῦθά ἐστι γεγραμμένον, ὁ δὲ ἀγαλματοποιὸς ὅστις ἦν ἐπὶ τοῦ Ἰδομενέως γέγραπται τῇ ἀσπίδι, kan man tage γέγραπται i betydningen „er udtrykkelig nævnt"; rimeligere synes det dog, at γέγραπται blot er brugt paa grund af forbindelsen („dette er nu skrevet der, men hvem billedhuggeren var, er skrevet paa Idomeneus's skjold"). V 23, 1 betyder maaske γεγραμμένοι „ere nævnte"; snarere er det dog brugt til at variere det foregaaende ἐγγεγραμμέναι. Det samme er vel ogsaa tilfældet VI 3, 1, hvor γέγδαπται vexler med ἐπίγραμμά ἐστιν.

Der staar endnu tilbage et sted, nemlig VIII 37, 2. Her nævner Pausanias πινάκιον γεγραμμένον, ἔχον τὰ ἐς τὴν τελετήν. Det er ikke rimeligt, at han her mener et maleri, og udtrykket maa altsaa betyde „en tavle med indskrift, indeholdende, hvad der vedkommer indvielsen“. Altsaa betyder γράφειν her „sætte indskrift paa, forsyne med indskrift“, men, vel at mærke, saaledes, at πινάκιον γεγραμμένον betyder „en tavle med indskrift“ ɔ: en „beskreven“ tavle, hvor der ikke fandtes andet end indskriften. Pausanias taler her om en hal ved Despoinas helligdom mellem Lykosura og Akakesion; i denne hal fandtes fire relieffer, hvis billeder han kortelig nævner, og midt mellem disse relieffer, siger han, var denne tavle at se: μεταξὺ τῶν τύπων τῶν κατειλεγμένων πινάκιόν ἐστι γεγραμμένον κ. τ. λ. Han vil særlig udhæve, at paa tavlen fandtes kun skrift, intet relief; derfor sætter han γεγραμμένον til. Derved bliver udtrykket tydeligere, end om han blot havde sagt πινάκιον ἔχον eller λέγον τὰ κ. τ. λ., hvilket for øvrigt vilde have givet samme mening. Havde han derimod sagt πινάκιον ἐπιγεγραμμένον (et saadant udtryk forekommer ellers ikke hos Pausanias) ἔχον κ. τ. λ., eller πινάκιον ᾧ ἐπίγραμμά ἐστιν ἔχον κ. τ. λ. eller ᾧ ἐπιγέγραπται, ἐπιγεγραμμένα ἐστὶ τὰ κ. τ. λ. — da havde disse udtryk kunnet forstaaes saaledes, at der paa denne tavle foruden indskriften ogsaa var et relief som paa de andre fire plader. Γράφειν er altsaa ikke her brugt i samme betydning som ἐπιγράφειν.

Dette er de direkte udtryk, Pausanias bruger om indskrifter. Men undertiden betegner han ogsaa det samme ved andre vendinger, som στήλη λέγουσα eller ἔχουσα τὰ ὀνόματα eller lignende (I 29, 4; 32, 3. III 14, 1. IV 22, 7. V 12, 8. VII 13, 2), og paa samme maade ἀσπὶς λέγουσα (VI 19, 13); I 29, 13 heder det: εἰσὶ δὲ ἐπ' ἄλλῃ στήλῃ οἱ μαχεσάμενοι. VI 13, 6 siger han i anledning af Diallos's statue, men uden at nævne nogen indskrift: Ἰώνων πρῶτος λαβεῖν .. φησὶν οὗτος ὁ Δίαλλος παγκρατίου στέφανον ἐν παισίν; VI 17, 7 forekommer en lignende vending (φησὶν Εὔμολπος); ligesaa VI, 19, 6, hvor det nærmeste subjekt for φησὶ er den omtalte statue, ἄγαλμα Ἀπόλλωνος. X, 24, 2 bruger han udtrykket θεάσαιο δ' ἂν εἰκόνα Ὁμήρου .. καὶ ἐπιλέξει τι μάντευμα ...

Gaa vi nu over til de udtryk, Pausanias bruger, naar han taler om maleri, saa finde vi her ikke stor variation. „En maler" heder hos ham, naar han ikke udtrykker sig ved hjælp af verbet, ζωγράφος (VI 6, 1. VIII 11, 3. IX 35, 6), „maleri" γραφή (I 1, 2. 3, 3; 4. 4, 6. 15, 1; 2; 3. 17, 2; 3. 18, 1; 9. 20, 3. 21, 2; 4. 22, 6; 7. 26, 3; 5. 37, 1. II 3, 3. 7, 3. 27, 3. IV 31, 11; 12. V 11, 2; 5; 6. 21, 17. VI 6, 11. 19, 4. 25, 4. VII 22, 6. 25, 13. VIII 9, 7; 8. 11, 6. 42, 7. 47, 2. IX 4, 2. 22, 3. 32, 1. 35, 6. X 25, 1; 2; 3; 7; 8; 10. 26, 4; 6. 27, 4. 28, 1; 5. 29, 3. 30, 4; 6; 8. 31, 1; 3; 5; 11; 12. 38, 6; 9.), „at male" i almindelighed γράφειν (I 1, 2; 3. 3, 3; 4; 5. 15, 1; 3. 17, 2. 18, 1. 20, 3. 22, 6; 7. II 27, 3. III 19, 4. IV 31, 12. 36, 2. V 11, 6. VII 25, 10 (snarest „tegne"). IX 5, 11. 15, 5. 35, 7. X 25, 2; 6; 9; 11. 26, 2; 3; 5; 6; 7. 27, 3; 4. 28, 2; 6. 29, 3; 8. 30, 1; 2; 4); en enkelt Gang bruger han udtrykket ζῷα γράφειν (I 29, 15); καταγράφειν forekommer I 28, 2 i betydningen „tegne, gjøre tegnet udkast" om Parrhasios, efter hvis tegning toreuten Mys arbeidede. Istedenfor det simple og almindelige γράφειν bruger han nogle gange i sidste halvdel af sin bog (første gang V 11, 2) γραφῇ μιμεῖσθαι. Dette udtryk er jo den tydeligste betegnelse, og han anvender det derfor, hvor han særlig vil fremhæve begrebet „maleri, malet gjenstand". Saaledes bruger han udtrykket om maleri i modsætning til billedhuggersager V 11, 2 (γραφῇ μιμεῖσθαι modsat ἀγάλματα ἐργάζεσθαι), IX 35, 6 (modsat πλάσσειν; i næste sektion bruger han det simple γράφειν, da modsætningen allerede er fremhævet), VI 25, 4 (modsat det netop omtalte ξόανον). I X 26, 6 siger han γραφῇ μιμεῖσθαι i modsætning til ποιεῖν „fortælle i digt" (ogsaa her bruger han strax efter γράφειν); VIII 47, 2 fremhæver han ved εἰκὼν γραφῇ μεμιμημένη et malet billede i sammenligning med de reelle gjenstande κλίνη og ὅπλον. For resten stiller han IX 35, 7, hvor en lignende modsætning findes, γράφειν ved siden af ἀγάλματα ἐργάζεσθαι. Ogsaa substantivet μίμημα bruges VI 6, 11. VIII 9, 8 om maleri, men i betydningen „efterligning, kopi" (slgn. VIII 42, 7. IX 27, 4. X 34, 2, hvor μίμημα og μιμεῖσθαι forekommer i denne betydning

om skulptur; X 2, 6: ἐν τοῖς ἀναθήμασι τοῦ Ἀπόλλωνος μίμημα χαλκοῦν χρονιωτέρου er μίμημα omtrent det samme som εἰκών).

Vende vi nu efter disse undersøgelser tilbage til vort udgangspunkt, ordene i V 16, 3 καὶ δὴ ἀναθεῖναί σφισιν ἔστι γραψαμέναις εἰκόνας, og spørge vi om betydningen af γράφεσθαι her, da maa svaret ubetinget lyde: det betyder „at lade (sig) male". Meningen bliver altsaa den samme, som om der havde staaet γραφῇ μεμιμημένας; til at vælge dette omstændeligere udtryk var der ikke grund, da ingen modsætning her skulde fremhæves. Efter Pausanias's sprogbrug[1] kan γράφεσθαι paa dette sted ikke være det samme som ἐπιγράφεσθαι. Af de talrige, ovenfor omtalte steder, hvor han bruger γράφειν, idet han taler om indskrifter, er der ikke et eneste, som kan siges at være analogt med udtrykket her.

Pausanias's sprogbrug forbyder altsaa at opfatte stedet om „statuer med indskrift", og denne grund maa vel erkjendes at være afgjørende. Man kunde maaske ogsaa anføre en anden grund mod denne opfattelse af stedet. Forudsat nemlig, at der her taltes om statuer, vilde en bemærkning om, at disse vare forsynede med indskrifter, ikke være paa sin plads. At denne slags statuer havde indskrifter, som fortalte, hvem statuen forestillede o. s. v., var jo aldeles gjennemgaaende regel, og saa mange gange som Pausanias nævner statue-indskrifter, saa gjør han dog dette aldrig for at udhæve det som en mærkelighed, at statuerne have indskrift, men fordi han paaberaaber sig disse indskrifter som kilder, hvorfra hentes oplysninger af forskjellig art, eller fordi han finder sig foranlediget til at gjøre en eller anden bemærkning om indskriften selv. Man skulde altsaa ikke vente, at han paa det foreliggende sted vilde nævne indskrifterne. Imidlertid skal det indrømmes, at denne grund i og for sig ikke er afgjørende. Man maa jo tænke sig, at Pausanias har gjort denne notits paa stedet, hvor billederne vare opstillede; og naar han saa sig omgiven af disse billeder med sine dedikations-indskrifter, lader det sig nok forklare, at en saadan bemærkning kunde komme med. Men da vilde

han ifølge sin sprogbrug ikke have udtrykt sig paa denne maade. Han vilde da, som paa andre, tilsvarende steder, have sagt enten ἀναθεῖναί σφισιν ἔστιν ἐπιγραψαμέναις εἰκόνας (eller ἐπιγεγραμμένας εἰκόνας) eller vistnok snarere, istedenfor dette nøgne udtryk, ἀναθεῖναί σφισιν ἔστιν εἰκόνας ἐπιγραψαμέναις τὰ ὀνόματα, τὰ ἐς τὴν νίκην, τὰ ἐς τὸν ἀγῶνα eller lignende. — Det maa endvidere mærkes, at udgravningerne i Olympia ikke have bragt for dagen noget, der vidner om, at saadanne statuer have existeret. Havde det været skik at opreise statuer af denne art, skulde man dog vente, at en eller anden hid hørende indskrift var kommen for lyset.

Efter Pausanias's ord hædredes altsaa de seirende piger, han taler om, med malede portræter. At denne æresbevisning blev dem tildel, er der heller ikke noget paafaldende i. Blandt de τιμαί, som brugtes hos Grækerne, var ligesom æresstatuen ogsaa æresmaleriet. Herom maa det for øieblikket være nok at henvise til Köhlers undersøgelser om sagen i den afhandling, som er optagen i „Ges. Schrift." VI s. 125 ff. (se særlig s. 212 ff. Slgn. Westermann: De publ. Athen. honoribus s. 21 f.). Blandt de exempler, Köhler anfører, er vistnok en hel del malerier, om hvilke man ikke med afgjort vished kan sige, at de have været æresmalerier; men at malerier brugtes paa denne maade, er efter hans undersøgelser ikke tvivlsomt, og det vilde vel ikke være vanskeligt ved hjælp af det materiale, som i den senere tid er samlet, at skaffe nærmere oplysninger herom tilveie. Der kunde følgelig ikke være noget til hinder for, at disse piger hædredes med æresmalerier. For athleterne, der optraadte i de almindelige kamplege, ligesom for de kvinder, der deltoge i disse, medførte seiren vistnok ret til æresstatue. Men ligesom der ifølge Pausanias gjaldt særegne regler for disse kapløb af piger paa Heræerne, er det ikke underligt, at lov eller vedtægt har konstitueret en særegen æresbevisning for seiren her.

Hvor disse billeder anbragtes, siger Pausanias ikke ligefrem. Rathgeber tænker sig det muligt, at det var i den hal, som kaldtes στοὰ Ἠχοῦς eller ποικίλη. Dette er neppe rimeligt. Pausanias siger V 21, 17 om denne stoa, at den

kaldtes ποικίλη, ὅτι ἦσαν ἐπὶ τῶν τοίχων γραφαὶ τὸ ἀρχαῖον. Malerierne der vare altsaa forsvundne, da han besøgte Olympia, medens han omtaler den skik, at der opstilledes billeder af de seirende piger, som endnu bestaaende. Rigtignok ere hans ord i denne henseende noget unøiagtige om athletstatuerne, idet han udtaler sig, som om slige statuer endnu paa hans tid opstilledes (V 21, 1), medens denne skik da allerede forlængst var ophørt. (Brunn: Gesch. der gr. K. I s. 520 f.), og der kan altsaa være en lignende unøiagtighed i stedet her; exegeterne kunde have givet ham oplysning om, hvad malerierne i στοὰ ποικίλη havde forestillet, skjønt de ikke længre existerede. Men hørte nu virkelig disse malerier hjemme i hin στοὰ ποικίλη, skulde man dog vente, at han havde omtalt dette, hvor han nævner den skik at opstille slige billeder. Man maa vistnok antage, at billederne opstilledes i selve Heratemplet (Schœmann anf. sted; Köhler s. 223); dette er baade i og for sig sandsynligt, og herpaa tyder ogsaa nærmest Pausanias's udtryksmaade (slgn. Urlichs Reis. u. Forsch. II s. 148 ff).

Men nu statuen i Vatikanet? Hvorledes forholder det sig med den? Der er før sagt, at denne statue i det hele minder om den beskrivelse, Pausanias giver af de piger, som deltoge i kapløbet paa Herafesten i Olympia. Men naar Pausanias's ord maa have den ovenfor paaviste betydning, følger saa deraf, at statuen ikke kan forestille en af disse piger? Dette spørgsmaal er allerede besvaret af Visconti, som derom siger (anf. sted): „Soleano secondo il citato autore [ɔ: Pausanias] dipingersi piuttosto che scolpirsi l'effigie delle vincitrici. Egli per avventura ha notato solo con questo ciocch'era più commune, senza pretendere di asserire così, che mai non fosse stato eretto simulacro ad alcuna di loro." Dette er jo en aldeles rigtig bemærkning; om malerier vare den officielle æresbevisning for disse piger, siger det sig selv, at der ogsaa meget godt kan have været reist statuer af dem baade i Olympia og i deres hjembyer. Clarac gjentager Viscontis ord, og en lignende bemærkning findes i Beschrbg. d. Stadt Rom[1]); her gjøres der ogsaa opmærksom

[1]) anf. sted. Her tilbagevises for øvrigt med rette den hypothese af Visconti, at statuen skulde forestille Niobiden Chloris, om hvem

paa, at man ikke kan søge noget bevis mod, at statuen kan forestille en af disse piger, deri, at paa støtten ved statuens side er en palmegren som det almindelige seirstegn anbragt, medens efter Pausanias de seirende piger fik oliekranse (se for øvrigt herom ogsaa nedenfor).

Der er altsaa intet til hinder for, at statuen kan være et billede af en af de piger, Pausanias omtaler. Bœtticher gaar nu meget videre, idet han siger: „Schon Visconti hat in dem Werke eine Siegerin in den Heräen erkannt, genauer bezeichnet ist es jedoch das Ehrenbild einer solchen in der Altis; das wird mithin das einzige Bild dieser Gattung sein, welches aus jenem heiligen Hain auf uns gekommen und dabei als solches zweifellos bezeugt ist." Efter det ovenfor udviklede behøver dette ingen gjendrivelse. Det er desuden meget sandsynligt, at, som Braun og Lübke mene (slgn. Burckhardt), den vatikanske marmorstatue er kopi efter en original i bronce. Det er nemlig ikke rimeligt, at kompositionen fra først af skulde være anlagt saaledes, at den svære støtte ved figurens venstre ben var nødvendig; udført i bronce og altsaa uden denne støtte, vilde statuen gjøre et langt friere og lettere indtryk. Heri er ogsaa Friederichs enig; han har for øvrigt, som før nævnt, samme anskuelse som Bœtticher af statuens forhold til Pausanias's beretning og ser et argument for den mening, at statuen oprindelig har været af bronce, deri, at seirstatuerne almindelig vare af dette stof.

Men om man indrømmer muligheden af, at statuen forestiller en af disse piger, som Pausanias taler om, følger ikke deraf, at det er nødvendigt at sætte statuen i forbindelse med Pausanias's fortælling. At hine piger i sin optræden og dragt i det hele maa have lignet den pige,

---

efter Paus. V 16, 4 et sagn fortalte, at hun først havde seiret i disse kapløb. Der er intet ved statuen, som tyder paa, at den skulde forestille en mythologisk person. Ligesaa uberettiget er den paa samme sted afviste forklaring af Zoega, hvorefter statuen skulde være Atalante. Hvor Zoega har fremsat denne forklaring, har jeg ellers ikke anledning til at undersøge.

statuen forestiller, dette vil neppe nogen negte. Men spørgsmaalet bliver altsaa: er (som Kekulé mener, anf. skrift s. 30; slgn. ogsaa Conze, anf. st.) ligheden af den art, at statuen ikke kan andet end være et billede af en af disse piger?

Dette spørgsmaal maa utvivlsomt besvares benegtende. Ikke saa meget, fordi statuen i et par henseender ikke svarer ganske til Pausanias's beskrivelse. Naar han nemlig siger χιτὼν ὀλίγον ὑπὲρ γόνατος καθήκει og τὸν ὦμον ἄχρι τοῦ στήθους φαίνουσι τὸν δεξιόν, saa stemmer vistnok ikke dette ganske med statuen, hvor chitonen kun rækker lidt ned paa hofterne og lader hele den høire side af brystet nøgen. Men disse uligheder ere mindre væsentlige, og man kunde nok tænke sig enten, at kunstneren har behandlet sit sujet noget frit (slgn. Friederichs), eller maaske snarere, at Pausanias ikke har udtrykt sig ganske nøiagtig. Mere paafaldende er det, at han aldeles ikke nævner det, som er det mest eiendommelige ved statuens dragt, nemlig det ualmindelig brede bælte, som holder chitonen sammen. Imidlertid skal det villig indrømmes, at ligeoverfor en forfatter som Pausanias er det neppe berettiget at slutte noget af et saadant argumentum ex silentio. Men sagen er den, at efter Pausanias's beskrivelse kan den dragt, de unge piger vare iførte, ikke have været særdeles karakteristisk. Det vil sige, den har været karakteristisk nok, for saa vidt som man ikke kan tænke sig den brugt af piger uden ved kapløb; men efter Pausanias's ord kan man ikke se, at dragten har været særlig karakteristisk for deltagerne i kapløbene paa Herafesten i Olympia. Og rimeligvis har dette heller ikke været tilfældet. Man maa tænke sig, at hvorsomhelst der holdtes kapløb af piger, have pigerne brugt en dragt som den, Pausanias beskriver. Aldeles paa samme maade forholder det sig med statuen. Det er tydeligt nok, at den unge pige staar paa springet til at løbe; men intet karakteriserer hende særlig som en af de piger, der deltoge i løbene paa den olympiske Herafest; dragten, hun bærer, maa have været brugt ved alle kapløb af piger, ikke blot ved de, der holdtes i Olympia. Hverken chitonens korthed eller, at den er σχιστός — hvilket for øvrigt Pausanias ikke omtaler — , kan betragtes som nogen

særlig eiendommelighed ved den dragt, pigerne vare iførte ved kapløbet i Olympia, og det samme gjælder den omstændighed, at høire side af brystet er blottet. Vi gjenfinde denne egenhed ved Amazonerne og ved flere fremstillinger af Artemis (som Müller-Wieseler D. A. K. II 157 a & b; 166; 176), altsaa ved personer, som maatte være ret fri og uhindrede i sine bevægelser, og i det hele er det meget naturligt, at ved kapløb lod man pigerne optræde i denne dragt, der jo tillod dem at bevæge sig saa let og frit som muligt. At saadanne kapløb af piger holdtes ogsaa andresteds, er bekjendt nok (slgn. Krause: Agonist. u. Gymnast. I s. 32; 378; 682; 762. Hermann: Griech. Antiquit. I [5] § 26, 18; III [2] § 23, 7). Navnlig var jo dette skik i Sparta, og statuen kan i virkeligheden ligesaa godt forestille en ung Spartanerinde som en af de piger, Pausanias taler om. Den dragt, de spartanske piger brugte ved legemsøvelserne, kan neppe have været forskjellig fra den, som statuen viser os (se Krause og Hermann de anf. steder; Hermann III [2] § 22, 20); især tale jo forfatterne om Spartanerindernes korte chiton og fremhæve, at den var *σχιστός*. Man har saaledes ingen berettigelse til at sætte statuen i direkte forbindelse med Pausanias's fortælling. Efter hvad han og hvad statuen selv lærer os, kunne vi ikke komme videre end til den generelle forklaring, at statuen forestiller en ung pige, der skal begynde at løbe.

Om denne statue oprindelig har været en æresstatue for en pige, der har seiret i kapløb, er tvivlsomt; det er ligesaa godt muligt, at den oprindelig kun har været et genrebillede. Palmegrenen kunde tyde paa det første; men forholder det sig saa, at marmorstatuen er kopi efter en bronce-original, saa har der ved originalen ingen støtte været, og altsaa heller ingen palmegren.

Som ovenfor nævnt. mener K. O. Müller, at statuen forestiller en af de piger, der optraadte i de kapløb, som Domitian lod holde. Sueton og Dio Cassius nævne disse kapløb, men fortælle intet nærmere om dem. Muligvis har Müller for saa vidt ret, som man kan tænke sig, at den existerende marmorstatue er forfærdiget som seirstatue for en af del-

tagerne i disse kapløb. Men efter sin stil kan statuen oprindelig ikke tilhøre saa sildig en tid. Friederichs og flere med ham have sikkert ret, ikke blot, naar de betragte den vatikanske statue som kopi, men ogsaa, naar de mene, at originalen maa have tilhørt den senere del af den græske kunsts arkaiske periode; man se herom de grunde, Friederichs fremsætter for denne mening.

Ogsaa Kekulé har ment, at statuen skulde skrive sig fra romersk tid. Han har nemlig henført den til Pasiteles's skole, fordi dens hoved minder om den figur i Villa Albani, der ved sin indskrift er betegnet som et værk af Pasiteles's elev Stefanos (Ann. d. inst. d. corrisp. arch. 1865 s. 66). Heri er Overbeck for saa vidt enig, som han henfører statuen til Pasiteles's skole, men han betragter den kun som „eine einfache Copie eines Werkes des alten Stils“ (anf. sted og s. 394 note 86). Ogsaa Conze finder statuen beslægtet med hin figur af Stefanos, men er enig med Overbeck i, at den er kopi efter en gammelgræsk original. Friederichs protesterede mod Kekulés anskuelse, og denne selv synes i sit senere Skrift „Die Gruppe des Künstlers Menelaos“ (s. 30) at antage det for muligt, at statuen intet har med Stefanos eller Pasiteles's skole at gjøre. Han erklærer, at statuen af alle de værker, han sætter i forbindelse med Stefanos, er fjernest beslægtet med figuren i Villa Albani, og siger: „wenn ich mich auch in der Beurteilung dieser einen Figur völlig täuschen sollte, wenn sie nicht eine selbständige Composition, nicht die bis zu einem gewissen Grade selbständige Umbildung oder Durchbildung eines älteren Werkes, wenn sie nicht einmal eine Studiencopie einer dem Pasiteles verwandten Schule, sondern wirklich die stilistisch völlig treue Copie eines altertümlichen Werkes sein sollte, so würde doch diese eine Figur nicht die ganze Frage entscheiden können.“

Det vilde føre mig for vidt her nærmere at gaa ind paa denne sag og paa spørgsmaalet om, hvordan den nævnte Stefanos's virksomhed bør opfattes, om han bliver at betragte som en selvstændig arbeidende eller som en væsentlig kopierende kunstner. Idet jeg henviser til Friederichs's bemærkninger, skal jeg kun fremholde, at statuen i sin konception er

helt forskjellig fra Stefanos's figur i Villa Albani og de værker, som Kekulé sætter i forbindelse med denne. Den vatikanske statue er nemlig præget af en friskhed og umiddelbarhed, som disse værker totalt mangle. Vil man altsaa af hensyn til hovedets form holde paa, at statuen er udført i Pasiteles's eller Stefanos's atelier, kan man ikke antage den for andet end en kopi, og man maa da erkjende, at i denne kopi er den alderdommelige originals eiendommeligheder gjengivne med en ganske anden troskab end i de øvrige værker, som kunne henføres til denne skole. At der med hensyn til hovedets form findes nogen lighed mellem den vatikanske statue og Stefanos's figur i Villa Albani, kan vistnok ikke negtes. Men det er ikke sandsynligt, at først Stefanos eller hvem der nu har arbeidet kopien, har overført denne form til den vatikanske statue, der for øvrigt har bevaret den gamle stil saa tro. Man maa snarere antage, at ogsaa i dette punkt gjengiver statuen sin original. Muligvis er det saa igjen denne original, der har influeret paa Stefanos's figur i Villa Albani; men det kan ligesaa godt, og maaske snarere, være, at det er et andet gammelt, i saa henseende beslægtet forbillede, som her direkte ligger til grund.

Kristiania den 20. April 1880.

Annotationes criticae ad Ciceronis de natura deorum libros.

Scripsit **Johannes Forchhammer**.

Libri Ciceronis, qui inscribuntur de natura deorum, de divinatione, de universitate (sive Timaeus), de fato, Topica, Paradoxa, Lucullus, de legibus, in codice quodam antiquo, unde omnes nostri originem ducunt, conjuncti fuerunt. Inde

quasi unum corpus in plerosque recentiores transierunt. Majores lacunae, velut in tertio de natura deorum libro, multaeque minores omnibus codicibus, qui extant, communes sunt. Egregium editionis fundamentum jecerunt Jo. Georg. Baiterus, Carolus Halmius ceterique viri doctissimi, qui. quum secundam editionem Orellianam praepararent, optimos codices diligentissime contulerunt. Neque meliores codices inventum iri sperare possumus, neque est, cur novam eorundem collationem expectemus, nisi ut passim, quid prima manu sit scriptum, quid postea correctum sit, sciamus.

Hoc codicum meliorum fundamento nituntur editiones horum operum recentiores, secunda Orelliana, quam curaverunt J. G. Baiterus et Car. Halmius, Lipsiensis (Tauchnitziana), quam curaverunt J. G. Baiter et C. L. Kayser (Baiterus[2]), recentissima, quam curavit C. F. W. Mueller (Teubneriana). Multos locos editores, tantummodo consensum codicum meliorum secuti, emendaverunt, neque saepe factum est, ut, quod in codd. est, aut non sit observatum aut non intellectum, id quod Paradox. V § 33 accidit: „Laudetur vero hic imperator aut etiam appelletur aut hoc nomine dignus putetur. *Imperator* quo modo? aut cui tandem hic libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare?" „*Imperator quo modo*?" dictum est eodem verborum ordine, quo in oratione pro Dejotaro § 24: „Alieno autem a te animo quo modo fuit?" In editionibus alterum illud *imperator* omissum est et „quomodo aut cui — imperabit" parum recte conjuncta.

De natura deorum III § 74: „Repete superiora, Tubuli de pecunia capta ob rem judicandam, posteriora, de incestu rogatione Peducaea. Tum haec cotidiana, sicae, *venena*, peculatus; testamentorum etiam lege nova quaestiones. Inde illa actio cett." Ita in codd. incorruptis et editionibus antiquis est; mutavit Davisius: „legendum *veneni*, prout diserte repraesentat MS Regius; subaudi quaestiones." Davisium nimis patienter ceteri editores etiam recentissimi, tacite plerumque, secuti sunt. Quis autem umquam dixit, quaestionem sicae sive de sica esse habitam? Quaestio est inter sicarios sive de sicariis, ut de veneficiis. Sequamur

igitur codices: *sicae* et *venena* hic conjunguntur, ut de offic. III § 36: „Hinc sicae, hinc venena, hinc falsa testamenta nascuntur". Haec per se (elliptice) dicuntur, ut quae sequuntur: „Inde illa actio".

His duobus locis vix dubitari potest, quin codices sint sequendi; alibi dubitatio relinquitur, velut de nat. deor. I § 77, ubi in codd. est: „*quam* sui sit lena natura", quum in editionibus etiam recentissimis sit „*quasi* sui sit lena natura". Necessariam corrigendi causam non video. Fortasse tamen scribendum est „et *quam quasi* sui sit lena natura". *Quasi* inter *quam* et *sui* facillime intercidere potuit. De nat. deor. III § 8 „Tu autem, *quod* quaeris, similiter facis, ac si me roges, cur te duobus contuear oculis" in codd. est, in editionibus autem „*qui id* quaeris", quod minime probo. *Quod* fortasse paullo inusitatius dictum est, ut non sit, „hvad det angaar, at du spørger", sed „hvad det angaar, som du spørger om"; sed potius notandum quam corrigendum puto. — Etiam de divin. II § 118: „Hoc autem eo spectabat, ut eam (Pythiam) a Philippo corruptam diceret; *quod* licet existumare, in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non sinceri fuisse" — *quod* in codd. (A^1B^1V) est. Vulgo editur *quo*, debebat esse *unde*, quare Baiterus[2] et Muellerus *ex quo* substituerunt. Recte, si quid mutandum est; sed haud scio, an pronomen *quòd* ferri possit, ut paullo durius illud „aliquid non sinceri fuisse" per epexegesin addatur. Recte diceretur: „Quod licet existumare in aliis quoque oraculis Delphicis *usu venisse*"; sed quum Cicero corrupta illa quidem sed non a Philippo corrupta existimaret, formam orationis immutavit. Durum sane est, sed ferri posse negare non ausim.

Sed jam codices, quos Baiterus ad libros de natura deorum aut ipse contulit aut conferendos curavit, inspiciamus. Sunt autem hi: A. Leidensis 84 saeculi XI, B. Leidensis 86 saeculi XII, C. Leidensis 118 saeculi XII, E. Erlangensis saeculi XV, P. Palatinus „perantiquus", V. Vindobonensis saeculi X. Horum duo V et P ex mutilis exemplis transcripti sunt. V incipit a libri secundi de natura deorum paragrapho sexta decima; postea quoque

est lacuna (II § 86—§ 92). In cod. P (qui solos libros de natura deorum et de divinatione continet) est fragmentum libri primi de natura deorum (§ 27—§ 75), incipit denuo ab eodem loco, quo V (II § 16), sed plures sunt lacunae (II § 59—§ 63; II § 156—§ 162; III § 1—§ 6). Apparet igitur non ex eodem exemplo — ne diversis quidem temporibus — codd. P et V esse transcriptos. — Inter hos codices primum locum codici A tribuit Baiterus, qui in editione Orelliana[2] libros de deorum natura edendos curavit, neque dissenserunt, qui cetera scripta Ciceronis, quae in his codicibus extant, ediderunt. De codicibus disputavit Carolus Halmius (Neue Jahrbücher f. Phil. u. Paed. 1859, p. 759—778), ut legum libros respiceret; tum vero C. F. W. Mueller (Neue Jahrb. 1864, p. 127—147, 261—281, 605—631) primum aut saltem parem locum codici B vindicare conatur. Is praeter legum libros maxime paradoxa librosque de divinatione et de fato respexit. G. F. Schoemannus, qui libros Ciceronis de natura deorum seorsum edidit, complures commentationes ad hos libros (Opusc. Acad. II p. 274—384) scripsit; quaedam melius enarravit, alia conjectura sanavit, de codicum ratione non multum laboravit. Itaque operae pretium mihi visum est de codicibus, quales in libris de natura deorum sint, disputare, primumque quaeram, siutne eorum codicum, quos supra nominavi, quasi quaedam familiae.

Codices A et C cognatos esse ostendit lacuna versuum in editione Orelliana[2] plus novem initio libri primi (§ 1—§ 2). „In A post *argumenta* est signum significans haec in margine addita fuisse, ubi jam evanuerunt; in C recenti manu margini adscripta sunt.“ Bait. Servata sunt verba Ciceronis in codd. B et E. Similiter II § 112 verba „omni ex parte locatas parvas“ in codd. B et E sunt, a codd. ACV absunt. In cod. P plura interciderunt. Spuria putat Baiterus, ex Arateis sumpta, servant Schoemannus et Muellerus. Sub judice lis erit, donec codicum familias diligentius examinaverimus. Jam vero apparet ex altera parte stare codd. ACV, ex altera codd. B et E.

I § 58. „Saepe enim de familiare illo tuo videor audisse". Olim edebatur: „de *L. Crasso* familiare illo tuo". Addunt nomen codd. B et E, non habent codd. ACP. Ostendit Madvigius (de fin. p. 35) nomen Crassi apertissimae interpolationi deberi, eique recentiores editores (Baiter, Schoemann, Mueller) assensi sunt. Manifestum igitur est, non modo duas esse codicum familias, sed etiam alteram hoc saltem loco aperte esse interpolatam. Illud quoque notabimus, cod. P inter meliores esse numerandum. Jam suspicione nostra mota, eos locos videamus, ubi verba, quae in deterioribus aut duobus aut altero utro sunt, a melioribus absunt.

I § 29. „Nec vero Protagoras, qui sese negat omnino de deis *habere*, quod liqueat, sint, non sint, qualesve sint, quicquam videtur de natura deorum suspicari." Ut editur, est in codd. B et E, a codd. ACP verbum *habere* abest. Quamquam igitur casu in alteris codicibus excidere potuit, licet tamen dubitare, fueritne in cod. archetypo. Augetur dubitatio, quod in deterioribus quibusdam non est *habere* sed *scire*, et in alio codice alio loco positum. Scripsit Cicero, ni fallor: „Nec vero Protagoras, qui *esse* negat omnino de deis, quod liqueat — quicquam videtur de deorum natura suspicari." Quam facile *esse* et *sese* permutentur, notum est.

I § 110. „Quae (individua) etiam si essent, *quae nulla sunt*, pellere se ipsa — fortasse possent, formare — non possent." Verba *quae nulla sunt* non sunt in codd. A et C, in cod. E alieno loco posita sunt. Videntur igitur in margine illius codicis, ex quo deteriores transcribebantur, adscripta fuisse. Seclusit Baiterus (ejicere debuit), servavit Muellerus.

III § 13. „Tum Cotta: Rumoribus, inquit, mecum pugnas, Balbe, ego autem a te rationes ... Secuntur, quae futura sunt." Ita in melioribus codd. (ACV[1], de P tacetur) est, quos secutus est Baiterus. Lacuna est, quam explere non possumus, sed deteriores conati sunt. In cod. E (ne quis annotatione Baiteri decipiatur) est apertissima interpolatio: „ego autem a te *rationes percunctor eorum*, quae futura sunt". In cod. B post *rationes* tantummodo additur „*requiro*", ut olim edebatur. Perspecta codicum ratione

dubitari non potest, quin hoc verbum non fuerit in cod. archetypo. Sed quoniam plura exciderunt, non tanti est quaerere, possitne hoc loco verbum, quale est *requiro*, abesse. Muellerus cod. B secutus in editione Teubneriana verbum a Baitero ejectum recepit.

III § 83. „In eo etiam cavillatus est (Dionysius), aestate grave esse aureum amiculum, hieme frigidum, eique laneum pallium injecit, cum id esse ad omne anni tempus diceret.“ Ita, ut in codd. ABCPV[1] est, jam Victorius edidit, neque dubitat Davisius, „quin locutio sit Latinissima“. Dubitasse tamen recentiores editores videntur. Baiterus „ad omne anni tempus *aptum* diceret“ nulla codicum auctoritate edidit, eumque secutus est Muellerus, quamquam in annotatione critica *aptum* fortasse recte omitti dicit. Cod. B hic meliores sequitur, in cod. V (vix eadem manu) suprascriptum est *aptum* ante *ad*, in cod. E est *apte* ante *diceret*. Quodsi Baiterus auctoritate Valerii Maximi et Lactantii commotus verbum illud, quod non est in prima editione Orelliana, addidit, deceptus est; nam Valerius (I. 1. 3.) *laneum ad utrumque tempus anni aptius*, Lactantius (Inst. div. II. 4.) *utrique tempori aptum* scripsit; neuter igitur ipsa Ciceronis verba attulit, usitatiusque dictum pro minus usitato, fortasse jam Valerii temporibus obsoleto, posuerunt. Locus noster notandus est, non corrigendus, cfr. Caes. de bello civ. III. 101, 2: „(naves exornantur) reliquis rebus, quae sunt ad incendia“; Cato de re rustica 125: „Vinum murteum est ad alvum crudum“; Celsus de medicina V. 18. 6: „Ad laterum dolores compositio est Apollophanis“; V. 18. 7: „Ad idem Andreae quoque malagma est“, atque ita saepius. Paullo aliter Terentius Andriae III. 2. 2: „quae oportet signa esse ad salutem, omnia huic esse video“ (addito substantivo) et Heaut. I. 2. 33: „haec sunt ad virtutem omnia“. Cic. de fin. I § 30: „quid aut ad naturam aut contra sit“ vix huc pertinet.

Interdum ipsa menda codicum cognationem eorum aperte ostendunt, velut III § 64, ubi codd. ACPV monstrum illud „dicaliusuignais“ ex antiquiore codice religiose servaverunt, quum codd. B et E verba et sensum quendam

inde efficere conati sint. Quid lateat, incertum est, sed dubitari non potest, quid in archetypo fuerit.

I § 66. Quum in antiquiore codice fuisset *firamata*, quod est in A, hinc parva mutatione in P effectum est *firmata*, in C *foramata*, aperta jam interpolatione in E *hamata*, in B *curvata*. Quod in B est, antea vulgo edebatur, quod in E est, recentissimi editores Baiterus et Muellerus receperunt. Verum viderat Madvigius (de fin. p. 115), verbum illud ex duobus esse contractum, nisi quod cod. A secutus scribendum puto: „partim autem angulata *figura*, hamata quaedam et quasi adunca“. Non raro factum est, ut duo verba mediis quibusdam litteris omissis in unum coalescerent. Ubi mendum facile apparebat, interdum in deterioribus correctum est. Ex libris de divinatione affero I § 78 (p. 506, 19 O.[2]) *innes* A[1]V[1] (in amnes), II § 10 (p. 525, 26) *sitantus* A[1]V[1] (sit an tantus). Ita de div. II § 30, quum in codicibus et editionibus sit: „Huncine hominem *tantis* delectatum esse nugis“, scribendum esse suspicor „*tantum his* delectatum esse nugis“, non quin per se *tantae nugae* dici possit; sed quantae nugae sint, non refert, verum quantum nugis illis sit delectatus; delectatio harum nugarum adeo occaecavit animum, „ut non videret, tum futurum id veri simile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se coloremque converterent“. — De div. I § 56 autem (p. 499, 25) quum in codd. sit *petenti*, Halmius *petere dubitanti* substituit, quem secuti sunt Christ (in edit. Orell.[2]), Baiterus[2], Muellerus, quod miror; nam *petere dubito*, affirmative dictum, ab usu Ciceroniano, ne dicam Latino, abhorret; debebant saltem scribere *petere verenti*. Sic etiam origo mendi facilius appareret. Sed haud scio an nihil sit mutandum. In litteris ad me datis scribit Madvigius: „Den blotte Tidsbestemmelse (i en Drøm, han havde, medens han søgte Quæsturen) kan vel skydes ind efter *in somnis*, men ikke *petere verenti* (da han i Drømme frygtede); hvortil *cunctaretur* refererede sig, var givet i den øvrige Fortælling.“ Haec Madvigius, et offendit sane locus, quo *in somnis* positum est. Nonne, ut *petebat* idem fere esse potest atque *in eo erat, ut peteret* (Madv. Gr. Lat. § 337 Anm.), ut Tusc. I § 104:

„cum (Anaxagoras) Lampsaci *moreretur*, quaerentibus amicis — nihil necesse est, inquit“, idem est, quod „*quum in eo esset, ut moreretur*“. sic hic quoque *petens* idem est atque *quum petebat* sive *quum petiturus erat*? Tacitus, ni fallor, scripsisset „quaesturam *petituro*“, sed tali participio futuri Cicero non utitur. Cfr. Tusc. I § 115: „Ait Terinaeum quendam Elysium — venisse in psychomantium *quaerentem*, quae fuisset tantae calamitatis causa“. Expectares *quaesitum*, *ut quaereret*, vel, ut Tacitus ceterique ejus temporis scriptores scripsissent, *quaesiturum*.

De nat. deorum III § 83. (Harpalus,) „qui temporibus illis praedo *filia* habebatur“. Ita in cod. archetypo fuisse ostendit consensus codd. ACEPV. Quid lateat, nescio, nisi quod aliquid excidisse puto. Quod vulgo editur „praedo *felix* habebatur“ (ex cod. B), conjecturae librarii parum felici debetur. Conjicit Madvigius scribendum esse: „qui — praedo *nobilis* habebatur“.

Jam finem faciam; nam satis multis exemplis spero me probavisse, in his saltem libris de natura deorum codices B et E variis additamentis et interpolationibus esse inquinatos. Ibi quoque, ubi cod. B solus verum offert, velut I § 72 „nihil enim *olet* ex Academia“ (*floret* ACEP) et III § 26 *Orionem* (*orationem* ACEPV), vix dubitari potest, quin felici neque ita difficili conjecturae librarii cujusdam debeatur. — Codd. ACPV plerumque consentiunt, nisi quod passim suis quisque maculis infectus est; sed cod. A vestigia codicis archetypi religiosissime servavit, modo semper sciremus, quid quoque loco ipsi librario, quid correctori deberetur.

Interdum parva menda codicis A unius, quid veri lateat, ostendunt. I § 66 jam commemoravi, quid in *firamata* lateret. — II § 2: „Eundem equidem *malim* audire Cottam, dum, qua eloquentia falsos deos sustulit, eadem veros inducat.“ Ita ex conjectura Heindorfii edidit Muellerus; in cod. A est *malem*, in ceteris codicibus et editionibus *mallem*. — III § 47 editur: „Boves igitur *et* equos, ibis, accipitres, aspidas, crocodilos, pisces, canes, lupos, faelis, multas praeterea beluas in deorum numerum reponemus?“ Nihil esse,

cur *et* ante *equos* poneretur, quum cetera membra sine conjunctione enumerarentur, Heindorfius vidit. Quum in cod. archetypo pro *equos etquos*, ut est in cod. A, scriptum esset, inde in ceteris codd. *et equos* factum est[1]).

De nat. deorum II § 135 unum mendum alterum genuisse videtur: „Linguam — excipit stomachus, quo primum inlabuntur ea, quae accepta sunt *ore. Is* utraque ex parte tosillas attingens palato extremo atque intimo terminatur. Atque *is* agitatione et motibus linguae cum depulsum et quasi detrusum cibum accepit, depellit." Quum in cod. archetypo pro *ore is* scriptum esset *oris*, quod in omnibus nostris codicibus est, in margine adscriptum fuisse *is*, tum in transcribendo alieno loco post *atque* irrepsisse suspicor. Suo loco ante *utraque* Manutius pronomen restituit, altero loco non modo abundat, sed quietum orationis cursum interrumpit. Quare scribendum est: „Is — terminatur, atque agitatione — depellit".

Haec habui, quae de codicibus disputarem. Baitero prorsus assentior, codicem A in primis esse sequendum neque sine causa ab ejus auctoritate esse decedendum, quia cod. archetypum optime repraesentet. Sed hic ipse tot mendis inquinatus erat, ut, etiamsi integer extaret, verum multis locis sine conjectura inveniri non posset. Quare mihi quoque experiri liceat, si quid ad hos libros non modo melius intellegendos sed etiam conjecturis sanandos afferre possim.

I § 1. Jam supra dixi, initio primi libri esse lacunam in melioribus codicibus, quo magis fit incertum, quid scripserit Cicero. Videtur locus, qui viros doctissimos vexavit, ita esse restituendus: „De qua *quod* tam variae sunt doctissimorum hominum tamque discrepantes sententiae, magno argumento esse debet, principium philosophiae esse inscien-

[1]) De div. 1 § 116 „aurum, argentum, aes, ferrum", ut voluit Lambinus, scribendum est.

tiam, prudenterque Academicos a rebus incertis adsensionem cohibuisse." Lacuna meliorum codicum (A et C) incipit ab *esse debeat* (ut est in codd. deterioribus), sed jam antea aliquid in archetypo excidisse ostendit nexus sententiarum. Olim, ut videtur, jam in deterioribus codd., additum est *ut*: „tam variae sunt — sententiae, *ut* magno argumento esse debeat". Neque tamen locus ita restitutus viris doctis satisfecit: *id* post *ut* addendum esse censuit Ernestius, recepit Baiterus; Schoemannus aut *ut id — debeat* aut *ut — debeant* scribendum putat. Sed sententiarum nexus mihi nullo modo placet. Quare post *qua* excidisse *quod* puto, quod quam facile fieri potuerit, monet Madvigius Adv. crit. I p. 37[1]). Sententiarum nexu restituto pergamus: „*principium* philosophiae esse *inscientiam*". *Inscientiam* esse scribendum, quum in codd. nostris sit *scientiam*, Davisius defendit, quem recentiores editores omnes recte secuti sunt. Deinde in codd. B et E est „*causa* principium philosophiae", unde recentiores librarii et editores fecerunt *causam, principium* aut *causam et principium* (Muellerus) aut *causam, id est principium* (Schoemannus). Baiterus in ed. Orelliana *causam* (omisso altero verbo), in secunda edit. *principium* (omisso altero) recte. Nam apparet in margine cod. antiquioris ad verbum minus notum *principium* interpretamenti loco adscriptum esse verbum *causa*, „ne grammatica quidem forma ad continuam orationem accommodata" (Madv. Adv. crit. I p. 62). Principium (ἀρχή) et causa (αἰτία) saepe conjunguntur (cfr. E. Bojesen: „Om den philosophiske Betydning af Ordet ἀρχή — Princip — hos Aristoteles" in programmate Sorano 1848). Hic autem de causa non agitur. Neque enim, ut multi explicaverunt, quae causa homines ad philosophandum impulerit, hic quaeritur, neque ea proprie est inscientia, sed, ut ita dicam, conscientia inscientiae studiumque discendi. Recte igitur Aristoteles Met. I, 2 *διὰ τὸ φεύγειν*, inquit, *τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν*, non *διὰ τὴν ἄγνοιαν*. Sed secundum Academicos principium, velut sententia principalis philoso-

[1]) Baiterus' vix recte „de qua *quum* sint, *debent*". Muellerus quod vulgo editur servavit.

phiae, est inscientia (τὸ μηδὲν εἰδέναι), cfr. § 17, ubi Velleius: „ambo", inquit, „ab eodem Philone nihil scire didicistis". Sunt autem duo illi Cotta et Cicero. Quamquam enim Cicero exeunte libro tertio „Velleio Cottae disputationem esse veriorem, sibi Balbi ad veritatis similitudinem propensiorem esse videri" dicit, tamen initio hujus primi libri saepius se Academicum profitetur, velut § 6 et § 11. Sed ut ad § 1 redeamus, altera sententiae pars „prudenter Academicos a rebus incertis adsensionem cohibuisse" priorem quoque partem Academiam redolere ostendit. Loci sensum intellexit et explicavit Ernestius in clavi Ciceroniana (s. v. inscientia). Quem quamquam Schoemannus in opusculis (III p. 294) laudat, in commentario non sequitur.

I § 4. „Multaque, quae dicentur in his libris, colligunt, quae talia sunt, ut ea *ipsi* dei immortales ad usum hominum fabricati paene videantur." Sic Heindorfius recte, quum in codd. sit *ea ipsa*, aperto errore calami; *ipsa* prorsus abundaret, *ipsi* recte additur velut *suis ipsi manibus*. Nemo Heindorfium secutus esse videtur, Muellerus in annotatione critica conjecturam ne commemorat quidem.

Jam ad eam operis partem venimus, in qua Velleius Epicureus superiorum philosophorum de deorum natura sententias paucis verbis refert, paucioribus refutat (I § 25—§ 41). Manifestum est, Ciceronem in hac parte Graecum philosophum Epicureum esse secutum. Quis sit, nescimus; nam Philodemum, cujus operis περὶ εὐσεβείας fragmenta in papyris Herculanensibus extant (Th. Gomperz, Herkulanische Studien II. Leipzig 1866), non fontem fuisse Ciceronis, sed utrumque ex eodem fonte hausisse alias me probaturum esse spero. Aristoteles primus antiquiorum scripta ita excerpsisse videtur, ut principales sententias eorum referret et partim refelleret. Ex eo multa philosophi, qui post eum vixerunt, sumpsisse videntur. Postea vero, quum multi ex antiquis philosophis non jam legerentur, quaedam opera fortasse ne extarent quidem, alius ab alio judicium mutuatus est. Ita summa quaedam brevis conficiebatur, quid quisque philosophus de aliqua quaestione sensisset, velut nostro loco de deorum natura, Acad. II § 118 de principiis rerum, quae

velut edictum tralaticium si non ad verbum at ad sensum a magistro discipulis tradebatur. Epicureos inprimis, „qui sua tantummodo legebant, sua amabant“ (de n. d. II § 73), antiquiora scripta non legisse talibusque summis contentos fuisse credendum est. De hisce paucis paragraphis (I § 25—§ 41) magnum librum conscripsit A. B. Krische (Die theologischen Lehren der Griechischen Denker. Eine Prüfung der Darstellung Ciceros. Göttingen 1840), in quo plurimis verbis de singulis philosophis, qui nominantur, disputat, sed dilucida brevitas, quae acu rem tangat, quanto opere desideratur! Quantum ad philosophos illos, de quibus disputat, melius intellegendos contulerit, dijudicare non ausim, ad Ciceronis verba illustranda non ita multum affert. Quamquam saepe difficile est dictu, et quid Cicero voluerit et quid debuerit dicere, tamen pluribus locis dubitari non potest, quin verba, ut extant in codd., corrupta sint aut turbata, velut quae de Platone et de Chrysippo dicuntur. Eis, quae de Chrysippo dicuntur (§ 39), medicinam afferre non possum, sed quae de Platone (§ 30) dicuntur, sic legenda sunt: „Jam de Platonis inconstantia longum est dicere. *Qui* in Timaeo patrem hujus mundi nominari neget posse, in Legum autem libris, quid sit omnino deus, anquiri oportere non censeat, *idem* et in Timaeo dicit et in Legibus et mundum deum esse et caelum et astra et terram et animos et eos, quos majorum institutis accepimus, quae et per se sunt falsa perspicue et inter se vehementer repugnantia. *Quod* vero sine corpore ullo deum vult esse, ut Graeci dicunt, ἀσώματον, id quale esse possit, intellegi non potest; careat enim sensu necesse est, careat etiam prudentia, careat voluptate, quae omnia una cum deorum notione comprehendimus.“

Inconstantia Platonis non eo probatur, quod in Timaeo patrem hujus mundi nominari negat posse, in Legum autem libris, quid sit omnino deus, anquiri oportere non censet, quemadmodum in omnibus codicibus et editionibus dicitur, ubi sententia relativa cum praecedenti sententia conjungitur, a sequenti distrahitur. Nec vero, licet aperte falsa Epicureo videantur, „inter se vehementer repugnantia“ dici possunt, quae idem Plato et in Timaeo dicit et in Legibus, „et

mundum deum esse et caelum et astra et terram et animos et eos, quos majorum institutis accepimus", quod omnes codices et editiones Velleium dicentem faciunt. Sed quae Plato et in Timaeo et in Legibus dixerat, iis, quae idem Plato in iisdem libris dixerat, vehementer repugnant, eaque ipsa est inconstantia Platonis, quod, qui patrem hujus mundi nominari posse negat, quidque sit omnino deus, anquiri oportere non censet, idem tamen non modo unum sed plures deos nominat. Quodsi cui ulla dubitatio relicta erit, ea, ut spero, tolletur iis, quae continuo (§ 31) de Xenophonte dicuntur, perlectis: „Xenophon paucioribus verbis eadem fere peccat; facit enim in iis, quae a Socrate dicta rettulit, Socratem disputantem, formam dei quaeri non oportere, eundemque et solem et animum deum dicere, et modo unum, tum autem plures deos; quae sunt isdem in erratis fere, quibus ea, quae de Platone diximus". Recte, siquidem ea, quae de Platone dicta sunt, in integrum restituta erunt.

Jam vero (§ 30) non sensus modo verus efficitur, sed etiam verborum conjunctioni et grammaticae rationi melius satisfit; quam apte *qui* et *idem* cohaereant, ne commemorem, conjunctivus „*qui* (quum) — *neget* — *censeat*" atque altero loco illud *et*, quod ante „in Timaeo" positum est, tum demum recte intelleguntur, neque obstat illud *autem* „in Legum autem libris", quoniam satis notum est ita non modo disjungi sed etiam conjungi sententias (Madv. Gr. Lat. § 456 b.).

Quod in ceteris plerisque scriptoribus non licet, hic nobis conceditur, ut ipsa scripta, quae citantur, evolvere et verba Graeca cum Latinis comparare possimus. Loci, qui priore loco conjunguntur, sunt Tim. p. 28 C: *τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς* ε ὑ ρ ε ῖ ν *τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον* λ έ γ ε ι ν (quem locum ipse Cicero Tim. c. 2 sic interpretatur: „Atque illum quidem quasi parentem hujus universitatis *invenire* difficile et, cum jam inveneris, *indicare* in vulgus nefas") et de Leg. VII p. 821 A: *Τὸν μέγιστον θεὸν καὶ ὅλον τὸν κόσμον φαμὲν οὔτε* ζ η τ ε ῖ ν *δεῖν οὔτε πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας. ἐρευνῶντας · οὐ γὰρ οὐδ' ὅσιον εἶναι.* Hi duo loci, quamquam non prorsus idem dicunt, tamen optime con-

sentiunt, atque adeo duas illas cogitationes antiquitus esse conjunctas ostendit epistula Xenophontis, quae dicitur, apud Stobaeum (Serm. 80, 12): *Οἷοι δέ εἰσιν (οἱ θεοὶ), οὔτε εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔτε ζητεῖν θεμιτόν* (Krische p. 188). Lactantium quoque (de ira dei C. XI), quamquam Platonem in Legum libris citat: „Quid omnino sit Deus, non esse *quaerendum*, quia nec *inveniri* possit nec *enarrari*“, tamen duos illos locos ex Timaeo et ex Legum libris conjunxisse, sive ipse inspexerit, sive aliunde sumpserit, manifestum est. Inconstantia igitur Platonis non ea est, ut tum deum nominari neget posse, tum, quid sit deus, anquiri oportere, sed eadem, quae Xenophontis et Antisthenis (§ 32), qui populares deos multos, naturalem unum dixit.

Sed in omnibus codicibus et editionibus in media sententia aliena interposita sunt: „Quod vero sine corpore ullo deum vult esse, ut Graeci dicunt, *ἀσώματον*, id quale esse possit, intellegi non potest; careat enim sensu necesse est, careat etiam prudentia, careat voluptate, quae omnia una cum deorum notione comprehendimus“.

Accidit non raro in antiquis scriptis, ut tum verba singula vel pauciora, tum tota sententia alieno loco interposita inveniatur. Talia credendum est in margine codicis antiquioris fuisse adscripta, quum vero codex ille transcriberetur, ex margine in textum novi codicis tum suo, tum alieno loco esse translata. Quaedam ita transposita facile deprehenduntur, alia diu latuerunt vel hodie quoque latent[1]). Quae vero in margine fuerunt adscripta, non omnia ipsius scriptoris verba erant, quare semper quaerendum est, sintne verba ita inserta genuina an spuria. Haec, de quibus agimus, genuina atque ad finem paragraphi transponenda puto, quamquam dubitari potest; nam quae continuo de Xenophonte dicuntur, tantummodo ad illa superiora referuntur,

[1]) De div. II § 77 dubitari vix potest, quin Madvigius recte viderit, verba „ubi ergo — a bellicis esse sublata“, quibus, quae de M. Marcello dicuntur, interrumpuntur, esse transponenda; illud dubitari potest, utrum initio paragraphi ante *itaque* (quod praetulerim) an paullo post ante *nam ex acuminibus* (quod Madvigio placet) sint ponenda. Baiterus nihil mutavit, Muellerus Madvigium sequitur.

unde his insertis divelluntur. Accedit, quod, quae hic de Platonis deo dicuntur, paullo post (§ 33) de deo Aristotelis simillima forma sed brevius repetuntur („Cum autem sine corpore idem vult esse deum, omni illum sensu privat, etiam prudentia“), unde quis superiora esse ficta credat. Quae § 30 adduntur: „ut Graeci dicunt ἀσώματον“, adeo offenderunt Heindorfium et Baiterum, ut secluderent. Quodsi scriptum esset, „ut Plato dicit ἀσώματον“, viri doctissimi fortasse recte offenderentur, quoniam Plato in Timaeo eo verbo non utitur, sed Stoici philosophi saepissime usi sunt, quare Velleius sive Cicero recte addere potuit. Parum mihi causae esse videtur, cur non modo haec verba, sed omnia illa, quae alieno loco interposita sunt, spuria judicentur.

Singula verba, quae omissa et in margine adscripta, tum vero alieno loco posita credideris, sunt I § 76 (exeunte) *possit* (ACE); III § 81 *annos*; non dubito addere II § 25 *caloris*: „quod magna vis *caloris* terrae cavernis continetur“. Sic recte Davisius, Schoemannus, alii; in codd. est: „quod magna vis terrae cavernis continetur *caloris*“, quod nimis religiose servaverunt Baiterus et Muellerus. Neque dubito I § 25 cum Doederlino scribere: „qualia vero [sint] *superiorum*, ab ultimo repetam“.

I § 89 jam Facciolatus vidit, verba: „Quid autem est istuc gradatim“ esse transponenda; quem recentiores editores secuti sunt. — I § 3 verba „quibus sublatis perturbatio vitae sequitur et confusio“ Wyttenbachio transponenda videntur, ut (§ 4) post *tollatur* ponantur. Cui ut assentiar, inprimis illud *haud scio an* persvadet; nam vehementer offendit, quod primum pro certo affirmatur, sublata pietate perturbationem vitae sequi, tum vero cum dubitatione addi, *fortasse* pietate sublata fidem et societatem generis humani et justitiam tolli. Nemo ex recentioribus editoribus Wyttenbachium secutus est.

Quod vero Madvigius I § 25 verba „Si di possunt esse sine sensu et mente“ transponenda esse arbitratur post *nativos esse deos*, ut, quae Thaleti in codd. objiciuntur, Anaximandro objecta putet, assentiri non possum, non quo medicinam iis, quae Thaleti objiciuntur, afferre possim, sed quia

transposita magis obsunt quam prosunt. Quae enim de Anaximandro dicuntur, satis refelluntur iis, quae sequuntur: „Sed nos deum nisi sempiternum intellegere qui possumus?“ Parvum tantummodo mendum removendum esse puto, ut scribatur: „Anaximandri autem opinio est nativos esse deos, longis intervallis orientis occidentisque eosque innumerabilis mundos“ (omisso verbo *esse*). Non potest dubitari, quin ipsi mundi, longis intervallis orientes occidentesque, sint di nativi dicti (Stob. I 56: *Ἀναξίμανδρος ἀπεφήνατο τοὺς ἀπείρους οὐρανοὺς θεούς*). Poterat Cicero dicere: „nativos esse deos, longis intervallis orientis occidentisque *mundos*, eosque *esse* innumerabilis“; sed non possunt disjungi, quae conjungenda sunt (mundi orientes occidentesque), id quod in omnibus codd. et editionibus fit.

I § 68. „Sint sane ex atomis (di): non igitur aeterni (quod enim ex atomis, id natum aliquando est); si *nati*, nulli dei antequam nati, et si ortus est deorum, interitus sit necesse est.“ Ita necessario scribendum, quum in codd. et editt. sit „si *natum*“, quod ex praecedenti *id natum* errore calami ortum est.

I § 71. „Mirabile videtur, quod non rideat haruspex, cum haruspicem viderit: hoc mirabilius, *quam quod* vos inter vos risum tenere possitis?“ Quum in codd. sit: „hoc mirabilius, *quam* vos inter vos risum tenere possitis“, inde jam in antiquis editionibus factum est: „hoc mirabilius, *quod* vos inter vos risum tenere possitis“; neque quisquam dubitasse videtur. Sed *hoc* (*τοῦτο*) plerumque ad id, quod praecedit, *illud* (*τόδε*) ad id, quod sequitur, refertur, velut de div. I § 16: „Nonne cum multa alia mirabilia, tum *illud* in primis“ (quod sequitur); de div. II § 46: „Mirabile autem *illud*, quod“. Ita saepe *hoc* et *illud* conjunguntur, velut de n. deor. I § 70: „*Hoc* dicere turpius est, quam *illud*“; de n. deor. II § 150: „Atque *haec* (quae dixi) oblectationis, *illa* (quae sequuntur) necessitatis“. Cic. Cato major § 72: „*Hoc* (quod dixi) *illud* est“ (quod sequitur). De off. III § 77: „*Hoc* quam habet vim nisi *illam*“; pro Rosc. Am. § 76: „Verum *haec* missa facio. *Illud* quaero“. Videtur igitur in cod. archet. *quod* post *quam* excidisse, de quo mendi genere

jam saepius dixi. Locus nostro similis est de divin. I § 87: „Dixi de Pythagora, de Democrito, de Socrate; — adjunxi veterem Academiam, Peripateticos, Stoicos: unus dissentit Epicurus. Quid vero? Hoc (τοῦτο, quod dixi, Epicurum divinationem non agnoscere) turpius, quam quod idem nullam censet gratuitam esse virtutem?" Sic recte distinxit Orellius, neque necessaria est conjectura Davisii: „*Qui* vero hoc turpius quam quod", quamquam sensum rectum efficit[1]). Quod vero Jeepius (Neue Jahrbücher 1860 p. 615. 16), quem recentiores editores Baiterus[1] (Baiterus[2] Davisium sequitur) et Muellerus secuti sunt, „quid vero hoc turpius, quam quod idem nullam censet gratuitam esse virtutem?" legendum esse defendit, tamquam *epexegetice* addatur sententia secundaria, vehementer errat. Quum enim hunc usum ita finiret, ut diceret, sententiam epexegeticam 1) et demonstrativo et relativo pronomini adjungi, 2) non nisi negative (in iisque interrogationibus, in quibus negativus sensus inesset) poni, 3) per *quam quod* aut *quam* addito infinitivo annecti, quartum addere vel potius primo loco ponere debebat, per epexegesin nihil adjungi posse, nisi quod artissime cum praecedentibus congrueret. Velut Cic. de fin. I § 19: „Ait enim declinare atomum sine causa, quo nihil turpius physico, quam fieri quicquam sine causa dicere". Duae sunt sententiae: „Ait enim declinare atomum sine causa, quo nihil turpius physico" et „nihil autem turpius physico, quam fieri quicquam sine causa dicere". Hae duae sententiae in unam conflatae sunt, sed apparet non quaslibet sententias ita posse conflari, sed necesse esse, ut verborum, ita sententiarum esse conexum. Quod in altera sententia jam dictum est, altera accuratius explicatur. Neque solum ubi relativo pronomini adjungitur explicatio (de nat. deor. I § 38 „*quo* quid absurdius, quam", et de oratore II § 302 „*quo* quidem mihi turpius videri nihil solet, quam *cum*" [2]), sed etiam ubi demonstrativum praecedit, eadem ratio valet.

---

[1]) Recte tamen II § 5 „*Qui* enim est hoc illo evidentius" contra codices editur, cfr. Madv. Opusc. II p. 265.

[2]) Pro *cum* Jeepius *quod* ex cod. B substituendum putat.

Semper autem *hoc*, numquam *istud* praecedit (Acad. post. I § 45, Verr. IV § 77, De orat. I § 169, II § 38 [ubi paullo durius epexegesis additur], pro Quinctio § 8, Phil. XII § 9, ad Att. IV 8 b. 2. VIII. 9. 3). Eadem est ratio ejus epexegesis, de qua disputat Madv. ad Cic. de fin. II § 12: „*Quod* vestri quidem vel optime disputant, nihil opus esse eum, qui futurus sit philosophus, scire litteras“.

Jam vero apparet, neque de nat. deorum I § 71 neque de divin. I § 87 locum esse epexegesi. Ut enim illo loco mirabile videri dicit, quod non rideat haruspex, quum haruspicem viderit, sed mirabilius tamen, quod Epicurei inter se risum tenere possint, sic hoc, turpiter Epicurum divinationem non agnoscere, turpius tamen eundem nullam censere gratuitam esse virtutem. Sed hae duae sententiae nulla arte in unam conflari possunt.

I § 85. „Si igitur nec humano *corpore sunt di*, quod docui, nec tali aliquo, quod tibi *item* persvasum est, quid dubitas negare deos esse?“ Sensus loci non est dubius; de verbis potest dubitari. In omnibus codd. aliquid post *humano* excidit; quod in editionibus [1]) additur *visu*, antiquae conjecturae nescio cujus debetur. Plus uno verbo excidisse videtur, quare, quod durissime audiretur, addidi. Putat se Cotta Velleio persvasisse, deos non esse humana forma, neque omnes eadem facie nec alium alia esse posse. Tum addit § 84: „Quid ergo? solem dicam aut lunam aut caelum deum? ergo etiam beatum? quibus fruentem voluptatibus? — et sapientem? qui potest esse in ejusmodi trunco sapientia? Haec vestra sunt“ (ita vos ipsi ratiocinamini). Tum concludit rationem: „Si igitur nec humano corpore sunt di, quod docui, nec tali aliquo (quali sunt sol, luna, caelum), quod tibi *item* (ut mihi) persvasum est, quid dubitas negare deos esse?“ *Ita*, quod in codd. est, prorsus abundat, nec ferri potest, quare Schoemannus ejecit. De *item* cfr. Cic. de fin. II § 16.

II § 5. — „nec una cum saeclis aetatibusque hominum *inveterascere* potuisset“. Quum in codd. et veteribus edi-

---

[1]) Baiterus lacunam indicavit.

tionibus sit *inveterare*, recentiores (Baiterus, Schoemannus, Muellerus) *inveterari* ediderunt. Neutrum temporibus Ciceronianis in usu fuisse videtur, quare usitatum verbum substituendum est.

II § 13. „Primam posuit eam, de qua modo dixi, quae orta esset ex praesensione rerum futurarum; alteram, quam *caperemus* ex magnitudine commodorum, quae percipiuntur caeli temperatione — tertiam, quae terreret animos fulminibus.“ Quum in codicibus et editionibus sit *ceperimus*, mendum jam correxeram, quum a Bakio correctum esse vidi (cfr. supplementa annotationis in editione Turicensi), quod Baiterum[2] et Muellerum fugisse videtur.

II § 16. „Si enim, inquit (Chrysippus), est aliquid in rerum natura, quod hominis mens, quod ratio, quod vis, quod potestas humana efficere non possit, est certe id, quod illud efficit, homine melius. Atqui res caelestes omnesque eae, quarum est ordo sempiternus, ab homine confici non possunt; est igitur id, a quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris quam deum?“ Hic argumentationem concludi, et per se apparet et inde colligitur, quod Cotta III § 25 respondet: „Chrysippus tibi acute dicere videbatur — is igitur, si aliquid est, inquit, quod homo efficere non possit, qui id efficit, melior est homine; homo autem haec, quae in mundo sunt, efficere non potest; qui potuit igitur, is praestat homini. Homini autem praestare quis possit, nisi deus? *Est igitur deus.* Haec omnia in eodem quo illa Zenonis errore versantur.“ Dubitari non potest, neque quin ea, quae secundo libro exposita erant, hic plenius repetantur, neque quin ratio sit conclusa. At II § 16, ut eandem esse argumentationem credideris, additur: „*Etenim*, si di non sunt, quid esse potest in rerum natura homine melius? In eo enim solo est ratio, qua nihil potest esse praestantius. Esse autem hominem, qui nihil in omni mundo melius esse quam se putet, desipientis adrogantiae est: ergo est aliquid melius; *est igitur profecto deus.*“ Hanc esse aliam argumentationem idem probantem — esse deum — ostendunt ea, quae III § 26 disputantur. Quum enim Cotta superiora illa in eodem quo illa Zenonis errore

versari dixisset, sic pergit: „Quid enim sit melius, quid praestabilius, quid inter naturam et rationem intersit, non distinguitur.“ Tum vero, quasi superiorem argumentationem redarguerit, ad novam progreditur: „Idemque (Chrysippus), si dei non sint, negat esse in omni natura quicquam homine melius; id autem putare quemquam hominem, nihil homine esse melius, summae adrogantiae censet esse.“ Sequitur brevis refutatio hujus rationis: „Sit sane adrogantis pluris se putare quam mundum; at illud non modo non adrogantis, sed potius prudentis, intellegere se habere sensum et rationem, haec eadem Orionem et Caniculam non habere.“ Satis igitur apparet, Cottam duo argumenta Chrysippi distingvere; prioris conclusionem ipse indicat, quod Balbus omiserat, alteram rationem Balbus concluserat, quod Cotta omittit. Concesso jam, duas esse argumentationes, quaeritur, rectene (II § 16) transitus a priore ad secundam per *etenim* fieri possit. In editionibus haec omnia continuantur, neque quisquam rationem explicasse videtur. Pro *etenim* expectares *itidem* (paa samme Maade); sed nihil est corrigendum. Ostendit Madvigius de fin. I § 3 illum hujus particulae usum, quo non tam proxima confirmarentur, quam progressus in universa argumentatione fieret, ut fere idem esset ac *porro*, *praeterea*. Hic vero non tam in universa argumentatione progredimur, quam novam incipimus idem probantem. Similis est locus II § 42, ubi Balbus de divinitate astrorum disputans ita concludit: „Quare cum in aethere astra gignantur, consentaneum est, in iis sensum inesse et intellegentiam, ex quo efficitur, in deorum numero astra esse ducenda.“ Rationem esse conclusam apparet. Tum vero novam incipit: „*Etenim* licet videre“ —, quam sic concludit: „Probabile est igitur praestantem intellegentiam in sideribus esse.“ Duae sunt argumentationes idem probantes. — II § 77 probatur, deorum providentia mundum regi. Argumentatio sic concluditur: „Non est igitur natura deorum praepotens neque excellens, si quidem ea subjecta est ei vel necessitati vel naturae, qua caelum, maria, terrae regantur. Nihil est autem praestantius deo. Ab eo igitur mundum necesse est regi. Nulli igitur est naturae oboediens aut subjec-

tus deus; omnem ergo regit ipse naturam.“ Tum vero novum sumitur initium: „*Etenim* si concedimus intellegentes esse deos —. Ex quo efficitur id, quod volumus, deorum providentia mundum administrari.“ — Sic etiam III § 30—31 probatur, omne corpus esse mortale. Tusc. III § 19—21 duabus rationibus probatur, sapientem aegritudine vacare.

II § 17. „An vero, si domum magnam pulchramque videris, *non* possis adduci, ut, etiam si dominum non videas, muribus illam et mustelis aedificatam putes? tantum *ergo* ornatum mundi, tantam varietatem pulchritudinemque rerum caelestium, tantam vim et magnitudinem maris atque terrarum, si tuum ac non deorum immortalium domicilium putes, non*ne* plane desipere videare?“ Sic e codicibus Schoemannus et Muellerus ediderunt. Perverse; nam sic *non* ante *possis* nullo modo ferri posse, vidit A. du Mesnil (Neue Jahrbücher 1877 p. 760 sq.). Recte autem Baiterus priores editores secutus sublato priore interrogationis signo duas sententiae partes ita conjunxit, ut interrogatio *an vero* ad conexum totius sententiae pertineret. Tum vero *ergo*, quod servavit Baiterus, ferri nullo modo potest. Vidit hoc Muellerus (in adnotatione critica), sed delere non ausus, quae sensu carent. edidit. Antea pro *ergo* e codd. deterioribus edebatur *vero*, quod loco simillimo (Cic. in Cat. I § 3) in codd. plurimis est. Ejecto verbo *ergo* aut substituto *vero* et sublato in media sententia interrogationis signo nihil est, quod inversa orationis forma, de qua et du Mesnil et Muellerus loquuntur, nos offendat; nam quod *nonne* positum est in interrogatione pro *non*, anacoluthia illa quidem est, sed lenissima.

Jam vero sententiae forma examinata videamus, num hoc quoque argumentum, tertium, quo deos esse probetur, ut duo superiora Chrysippo tribuatur. Bis Cotta hoc argumentum respicit. III § 18 est: „eodemque illa etiam differemus, quod Chrysippum dicere ajebas, quoniam esset aliquid in rerum natura, quod ab homine effici non posset, esse aliquid homine melius, quaeque in domo pulchra cum pulchritudine mundi *comparabas*, et cum totius mundi convenientiam consensumque adferebas“ (cfr. II § 20). Est igitur ultimum

argumentum Balbi, non Chrysippi. At III § 26, quum Cotta duas illas rationes Chrysippi rettulerit et ad nihilum redegerit, sic pergit: „Et, si domus pulchra sit, intellegamus eam dominis, *inquit*, aedificatam esse, non muribus: sic igitur mundum deorum domum existimare debemus." Jam vero Chrysippo argumentum tribuitur, non Balbo. Haec discrepantia tam manifesta est, ut librario, non Ciceroni, imputandam esse putem, scribendumque *inquis*. I § 100, ubi Cotta Velleium alloquitur, in codd. melioribus et editionibus recte est: „Habebam, *inquis*, in animo insitam informationem quandam dei." I § 109, ubi item Cotta Velleium alloquitur, recte editur: „Innumerabilitas, *inquis*, suppeditat atomorum", quum in codd. melioribus sit *inquit*.

His locis dubium non est, quin *inquis* sit scribendum; quum autem aliis locis dubitatio relinquatur, *inquit* an *inquis* sit scribendum, paullo altius repetam et quaeram, quibus finibus circumscribatur usus tertiae personae singularis numeri verbi *inquit*, non addito nomine ejus, cujus verba sunt. Tres formae distingvendae esse videntur: I) ubi praecedit numerus pluralis, II) ubi praecedit secunda persona numeri singularis, III) ubi nihil praecedit, quo *inquit* referatur.

I) Initium faciamus ab oratione Ciceroniana pro Flacco § 55: „A Trallianis requiro, quam pecuniam a se ablatam queruntur, suamne dicant. Cupio audire. Non, *inquit*, dicimus. Quid igitur? Delatam ad nos. Quid tum? Hanc te, *inquit*, capere non licuit." Cicero Trallianos interrogat; respondens inducitur is, qui pro Trallianis verba facit; quo sit nomine, non refert. Jam apparet non modo origo hujus usus, sed etiam interpretationem *siger man* ab hoc usu alienam esse; malim vertere: *lyder Svaret*. Similiter Liv. VIII, 23, 8 transitus a pluribus ad unum fit. Jam Liv. XXXIV, 3, 9: „Quid honestum dictu saltem seditioni praetenditur muliebri? Ut auro et purpura fulgeamus, *inquit*". Eadem est ratio; quamquam seditiosae illae mulieres non provocantur, una tamen ex iis pro omnibus respondens inducitur. Hic usus verbi *inquit* etiam in libris Ciceronis de philosophia scriptis frequens est, ut, quum de adversariis agitur, aliquis e numero eorum velut procedat et verba pro

suis faciat. Velut de fin. IV § 67: „At, quo utantur homines acuti argumento ad probandum, operae pretium est considerare. Quarum, *inquit*, artium summae crescere possunt, earum etiam contrariorum summa poterit augeri.“ Ejusdem generis sunt de fin. I § 4. Tusc. I § 93 (paullo durius, quia non de sententia certae philosophorum scholae agitur). Paradox. V § 36: „At sumus, inquit, principes civitatis.“ In ejus modi responsis numerus pluralis *inquiunt* numquam in usu fuisse videtur.

Quodsi Cicero (pro Flacco § 55) Trallianos ipsos allocutus rogasset: „A *vobis* requiro, quam pecuniam a vobis ablatam querimini, vestramne dicatis“, — responsum idem mansisset: „Non, *inquit*, dicimus.“ Velut pro Cluentio § 92: „Hoc *vos* Cluentio judicium *putatis* obesse oportere? — Non, *inquit*; sed ille idcirco illis legibus condemnatus est, quod contra aliam legem commiserat. Qui hoc confi*tentur*, possunt iidem illud judicium fuisse defendere? Ergo, *inquit*, idcirco infestus tum populus Romanus fuit C. Junio, quod illud judicium corruptum per eum putabatur.“ Memorabilis locus est Liv. VI, 40. In contione Appius Claudius L. Sextium et C. Licinium, tribunos plebis, alloquitur, sed quae respondentur, semper uni tribuuntur, utri, nihil refert, cfr. §§ 8, 9, 11, 15, 19. Totus locus perlegendus est. — Acad. II § 93—94 Academici cum Stoicis disputantes inducuntur: „At vitiosi sunt soritae. — Frangite igitur eos, si potestis, ne molesti sint; erunt enim, nisi cavetis. Cautum est, *inquit*. Placet enim Chrysippo, cum gradatim interrogetur, — — quiescere.“ Hic Stoicus nescio quis pro suis verba faciens Chrysippum auctorem citat. Tum vero Carneades in arenam pro Academicis procedit ipsumque Chrysippum, quamquam non nominatur, aggreditur: „Per me vel stertas licet, inquit Carneades, non modo quiescas. — Hoc enim fateberis, neque ultimum te paucorum neque primum multorum respondere posse. — Nihil me laedit, *inquit*; ego enim, ut agitator callidus, priusquam ad finem veniam, equos sustinebo.“

II) Sed jam ad eum usum verbi *inquit* venimus, quo tertia verbi persona ponitur, ubi unus, quem nominatim

allocuti sumus, suo nomine respondet. Usu hoc venit in illa orationis forma, quam Graeci eosque secuti Romani rhetores (Quinct. IX, 2, 38) ἀποστροφήν vocant, quum sermo in oratione a judicibus ad adversarium avertitur. Hujus generis jam sunt ea exempla, quae supra attuli, ubi orator plures alloquitur, pro quibus unus verba faciens inducitur. Hic eos locos inspiciemus, ubi Cicero per ἀποστροφήν unum adversarium appellat isque respondens inducitur. Cic. pro Murena § 70 fingitur disputatio Ciceronis cum Catone: „At sectabantur multi. — Doce mercede, concedam esse crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? — Quid opus est, *inquit*, sectatoribus? — A me tu id quaeris." —. Videtur orator, quotiescumque personam adversarii inducit, novo ἀποστροφῆς genere sermonem ad judices, veros auditores, convertere. Similiter pro Sulla §§ 21—24, qui locus totus perlegendus est. „Hic ait se ille, judices, regnum meum ferre non posse. Quod tandem, Torquate, regnum?" Ter Torquatus respondens inducitur: § 21 „Quod in quos testimonia dixisti, *inquit*, damnati sunt"; § 22 „Nisi tu, *inquit*, causam recepisses, numquam mihi restitisset"; § 23 „Hoc dico, *inquit*, te esse ex municipio". In ejusmodi responsis secunda persona *inquis* numquam in usu fuisse videtur.

Paullo liberior est usus hujus figurae in Cic. Div. in Caecilium § 50—51. Cicero sermonem ad subscriptores avertit, duos nominat, L. Appuleium et Alienum. „Quartum (nam ipse Caecilius subscriptorum numero comprehenditur) quem sit habiturus, non video, nisi quem forte ex illo grege moratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicumque vos delationem dedissetis. Ex quibus alienissimis hominibus — ita paratus *venis* (quemnam nisi Caecilium alloquitur?) — *tibi* hospes aliquis est recipiendus. Quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea quae dixerint certo loco aut singillatim unicuique respondeam." Universis praeteriens satis facit. „Vobis — tanta inopia reorum est, ut mihi causam praeripere conemini potius, quam aliquos ad columnam Maeniam vestri ordinis reos reperiatis? — Custodem, *inquit*, Tullio me apponite. — Quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas

admisero?" Quaeritur jam, cujus illa verba sint: „Custodem Tullio me apponite". Halmium (in editione Germanica, Berolini 1855) audiamus: „*inquit* geht nicht zunächst auf den Caecilius, sondern bedeutet heiszt es, sagt man" Confiteor hoc „sagt man" me non intellegere. Ex subscriptoribus unus aut re vera hoc dixerat aut saltem dixisse insimulatur; sed adeo subscriptores illos contemnit, ut singillatim unicuique respondere supersedeat, sed impudentem subscriptoris contumeliam impunitam relinquere non vult. Ad injuriam respondit; quis dixisset, judices fortasse sciverunt, alios scire non erat opus.

Eadem orationis figura Cicero etiam in libris de philosophia utitur. Disputat Romanus cum Romano, quum subito sermo ad aliquem principem Graecorum philosophorum avertitur. Velut de nat. deor. I § 87, ubi Cotta Academicus cum Velleio Epicureo disputat. „Sed quoniam non audes — jam enim cum ipso Epicuro loquar — negare esse deos, quid est, quod te impediat aut solem aut mundum aut mentem aliquam sempiternam in deorum natura ponere? Numquam vidi, *inquit*, animam rationis consiliique participem in ulla alia nisi humana figura." Similiter Tusc. disp. II § 29: „Concludunt ratiunculas Stoici, cur non sit malum (dolor), quasi de verbo, non de re laboretur." — Tum magister, omisso auditore, ad Zenonem se convertit: „Quid me decipis, Zeno?" isque respondens inducitur: „Nihil est, *inquit*, malum, nisi quod turpe atque vitiosum est. — Ad ineptias redis. — Hoc doce, doleam necne doleam, nihil interesse. — Numquam quicquam, *inquit*, ad beate quidem vivendum." A toto hoc genere interpretatio siger man aliena est.

His omnibus locis codices optimi consentiunt; obstat de divin. I § 23: „Quid? quaeris, Carneades, cur haec ita fiant aut qua arte perspici possint? Nescire me fateor, evenire autem te ipsum dico videre. Casu, *inquis*. Itane vero?" Ita codices et editiones. Mendum inesse affirmo, sed non ita corrigendum, ut *inquis* in *inquit* mutetur; altius latet. Conversio haec orationis ad Carneadem ab hoc loco aliena est. Quintus Cicero versibus Marci contra ipsum usus erat;

tum pergit (§ 22): „Tu igitur animum poteris inducere contra ea, quae a me disputantur de divinatione, dicere, qui et gesseris ea, quae gessisti, et ea, quae pronuntiavi, accuratissime scripseris? 23. Quid? quaeris, cur haec ita fiant aut qua arte perspici possint? Nescire me fateor, evenire autem te ipsum (Marcum non Carneadem) dico videre." Sed alia ratione probari potest, nomen Carneadis alienum esse. Si Quintus hic Carneadem alloqueretur, necessario etiam sequentibus sententiis eundem alloqueretur: „Num — putas?" — „Num — putas?" denique: „Sus rostro si humi A litteram impresserit, num propterea suspicari poteris (Carneades), Andromacham Enni ab ea posse describi?" Tum autem pergit: „Fingebat *Carneades* —". Hoc certe Carneadem alloquens dicere non potuit. Jam satis apparet, Quintum non desiisse fratrem alloqui. Recte igitur *inquis* scriptum est, sed falso nomen Carneadis irrepsit. Ejusdem generis non pauca additamenta in hisce scriptis latent, sed non omnia tam manifesto quam hoc deprehendi possunt.

Videtur igitur et in orationibus et in dialogis, quum adversarius per ἀποστροφὴν provocatur et respondens inducitur, semper tertia persona *inquit* posita esse; sed ubi in dialogis alter alterius, quocum disputat, verba refert, necessario secunda persona, ubi verba, quae dicta sunt, referuntur, *inquis*, ubi verba. quae dici poterunt, *inquies* ponitur (de div. II §§ 56. 114. 117?). Tres locos ex libris de natura deorum (I § 100, I § 109, III § 26) jam supra commemoravi. Restat locus paullo difficilior de natura deorum III § 89—90. „Sic enim res se habet, ut ad prosperam adversamve fortunam, qualis sis aut quem ad modum vixeris, nihil intersit. 90. Non animadvertunt, *inquit*, omnia di, ne reges quidem." Apparet, ad nihil responderi, nullum esse conexum inter duas illas sententias, sed argumentationem novam a § 90 initium capere. At in omnibus locis, quos adhuc tractavimus, verbum *inquit* semper responsum indicavit, quod ad ea, quae proxime antecederent, artissime se applicaret, semperque, cujus verba esse fingerentur, ex praecedentibus intellegi potuit. Hic vero, quis illa dicat, prorsus nescimus. Schoemannus nos ad II § 167 respicere jubet, „doch so,

dasz nicht speciell Balbus, sondern irgend ein Gegner im Allgemeinen getadelt wird, wie inquit häufig steht.“ Hoc „im Allgemeinen“ negabo, donec probatum erit. Adversarius ille semper ex certo quodam genere, cujus mentio modo facta est, sumitur. Dixerat Balbus II § 167: „Magna di curant, parva neglegunt.“ Neque vero tam haec conferenda sunt, quam quae ipse Cotta paullo ante III § 86 dixerat: „At enim minora di neglegunt —; ne in regnis quidem reges omnia minima curant, *sic enim dicitis*“. Videtur igitur forma rarissima *inquitis* reponenda esse: „Non animadvertunt, *inquitis*, omnia di, ne reges quidem.“ Observavit P. Schwenke in egregia disputatione (Ciceros quellen in den büchern de natura deorum. Neue Jahrbücher 1879, p. 140), Cottam tum ipsum Balbum alloqui ejusque verba refellere (dicebas, commemorabas), tum Stoicos nulla Balbi verborum ratione habita redarguere (dicitis, dicere soletis), atque ita, ut per majores disputationis partes altera forma semper utatur, velut III § 66—93 Stoicos impugnat (§ 66 *dicitis*, § 70 sic *soletis* occurrere, § 76 sed *urgetis*, § 78 nisi forte *dicitis*, § 79 *dicitis*, § 86 sic enim *dicitis*, § 90 quem vos praeclare *defenditis*, quum *dicitis*, § 92 *vos* dicere soletis, § 93 Sed quo modo idem *dicitis* non omnia deos persequi, idem *voltis* a dis immortalibus hominibus dispertiri ac dividi somnia. — *Videtis* ergo —), non proprie Balbi verba respicit. Hic enim II § 167 magna deos curare, parva neglegere dixerat ille quidem, sed reges idem facere non addiderat. Sed Stoici hac imagine usi erant, eamque invenerat Cicero fortasse in eo libro, quem ad disputationem Cottae elaborandam adhibuit. Quare Balbum missum facit, ad Stoicos se vertit, ne quis credat, hic quoque (III § 90) *inquis* esse scribendum.

III) At vulgo dicunt, posse *inquit* absolute poni, ut prorsus idem sit atque *inquiunt* (siger man Mdv. Gr. Lat. § 485 b. Anm. 5). Primum quam non veri simile est. Velut de div. II § 86: „Quid igitur in iis (sortibus) esse potest certi, quae Fortunae monitu pueri manu miscentur atque ducuntur? quo modo autem istae positae in illo loco? quis robur illud cecidit, dolavit, inscripsit? Nihil est, *inquiunt*, quod deus

efficere non possit" — hic, inquam, putamus promiscue *inquit* et *inquiunt* poni posse? Quamquam interrogatio est, ad quam respondetur, tamen *inquit* ferri non potest, quod nemo interrogatur. Quodsi scriptum esset: „Quid igitur *dicitis* in iis esse certi", ex usu, quem monstravi, responsum esset: „Nihil est, *inquit*". Jam vero ipse usus, qualem antea certis finibus circumscriptum monstravi, talem significationem redarguit. In dialogis Ciceronis absolute poni *inquit* („siger man") nego. Non prorsus eadem est ratio in paradoxis Stoicorum, ubi nemo loquens, nemo audiens inducitur. In primo paradoxo plures Cicero alloquitur; qui sint, non significat (§ 10 quaero a *vobis*, § 11 *ponite* ante oculos). Tum vero adversarium sibi fingit (II § 17 „Nescis, insane, nescis quantas vires virtus habeat?"), quis sit, non significatur, tum Caesaris, tum Clodii, tum Crassi personam induere videtur, velut IV § 32: „Familiarissimus tuus de te privilegium tulit, ut, si in opertum Bonae Deae accessisses, exulares. At te id fecisse etiam gloriari soles. Quo modo igitur tot legibus ejectus in exilium nomen exulis non perhorrescis? Romae sum, *inquit.*" Hic usus non differt ab eo, quem ex orationibus novimus. Sed quod tertium paradoxon (§ 20) sic incipit: „Parva, *inquit*, est res", eo differt a locis, quos supra attulimus, quod hic omnis conexus cum iis, quae praecedunt, sublatus est, atque adversarius ille fictus non ad ea, quae interrogatus est, respondet, sed prior verba facit. Hic usus liberior frequens est in scriptis Senecae, ubi cum ficto adversario depugnat, non modo ita, ut interroget Seneca, adversarius respondeat (velut Quaest. nat. VII, 12, 6: „Quomodo ergo potest altera stella usque ad alteram stellam ignem mittere, ita ut utraque juncta videatur, cum sint ingenti regione diductae? — Stellarum, *inquit*, duarum lumen miscetur et praebet unius speciem"), sed etiam inverso ordine, ut adversarius ille fictus prior sententiam suam proferat, ad quam deinde Seneca respondeat (velut de Ben. II, 32). Hic omnis nexus cum praecedentibus interruptus est. Sed hic quoque meminerimus, Senecam cum uno colloqui; fingitur sermo continuus inter Senecam et alterum, ut in dialogis Ciceronis fingitur sermo

cum aliquo philosopho, hic autem non nisi raro et adversario antea nominato, ut sermo cum vero adversario paullisper interrumpatur. Ut ad Ciceronis locum de nat. deor. III § 90 redeam, quod editur, Seneca scribere potuit, Ciceronem quoque in paradoxis non negaverim; in dialogo de natura deorum scripsisse nego.

Pauci loci restant, ubi non homo sed lex loquens inducitur. Cic. de leg. II § 58 „Hominem mortuum, *inquit lex* in XII tabulis, in urbe ne sepelito neve urito"; hic pleniorem formam habemus, cui brevior respondet § 59 „Hoc plus, *inquit*, ne facito, rogum ascea ne polito", et § 60 „Homini, *inquit*, mortuo ne ossa legito", ut III § 41 „Quodque *addit* 'causas populi teneto' auditur *lex* (cfr. pro Tullio § 50). Quod autem Cic. Verr. V § 148 est: „Scriptum extat in isdem litteris, quod iste homo barbarus ac dissolutus neque attendere umquam neque intellegere potuit: ἐδικαιώθησαν, *inquit*", cogitandum videtur de eo, qui litteras in judicio recitavit, ut Graece ἀναγνώσεται dicitur.

II § 47. „Cumque duae formae *praestantissimae* sint". Sic fortasse auctore Nonio scribendum est, quum in optimis codicibus sit *praestantis* (A, V). Ante *sint* facillime *simae* excidere potuit.

II § 72. Ex testimoniis consentientibus Lactantii (Inst. IV. 28) et Isidori (X. 234) scribendum esse videtur: „Qui autem omnia, quae ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractarent et tamquam relegerent, sunt dicti religiosi ex relegendo, *tamquam ex elegendo elegantes*, ex diligendo diligentes, ex intellegendo intellegentes." In nostris codicibus ordo verborum turbatus est, ut sit scriptum *elegantes ex eligendo tamquam*.

II § 118. „Sunt autem stellae natura flammeae; quocirca terrae, maris, aquarum vaporibus aluntur iis, qui a sole ex agris tepefactis et ex aquis excitantur." Sic in nostris codicibus est; quum autem Probus (ad Verg. Bucol.) paullo plenius „terrae, maris *aquarumque reliquarum* vaporibus" hunc locum referat, veri similius est haec in nostris codicibus excidisse, quam in Probi codicibus esse addita. Per se recte adduntur, nam aquae et dulces et marinae

sunt; cfr. III § 37, ubi haec ipsa verba respiciuntur: „Non eisdem vobis placet — ali solem, lunam, reliqua astra aquis, alia dulcibus, alia marinis?“ Ob eundem exitum litterae „*que reliquarum*“ facillime excidere potuerunt.

II § 147. „Jam vero animum ipsum mentemque hominis, rationem, consilium, prudentiam, qui non divina cura perfecta esse perspicit, is his ipsis rebus mihi videtur carere. De quo dum disputarem, tuam mihi dari vellem, Cotta, eloquentiam. Quo enim tu illa modo diceres! Quanta primum intellegentia, deinde consequentium rerum cum primis conjunctio et comprehensio *est* in nobis.“ Vehementer dubito, num recte edatur „dum disputarem, vellem“, praesertim quum sit in codd. *velim*; sed sine ulla dubitatione „quanta — comprehensio *est*“ scribendum puto, quum in codd. et editionibus sit „quanta — *esset*“. Primum per se nimis oratorie Cottae tribuerentur, quae Balbi sunt; tum vero omnia, quae sequuntur, ex Balbi ore proveniunt: *concludimus*, *definimus*, *complectimur*, *quanta vero illa sunt*. Accidit igitur hic, quod centies factum est, ut *esset* et *est* in codd. permutarentur. Verba, quæ sunt *idque ratione*, recte Schoemanno et Baitero[2] suspecta videntur.

III § 8. „Dic igitur, inquit, quid requiras. Egone? primum illud, cur, *cum istam partem* ne egere quidem oratione dixisses, quod esset perspicuum et inter omnis constaret, de eo ipso tam multa dixeris.“ In codd. est „cur *quod perspicuum in* istam partem“; videntur et *quod* et *perspicuum* ex sequentibus errore oculi huc translata esse; sed cur *istam partem* mutemus, nulla causa est. Respicitur II § 4: „Ne egere quidem videtur, inquit, oratione prima pars. Quid enim potest esse tam apertum tamque perspicuum?“

III § 39. Varie foedata mihi videtur haec paragraphus, quam ita scribendam esse crediderim: „Nec vero volgi atque imperitorum inscitiam despicere possum, cum ea considero, quae dicuntur a Stoicis [sunt enim illa imperitorum]. Piscem Syri venerantur, omne fere genus bestiarum Aegyptii consecraverunt. Jam vero in Graecia multos habent ex hominibus deos: Alabandum Alabandis, Tenedi Tennen, Leucotheam, quae fuit Ino, et ejus Palaemonem filium cunctâ

Graeciâ. Herculem, Aesculapium, Tyndaridas, Romulum nostrum aliosque compluris *nostri* quasi novos et adscripticios cives in caelum receptos putant. 40. Haec igitur indocti. Quid vos philosophi? qui meliora? [Omitto illa, sunt enim praeclara.] Sit sane deus ipse mundus. — Qua re igitur pluris adjungimus deos?" „*Sunt enim illa imperitorum*" (§ 39) frigidum additamentum est, „*omitto illa, sunt enim praeclara*" (§ 40) prorsus sensu carere mihi videntur. Quaenam illa sunt, quae se omittere dicit, *quia* sint praeclara? — Quos ipse Cicero paullo post § 50 Alabandenses vocat, hic neque *Alabandis* (*Ἀλαβανδεῖς*) cum Bouherio, Lachmanno, Baitero, Muellero, neque *Alabandeos* cum Schoemanno appellatos esse puto, neque video, quid impediat, quominus *Tenedi* cum codicibus servemus et *cunctâ Graeciâ* ablativo casu positum putemus. Non modo ipse ordo verborum ostendere videtur, verba *Leucotheam — cunctâ Graeciâ* per se esse dicta; sed quum in omnibus codicibus sit *Romulum nostrum*, apparet, alios Graecos antea esse nominatos, qui ex hominibus di sint facti. Herculi autem, Aesculapio, Castori, Polluci Romani divinos honores tribuerant atque templa in honorem eorum aedificaverant. Tum vero *quos* abundat, *nostri* deest, quare hoc pro illo substituendum esse putavi, conjectura, ut opinor, non nimis audaci.

III § 55. Scribendum esse videtur: „Volcani item complures: primus Caelo natus, ex quo et Minerva Apollinem eum, cujus in tutela *Athenae sunt*, antiqui historici esse voluerunt." Cfr. § 57: „Apollinum antiquissimus is, quem paullo antea e Volcano natum esse dixi, custodem Athenarum." Mendum codicum frustra defendunt Schoemannus aliique.

III § 83. „Idemque Aesculapii *Epidaurii* barbam auream demi jussit" scribendum esse, ordo verborum ostendit.

Kritiske Bemærkninger til Plautus

af J. L. Ussing.

De Bedømmelser, som de udkomne Dele af min Plautus have faaet i den tyske Presse, have for en stor Del været holdte i en saadan Tone, at de fritog mig for ethvert Gjensvar. Hvad der i denne Henseende forekom mig nødvendigt, har jeg fremsat i Fortalen til 2det Bind, som jeg maaske tør antage ikke er ubekjendt for dem, der læse denne Afhandling. En Udgiver af Plautus tør, i alt Fald paa Videnskabens nuværende Standpunkt, ikke haabe at kunne gjengive denne Forfatter i sin oprindelige Renhed, men han bør samvittighedsfuldt nærme sig dertil. Vejen dertil er ikke altid at spørge om, hvad der er skjønnest i æsthetisk Henseende. Det er ikke sagt, at vor Tids Dom er den samme som Plautus' var; ja jeg tilstaar, at mange af de æsthetiske Rettelser, som tyske Kritikere have forlangt, for mig have set ud som det Modsatte. Lige saa lidt fører det til Maalet, naar man tilskjærer Texten efter tvivlsomme metriske og grammatiske Regler. Plautus' Metrik kjendes kun fra ham selv; hans Versifikation er i Regelen fortræffelig; men hvor tør vi paastaa, at den altid har været, hvad vi vilde kalde korrekt? Man huske paa Göthes Hexameter med 7 Fødder! Og Horats' Ord om Plautus' Skjødesløshed tør dog ikke rent forkastes. Det er bekjendt nok, at den dannede latinske Udtale ikke yndede Vokalsammenstød eller Hiatus; men det er ogsaa bekjendt, at Cicero siger, at de gamle Digtere ofte tillod sig Hiatus, og Overleveringen viser, at hos Plautus er Hiatus ganske i sin Orden i Versenes Hovedcæsur og Diæresis, ligesom ogsaa efter Enstavelsesord og uden Tvivl i flere andre Tilfælde. Hvilke disse ere, og hvor Grænserne maa drages, er endnu ikke fundet; det er derfor i Videnskabens Interesse, at Udgiveren lader Hiaterne staa ikke blot, hvor de ere sikre, men ogsaa hvor de ere tvivlsomme. I saadanne Tilfælde har jeg i Anmærkningerne gjort opmærksom paa dem, og anført Maaden, hvorpaa de kunde fjernes. Det er dette, de tyske Kritikere kalde min „Forkjærlighed for Hiatus.“ Hvad det speciel Sproglige angaar,

staar Plautus saa ene i den latinske Littératur, og Texten er saa daarlig overleveret, at nødvendig Meget maa være usikkert; men Overleveringen tyder paa, hvad der ogsaa har indre Sandsynlighed, at Sproget ikke har havt den Fasthed og Bestemthed som i Ciceros Dage. Der har sandsynligvis i Brugen af forskjellige Former været en Vaklen, som Udgiveren ikke er berettiget til at udslette. Man kan ikke noksom rose den Omhu, hvormed tyske Philologer i den nyeste Tid søge at fastsætte Plautus' særegne Sprogbrug; men Materialets Utilstrækkelighed har vistnok ofte ledet dem til overilede Slutninger og bragt dem til at gjøre Kløften imellem Plautus' og de senere Tiders Sprog større end den er. Dette kan tildels siges om en ganske nylig udkommen Bog: P. Langen, Beiträge zur Kritik u. Erklärung des Plautus (340 Sider). Dette Værk har sin Fortjeneste i de righoldige og velordnede Samlinger og i en vis Skarphed i Tanken, hvorved det ofte er lykkets ham at præcisere Plautus' Sprogbrug baade i grammatikalsk og i lexikalsk Henseende; men af og til skyder han ogsaa forbi Maalet, som naar han mener, at *tandem* skulde betyde „wirklich", eller paastaar, at *ve* hos Plautus snarere er en kopulativ end en disjunktiv Partikel, at *enim* er „ausschliesslich Betheuerungspartikel (= hercle, pol, edepol)", at der skulde være Forskjel i Betydningen imellem *nunciam* i ét Ord og *nunc iam* i to, eller mellem *quam si* og *quasi* efter *tam*. Der kan sikkert paavises Forskjelle imellem Plautus' og Terents' Sprogbrug, men Langen anser sig altfor ofte i Stand dertil, som naar han mener, at *nempe* skulde bruges paa en forskjellig Maade hos disse to Forfattere. Overhovedet er han tilbøjelig til at hænge sig i ubetydelige Afvigelser i Udtrykket hos andre Philologer og finde en forskjellig Opfattelse, hvor der i Virkeligheden er Enighed, som naar han paastaar, at *verum* i Svar ikke bør oversættes ved „Ja", men „Det er sandt", fordi der skulde underforstaas *est*, hvilket Ord rigtignok aldrig sættes til. At han har anvendt en stor Del af sin Bog paa at kritisere min Udgave, vilde være mig en større Behagelighed, hvis han ikke saa ofte havde misforstaaet mig, og hvis han havde ført sin Polemik i en anden Tone.

Men en Udgiver af Plautus har vigtigere Pligter end at restituere de metriske og grammatiske Former; det gjælder fremfor Alt om at gjætte Digterens Mening, som Overleveringen saa hyppig har fordunklet. Tidt lader dette sig gjøre med Sikkerhed eller med høj Grad af Sandsynlighed; men selv hvor Sandsynligheden ikke er overvejende, tør det vel, for at bringe den oprindelige Mening frem, være tilladt at anvende voldsommere Midler, naar man blot gjør opmærksom paa, at det ikke er Overleveringens Bogstav, men Udgiverens egen Formodning, der fremsættes. Lige saa vel er det Udgiverens Pligt at gjøre Læseren opmærksom paa, hvor et kortere eller længere Stykke ikke synes ham at hidrøre fra Plautus selv, men at være en senere Tilsætning, saa meget mere som disse Tilsætninger næsten altid forstyrre Tankegangen og Sammenhængen. Saadanne Vers bør sættes i Klammer; helt at udelade dem, saaledes som Lorenz undertiden gjør, er utilstedeligt; thi vort Skjøn er, maaske navnlig i dette Tilfælde, ingenlunde ufejlbart, og det har ofte vist sig, at den Forvirring, som en Kritiker har ment at kunne forklare paa en Maade, har havt en ganske anden Grund.

Spørgsmaalet om uægte Tilsætninger i Plautus' Text er et af dem, der for Øjeblikket staa paa Dagsordenen, og det er virkelig af indgribende Betydning for den kritiske Behandling af denne Forf. Dets Berettigelse er utvivlsom. Fra det Øjeblik, da Ritschl udgav sine Parerga, er det almindelig anerkjendt, ikke blot at Prologen til Casina, der selv siger det, er forfattet mindst en Menneskealder efter Plautus' Død ved en Gjenopførelse af det gamle Stykke, men at det samme ogsaa maa være Tilfældet med en stor Del af de andre Prologer. De dobbelte Slutningsscener i Plautus' Poenulus og Terents' Andria maa vel ogsaa skrive sig fra saadanne senere Opførelser, i alt Fald kan kun den ene Redaktion være ægte. Og ligesom det i sig selv er lidet sandsynligt, at de Mænd, der have forfattet de her nævnte Stykker, skulde have indskrænket sig til dem alene, saaledes findes der rundt omkring i Komedierne mange enkelte Vers eller Grupper af Vers, der gjentage en allerede engang udtalt Tanke eller Replik paa en saadan Maade, at det er

umuligt, at denne Gjentagelse kan hidrøre fra Forf.; den maa være en senere Omskrivning, der ikke har været bestemt til at læses foran eller bagefter det ægte Stykke, men til at træde i dets Sted. Det er disse „Dittographier“, som Götz har gjort til Gjenstand for en længere Afhandling i Acta societatis philologae Lipsiensis VI, 1876. Han antager, at de skrive sig fra senere Opførelser, og gjør opmærksom paa, at nogle af dem have et ret anseligt Omfang, som navnlig Mostel. 203—218, medens andre ere Forkortelser af længere Scenepartier. Det synes virkelig, som om Skuespillerne i den sidste Halvdel af 2det Aarh. f. Chr. have behandlet Plautus med stor Frihed, og som om man med Rette kan tale om en dobbelt Recension i alt Fald af enkelte Scener, uagtet vi ikke kunne finde nogen Grund til de foretagne Omskrivninger, der næsten altid ere ringere i Værdi end det Oprindelige. Hvorledes er det nu at forklare, at den ægte Plautus dog ikke er gaaet helt tabt under denne Omarbejdelse? Den naturligste Forklaring er den, at disse Omskrivninger have været skrevne i Marginen af den oprindelige Plautus, og at saa Afskriverne i den Tro, at de hørte med og maaske kun vare oversprungne af Skjødesløshed, have optaget dem i Texten. Götz forkaster denne Antagelse, fordi nogle af Tilsætningerne ere saa store, at de ikke let kunde faa Plads i Marginen; han mener, at Afskriveren har havt to Exemplarer liggende for sig, den ægte Plautus og den omredigerede, og han har saa lavet en ny Afskrift, snart ved „eklektisk“ at tage Noget af det ene og Noget af det andet Exemplar — en Vilkaarlighed, der er aldeles utænkelig; de Exempler, der anføres derpaa, maa behandles anderledes —, snart ved uden videre at sætte begge Redaktioner ved Siden af hinanden. Dette sidste vilde bedre stemme med de gamle Afskriveres Samvittighedsfuldhed, men det vilde forudsætte en mærkværdig Indskrænkethed hos dem, at de i et Forhold som det angivne ikke kunde skjønne, hvilket Exemplar der var det ægte og hvilket der var det overarbejdede. Jeg for mit Vedkommende maa holde mig til den første Forklaring, at Tilsætningerne have staaet i Marginen; de, som ikke kunde faa Plads der, saasom Stykket

i Mostellaria, den lange Tilsætning i Miles gloriosus 613—764, Prologerne og de varierede Slutninger, maa vel have staaet paa særskilte Blade.

Disse Tilsætninger ere imidlertid ikke de eneste, der skæmme Plautus' Text. Ogsaa her som hos saa mange andre Forfattere finde vi Tilsætninger, der skyldes senere Grammatikere og Afskrivere, snart Forklaringer eller Glossemer, snart tilskrevne Parallelsteder eller vilkaarlige Tildigtninger, hvor En fik et saadant Indfald. Det kunde synes en rimelig Fordring, at Udgiveren skulde adskille denne Slags Tilsætninger fra den først omtalte Art; men den lader sig næppe gjennemføre. Vi maa være glade, hvis vi kunne udsondre Alt, hvad der ikke hidrører fra Plautus selv; men om et uægte Vers skriver sig fra en Skuespiller i 2det Aarhundrede f. Chr. eller fra en Grammatiker i 2det Aarhundrede efter Chr., vil jeg i det mindste ikke være i Stand til at afgjøre. Kritiken har derfor ogsaa en anden Opgave ved disse Vers end ved de ægte. Det følger af sig selv, at ogsaa de kunne være forvanskede, og at det er ønskeligt at gjengive dem i deres oprindelige Skikkelse, men dette er meget vanskeligere, da vi ikke vide, i hvilket Aarhundrede Forfatteren har hørt hjemme, eller hvor korrekt han har kunnet efterligne Plautus' Sprog og Metrik, og det vilde ikke være rigtigt ved Rettelse at give dem et Skin af Ægthed, som de i sig selv ikke kunne gjøre Fordring paa. Jeg har derfor i min Udgave, hvor der var Tvivl til Stede, oftest indskrænket mig til i Anmærkningerne at angive det Sandsynlige, men i Texten aftrykt den forvanskede Overlevering. Disse Bemærkninger ere tildels foranledigede ved en nylig udkommen Doktordisputats: W. Brachmann, de Bacchidum Plautinae retractatione scaenica capita quinque (Studia Lipsiensia, III, I), hvori Forfatteren søger at vise, at Bacchides i høj Grad har været underkastet en saadan Omarbejdelse til en senere Opførelse, og at vor Text skulde være fremkommen ved en Sammenarbejdelse af to forkjellige Recensioner, ofte paa den af Götz saakaldte eklektiske Maade, men med ikke faa Overspringelser og Omsætninger af Vers. Bogen vidner om Flid og Sindrighed, men det er vanskeligt

at tænke sig, hvorledes den Afskriver maa have været organiseret, der har kunnet bære sig saaledes ad, eller, hvis Sligt virkelig var muligt, hvorledes der da kan være Tale om en videnskabelig Kritik af Plautus.

Til disse almindelige Bemærkninger om plautinsk Kritik har jeg ønsket at føje nogle speciellere, som Tillæg og Rettelser til 2det Bind af min Plautus, foranledigede ved de nys omtalte Skrifter og andre, der ere udkomne i de sidste to Aar.

Bacchides.

108. I Stedet for „*In*spectans“ burde hellere med Bergk Ind. schol. Hall. $18^{58}/_{59}$ og Fritzsche Ind. Rost. $18^{77}/_{78}$ læses: „*Ex*spectans“. De to følgende Vers:

Namque ita me di ament, ut Lycurgus mihi quidem
Uidetur posse hisce ad nequitiam adducier

vil Brachm. sætte efter 115. Der er ikke tilstrækkelig Grund dertil, og Rettelsen *hisce* for „hic“ bliver ikke derved mindre nødvendig. Jeg har i min Kommentar hævdet, at den her omtalte Lycurg maatte være den spartanske Lovgiver; hvem skulde man vel hellere anføre som Mønster paa Tarvelighed? Brachmann p. 183 ff. indrømmer, at Meiers Mening, at det skulde være den attiske Taler Lykurg, ikke lader sig forsvare, men han er selv ikke heldigere, naar han tænker paa den mythiske Konge over Edonerne. Om ham fortæller Sagnet, at han i rasende Heftighed vilde myrde Bacchantinderne; men vilde vel derfor en gammel Forf. kalde ham et „aptum continentiae exemplum“ og anføre ham som et Mønster til Efterligning?

For øvrigt finder Brachm. i denne Scene mange Spor af den af ham antagne dobbelte Bearbejdelse. V. 130—31 og 161—63 skulle være „Dobbeltgængere“; han vil have de sidste satte i de førstes Sted. Ogsaa V. 149 og 148 (hvori der i min Udgave ved en Trykfejl staar „iam nimio“ for *nimio iam*), V. 159—60 og 164—65 skulle tilhøre en secunda recensio. Med større Grund gjør Brachm. opmærksom paa at baade V. 236: „Extexam ego illum ...“ og 238: „Adibo hunc“ se ud som Begyndelser paa Scenen, og at derfor kun

en af Delene kan være ægte. Han betragter 236 f. som en Dittographi af 238 f. og vil stryge dem. Jeg tror snarere, Guiet har Ret i blot at stryge det første Vers, hvor ogsaa „illum“ i Stedet for „hunc“ er galt. Dette Vers kan være en Reminiscents andenstedsfra, og Scenen kan begynde med 237: „Haud dormitandumst“.

295. „Non me fefellit, sensi; eo exanimatus fui“. Br. foreslaar p. 132: „eo animatus“ i Betydningen „fortiter animatus“. Dette gaar næppe an; det er langt rimeligere, at *eo* skal udelades.

356—57 har Brachmann vistnok med Rette erklæret for uægte. Derimod er hans Behandling af det Følgende uheldig. 360—62

Aufugero hercle, si magis usus uenerit.
Si ero reprehensus, macto ego illum infortunio;
Si illi sunt uirgae ruri, at mihi tergum domist.

Chrysalus siger: „Jeg vil løbe bort, hvis det behøves. Bliver jeg greben, bryder jeg mig ikke om det; har han sine Kjæppe, saa har jeg min Ryg“; se nærmere i Comment. Brachmann p. 134 udsletter det midterste Vers, og forstaar de to andre saaledes: „Si domi me quaeritabit iratus erus, rus aufugero; si ruri, iam domum rediero“, en Mening, som Ordene ikke kunne have, og som, hvis de havde den, heller ikke var passende, hvorfor han ogsaa mener, at Versene tilhøre „secunda recensio“. De to følgende Vers, som jeg har sat i Klammer, prøver Brachm. p. 135 Anm. at forsvare; men hans Forsøg behøver næppe nogen Gjendrivelse.

I min Kommentar til 376—79 har jeg refereret Götz' Mening urigtig; han antager ikke som jeg disse Vers for uægte, men 372—75 samt 380 f. Brachm. følger ham, dog saaledes at 381 betragtes som fælles for begge Recensioner. Da det imidlertid viser sig, at 371 og 376 ikke passe sammen, nødes han til at antage, at der er udfaldet Noget af det Ægte, i hvis Sted vi kun have Noget af den senere Recension. Langen p. 165 f. er enig med mig i at forkaste V. 376—79, særlig paa Grund af det urimelig dannede Ord „gerulifigulos“. Men han mener, at ogsaa det foregaaende Vers, 375, er uægte, og i 374 beholder han i Stedet for det

fra Nonius optagne „adfectas“ de plautinske Haandskrifters *adflictas*, en Mening, jeg kunde være villig til at tiltræde.

390 med. — 400 med. anser Brachm. p. 95 f. ligesom Weise og Ritschl for uægte. Hans kunstige Forklaring kan ikke tvinge mig til at ændre min Opfattelse. Det ufuldstændige Vers 390 kunde jeg tænke mig suppleret med: *grates gratas debeo.* I 391: „Nam pol meo quidem animo ingrato homine nihil inpensiust“ har jeg rettet det sidste Ord til *infensiust*, jeg tror med Rette; thi Ingen vil vist billige Brachmanns Forklaring: „Inpensus amico esse dicitur homo ingratus, i. e. qui magno constat pretio, quippe in quem quantumvis liceat conferre beneficiorum nec gratia tamen quicquam nec fructus unquam capturo.“ Han beraaber sig paa Capt. 800: Uae misero illi, cuius cibo iste factust inperiosior“, hvor Cod. I har „inpensior“, men dette ingen som helst Mening giver, medens det rigtige „inperiosior“ ikke, som han siger, er en Konjektur af Brix, men staar i B.

425. Luchs i Hermes XIII p. 498 fjerner Hiaten ved at læse: „Ibi *equo*, cursu, luctando, hasta, disco, pugilatu, pila“.

474—85. Brachm. anfører p. 127 efter Löwe Palimpsestens Læsning af dette Sted. I 476—7:

Nullon pacto res mandata potest agi, nisi identidem
Manus ferat ad papillas, labra a labris numquam auferat

har A i det første „Nullo pacto“, i det andet „ferat ...... papillas“. Der er Plads til 6 Bogstaver, og har altsaa ikke staaet *ad.* Löwe formoder *contra*, et Ord, der næppe vilde kunne bruges saaledes. Det maa imidlertid bemærkes, at Konjunktiverne „ferat“ og „auferat“ næppe kunne forsvares som afhængige af „nisi“. Langen p. 50 udsletter derfor det første Vers, saa at Konjunktiverne blive styrede af „Ut“ i 475. Jeg tror snarere, at Brachm. har Ret i at begge Versene ere uægte.

497 ff. Mnesilochus' Monolog. (V. 510 i min Udg. er ved en Trykfejl sat Punktum. I Kommentaren p. 410 L. 22 er ligeledes efter „uitiis“ udfaldet: „V. 503 redit infra 859“.) Jeg kan endnu ikke se Andet end, at Alt er i Orden, naar

man blot fjerner V. 503—9, som maa ansees for et sent Fabrikat af En, der morede sig med videre at udføre den lidenskabelige Elskers Selvmodsigelse i 502, men gjorde dette saa overdrevent, at det blev fuldstændigt Vaas. Kiessling i Ind. sch. Greifswalde 1878 p. 18 antager „duplicem eiusdem sermonis recensionem male contaminatam“; den ene Recension V. 497—500. 503—512. 518—22, den anden V. 497—502. 513—517, derefter de 3 i Varianterne anførte Vers, endelig 518—22. Brachm. derimod p. 80 ff. forsvarer det Hele med Undtagelse af 503, der stryges, fordi det kommer igjen 859, og Slutningen af 520 med Begyndelsen af 521, der stryges paa Grund af Ligheden med 531. Han finder det af mig forkastede Sted i høj Grad vittigt og plautinsk. Plautus skal stadig have gjentaget den rhetoriske Figur παρὰ προσδοκίαν fra V. 502, ikke blot i 506: „Adeo ego illam cogam usque ut mendicet — meus pater“, men ogsaa 504: „Nam iam domum ibo atque aliquid surripiam patri“, hvor der ikke er den mindste Antydning af et saadant pludseligt Omslag i Tanken. Han mener, Sætningen var begyndt for at fortsættes: „atque aurum reddam meo patri“. Men hvilken Tilhører skulde kunne gjætte dette? Det er en ganske ny Tanke, som først fremsættes 10 Vers længere nede, og som paa dette Punkt endnu slet ikke er faldet Mnesilochus ind. Ligesaa urigtigt indføres den samme Figur i 500: „Ne illa illud hercle cum malo fecit — meo“, hvor A ganske rigtigt har „suo“, og de andre Hdskr. „suo meo“. Endnu besynderligere er hans Forklaring af 507 f.: „Sed satine ego animum mente sincera gero, Qui ad hunc modum haec hic, quae futura, fabulor?“ „Er jeg klog, at jeg saaledes her fortæller, hvad der skal ske?“ skal betyde: „Er jeg klog, at jeg fortæller, hvad der skal ske, paa den Maade, at jeg siger det Modsatte deraf?“ hvilket han skal have gjort 504 og 506 (p. 85 Anm. „*Haec* enim, quae reapse *futura* erant, i. e. ut Bacchidem ulcisceretur, ut aurum redderet, ut amatam in egestatem cogeret, *ad hunc modum*, i. e. ita ut prorsus contrarius sensus evaderet, dixerat“). Han lader unægtelig Mnesilochus være konsekvent. Selv her, hvor han vil høre op med sin forvirrede Tale,

siger han ikke simpelthen: „Er jeg klog, at jeg siger det Modsatte af, hvad jeg mener?“ men saa omtrent det Modsatte.

815. „Terrae odium [iam diu] ambulat; iam nihil sapit Nec sentit.“ Langen p. 234 anbefaler Scioppius' ogsaa af Ritschl optagne Konjektur: „tam nil sapit“; og klager over at jeg ikke har forklaret Hdskrnes *iam*. Jeg troede rigtignok, det var tilstrækkelig tydeligt: „Han er allerede bleven saa gammel, at han Intet kan forstaa; han kan ikke mere begribe nogen Ting“.

920 ff. Chrysalus' fortrinlige Monolog, hvor han sammenligner sine Bedrifter med den trojanske Krig, indeholder saa meget Modsigende og Usammenhængende, at den ikke kan være fremgaaet af én Støbning. Allerede Guiet indsaa dette, og betegnede Versene 924 og 932—37 som uægte, og ifølge Löwe hos Brachm. p. 99 f. mangle de 4 af disse Vers (932—35) i Palimpsesten. Kiessling i Ind. sch. Gryph. 1878 p. 14 ff. betegner 926 som uægte, og det kan ikke nægtes, at hvis expugnabo i 924 er ægte, maa Cepi, i Perfektum om den samme Ting, være galt. Dernæst forkastes Versene 940—47, 956 stryges og 957—60 flyttes og sættes efter 953. Brachmann antager ikke blot for en Del af Scenen en dobbelt Recension, A: Vv. 931—35 og 944—47, B: Vv. 940—43 og 956—960, men selve denne Del erklærer han for uægte, og konstruerer derefter, ikke uden mange Omstillinger af Vers, en saakaldet ægte Plautinsk Monolog p. 108 ff.. Lad os nærmere betragte Sagens Sammenhæng. Efter Indledningen (hvor V. 923 Lachmanns Rettelse „Milli cum numero nauium“ maaske burde optages, og 926 sættes i Klammer) begynder den store Sammenligning. Den Gamle (Nicobulus) beklages som Priamus, dernæst V. 932—35: „Pistoclerus er Epius, Mnesilochus Sino, Bacchis Ilden og Chrysalus selv Ulixes“; men saa atter 940—43: „Den Gamle er Ilium, Krigsmanden Menelaus, Chrysalus selv Agamemnon, men ogsaa Ulixes, Mnesilochus er Alexander, som røvede Helena“. Enten det ene eller det andet af disse Stykker maa være uægte. Kiessling udtaler sig bestemt imod det sidste; mig forekommer det snarere, at dette bærer Ægthedens Præg, og at det første røber en senere Tid. Samme Forhold gjentages endnu

en Gang. V. 944—47 omtaler, hvorledes Ulixes, da han forklædt som Tigger har sneget sig ind i Troja, bliver opdaget og kommer i stor Fare, men ved sin Snildhed slipper fri; det Samme med andre Ord V. 957—60. Ogsaa her forekommer det mig klart, at det er det første Stykke, der er den senere Variation. Det slutter sig ved Begyndelsesordet „Nam“ umiddelbart til det foregaaende som uægte betegnede Stykke 932—35. Det har vistnok Alt sammen staaet i Marginen, men er ved Afskrivningen indsat paa to forskjellige Steder. Altsaa: i Klammer sættes 926, 932—35 og 944—47.

I min Anm. til Bacch. 988 har jeg gjort den Forskjel imellem Interjektionerne *eu* og *euge*, at den første udtrykte Forundring, den sidste Bifald. Brachmann p. 139 kalder denne Forskjel „prorsus commenticia“; men de af ham anførte Exempler ere lidet heldige; Cas. 2, 6, 34 staar euge ikke i Hdskr. Langen p. 197 ff. paastaar ogsaa, at begge Former ere enstydige; det er en og samme Interjektion, der altid udtrykker Bifald eller Glæde; han oversætter den ved „schön“. Dette hidrører uden Tvivl fra den falske Etymologi, som i denne Interjektion ser det græske εὖ og εὖγε. At disse Intet have med hinanden at gjøre, har jeg udtalt i Anm. til Most. 331. *Eu* og *euge* eller *eugae*, som Ambrosianus skriver — og Stavelsen er lang, se min Anm. til Epid. 9 — ere ren latinske Interjektioner eller, om man vil, en ren latinsk Interjektion; thi jeg har unægtelig i Anm. til Bacch. pointeret Forskjellen for stærkt. Det er efter min Mening den samme Interjektion i en kortere og længere Form. Den sidste er selvfølgelig den stærkeste og bruges for Forundring ledsaget med tydeligt Bifald, som Trin. 705. Most. 254; den første svarer nærmest til vort „Ih“ og forbindes ofte med Forsikringsord som „hercle“, „edepol“ o. a., „Ih, det var sandelig . . .“, „ja sandelig“. Det kan kun vække den største Forundring, at Langen i de bekjendte Udtryk *eu hercle* og *eu edepol* prøver paa at skille Ordene fra hinanden. En kritisk Gjennemlæsning af de Steder, han anfører, vil vise, hvor ugrundet dette er.

990—93 betegnes af Brachm. p. 139 som tilhørende en „anden Recension", vistnok med Rette. Naar han derimod p. 143 ff. mener, at ogsaa Brevet, V. 994 ff., skulde opløses i to Redaktioner, vil næppe nogen uhildet Læser give ham Ret. Brevet indeholder ingen utilbørlige Gjentagelser, og Brachmanns Rekonstruktion er over al Maade kunstig. Lige saa lidt kan jeg følge ham, naar han V. 1033 ff. antager to Recensioner (A: 1033—37. 42—43. 46. B: 1038—41. 44—45). Forvirringen afstedkommes ved 1042 f.: „Ne ille edepol Ephesi multo mauellem foret, Dum saluos esset, quam reuenisset domum", som mangle i B, og i C staa efter 1045, hvor de forstyrre Sammenhængen. Jeg har i min Udgave flyttet dem to Vers op; det havde været rigtigere at lade dem staa paa deres Plads og sætte dem imellem Klammer. — 1058—59: „Non equidem accipiam cet." sige slet intet Andet end de tre følgende Vers, og maa derfor med Brachmann p. 147 f. betragtes som en uægte Dittographi.

1131—37 antager Brachm. p. 152 for en kortere Redaktion af 1120—30 + 1138—39. Læseren vil sikkert finde, at der er saare liden Lighed imellem dem. Sandheden er vistnok, at de halvtredie Vers 1134—36: „Non uides ut balantes Solae liberae grassentur? BA. Quin aetate credo esse mutas; Ne balant quidem, quom a pecu cetero absunt", ere uægte, og med Udeladelse af dem skal der læses: „omnis fructus Iam illis decidit; stultae atque malae uidentur". Det uægte Stykke er tildels lavet efter 1121: „Pastor harum Dormit, quom haec eunt a pecu palitantes"; Hdskr. have „balitantes". Brachm. p. 155 vil læse: „Dormit. SOR. Quidum? BA. Eunt a pecu sic palantes"; Plautus vilde efter sin Talebrug have begyndt Svaret med „Quia".

1167: „an ego experiar tecum uim maiorem?" Naar jeg i Anm. har tænkt paa en mulig Tilkaldelse af Ædilerne, vil jeg gjerne indrømme, at dette er en Fejl. Der tænkes kun paa Anvendelsen af Vold, dog ikke saaledes som Brachmann mener, der p. 160, idet han antager en Lakune, vil læse: „uter habeat pugnis uim maiorem." Nicobulus udfordrer ikke Hetæren til en Kamp paa Næverne, men truer kun med at bryde ind i hendes Hus for at hente sin Søn.

Den derefter følgende Slutning af Stykket, som Ritschl havde behandlet særdeles vilkaarligt, er ogsaa af Brachm. p. 165 ff. behandlet paa lignende Maade. Versene 1189—92, 1201 første Halvdel, 1204—6 udskydes som tilhørende en secunda recensio, der med ikke ringe Besvær sammensættes p. 175, og et Par Steder tilsættes halve Vers. Paa samme Tid taler han p. 172 foragteligt om „Hermanni et Ussingii commenta"; jeg har rigtignok næsten ganske holdt mig til Haandskrifterne. Han vil vistnok heller ikke faa Ret, naar han p. 169 angriber min Forklaring af 1171 ff. Jeg læser saaledes:

NI. Ni abeas, quamquam tu bella es,
Malum tibi magnum dabo iam. BA. Patiar;
Non metuo, ne quid mihi doleat, quod ferias. NI. Ut blandiloquast!
BA. Ei mihi, metuo.

Nicobulus truer Bacchis med Prygl. Hun svarer: „Det skal jeg finde mig i. Jeg er ikke bange for at Du skal slaa, saa det gjør ondt!" Nic.: „Hvor hun er indsmigrende!" men i det Samme løfter han Stokken imod hende, som det sees af de følgende Ord: „Uh, jeg bliver bange," hvilke jeg har tillagt Bacchis, medens der i Hdskr. intet Personmærke staar foran. Brachm. vil tillægge den anden Gamle, Philoxenus Ordene „Ut blandiloquast! Ei, mihi metuo". Altsaa Nicobulus tager ingen Notits af Bacchis' Svar; men den Anden, til hvem hun ikke har talt, men som hendes Søster strax efter erobrer, udbryder: „Hvor hun er indsmigrende! jeg er bange, jeg bliver forelsket i hende". Men han begynder slet ikke at blive bange for dette; han har allerede for længe siden tilstaaet, at han var væk, V. 1157: „Tactus sum uehementer uisco; cor stimulo foditur".

Der er i Virkeligheden Intet i Vejen med den hele Scene undtagen V. 1203—5. Det første af disse Vers er korrupt. Hdskr. have: „Tua sum opera et propter te inprobior. BA. Ne is quam mea mauellem (Meam uellem C)"; i Almindelighed udgives med en tilsyneladende nærliggende Rettelse af Schneider „tis" for „is". *Tis* er det Samme som „tui", se Charisius o. A. hos Neue, Formenl. II S. 178 ff. Plaut. Mil.

1028: „Quia tis egeat". Trin. 343: „ne tis alios misereat". Pseud. 6. Genetiven „tis" skulde da staa i Stedet for „tua", en Antagelse, der er meget mislig ved et saa simpelt possessivt Forhold og ved Siden af det parallelt staaende „mea". Og giver det saa nogen rimelig Mening, at Nicobulus siger til Bacchis: „Det er Din Skyld, at jeg er bleven fordærvet", og hun svarer: „Jeg vilde hellere have, det var Din egen"? Det kan jeg ikke se. Jeg havde derfor rettet „is" til *eius*. Nicobulus sagde da ikke til Bacchis, hvem han ogsaa i det foregaaende Vers kun har omtalt i 3die Person (exorat), men til sin gamle Ven Philoxenus: „Det er Dit Exempel, der har forledt mig; det er Din Skyld, jeg er bleven fordærvet." Og derpaa svarede Bacchis: „Ja jeg vil hellere have, at det skal være hans end min Skyld." [1]) Men jeg indrømmer, at det var sandsynligere, at Philoxenus havde svaret, naar Talen var henvendt til ham, og det er vel rimeligt, at der har staaet noget helt Andet, f. Ex.: „BA. Ne istam culpam meam uellem." — Det følgende Vers: „Satin ego istuc habes offirmatum" havde jeg suppleret med „quod dixti". Jeg tænkte mig, at Bacchis sagde til Nic.: „Kan jeg nu ogsaa være ret vis paa, at Du holder, hvad Du har lovet?" hvortil Nicobulus' Svar „Quod semel dixi, haud mutabo" passer. Men Brachm. p. 161 har Ret i at *offirmatum* ikke kan betegne dette. Ordets rette Betydning sees umiddelbart ovenfor V. 1201: „Satin offirmatum Quod mihi erat, id me exorat?" d. e. „det som jeg havde sat mig fast i Hovedet." En Sammenligning mellem 1201 og 1203 viser nu klart, at det sidste: „Satin ego istuc habeo offirmatum?" er en simpel Gjentagelse eller Dittographi af det første. De følgende Ord: „Quod semel dixi, haud mutabo" ere maaske heller ikke andet end en Gjentagelse af den samme Tanke og bør da ogsaa stryges.

Captivi.

545: „Et illic isti, qui sputatur, morbus interdum uenit." Langen p. 219 vil læse *insputatur*, ligesom V. 548 og 550:

[1]) I Kommentaren p. 452 Lin. 17 staar ved en Trykfejl „uoluisse" for „noluisse".

„den Sygdom, man spytter paa". Jeg tror, det bør optages. Ligeledes billiger jeg hans Rettelse

567: „Tun te Philocratem Esse ais? TY. *Aio* ego, inquam. AR. Tun huic credis? HE. Plus quidem quam tibi", med Udeladelse af det meningsløse: „aut mihi".

929—31 har samme Forf. p. 224 vistnok ogsaa med Rette erklæret for uægte, hvorefter de foregaaende Ord: „Immo potes" maa tillægges Philocrates, og ikke Philopolemus.

Curculio

blev i 1879 udgivet af Götz i Fortsættelsen af den Ritschlske Udgave Tom. I fasc. III, og dette har foranlediget yderligere Drøftelser, navnlig af Ribbeck, Beiträge zur Kritik des Plautinischen Curculio i Berichte über die Verhdl. d. Kgl. Sächsischen Gesellschaft 1879 p. 80 ff. og af Fleckeisen o. A. i Jahrbücher f. Philologie 1880. Hvad der heraf især turde have Krav paa Opmærksomhed, og hvad jeg selv ønskede rettet i min Udg., er Følgende.

3. „Quo Uenus Cupidoque inperat". I Citaterne hos Nonius p. 421 staar „Quid", hos Servius ad Aen. IV, 194 „Quem". Bährens i Jahrb. f. Phil. 1880 p. 121 foreslaar meget sandsynligt: *Quom.*

72—73. Baade Ribbeck p. 100 og Fleckeisen (Jahrb. 1880 p. 122) gjøre opmærksom paa, at efter nøjagtig kritisk Undersøgelse af Nonius' Text hedder Frokost paa Latin ikke ientaculum, men *ieientaculum* af „ieiunus". De nævnte Vers bør efter Nonius skrives saaledes:

Me inferre Ueneri uoui ieientaculum.
PA. Quid antepones Ueneri ieientaculi?

Saaledes Ribbeck efter cod. Bamb. af Nonius; Fleckeisen foretrækker: „PA. Quid? te antepones Ueneri ieientaculo?"

78. Efter at Phædromus har fortalt sin Slave, at den fordrukne Dørvogterske hedder Leæna, svarer denne: „Quasi tu lagoenam dicas, ubi uinum Chium Solet esse". Den stødende Forkortelse af den næstsidste Stavelse i „Chium" undgaar Götz ligesom tidligere Udgivere ved Omsætningen: „solet Chium"; Ribbeck foreslaar: „nam ibi Chium solet Inesse", idet han ved „ibi" forstaar „i Leæna". Men skulde

hun virkelig kun pleje at drikke den kostbare Chiervin? Og hvor kan det falde Palinurus ind at fortælle dette om hende, som han slet ikke kjender? Hvis Stedet er rigtigt, maa det antages, at Chiervin blev forsendt paa lagoenae, medens anden Vin plejede at gjemmes i cadi eller amphorae af den af den almindelige Form. I Anledning af Navnet Leæna, siger saa Slaven, der vil være vittig: „Du skulde hellere kalde hende Lagoena, saadan en som man plejer at have Chiervin i“.

103. *es* staar ikke i Hdskr., og bør altsaa udelades.

114. *huc* i min Udg. bør ligeledes udelades; det er bleven staaende ved Uagtsomhed under Korrekturen.

125. *potantes* bør vistnok udelades som et Glossem til „propinantes“, hvilket Hdskr. have i Stedet for „propitiantes“.

156 læs: „*e*quidem“; i Variantlisten tilføj: „quidem“.

193. „Talem mihi polluctus uirgis seruos sermonem serat?“ bør ikke tillægges Planesium; Phædromus' Replik gaar fra 192 til 195. I Stedet for det af mig forsøgsvis indsatte „Talem“ læser Götz: „Quid? istum“; men „Quid?“ passer ikke.

204. I Stedet for *aedituum* vil Fleckeisen skrive „aeditumum“ efter Varro hos Gellius XII, 10.

302. I min Udg. er udfaldet *hoc* foran *homine.*

313—17. Ribbeck p. 90 bemærker med Rette, at de Repliker, der i Udg. tillægges Phædromus, „Uin aquam?“ ... „Juppiter te dique perdant“, tilkomme Palinurus, saaledes som ogsaa Hdskrne have.

318 lyder i Hdskr.: „Os amarum habeo, dentes plenos, lippiunt fauces fame“. Jeg havde rettet: „dentes flent“. Den rigtige Læsemaade er funden af Bücheler, Rhein. Mus. XXXV p. 70: *Gramarum habeo dentes plenos*, d. e. Jeg har Tænderne fulde af Slim. Det græske λήμη hed nemlig ogsaa γλάμη, og medens Nonius p. 119 har „gramiae pituitae oculorum“, læse vi i Udtoget af Festus p. 96: „gramiae oculosum sunt vitia, quas alii glamas vocant“, og i Philoxenus' Glossar læses: „grama, λήμη“, hos Pseudocyrillus: „λήμη, grama“.

374. Jeg burde ikke have omsat Ordene *plus alieni*, da derved slet Intet vindes; den metriske Fejl bliver den samme. Bothe strøg Verset, men det kræves nødvendig af Sætningens rhetoriske Form. Ribbeck p. 85 mener, at det er et Glossem, der har fortrængt et eller flere ægte Vers, og Niemeyer i Jahrb. f. Phil. 1880 p. 428 komponerer et saadant: „Si reddo, ego omnium hominum sum pauperrumus:“ en saare dristig Fremgangsmaade, hvis kritiske Berettigelse ikke kan indrømmes. Man bør lade dette Vers, der fra Tankens og fra Sprogets Side er ulasteligt, staa med sin metriske Fejl, indtil der mulig engang findes et brugbart Forslag til at afhjælpe denne.

461 ff. Den i Almindelighed saakaldte Parabase er behandlet af Jordan i Hermes XV S. 116 ff., og jeg kan kun glæde mig over, at vi i alle topografiske Spørgsmaal ere fuldstændig enige. Uenighed er der næsten kun om, hvorvidt det hele Stykke tør antages at hidrøre fra Plautus selv eller ikke; Jordan forkaster det, hvad jeg ikke har vovet. Han savner „Cynismer“ og „Allitterationer“; men hvem tør paastaa, at saadanne skulle findes i ethvert Sted hos Plautus? Mere betyder det, naar han savner „Vittighed“. Heller ikke jeg finder Stedet vittigt, og det har netop af den Grund været ogsaa mig mistænkeligt; men jeg tør ikke afgjøre, hvorvidt de personlige Hentydninger, der uden Tvivl findes deri, kunne have moret Samtiden. Naar Tonen i Stykket ligner Prologernes, kan dette ligge i det lignende Indhold, og det at Scenen er ganske enestaaende i sin Art, indeholder intet Bevis for at den er uægte. Man kunde snarere undre sig over, at en senere Bearbejder vovede noget saa Usædvanligt, end over at Plautus gjorde det; det var jo muligt, at der i den græske Original, som ved en Erindring om Fortidens Parabaser, havde været et saadant Indskud, som den latinske Digter havde omarbejdet efter romerske Forhold. Dog dette er en Skjøns Sag; et positivt Vidnesbyrd for Uægtheden haves ikke. Man har troet at finde et saadant i V. 471: „Ditis damnosos maritos sub basilica quaerito“, idet man gik ud fra, at Rom fik sin første Basilika i det Aar, da Plautus døde, 184. Jeg har i Anm. til

Captivi 809 vist, at dette ikke kan paastaaes, og Jordan (S. 135) giver mig fuldstændig Ret deri. Livius fortæller 26, 27, at der i Aaret 210 endnu ikke var Basilikaer i Rom, og 39, 44, at Cato i sit Censur, 184, kjøbte Grunde i Nærheden af Forum „basilicamque ibi fecit, quae Porcia appellata est“. Der staar slet ikke, at det var den første; der kan godt have været en anden tidligere, og dette synes Jordan at maatte antage, da han, saa vidt jeg skjønner, ikke forkaster Verset i Capt.: „Quorum odos subbasilicanos abigit omnis in forum“. Derimod kan han ikke forstaa min Bemærkning om Navnet: „nominibus tum demum opus est, ubi plures sunt“. Er det dog ikke aldeles klart, at, saa længe der kun var én Basilika i Rom, kaldte man den blot „Basilikaen“, men da der kom flere, adskilte man dem ved at tilføje Navnene paa de Mænd, der havde ladet dem opføre? Havde der nu staaet hos Livius, at Catos Basilika lige fra først af var bleven kaldt Porcia, havde deri ligget et indirekte Bevis for, at der var en ældre; men det kan jo godt være, at dette Navn først er kommen i Brug 5 Aar senere, da den næste Basilika blev opført, Æmilia (Liv. 40, 51), og at det altsaa havde været korrekt — men naturligvis ikke nødvendigt — om Livius havde skrevet: „quæ postea Porcia appellata est“. I saa Fald kan Catos have været den første. Lige saa klart er det, at Curc. 471 kun kan oversættes saaledes: „Rige Ægtemænd, der sætte deres Formue over Styr paa Friller, kan Du finde under B a s i l i k a e n“ (Jordans Forsøg paa at give en kollektiv Betydning, maa helst læses hos ham selv S. 129, cf. 136). Dette Vers kunde kun skrives paa en Tid, da der ikke var mere end én Basilika i Rom, altsaa før 184 eller i alt Fald før 179, og maa følgelig være skrevet af Plautus selv eller i de allernærmeste Aar efter hans Død; men saa tidlig har man dog næppe begyndt at gjenoptage og omarbejde hans Stykker.

482—84, i samme Scene, har jeg betegnet som uægte. Jordan er enig med mig, hvad 482 og 484 angaar, men 483 forsvarer han S. 122 f., og ser deri en umiddelbar Fortsættelse af 481. Det er meget muligt, at det hænger saaledes sammen; jeg kan kun sige, som jeg har sagt i min

Kommentar, at jeg ikke forstaar dette Vers, og Jordans Forklaringsforsøg har næppe bragt noget Menneske videre.

530 kan Ribbeck p. 86 ikke taale, hvor det staar; han mener, det bør sættes i Stedet for 526, der skal være en Dittographi af 531; V. 557 skal dernæst udelades. Forslagene ere ikke upassende, men hvorledes de kunne have kritisk Sandsynlighed, indsees ikke.

538 tillægge Hdskr. endnu Lyco. Dette er rigtigt; efter det foregaaende „debeo" skal kun staa Komma; *ne* er „for at". Ved en besynderlig Fejltagelse har i samme Vers cod. E (Ambrosianus): „ferocem. M. aut"; i B er der en Rasur foran „aut", hvilket sikkert kun tyder paa en oprindelig Fejlskrift. Loman har imidlertid ogsaa foreslaaet (Spec. crit. p. 34): „TH. An supplicare censeas", og dette billiger Ribbeck p. 90, skjøndt Konjunktiven hartad er meningsløs. Jeg tror imidlertid ikke, det gaar an i denne Sammenhæng til „supplicare" at underforstaa Ordene „me tibi". Plautus har vistnok skrevet: *Ne te mihi facias ferocem aut supplicem me censeas.*

600. „Nullast mihi". Disse Ord tillægger Ribbeck p. 91 med fuld Ret ikke Phædromus, men Curculio. Det er disse hans Ord, der gjøre Planesium opmærksom paa, at han er til Stede, hvorfor hun udraaber: „Teneo", ligesom hans Ord 609: „Elusi militem" viser Krigsmanden, at det var den Mand, han søgte.

605. At „Quid nunc" ikke her kan siges af Curculio, er ogsaa Ribbecks Mening p. 92; men hvorledes det kan siges af Planesium, fatter jeg ikke. Jeg véd endnu Intet bedre end at lade Phædromus opfordre Curculio til at komme frem med Sproget: „Dic nunc". — 608 vil Ribbeck ogsaa lade Planesium beholde Ordene „Enimvero irascor"; men saa maa han antage, at der er udfaldet en Replik af Phædromus.

621 ff. behandles af Ribbeck S. 93 ff. Phædromus truer Krigsmanden med Proces: „Ambula in ius". Da denne svarer: „Non eo", vil Phædromus, som det hørte til, tage en Anden til Vidne paa, at Stævningen har fundet Sted, hvilket plejede at ske ved at man tog Vidnet i Øret og

sagde: „Licet antestari?“ Hdskr. have nu: „PH. Licet te antestari? MIL. Non licet“. Da Krigsmanden er den, der stævner, og ikke Vidnet, udelod Camerarius „te“, og man oversatte: „Maa jeg tage Vidner paa, at Du er stævnet?“ et unyttigt Spørgsmaal, der heller ikke kan bringes i Overensstemmelse med det Følgende. Ribbeck mener derfor, at Spørgsmaalet er henvendt til en af Krigsmandens Ledsagere; at han ikke kom uden Ledsagelse, sees af 669 og 703. Men selv om disse Ledsagere ikke vare Slaver, vare de dog saa afhængige af Krigsmanden, at det ikke kunde falde Phædromus ind at spørge Nogen af dem, om han maatte tage ham til Vidne. Jeg vilde snarere antage, at Ordene *Licet te antestari* siges til den tilstedeværende Fløjtespiller, som Stich. 711 ff., eller til en af Tilskuerne, som Aulul. 711. Det maatte da være denne, der svarede: *Non licet*, eller snarere, da man ikke kan give Tilskuerne nogen Rolle i Stykket, Phædromus selv, som i Vedkommendes Miner ser et Afslag: „Maa jeg kalde Dig til Vidne? Naa, jeg maa ikke? Ja saa kalder jeg D i g til Vidne, hvem jeg maa“. Disse Ord siges til Curculio. (Det mellemstaaende Vers søger Ribbeck at forsvare, idet han skriver: „PH. [At] te Iuppiter male perdat: intestatus uiuito. CURC. At ego, quem licet, te“ og forklarer det Sidste: „At ego, quem te antestari licet, paratus sum“. Dette er umuligt; til „ego“ kan kun underforstaaes „antestor“.) I det Følgende har Götz vistnok med Rette fulgt de tidligere Udgivere og skrevet: *TH. Seruom antestari? uide!* „At tage en Slave til Vidne! se engang!“ Jeg havde, tildels forledt af Hdskrne, tillagt Curculio Ordet „Uide“. Ribbeck følger mig heri, men de foregaaende Ord tillægger han den ovenfor vistnok med Urette antagne „Satelles“. Han opfatter nemlig Stedet saaledes, at Curculio først udtrykker sin Forbavselse over at blive kaldt Slave, og derefter giver Vedkommende et Ørefigen. At han ikke turde vove at give Therapontigonus selv et saadant, er klart nok; Sligt kunde han kun byde hans Tjener; men hvor staar dette Ørefigen? Curculio siger: *Em* (ikke „Em tibi“) *ut scias me liberum esse*, d. e. „Se der, at Du kan vide, at jeg er fri“. Beviset ligger ikke i, at han giver

en Anden et Ørefigen, men, som jeg har sagt i min Kommentar, deri, at han efter Phædromus' Anmodning rækker ham sit Øre og lader sig tage til Vidne[1]). De følgende Ord: *Ergo ambula in ius* tillægge Götz og Ribbeck Phædromus, urigtigt; Hdskrne have dem rigtig som en Fortsættelse af Curculios Replik; thi paa dem følger et Ørefigen (*Em tibi*), hvorover Curculio hyler (*O ciues, ciues*); det er altsaa ham, der har faaet Ørefigenet og sagt de Ord, der fremkaldte det. Naar Ribbeck skriver S. 90: „Als nun Phädromus seinen Zeugen haltend an Therapontigonus die solenne Ladung wiederholt und ihm dabei die Hand aufliegt, giebt dieser zur Revanche dem Parasiten einen Puff", kan man jo kun sige, at det var en underlig Revanche. — Med Hensyn til 626: *Accede huc tu; ego illum tibi dedam; tace*, gjør Ribbeck S. 95 Anm. den besynderlige Bemærkning: „Dass die Formel „accede huc" V. 623 und „accede huc tu" v. 626 beidemal denselben Sinn haben und an denselben gerichtet sein müsse, sollte keiner besonderen Bemerkung bedürfen". Det betyder naturligvis kun „Kom hid"; men at dette ikke ved forskjellige Lejligheder kunde siges til forskjellige Personer, er ubegribeligt. Han har imidlertid Ret i, at min Forklaring er urigtig. Phædromus vil tage Curculio i Beskyttelse; han lover ham Hævn over Krigsmanden ved den forestaaende Proces, som der dog nu under de forandrede Omstændigheder ikke bliver Noget af, og beder ham at tie. Og Curculio tier; thi Seyffert har set rigtig, at de følgende Ord: *Phaedrome, obsecro, serva me* siges af Planesium.

659. *Promittimus* bør som i B og hos Götz tillægges Curculio, thi til ham henvendes de følgende Ord: „Tace tu".

663 staar maaske rigtig i Hdskrne: „Uerum hercle dico; me iubente feceris". Medens Curculio i det foregaaende

---

[1]) Ribbeck p. 99 Anm. affærdiger dette med Ordet „falsch", og anfører det som en Forklaring af Ordet „uide"! Ordet „uide" forstaar jeg naturligvis paa samme Maade som Ribbeck, men jeg kan ikke undlade at bemærke, at af alle de Steder, han anfører p. 96 Anm., er der egentlig kun ét, der passer, nemlig Ter. Andr. 588: „Uide! Numquam istuc quiui ego intellegere."

Vers svarede Therapontigonus, vender han her Talen til Phædromus.

684 f. burde der, som bemærket i Anm. til Menæchmi 813, have staaet: „ÇA. *Quid mecumst tibi Aut tibi?* TH. *Quia ego ex te* cet.; se Luchs i Hermes XIII p. 497 f.

708 og 710 begynde begge med Ordene: *Me ipso praesente et Lycone.* Ribbeck S. 99 har Ret i at her maa være en Fejl. Han udsletter det Sidste og gjør 709—10 til ét Vers: „CURC. Non taceo. CAP. Non ego te flocci facio. PH. Satis credo tibi", ligesom han ogsaa i det foregaaende Vers tillægger Curculio Ordene: „Me ipso praesente et Lycone trapezita". Men Curculio er ikke „selv" her; det er kun Krigsmanden, og naar Ribbeck siger, at denne kunde ikke vidne i sin egen Sag, glemmer han, at her ikke er Tale om en Retsforhandling, men kun skal svares paa, hvem der har hørt Cappadox give dette Løfte. Curculio har i Virkeligheden Intet i denne Scene at gjøre; mig forekommer det sandsynligst, at Versene 708—9 ere uægte.

Mindre meddelelse.

Satser i nordisk språkhistoria (11—20).[1]

11. Nom. och ack. plur. af adjektivens bestämda böjning i positiv samt af komparativen.

I nom. och ack. plur. har på samnordisk ståndpunkt ett positift adj. som *góðr* haft följande svaga böjning:

A. ma. **góða* — fem. *góðu* — ntr. **góðun*
(= got. *godans* — *godons* — *godona*),

en komparativ som *lengri* följande:

B. 1. ma. **lengra* — fem. *lengri* — ntr. **lengrun*
(= got. *langizans* — *langizeins* — *langizona*).

Genom inverkan från den nyssnämda svaga böjningen i positiv blef komparativböjningen senare följande:

B. 2. ma. **lengra* — fem. *lengri* — ntr. **lengrin*,

i det att slutstafvelsens vokal i neutr. blef den samma som i fem.

[1]) Om dessa satser gäller alldeles det samma, som om satserna 1—10 blifvit anmärkt i not 1 till s. 285 af årg. IV af Nord. Tidskr. f. Filologi, Ny Række.

I fno. förenklades A till *góðu* i alla 3 genus (då 2 former slutade på vokal, 2 hade *u* i sista stafvelsen) och B 2 till *lengri* i alla 3 genus (då 2 former slutade på vokal, 2 hade *i* i sista stafvelsen).

I fsve. förenklades böjningen på samma sätt, men där finnas — i några märkliga, hittils oförklarade fall —, spår af den gamla böjningen med slutande *-un*, *-in*. Efter fsve. **goþun*[1]) uppkommo nämligen genom analogibildning pronominalformerna *þaun* (runinskrifter, äfven fda.; GL.) och *þön* (allm., men ej i äVGL.), *þæsson* (yVML.)[2]) och *þisun* (runinskr.), **þissun* (GL.), **hveriun* (GL.) och *hwariun* (UL.), **hwarion* (yVML.)[3]), *engun* (GL.) och *ængun*, *ængon* (UL., VML.), och dessa fortlefde, efter det att de adjektiviska mönsterformerna försvunnit, enär de anledningar, som förefunnos att ombilda dessa senare, saknades vid pronominalformerna. Från nom. och ack. plur. neutr. inträngde *þön* m. fl. i nom. sing. fem. af lätt insedd orsak (i GL. förekomma *þissun*, *hveriun* blott på sistnämda ställe). — Af kompar. på *-in* har fornsvenskan följande lemningar (jfr Rydqvist, SSL. II, 449): 1) GL. *flairin*, *lengrin*, det förra från neutr. inträngdt äfven i mask.[4]), det senare likaså, men blott förekommande i mask. (1 gång); 2) landskapslagarnes — dock ej VGL:s, UL:s, GL:s — adverbielt brukade komparativ på *-in* (ursprungl. adj. i ack. plur. neutr. samt analogibildningar därefter), såsom *uiþarin*, *sannarin*, *optarin* m. fl.; 3) yngre fsve. skrifters (Bonav., Greg., Birg. Up. m. fl.) adjektiviska komparativ som *hardharin*, *sötarin*, där *-n* från nom. och ack. plur. neutr. inträngt i alla genus i sing. så väl som i plur. — Efter komparativformerna på *-in* äro de jämte *þæssun*, *hvariun* förekommande *þæssin*, *hvarin* analogibildingar[5]). Finge man antaga, att *þæssun*, *hvariun* uppkommit,

[1]) Rörande bibehållandet af *-n* på fsve. ståndpunkt jfr sats 3.

[2]) Det både i äVML. och yVML. flere gånger mötande *þæssum*, *þæssom* för *þæssun*, *þæsson* är väl snarare att anse som en af skrifvaren gjord ändring, än som en verklig analogibildning efter dat. *þæssum*.

[3]) Ordet är sålunda lika litet att med Schlyter (LL. Ordb. s. 295) härleda från *hvar en*, som med Rydqvist (SSL. II, 529) från *hvarjizuh*.

[4]) Denna analogibildning går vidare i den yngre handskriften af GL.; jfr exemplen hos Wimmer, Navneord. böjn. s. 118, n. **

[5]) Formerna *ængin*, *hvarghin* äro väl under medverkan af adj. på *-in* uppkomna genom „contamination“ af nom. sing. mask. *ængi* och ack. **ængan*, *hvarghi* och **hvarghan*. I ändelsen *-in* kunna dessa ord ej ha bevarat gammalt *n*, såsom Rydqvist föreslår (SSL. II, 527—8, IV. 445), enär det got. *-n* i *ainshun*, *hvashun* ej är skyddadt af vokal och därför ej kunde kvarlefva på svensk botten. Det adverbiella *hvarghin* är ett efter pron *hvarghin* ombildadt *hvarghi*; *hvarkin* likaså för *hvarki* efter *hvargin*. *þöghin* för *þöghi* är analogibildning efter *hvarghin* (GL. har af dessa båda ord ännu dubbelformer: *hvergi* och *hvergin*, *þoygi* och *þaigin*; äVGL. både *huarghi* och *huarghin*). I det sista fallet ha kanske de adverbielt brukade kompar. på *-in* medverkat. — I *bæþin*, *baþin* kan *n* vara analogibildning efter *n* i *öghun*, *hion*, med hvilka ord, oftast egande dual betydelse i fsve., det förstnämda pronomenet icke sällan förenas i lagarne (t. ex. äVGL., Orb. 6: *bæþin öghun*, yVGL. Orb. 2, 10: *baþin öghon*, Arusæ-b. 20: *hion*.. *baþin*, 21: *baþin hion;* jfr ock 20: *þön baþen*); *ængin*, *hvarghin* och kompar. på *-in* kunna ock

då kompar. ännu ändades på *-un* (se B. 1), och under inverkan äfven af dem, vore det naturligt, att, då de senare fingo *-in* (se B. 2), äfven de förra skulle kunna få formen på *-in*. — Att det kompar. *-in* saknas i äVGL. (liksom alla spår af *-un*), bevisar intet mot dettas höga ålder; i fornvästgötskan har nämligen liksom i fno. analogiens makt tidigare och fullständigare utträngt *-n* än i den öfriga fsve. (jfr sats 12).

12. Fno. *-u*, *-i* = fsve. *-un*, *-in* i den svaga substantiv- samt i verbalböjningen.

Det samnordiska *-n*, som i fsve. bevarats i nom. och ack. plur. af svaga neutra (*öghun*, *örun*) samt i 3. pers. plur. pres. och pret. konj. (*givin*, *gavin*) har i fno. försvunnit ej genom någon ljudlag, utan genom analogibildningar.

1) Älst böjdes i nom. och ack. plur. svaga subst. [och adj.] sålunda:

A. subst.: **boga* — **tungu* — **augun*
[adj.: **góða* — *góðu* — **góðun*].

Däraf uppstod i fno. med vokalslut i alla 3 genus böjningen:

B. subst.: **boga* — **tungu* — *augu*[1])
[adj.: **góða* — *góðu* — *góðu* (jfr sats 11)].

Af svaga neutra behöll i fno. blott *hjón*[2]) sitt *-n*, som fastväxte vid ordet på grund af ordets enstafvighet och uteslutande plurala bruk i älsta tider.

2) Älst böjdes i pres. och pret. ind. och konj. pluralen sålunda:

pres. ind.:	*brenn-um*	pres. konj.:	*brenn-im*
	brenn-ið		*brenn-ið*
	brenn-a		**brenn-in.*
pret. ind.:	*brunn-um*	pret. konj.:	*brynn-im*
	brunn-uð		*brynn-ið*
	brunn-u		**brynn-in.*

Då nu 1. och 2. pers. hade samma slutljud i ind. som i konj. fick äfven 3. pers. konj. liksom ind. vokalslut, nämligen *i* för *in* efter ind:s *a*, *u*. — I fornvästgötskan har utvecklingen varit den samma som i fno. i detta fall.

13. Fsve. *-in* i 2 pers. plur. vid verbalböjningen.

Det fsve. *-in* i 2 pers. plur. har ej uppstått af *-ið*, *-uð* genom någon ljudöfvergång, utan har inträngt från 3 pers. plur. pres. och pret. konj. — därför är ock i pret. ind. 2 pers. plur. ändelsen *-in*, ej

---

ha medverkat till *-n*. — Anmärkas må här, att *öghun*, *örun* kunna i någon mån hafva medverkat till uppkomsten af de ofvan anförda pronominalformerna på *-un*, såsom Wimmer antagit (Aarb. f. N. O. 1868, s. 292, n. *).

[1]) Tamm antager (Om tyska ändelser i svenskan, Ups. 1880, s. 87 not.), att svaga neutra likdanats särskildt efter de svaga fem.

[2]) Jfr om detta ord Noreens uppsats Weiteres zum Vernerschen gesetze i Paul-Braunes Beiträge VII, 441; i flere enskildheter afviker jag dock från Noreens uppfattning.

-un — genom förmedling af 2 pers. plur. imperat., dit det från konj. först inträngt i följd af likheten i funktion mellan konj. och imperat. (: *kuþ hialbin* = „må gudarne hjälpa" eller „Gudar, hjälpen").

14. Fno. *-ir* (*-er*) i 2 pers. plur. vid verbalböjningen.

Det i fno handskrifter från Norge mötande *-r* för *-ð* i 2 pers. plur. har uppkommit genom anslutning till personalpronomenets slutljud. Man har sagt *it*, *þit hafit*[1]) (*-ið*), men *ér*, *þér hafir* (*-er*). Jfr i dalskan *ið avið* (Elfdalen) men *ir avir* (Mora)[2])!

15. Det samnordiska uttalet af *þ* i början af pronominalrötter.

Redan på samnordisk botten hade *þ* i början af ord som *þú*, *þá* fått ett dubbelt uttal, nämligen som tenuis, då ordet var betonadt, som media, då det var tonlöst. Sålunda hette det: *þú kallar*, men *kallar ðú* (*ðu?* jfr nyda *da* af *ðă*). I fornspråken betecknades i regeln båda ljuden blott med tecknet för den starka spiranten, äfven i de båda orden *þit*, *þér* (fno.), där *ð* var det älsta ljudet (*-ð it; -ð ér*), men där detta genom analogi äfven fick uttalet *þ* (jfr färö. *tær*, *tit*). I fsve. behöll sig de ifrågavarande ordens skrifning med tecken för tenuis (*þ*, senare *th*, *t*), till dess att de obetonade formernas uttal med medialt ljud genom analogi blifvit enherskande äfven i de betonade formerna, då teckningen med media (*dh*, oftast *d*) infördes. I några nynordiska munarter (nyisl., färö., estsve. m. fl.) ha de betonade formernas uttal med tenuis segrat, i andra de obetonades med media.

16. Slutljudande *auh*.

Slutljudande *auh* har genom mellanstadiet *aoh*[3]) öfvergått till *ó* på samnordisk botten. Ex. *þó*, fno. och fsve., af *þauh* (got.)[4]), pret. *fló* (flydde) af **flauh*.

17. Starka preterita *lá*, *dró*, *sté*, *ló* o. d.

De till verb med *g* i presensroten hörande preteritiformer utan *g* bero på analogibildning efter dylika preterita af verb med *h* i presensroten. Sålunda äro *lá*, *vá*, *þá*, plur. *-águm*, analogibildningar efter *frá—frágum* [och *sá?*[5])], samt *dró*, *gnó*, plur. *-ógum*, efter *fló*, *hló*, *kló*,

1) Kanske beror *-it* för *-ið* också på inverkan af *t* i *it*, *þit*.

2) Dessa former både af pronomen och verb funnos i Mora-målet redan på Näsmans tid, då i målet eljest icke *d* efter vokal hade öfvergått till *r*. Lundells förklaring af de nämda formerna (liksom af *wir* = *vi*, fsve. *vir*) — se därom Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen, I, 153 — synes mig därför ej antaglig.

3) Öfvergången *auh—aoh* har förut antagits af Paul i hans och Braunes Beiträge VI, 99.

4) Liksom på gotisk har äfven på samnordisk botten jämte *þauh* ett *þau* funnits, hvilket senare återfinnes i fsve. *þö*, fgutn. *þau*; jfr Söderberg, Forngutnisk ljudlära, Lund 1879, s. 24.

5) Fsve. plur. *saghum* är naturligtvis analogibildning efter *laghum* o. d.

sló, *þó*, plur. *-ógum*, vidare de jämte *flaug*, *laug*, *saug*, *smaug* befintliga dubbelformerna *fló* (flög), *ló*, *só*, *smó*, plur. *-ugum*, analogibildningar efter *fló* (flydde), **tó* (gammalt pret. till *tjóa;* jfr sats 10), plur. *-ugum*. Hvad till sist pret. som *hné*, *mé*, *sé*, *sté* (dubbelformer till *hneig*, *meig*, *seig*, *steig*), plur. *-igum*, vidkommer, så torde dessa vara de yngsta af detta slags preteritiformer, uppkomna sedan alla andra starka preterita med ett roten slutande *g* i pluralis förlorat detta i singularis. Då man fått *lá—lágum*, *dró—drógum*, *fló—flugum*, bildade man ock ett *sté—stigum* för *steig—stigum*. Det långa *é* är då ett slags analogibildning efter det långa *ó* i *fló* o. d.[1])

18. *Ej* och *nej*.

I fsve. finnas af den nekande partikeln *ej* många skiftande former. De tre allmännaste äro: *eigh*, *egh*, *ei* (*æi*); andra former af samma ord äro *eighi*, *eghi*, *igh* (se Schlyters Ordbok)[2]) Grundformen är *eighi*, fno. *eigi*, hvaraf regelrätt bort blifva *eghi* och med bortfall af *i* liksom i *aldrigh* af *aldrighi*: *egh*. De mycket allmänna formerna *eigh*, *ei* (*æi*) synas vara i det afseendet oregelbundna, att de bibehållit det gamla diftongiska *ei*, som i fsve. eljest blifvit *ē*. Något undantag från den allmänna regeln[3]) föreligger dock icke i detta fall. I *eighi* gick nämligen den gutturala spiranten (g) tidigt öfver till palatal spirant, i följd af gutturalens ställning mellan *ei* och *i*: af *eigi* blef *ēg'i* (i fsve. tecknadt *eighi* eller *eghi*) sedan *ēg'*, och detta sistnämda uttal betecknas med de olika skrifsätten *eigh*, *egh* och *ei*, liksom af nysve. *ej*[4]). — Det fno. skrifsättet *egi* jämte *eigi* häntyder ock på ett uttal *eig'i*, d. v. s. *eiji*. — Af nysve. *nej* är den älsta fsve. formen *ne*, som regelrätt motsvarar fno. *nei* (jfr Rydqvist, SSL. IV, 138). I urkunder, som ha *ei*, *æi* för *ej*, framträda formerna *nei*, *næi*, som äro analogibildninger efter de förra, liksom formen *negh* (Rydqvist, a. st.) är till skrifsättet ombildadt efter

---

[1]) Eller har slutljudande *aih* genom *aeh* blifvit *é*, liksom slutljudande *auh* blifvit *ó*, och hafva sålunda de fordom befintliga starka verben **téa* (senare *tjá*), **séa* (ags. *sîhan*, sila), **þéa* (got. *þeihan*), **þréa* (got. *þreihan*) haft starka preterita **té*, **sé*, **þé*, **þré*, plur. *-igum*, hvarefter *hné* m. fl. då vore analogibildningar? [I sådant fall vore *á* af *eiga* nybildning för **é* efter *má*, *kná*, i hvilka senare jag med Docent Lundgren ser analogibildningar efter *vá* o. d.].

[2]) Ett annat ord är fgutn. *ai*, ÖGL:s *e*, aldrig, hvilka motsvara fno. *ei*, men ingalunda det vanliga fsve. *ei*, *æi*, nysve. *ej*.

[3]) Från denna genomgripande fsve. ljudlag om öfvergången *ei*—*ē* göra ej häller de af Rydqvist, SSL IV, 138—139, anförda, sporadiskt förekommande ordformerna med *ei* undantag. Dessa äro nämligen säkert att med Rydqvist förklara genom dialektiskt inflytande (det ej sällsynta *eighit* kan dock förklaras liksom *eigh*, och i *einghin* kan palatalt *n* vara afsedt). Det förtjänar starkt framhållas, att fall som *eit*, *geit*, *meir* o. d. äro bestämdt skilda från det ofvan afhandlade, då former af *ej* i fsve. skrifves med *ei*, hvilket är så långt ifrån att vara ett sporadiskt skrifsätt, att enligt Rydqvist de fsve. urkunderna „visa merendels diftong" i detta ord.

[4]) Med skrifsättet *ej* återges dock i nysve. äfven ett diftongiskt uttal af ordet.

egh (*gh* i båda = *j*). — Det nysve. *ej* i *ej*, *nej* motsvarar sålunda icke det fno. *ei* i *eigi*, *nei*.

19. Växlingen mellan *s* (ej *z*) och *r*.

I de tre orden fno. *vera*, fsve. *væra*, fno. *er*, fsve. *ær* (är), fno. *er*, fsve. *ær* (som) har *r* icke uppkommit genom fonetisk öfvergång från *s* i dessa ords äldre former *vesa*, *es*, *es*, utan genom analogibildning. Från *várum*, *væri*, *verinn* trängde *r* in i inf. och pret. sing. genom en motsatt analogibildning mot den, som framkallade *funnum*, *funninn* för *fundum*, *fundinn*. I *er*, *ær* (är) har *r* inträngt från plur. (*erum*, *ærum* etc.). Den relativa partikeln *er*, *ær* har fått sitt *r* för *s* genom inverkan från presensformen *er*, *ær*. Då man hade både *es* och *er*, i betydelsen är, en tid bredvid hvarandra, fick man äfven *es* och *er* i betydelsen som, och då formen med *r* segrade i pres. af *vera*, blef äfven *r* enherskande i den relativa partikeln.

20. Bildningen af ordet *påfve*.

Nysve. *påfve* är formelt samma ord som nyhögty. *papst*. Bådas grundform är *pâbes* (hvarom se Weigand, Deutsches Wörterbuch), hvaraf i hty. *pâbest*, *pâpst*. I lågty. blef af *pâbes*: *pâwes* (se Schiller-Lübben). Denna form togs i norden för en genitivform *pāvis*, och man bildade därtill en nom. **pāvir*, hvaraf dock tidigt en svag form *pāvi* (fno. *páfi*, fsve. *pavi*) uppstod, i fno. kanske genom inverkan af *papi*, i fsve. genom samma utveckling, som då det starka **hirþir* blef det svaga *hirþi*.

Anm. till sats 9 i 4:e bandet. Ty värr hade det vid nedskrifningen af denna sats alldeles fallit mig ur minnet, att Docenten F. Tamm för omkring 3 år sedan i Föreningen för nordisk språk- och fornkunskap i Upsala förklarat en del af orden på *ðr* såsom analogibildningar, liksom det äfven var mig alldeles obekant, att Doc. Tamm affattat en nu i Paul-Braunes Beitr., VI, offentliggjord afhandling (Altnordisches *nnr*, *ðr*) öfver samma ämne, som jag i sats 9 behandlat. — I flere vigtiga punkter afviker emellertid, såsom läsaren finner, mitt förklaringsförsök från Tamms. — Mot mitt antagande, att den ursprungligen förlängda vokalen framför äkta *ðr* blifvit „genom inverkan af öfriga kasus med *nn* (af *nþ*) förkortad“, har Mag. K. Verner anmärkt, att ordet *íðr*, inelfvor, på sådant sätt ej kan förklaras, då växling med former på *-nn-* ej där förekommer. Men kan ej *íðr* ha påverkats af *íðri* (dubbelform till *innri*), hvartill det lätt genom folketymologi kunnat hänföras?

Anm. till sats 10. Hvad som yttrats om *tiginn* utgår. Mag. J. Hoffory har benäget upplyst mig, att rotvokalens längd är höjd öfver alt tvifvel, då t. ex. i Stockh. hom. skrifsättet *tíginn* i talrika fall träffas. Ordet kan således ej anföras som undantag från Bugges och Sievers' metriska lagar.

Upsala, Maj 1880.

L. Fr. Leffler.

Guder og Mennesker hos Homer.

Af Jul. Lange.

Den første store europæiske Kulturfrembringelse, som vi kjende, er de Homeriske Digte. Naar man vil nævne en stor Mands Fortjeneste, angiver man, hvad han har „skabt". Man siger, at Dante har skabt den italienske Litteratur, at Kant har skabt den tydske Filosofi, at Linné har skabt den nyere Botanik. At „skabe" maa i saadanne Udtryk naturligvis ikke tages ganske bogstavelig; men det betyder dog noget Mere end blot at begynde; det vil sige at give et Stød, at vække et Liv i en bestemt Retning. I den Forstand kan man ikke alene sige, at Homer har skabt den græske Litteratur, han har i aandelig Forstand skabt Grækenland, ja han har skabt Europa. Han er „vor Kulturs Adam". Hvor ganske anderledes føle vi os ikke hjemme hos ham end blandt Orientalere og Ægypter! Hvilken Overgang fra Orientens Kongepral og Præsteløgne, fra de tætstængede, med tykke Mure omgivne Templer og Kongepaladser, til Stormen, som fejer Sletten udenfor Troja, eller den friske Søvind, som spiler Sejlene paa Odysseus's Skib!

Men ingen oprigtig Læser af Homer kan alligevel dølge for sig selv, at der er Sider af hans Digtning, lige over for hvilke vi staae kolde og fremmede, uden Evne til at forstaae. De Homeriske Digte kunne vel maaskee kaldes den græske Nations betydningsfuldeste og mægtigste, men de kunne aldrig kaldes dens fuldkomneste Frembringelse, saa meget mere, som de jo tilhøre dens Barndomsalder. Havde vi en af hine Statuer for os, i hvilke en Myron eller en Polyklet havde forherliget den græske Ynglingeskikkelse, er det troligt, at vi slet ikke vilde have Noget at lægge til eller at trække fra, at Værket, menneskelig talt, vilde staae for os som et fuldkomment Produkt. Saaledes forholder det sig maaskee ikke med et eneste af den græske Litteraturs Værker, og saaledes heller ikke med Homer. At kritisere

Homer kan synes næsten latterligt; thi vi faae ham derved ikke bedre, end han nu engang er; det kan synes formasteligt, thi vi ere kun smaa bitte Kviste, medens han er en uhyre mægtig Stamme, der bærer os allesammen. Men man maatte have meget ubetydelige Begreber om Kritiken, dens Formaal og Rettigheder, naar man vilde unddrage de største og væsentligste Frembringelser af Menneskeaanden fra dens Behandling. Det er netop paa dem, man skal anvende Kritiken.

Ethvert stort digterisk eller kunstnerisk Værk vidner i sig selv om en Bevægelse, en Udvikling. Det vidner om Noget, som er ældre end det selv, og som tjener det til Forudsætning; det vidner derved tillige om, i hvilken Aand Værket selv har optaget, benyttet disse Forudsætninger, og angiver saaledes den Retning, efter hvilken det atter paavirker den efterfølgende Udvikling. Ethvert Værk kan saaledes sondres i et Før, et Nu og et Efter; det viser sig at være et Gjennemgangspunkt for en Udvikling. Idet det opsuger Fortidens Strømninger og atter lader Bølgerne gaae videre, skaber det selv Udviklingen. Den Kritik, som sondrer Værket i før, nu og efter, er af rent historisk Art; men det er i Virkeligheden den eneste Kritik, som har videnskabelig Værd og Gyldighed, fordi den gaaer ud paa noget Objektivt. Den gaaer ud paa at opfatte den Aandsbevægelse, fremdrage de Tanker, som i Virkeligheden have været de ledende for Frembringeren og fyldt og sysselsat hans Sind i hans Livs Dage og Timer. Værkerne have vi kun tilbage som enkelte lysende Punkter; Læsningen af dem giver os et fyldigt og mægtigt Indtryk af Digterens og hans Tids Aand; Kritiken udfylder de historiske Mellemrum og paaviser Udviklingens Sammenhæng.

Hvad man i Modsætning til denne historiske Kritik maa kalde den rent æsthetiske, bliver staaende ved vort, Læserens eller Beskuerens, Forhold til Værket, skildrer, renser og klarer det. Resultatet af den er en Bevidsthed om, i hvilken Aand Værket paavirker mig, til hvilken Grad jeg formaaer eller ikke formaaer at følge med det, paa hvilke Punkter jeg fængsles og gribes af det, og paa hvilke

Punkter min Sands for det Sande og Skjønne stødes af det, eller min Interesse for det hører op. Denne Kritik er aldeles nødvendig som Gjennemgangsled; den kan umulig forbigaaes eller ringeagtes; men egentlig Videnskab er den endnu ikke, fordi den ikke har Hold i noget Objektivt. Den forholder sig til den historiske Kritik som Iagttagelsen af Stjernehimlen, som den viser sig for Øjet, til den rationelle Forstaaelse af den himmelske Mekanik, det indre Vexelvirkningsforhold mellem Himmellegemerne. Ligesom Astronomen noterer sine Iagttagelser, skal den æsthetiske Kritiker notere sine subjektive Indtryk. Ligesom Astronomen, der dog kun har ét Par Øjne, stoler paa, at hans Iagttagelser ville vise sig gyldige for enhver Anden paa hans Plads, skal Æsthetikeren, naar han ellers har Hoved og Hjerte paa det rette Sted, stole paa, at hans Indtryk, om end ikke paa den exakte Maade som i Astronomien, ville bekræftes af andre Læsere; det viser sig jo ogsaa, at de fleste eller alle gode Læsere gjøre tilsvarende Erfaringer. Man skal gaae ud fra, at de sukjektive Indtryk have objektivt Værd, at de ere Kjendetegn, Fingerpeg til Forstaaelsen af det Forhold, som i Virkeligheden har fundet Sted mellem Digteren og hans Æmne. Naar de videnskabelig skulle benyttes, maae de sammenstilles, og det Punkt maa søges, imod hvilket de alle, hvert for sig, pege hen. Har jeg fundet dette Punkt, da forstaaer jeg, hvorfor Værket i visse Dele har sin sande Magt over Læseren, idet Alting har føjet sig for hans Haand som et blødt Ler, og hvorfor det i andre Dele ikke er i Harmoni med sig selv, idet Materialet gjør Modstand imod Behandlingen. Jeg forstaaer Digteren, hans Forhold til det Givne og hans eget Initiativ; jeg forstaaer hans Værk som et Gjennemgangspunkt for Udviklingen. Paa denne Maade har jeg forvandlet den æsthetiske Kritik til en videnskabelig historisk.

Betragte vi et Værk, som staaer midt inde i en historisk Udvikling, sikres Opgavens Løsning i høj Grad derved, at vi kunne gjøre os bekjendte med det Forudgaaende og det Efterfølgende. Er Værket derimod det, som selv begynder Udviklingen, eller rettere sagt: det første, som

vi kjende af den, faaer Opgaven en særlig Vanskelighed: Udgangspunktet kan da alene tages i den æsthetiske Kritik, Resultatet kan ikke rektificeres ad historisk Vej, det gjælder om ud af selve Værket at lære dets Forudsætninger at kjende — thi forudsætningsløse Værker have aldrig existeret. Saaledes ere vi stillede med Hensyn til de Homeriske Digte. Var Opgaven ikke saa overordentlig betydningsfuld, saa var det vel klogere at lade den ligge, fordi den er saa vanskelig at løse. Nu er der intet Andet at stole paa end at paakalde Musen, Kritikens Muse, og at komme frem med, hvad der ligger paa Hjertet.

Da Homer er saa umaadelig omstridt som litteraturhistorisk Fænomen, nødsages jeg til med et Par Ord at afstikke, hvad jeg i det Følgende gaaer ud fra som givet, idet jeg haaber og venter, at det ikke skal være Andet, end hvad i alt Fald den danske Filologi anerkjender som rimeligt. At Iliaden og Odysseen skulde være fuldkommen frie Fantasifostre, helt igjennem fra Nyt af opfundne af en frugtbar Hjerne — eller i alt Fald af to —, antager vel i vor Tid Ingen. De Æmner, de behandle, have Nogle gjort Forsøg paa at opløse i mythiske Forestillinger, medens Andre, vistnok de Fleste, mene, at Kjærnen er en virkelig historisk Begivenhed (Trojas Belejring og Erobring), til hvilken der vel kan være knyttet fantastiske og oprindelig mythiske Enkeltheder. Her, hvor Talen er om Homers Forhold til hans Materiale, ligger dette Problem imidlertid ikke for. Thi selv om man vil reducere det Meste af Stoffet til Mythologi, kan man ikke mene, at de Homeriske Digte, som vi kjende dem, direkte og uden Mellemled skulde have forvandlet Natur-Mytherne til Romaner om menneskelig Skæbne. Lige saa lidt kan man fra den anden Side, naar man antager Stoffet for oprindelig historisk, mene, at den Homeriske Digtning skulde være en historisk Beretning paa første Haand, øst umiddelbart ud af selve Begivenhederne. Det benyttede Materiale er hverken Mythe eller Historie, men Sagn (Il. 2, 484 ff.), hvad enten nu Sagnene have været overleverede til Digteren i en løs og tilfældig Form, eller som udformede episke Sange. De Homeriske Digte selv, navnlig Odysseen,

tyde hen paa, at det i Tiden efter den troiske Krig, som det jo ogsaa i sig selv er rimeligt nok, vrimlede af Folkesagn om enkelte heroiske eller morsomme Træk af Heltenes Liv og Færd, og at Fortællingen om saadanne Træk hørtes med lige stor Fryd i Svinehyrdens Hytte og i Kongens Borg (slgn. Odysseen 14, 462—502; 4, 240—264); de vise tillige, at Sangerne ved Drotternes Hoffer tidt valgte deres Æmner af hine Begivenheder: saaledes synger Demodokos hos Phaiakerne (8, 74) „ud af et Kvad, hvis Ry dengang havde bredt sig til Himlen," et enkelt Parti, som handler om Odysseus's og Achilleus's Tvist ved Maaltidet, hvilket ikke alene viser, at saadanne Træk levede paa Sangernes Læber, men at endog flere af dem kunde være samlede til større Kompositioner, som havde opnaaet stort Ry. De enkelte Træk, som saaledes ere indflettede i Odysseen som Fortællinger paa anden Haand eller Skjaldesange, have vel hyppigst, skjøndt ikke altid, deres særegne Bestemmelse i Digtets Helhed, idet det f. Ex. griber Telemachos eller Odysseus at høre en Fortælling om Begivenheder, der angaae dem selv personlig saa nær; men Digteren kunde jo ikke have benyttet dette skjønne Motiv uden under den Forudsætning, at det virkelig var Skik at fortælle eller synge om slige Ting til ren Nydelse og Underholdning. Det meget omtvistede Spørgsmaal om Homer som Personlighed, som er behandlet saa fortræffelig af F. Nutzhorn, vedkommer os ikke ligefrem her. Vi gaae blot ud fra, at der er en Digter-Personlighed, og at Digtene, som de foreligge, hvert for sig udgjøre en virkelig Enhed, hvorved det ikke udelukkes, at der paa adskillige enkelte Punkter kan være indskudt senere Tilføjelser. Intet forekommer os mere sikkert, end at Kompositionen af Helhederne, den Maade, hvorpaa Fortællingens Traad er slynget, Valget af de Punkter, hvor der begyndes og hvor der høres op, Grebet i de Grundmotiver, som beherske ethvert af Digtene som Helhed, skyldes en fin, genial, gjennemført og Enkelthederne. beherskende episk Kunst, et overlegent Blik paa Æmnets Totalitet, som udelukker enhver Tanke om en tilfældig eller halv tilfældig Sammenvoxen af spredte Bestanddele eller om en mekanisk Sammenføjning

ved Fleres Overvejelser i Samraad. Navnet Homer frembyder sig af sig selv som Navn for den Personlighed, hvis Aand og Tanke behersker ethvert af de to Digte; have de hvert havt sin Forfatter, saa er deres Aand i alt Fald saa overeensstemmende, at man meget vel kan bruge det samme Navn for dem begge. Homer er den Sagn-Materialet samlende og bearbejdende Digter. Netop den Omstændighed, at han har været en saa stor episk Kunstner, gjør Undersøgelsen af hans Forhold til sit Materiale saa vanskelig; havde Materialet mere undsluppet hans overlegne Herredømme, kunde man lettere kjende dets ejendommelige Natur. Stringente Beviser kunne i denne Sag overhovedet ikke føres. Men kan man paakalde de Læseres Erfaringer, som virkelig kjende de Homeriske Digte som Helheder[1]), og kan man

[1]) Man kan have megen Homerisk Lærdom, langt mere, end jeg kan rose mig af, og alligevel miskjende Digtenes kunstneriske Beskaffenhed paa det Groveste. Det kommer ganske an paa, hvorledes man læser dem. For at vurdere Spørgsmaalet om, hvorvidt de ere Helheder eller ikke, maa man naturligviis læse dem som Helheder, læse dem hurtig og i Sammenhæng igjennem fra Ende til anden, og læse dem gjentagne Gange saaledes for at fæstne Indtrykket. Jeg, som ikke er Filolog, har mit Kjendskab til Helhederne gjennem Oversættelse (skjønt jeg ogsaa har læst det Meste i Originalsproget), og jeg paaskjønner dybt, hvilken Velgjerning Wilster har vist os med sine fortræffelige Gjengivelser. Jeg har imidlertid Grund til at tro, at selv de, som virkelig have filologisk Dannelse, ikke bør kaste Vrag paa Oversættelser. Den oprindelige Situation: Grækeren, hørende Foredraget af Digtene, har langt større Lighed med Læsningen af en Oversættelse end med Læsningen af Texten i det døde Sprog, der selv for den meget Kyndige tvinger Opmærksomheden for stærkt hen paa de sproglige Enkeltheder og trætter den med Hensyn til Helheden. Til at danne sig en begrundet Forestilling om saa store — ogsaa i kvantitativ Henseende store — litterære Fænomener som de Homeriske Digte, hører der iblandt andre psykologiske Betingelser en rolig og uforstyrret Betragtning af Værkerne selv, som meget vanskelig vil kunne forliges med Granskningen af de talløse Hypotheser, der ere fremsatte om dem. Jeg skal ikke her i Almindelighed afhandle Berettigelsen af den Fordring, der i Følge gjældende Vedtægt stilles til det grundige videnskabelige Arbejde, at det skal bero paa „Kjendskab til Litteraturen“ (ɔ: den moderne videnskabelige Litteratur) om det Æmne, som behandles; jeg tvivler ikke om, at Fordringen i mange Tilfælde er berettiget.

fortolke disse Erfaringer i Overeensstemmelse med Digtenes egen Aand, saa kan man vel fremkalde en begrundet Overbevisning om det objektivt Sande.

Homer er egentlig noget Mere end en Digter; i Henseende til omfattende, universal Betragtning af Livet gaaer han ligesom Dante ud over Digternes sædvanlige Raaderum. Hans Blik omfatter hele Verden, lige fra Enkelthederne i en Svinehyrdes Hytte indtil Forholdet mellem den øverste Gud og Skæbnens Vægt. Enhver Verdens-Anskuelse har sin

---

Men i andre Tilfælde er den det ikke. Hvor man har med Fænomener at gjøre, som i mange Aarhundreder have været Diskussions-Æmner over hele Verden, gjælder det meget mere om at se fra Nyt af paa Sagen, end at gjøre sin Sjæl til en Arena, hvor Hypotheserne lig vilde Dyr rive og slide i Indtrykket af Værket selv. At gjennemarbejde Homer med skarp Opmærksomhed for Digtene som Helheder, at isolere Indtrykket af dem rent og rolig, er allerede i og for sig et ikke ringe Arbejde; at gjennemarbejde hele Polemiken om Homer kan aldeles ikke betragtes som et Middel til for sig selv at faae en rigtigere Besvarelse af Spørgsmaalet om Digtene som Helheder. Skal et saadant Arbejde ikke virke hen til en haabløs Forvirring i Opfattelsen, maa man forud ved en omhyggelig Granskning af Digtene selv have klaret sig sit Standpunkt, saaledes at man frelser Homer fra de vilde Dyr og lader dem æde hinanden indbyrdes. Dermed skal ikke være nægtet, at Polemiken maa løbe sin Line ud og kan kræve et grundigt Studium, for at Videnskaben i det større kan komme til Ro angaaende Problemet; men det bliver en Sag for sig, som ikke har gyldigt Krav paa at trænge sig ind i den Enkeltes Studier af Gjenstanden. Det har meget mere Betydning at høre, hvad den mener om Homer, som har læst ham godt, men som ikke kjender Polemiken, end at høre, hvad den mener, som kjender Polemiken, men som ikke rolig og selvstændig har opfattet Homer. Videnskaben vilde spare sig mange overflødige Ord, hvis den strængere gjennemførte det Princip at holde sig til Kilderne. En lille Nation som den danske er i denne Henseende gunstigere stillet end en stor Nation som den tydske. Landsmandsskab, personligt Bekjendtskab, kollegialt Forhold o. desl. kræve en Hensynstagen til, hvad Den har sagt og hvad Den har sagt, som aldeles ikke er i Sagens eller i den sande Opfattelses Interesse; Videnskaben har jo ikke at gjøre med Personlighederne, men alene med Tankerne og deres Værd.

egen Arkitektur; Dantes f. Ex. er et umaadelig højt og smalt Taarn, der endda har en dyb Kjælder under sig, Alting er anbragt i det efter sit Forhold til Himlen eller Helvede, Jorden derimod er for bred til at faa Plads deri. Homers Verdens-Anskuelse er en bred Bygning med to Etager. Forneden have vi Jorden og Menneskelivet, herlig og mangfoldig skildret som hos ingen anden Digter, skarpt og realt opfattet, hvor det gjælder Hjemlandets Liv, som Digteren kjendte af eget Øjesyn, fantastisk og æventyrligt, jo længere Øjet svæver ud imod Verdens Horizont. Foroven Gudeverdenen: det er kun en enkelt Familie, men da alle Forhold og Skikkelser deroppe ere langt større end paa Jorden, er Bygningens øverste Etage alligevel lige saa bred som den nederste. At Guderne ere større og skjønnere, mægtigere og lyksaligere end de Dødelige, saa herlige som disse end kunne være, det kommer tydelig nok frem hos Homer; et Spørgsmaal er det derimod, hvem der tilsidst ere de vigtigste, Mennesker eller Guder. Beboerne af den øverste Etage kunne dog ikke undvære dem i den nederste; naar Krigen mod Troja staaer paa, have Guderne intet Andet at tænke paa eller tale om eller give sig af med end Krigen mod Troja. Den fremkalder Tvistigheder, Rænker og Kamp imellem dem deroppe; ad mangehaande hemmelige eller aabenbare Veje, ad Fortrappen og ad Bagtrappen, gribe Gudefamiliens enkelte Medlemmer ledende ind i Jordens Forhold, krydse hinandens Planer og forstærke Kampen paa Jorden. I Forhold til hinanden indbyrdes ledes Guderne af de selvsamme Følelser og Lidenskaber som Menneskene i deres indbyrdes Forhold: Klager og Beklagelser, Harme og Hævnlyst, List og Eftergivenhed taler ganske det samme Sprog i Himlen som paa Jorden.

Da Verden i Løbet af nogle tusinde Aar har været fortrolig med den Homériske Poesi, har man vistnok for det Meste ophørt med at forundre sig over den Homeriske Verdensanskuelses særegne Konstruktion. Og dog er der ikke En iblandt os, som formaaer at indlogere sin egen Verdensanskuelse i den, uden at der bliver altfor megen Plads paa nogle Kanter, altfor lidt paa andre. Et Begreb

om guddommeligt Forsyn og Styrelse ligger i enhver theistisk Religion; men i sin Skildring af Machinationer og Intriguer i Gudeverdenen gaaer Homer langt ud derover. Man vil maaskee sige, at Homer heri blot har givet os et Billede af sit Folks og sin Tids religiøse Betragtning. Vi betvivle heller ikke, at der i den græske Religion før Homer og uafhængig af ham var Spirer, Begyndelser, naturlige Foranledninger til en saadan Verdensbetragtning; men vi troe, at det er den store episke Digtning, som har gjennemført den, givet den Form og Sammenhæng. Desuden paatrænger det Spørgsmaal sig mange Gange ved Betragtningen af Homer, om Sagen virkelig er Religion, eller om den blot henhører under den episke Kunst. I den efterfølgende græske Litteratur gjenfinde vi i det Hele ikke det for Homer ejendommelige Verdens-Anskuelses-Billede; tildels vendte de senere Grækere sig polemisk imod det. Oldtidens episke Digtere have optaget det aabenbart i en reent æsthetisk Interesse og i Følge Homers Autoritet. I den senere Oldtid, f. Ex. hos Lukian, gjøres det undertiden til Gjenstand for Spot; og nyere Digtere have neppe kunnet gjøre Andet med det end at raillere. Vi Danske have, naar vi f. Ex. læse om Poseidons Avind mod Odysseus, ondt ved at holde Tanken borte om den ogsaa af Guderne omtumlede Peder Paars. Hele dette Element hos Homer er i Virkeligheden en overmaade stor Anstødssten for senere Læsere, som ellers ere fuldkommen tilgængelige for Skjønhederne hos ham, hvor han skildrer rent menneskelige Forhold. Man vil maaske mene, at det er den fjerne og primitive Tidsalders Naivetet i Forestillingen om den guddommelige Styrelse, som gjør det saa vanskeligt for os senere Slægter at tilegne os den. Naivt er det ogsaa ganske vist efter vore Tiders Begreber; imidlertid troer jeg, at det lader sig paavise, at der heri fra Digterens Side meget mere er Tale om Reflexion end om Naivetet.

Jeg vil i det Følgende forsøge at vise, at den Homeriske Verdens-Anskuelse, særlig Forestillingen om Gudernes Indgriben i Menneskelivet, er et Element, som væsentlig tilhører Digtningenes Komposition som Helheder,

medens det langtfra har hørt hjemme i saa stort et Omfang i de enkelte Sagn og Sange, som Digteren har benyttet som Materiale, og som, i alt Fald hvad Naivetet angaaer, og maaskee ogsaa i andre Henseender, have havt Fortrinet for de udførte Homeriske Digte.

Da Odysseus efter tyve lange Aars Fraværelse atter sætter Foden paa Ithakas Ø, uden at han selv veed, hvor han er — thi de Phaiakiske Sømænd have jo ført ham derhen, medens han sover —, da aabenbarer hans trofaste beskærmende Gudinde, Pallas Athene, sig for ham. Efter at hun først forsigtig har hyllet ham i en Taage, for at Ingen skal overrumple ham, paatager hun sig Skikkelse af en Hyrdedreng, thi en saadan vilde den fremmede Vandrer jo lettest kunne møde; og paa hans Spørgsmaal angiver hun ham, at Landet, han staaer paa, er Ithakas Ø. Mistroisk og varsom imod den Fremmede udgiver Odysseus sig for en fremmed Mand fra Kreta, som er ført hid af Føniciske Sømænd. Da kaster Athene sit Inkognito og staaer for ham i sin egentlige Skikkelse; hun roser hans Snildhed og angiver i mærkelige Ord den indbyrdes Overeensstemmelse i deres Karakter, som gjør, at hun umulig kan forsage ham i Ulykkens Stund: thi ligesom han blandt Menneskene er den første til Raad og Ord, saaledes prises hun blandt Guder for Kløgt og List. Nu hilser og hylder Helten sin Gudinde, og de tale sammen Ansigt til Ansigt. Denne Samtale (sidste Deel af Odysseens 13de Sang) er Midtpunktet i den hele lange Roman; den er tillige et Hvilepunkt, fra hvilket der skues tilbage paa den tilendebragte Omflakken og fremad til de Opgaver, der endnu vente Odysseus i Hjemmet, som han skal rydde for de formastelige Bejlere.

Odysseus siger i denne Samtale (13, 314 ff.):

Dette jeg veed dog forvist, at huld Du var mig bestandig,
Dengang vi fejded i Troernes Land, vi Mænd af Achaia.
Men da saa Priamos's knejsende Stad vi havde forstyrret,
Og vi var gangne til Skibs, og en Gud havde Folkene spredt ad,

Mærked jeg Intet til Dig, Du Datter af Zeus! eller saae Dig
Træde til mig paa mit Skib, at yde mig Værn imod Faren.
Stedse jeg flakked omkring, forpint af Sorger i Hjertet,
Indtil mig Himmelens Guder omsider af Kviden forløste.
Først da jeg kom til Phaiakernes Folks velsignede Øland,
Talte Du Mod i mit Bryst og ind i Staden mig førte.

Den Fremstilling, som Odysseus her giver af Athenes Forhold til ham, stemmer fuldkomment med det Forudgaaende i Digtet. At Odysseus i Krigen foran Troja beskærmedes af Athene, det vide vi allerede fra Iliaden. I Odysseen selv minder Nestor derom, idet han siger til Telemachos (3, 221):

Aldrig har Guder jeg seet saa klart deres Naade bevise,
Som det var klart, at Athene var rede til Hjælp for Odysseus.

Desuden er der jo i Odysseen snildt indflettet en Beretning om, hvorledes Athene i Tvisten mellem Aias og Odysseus om Achilleus's Vaaben dømmer til Gunst for Odysseus (11, 547), og en Skjaldesang om den berømteste af alle Odysseus's listige Gjerninger, Trojas Erobring ved Træhesten, og „den Sejr, han endelig vandt ved Pallas's Bistand“ (8, 520), en Daad, som ligger efter det Stof, som Iliaden behandler, og forud for det Stof, som Odysseen behandler, og som paa en aabenbart bevidst Maade udfylder Hullet mellem begge og knytter Odysseens episke Fortælling til Iliadens. Efter Trojas Erobring var Athene derimod fortørnet paa Achaierne i Almindelighed. Der tales i Odysseen (1, 327) om den Jammer, som Athene lod Achaierne times, da de styrede hjem fra Troja. Grunden til hendes Vrede maa vel have været Aias's, Oïleus's Søns, Voldsdaad mod Kassandra ved selve Gudindens Alter i Troja. Ligefrem nævnes denne Daad ingensteds i Odysseen; en Hentydning til den findes dog 4, 502, hvor Aias omtales som forhadt af Athene. Vrede vare i hvert Fald baade Zeus og Athene; Zeus besluttede (3, 132) en bedrøvelig Hjemfart for Achaierne — „thi brav og forstandig var langtfra Samtliges Færd“ —; og Athene slog dem i sin Harme, da hun ophidsede de to Atrider til Kiv mod hinanden. At Odysseus særlig skulde have paa-

draget sig Athenes Vrede, nævnes ingensteds; dog omtales han i Hermes's Formaning til Kalypso (5, 108) som indbefattet blandt dem, der „paa Hjemfarten“ (ἐν νόστῳ) forbrød sig mod Gudinden, hvorfor hun vakte Storm og Bølger imod dem. Af dette enkelte Sted kan man vel efter hele Digtets Anlæg ikke slutte, at det har været Digterens Tanke, at Odysseus paa et bestemt Punkt af sit Liv skulde have været Athene forhadt; dog synes Digteren ikke at have stillet Forholdet ganske klart med Hensyn til Athenes Stemning, dengang Odysseus drog fra Troja.

Hvorledes dette nu end skal opfattes, saa forholder det sig i hvert Fald rigtigt, hvad Odysseus i Samtalen med Athene videre anfører: at Gudinden i hele den Tid, som er forløben fra Bortfarten fra Troja indtil Ankomsten til Phaiakernes Land, ikke har ladet mærke Noget til sig. I denne Tid falder hele hin brogede Række af Æventyr, der i Digtet er meddeelt i indirekte Form, som Odysseus's Beretning til Phaiakerne om sin tidligere Skæbne (9de—12te Sang). Det er Kampen med Kikonerne, Ankomsten til Lotos-Spisernes Land, Æventyret hos den grumme Kyklop Polyfemos, der æder adskillige af Odysseus's Staldbrødre, og hvis Øje Odysseus udstikker; Besøget hos Aiolos, som giver ham alle Vindene med paa Sejladsen, sammenbundne i en Sæk, som dog de taabelige Svende aabne, da de ere ganske nær ved Hjemmet, hvorfor Skibet atter drives af Storm ud paa Søen; Æventyret med de menneskeædende Kæmper, Laistrygonerne, hvem Odysseus kun med Nød slipper fra, efter at han atter har mistet en Del af sine Mænd; Besøget hos Koglersken Kirke, som forvandler Spejderne til Svin, og som Odysseus selv kun frelses fra ved Hermes's Advarsel; Farten til Okeanos, Samtalen med Spaamanden Teiresias og med de Dødes Skygger; den farlige Sejlads forbi Seirenerne, hvis lokkende Sang Odysseus kun undgaaer ved at følge Kirkes Raad, forbi de bevægelige Klipper og mellem Charybdis og Uhyret Skylla, som atter fortærer sex af hans Mænd; Opholdet paa Thrinakrias Ø, hvor Svendene til Trods for den strænge Advarsel i deres Hungersnød forgribe sig paa Solgudens Kvæg, hvorfor de

alle tilhobe paa Bortfarten forgaae ved Skibbrud, medens Odysseus alene frelses op til Ogygias Ø, til Kalypso. Det er der, hos Kalypso, han lever, uden Haab om mere at kunne komme bort, da Athene atter griber ind i hans Skæbne og vækker Zeus's og de øvrige Guders Medlidenhed med ham, hvilket er det Moment, hvormed Digtets episke Fortælling begynder. Hun aabenbarer sig dog — som der ganske rigtig siges — ikke for ham, før han er kommen til Phaiakernes Ø; og der træder hun endda kun ukjendt frem for ham og skærmer ham i det skjulte, saa at det paa en Maade ikke er fuldkomment korrekt, naar Odysseus i Samtalen paa Ithaka med Gudinden uden videre minder hende om deres Møde med hinanden hos Phaiakerne.

At Athene i den ovennævnte Række af Æventyr holder sig borte fra Odysseus, medens hun ellers beskærmer ham, dette har Digteren gjennemført med en aarvaagen og konsekvent Bevidsthed, i det Smaa som i det Store. Saa snart som hun igjen har begyndt sin Beskyttelse, er det hende, som indgiver ham de frelsende Tanker i den yderste Nød. Da Brændingen kaster ham ind mod Klippekysten paa Scheria, Phaiakernes Ø, var hans Hud forvist bleven skamskrabet og hans Been knuste, hvis ikke Athene havde indgivet ham den Beslutning at gribe fat med begge Hænder og holde sig til Klippen (5, 427); han var gaaet til Grunde, hvis hun ikke havde indgydt ham Besindighed (5, 437). I hine Æventyr derimod lader hun ham klare enhver kritisk Situation ved hans egen Aandsnærværelse og Snildhed. Da han f. Ex. i en ganske lignende Fare som ved Scherias Kyst frelser sig fra Charybdis ved at springe op paa Figentræet, der groer over Klippen (12, 432), meldes der Intet om, at Athene indgiver ham Tanken. Et eneste Sted løber hendes Navn ind ligesom ved en Forglemmelse af Digteren, nemlig da Odysseus i Kyklopens Hule grunder paa Rænker, om han skulde faae Hævn over Uhyret og „Athene ham Hæder forunde“ (9, 317); men efter hele Sammenhængen fremtræder dog den snilde Beslutning, han fatter, ikke som Gudindens Værk. Hendes Navn nævnes overhovedet saa godt som ikke i hele dette

Parti af Romanen, og slet ikke i nogen direkte Forbindelse med Begivenhederne.

Hele Partiet indtager ogsaa i andre Henseender en ganske særegen Plads i Digtet, hvorfor det ogsaa er fint og korrekt tænkt af Digteren at meddele det under en særegen Form, som en Fortælling af Helten selv om hans overstandne Farer. De Hændelser, som her ere samlede, have næsten alle fantastiske, æventyrlige Motiver, medens saadanne ellers slet ikke ere ejendommelige for Digtet, der i sin Helhed meget mere har en novellistisk Karakter. Et virkelig fantastisk Motiv fremtræder ellers kun i Odysseen i Menelaos's Beretning om hans Æventyr hos Proteus. Odysseen handler forøvrigt ikke om menneskeædende Kæmper, Uhyrer, Troldmænd eller Troldkvinder, sælsomme Forlokkelser o. desl.; den handler om det jordiske, menneskelige Livs Forhold, udmalede i den Skikkelse, hvori Digteren aabenbart selv har kjendt dem, og opfattede af ham som styrede af Guderne. For hine fantastiske Motiver ligge tydelig folkelige Æventyr til Grund; Ingen kan antage, at de skulde være opfundne af Odysseens Digter. Ved et enkelt af dem (Solgudens Oxer) har den sammenlignende Mythologi paavist en ældgammel mythologisk Kjærne; Fantasiformer som Kyklopen og Seirenerne have noget Tilsvarende i andre og tidligere udviklede Folkeslags kunstmythologiske Forestillinger; særegne geografiske Forhold, sagnagtig udpyntede, saaledes at man seer, at Digteren ingen Erfaring har om dem paa første Haand, ligge til Grund for Æventyrene om Lotofagerne og om Skylla og Charybdis. I Odysseen ere disse Elementer behandlede i den samme Stil, det vil sige: de ere gjennemarbejdede af den samme Digter, som alt det Øvrige; men hvis nogensinde det Materiale af Sang og Sagn, som Homer har benyttet, skinner forholdsviis rent og tydelig igjennem Bearbejdelsen, saa er det sikkert i dette Afsnit af Odysseen. Man kan tænke sig, hvorledes allehaande gamle Æventyr, allehaande Skipper- og Røver-Historier, i hvilke der handledes om, hvorledes en Mand ved List og Snildhed frelste sig ud af en overhængende Fare, efterhaanden i den græske Sagn-

verden har lagt sig om den Helts Navn, hvis Snildhed allerede var i Folkemunde fra den troiske Krigs Tid, og om hvis Rænker og Paafund det var Folkets største Morskab at høre fortælle, og at saaledes Billedet af den vidt omflakkende, i Farer forsøgte, derfor ogsaa taalmodige, besindige, paa Guderne stolende og selvbeherskende Karakter efterhaanden har dannet sig.

Den Homeriske Digtning kan med Hensyn til dens Plads i den litteraturhistoriske Udvikling sammenlignes med et geologisk Lag, der indeholder baade nyere og ældre „Dannelser“. Hovedbestanddelen af Laget bestaaer af Livs- og Natur-Billeder, opfattede paa første Haand af Digteren, brede Reflexioner, udgaaede fra hans Tanke, men lagte i Munden paa en eller anden af Digtets Figurer. Men iblandt disse løsere og forholdsviis nyere Dannelser findes der Knolde af haardt Stof og besynderlige kantede Former, som tilhøre ældre Tilstande. Mange saadanne Knolde ere formodentlig opløste i de nyere (egentlig Homeriske) Lag paa en saadan Maade, at Stoffet vel er bevaret i dem, medens det er umuligt at sige noget om deres oprindelige Form. Men paa adskillige Steder finder man endnu Elementer bevarede, som tage sig besynderlig afstikkende ud imellem det Stof, i hvilket de ere aflejrede. Saaledes hine Æventyr, som Homer har samlet sammen paa ét Sted ligesom i et Magasin; saaledes ogsaa enkelte Træk, som ikke have nogen egentlig æventyrlig Karakter, medens der dog er noget vist fast afsluttet, skarpkantet ved dem, som ikke ligner den øvrige Homeriske Poesi, f. Ex. Fortællingerne om Penelopes Væv (Morgenrøden?), som hun bestandig skal gjøre færdig, men bestandig atter river op; eller om Bueskydningen, ved hvilken Odysseus gjenkjendes, hvilket da ogsaa forudsætter, at han er kommen ukjendt, som Tigger, til sit Hus; eller Teiresias's Befaling til Odysseus om, at han, naar han tilsidst er kommen til Ro i sit Hjem, skal tage en Skibsaare og gaae med den til Folk, som kjende saa lidet til Søen, at de antage den for en Kasteskovl, hvorpaa han skal forsone Poseidon med Offer. Slige kjærnefulde Træk fremtræde som det uopløste Materiale

i Odysseen, medens vi vanskelig kunne vide, hvor meget der er opløst[1]).

Naar Pallas Athene nu slet ikke findes i hin Klynge Æventyr, som Homer har samlet i 9de—12te Sang af Odysseen, medens hun ellers er hele Digtets „Spiritus familiaris", saa ligger det Spørgsmaal nær: Har hun havt nogen Plads i Materialet, og er hun af Homer digtet ud af det? Eller har hun ikke havt nogen Plads i det, og har Homer blot ladet være med at digte hende ind deri? Den sidste Forudsætning, som jo er den simpleste, er vistnok ogsaa den antageligste; thi det skal neppe kunne paavises, at man nogensteds savner hende i disse Fortællinger. En moderne Læser, som ikke har Homers Tro paa Athene, er vel endog ganske vel tilfreds med at see Helten komme ud af Vanskelighederne ved egen Raad og Daad (skjøndt han paa enkelte Steder ogsaa her hjælpes af Guderne, men kun sjeldent, og aldrig af sin Skytsgudinde). Men hvis det maa antages, at Homer her har taget en hel Mængde Materiale, hvori Athene ingen Rolle har spillet, kommer man til at spørge: Hvorledes forholder det sig da med Odysseens øvrige Partier, i hvilke hun spiller saa stor en Rolle? Har hun der fra Begyndelsen af været tilstede i Materialet? Eller er hun digtet ind i det? Det vil kun kunne vise sig ved en Undersøgelse af den særegne Rolle, som hun spiller. Før vi indlade os i denne Undersøgelse, dvæle vi endnu lidt ved hin mærkelige Fraværelse og ved de Motiver for den, som angives i Digtet selv. Thi Digteren lægger jo selv Mærke til denne Fraværelse (se de ovenanførte Linier af 13de Sang),

---

[1]) Som en Analogi blandt uendelig mange fra moderne Poesi, som kan tjene til at oplyse dette Forhold mellem ældre og nyere Dannelser i det samme Digterværk, skal jeg tillade mig at henpege paa Shakespeares Macbeth. I saadanne Træk som den tredobbelte Hexe-Spaadom, der sætter Handlingen i Bevægelse, eller som Birnams Skov, der gaaer op mod Dunsinan, skinner det gamle Sagn-Materiale tydelig igjennem. Til det nyere (egentlig Shakespeareske) Lag hører den veltalende, gribende psykologiske Udvikling af Macbeths Tanker før Mordet og efter Mordet o. s. v. Det er Det, som Digteren har fra sine egne Indtryk af Livet, fra sin egen gjennemtrængende Intuition.

som ej alene har beroet paa en Blindhed for Heltens Øjne, men været virkelig, og diskuterer dens Betydning.

Athene svarer selv (13, 339 ff.) paa Odysseus's ovenanførte Replik:

Aldrig jeg tvivled dog paa, nej, grant i Sindet jeg vidste,
At Du Dit Hjem igjen skulde see, men berøvet Dit Mandskab.
Dog var jeg ikke tilsinds, med Poseidon, min kjødelig Farbroer,
Strid at yppe, som Nag til Dig bestandig i Hjertet
Bærer af Harme, fordi Du hans Søn berøvede Synet.

Hendes Motiv til at holde sig borte var altsaa Sky for Poseidons Vrede; og Poseidons Motiv til at være vred paa Odysseus var, at denne havde stukket hans Søns, Kyklopens, Øje ud. Heller ikke disse Motiver møde os her som noget Uventet, flere Steder er der hentydet til dem. Den blindede Kyklop paakalder sin Fader Poseidons Hævn (9, 529 ff.):

Lad ej Odysseus, Laertes's Søn, gjenfinde sin Hjemstavn! — —
Dog, hvis det er ham beskikket at see sine Venner og atter
Hjem at komme til Fædreneland og den prægtige Bolig,
Sent og surt, berøvet sit Folk og ombord paa et fremmed
Skib han komme da hjem, og Sorg i Huset han finde!

Teiresias's Gjenfærd, som spaaer Odysseus, veed ligeledes Besked med Poseidons Harme over den blindede Søn (11, 101), og Odysseus siger, da han i Phaiakernes Land beder til Athene (6, 325):

Hør omsider mig nu, da tilforn Du aldrig mig hørte,
Dengang Poseidon, den mægtige Gud, mig i Harm vilde knuse.

Det har Poseidon nu egentlig aldrig villet; han har vidst og troet, at Odysseus skulde komme hjem igjen efter mangfoldig Besvær; det havde Zeus jo selv lovet (13, 131). Allerede ved Odysseus's Afrejse fra Ithaka til Troja havde Spaamanden Halitherses varslet, at han i det 20de Aar skulde komme tilbage, ukjendt af alle, efter at være stedet i stor Nød og Trængsel (2, 175; slgn. 5, 32). — Ja, hvis det

ikke havde været Zeus's og Skæbnens Beslutning, hvad var der saa blevet af hele Odysseen?[1])

Naar en Mand tumledes i en halv Snes Aar omkring paa Havet gjennem al Slags Nød og Fare og gjentagne Gange led Skibbrud uden at kunne naae sit længselsfuldt forønskede Maal, laa det efter Grækernes hele Tankegang ganske nær at opfatte og udtrykke denne Sag saaledes, at Havguden (Poseidon) var ham gram. Saaledes tales der ogsaa, hvor der ikke angives nogen særlig Grund for Guden til at være vred; i Odysseen selv (11, 399) spørger Odysseus Agamemnons Skygge:

> Sig, har Poseidon maaskee paa Skibene skilt Dig ved Livet
> Rejsende mod Dig en svar Orkan og de rædsomme Vinde?
> Eller har fjendtlige Mænd ihjel Dig slaget paa Fastland?

Poseidon er jo overhovedet Herre over Havet og staaer til Ansvar for, hvorledes Havet bærer sig ad[2]). Men hvor Forholdet skal gjøres til Gjenstand for en udtrykkelig episk Behandling, hvor Poseidon ikke blot skal nævnes halvt in abstracto som Havets Repræsentant, søges der ganske naturlig et særligt Udgangspunkt for hans Fortørnelse. Vi troe at kunne henstille det som temmelig rimeligt, at det særlige Motiv, Harmen over Kyklopens Øje, i Odysseen er søgt *ad hoc.* Hos Hesiodos, i Theogonien, nævnes Kykloperne ikke som Poseidons, men som Uranos's og Gaias Sønner; at senere Forfattere nævne Poseidon som deres Fader og Thoosa som deres Moder, kan let forklares af Homers Autoritet (1, 70 ff.), skjøndt det kan være tvivlsomt, om Homer giver hele Kyklopslægten, eller kun Polyfemos, en saadan Afbyrd (slgn. 9, 412). Hverken Kyklopernes Karakter i Almindelighed eller Polyfemos's i Særdeleshed, som Homer selv skildrer den, stemmer

---

[1]) Paa to enslydende Steder (5, 23 og 24, 479) henfører Zeus Beslutningen om, at Odysseus omsider skal komme hjem, til Athenes Villie. Imidlertid viser dog 1, 76 ff., at Athene ikke alene kan udrette Noget, men maa indstille Sagen til Zeus og de andre Guder. Naar de allesammen ere enige — mener Zeus —, saa maa Poseidon mildne sin Harme, han kan ikke trodse dem alle tilhobe.

[2]) slgn. Aias's Skæbne 4, 499 ff. og Kirkes Udtryk 12, 107.

rigtig med, at de skulle være Kronidernes Børn: Polyfemos siger (9, 275):

> Ej om den Aigisbevæbnede Zeus vi Kykloper os bryde
> Eller om salige Guder, vor Kraft staaer højt over deres[1]).

Gjennemlæser man Fortællingen om Kyklopen, vil man desuden see, hvor løst det hænger udenpaa den eller bagpaa den, at Kyklopen er Poseidons Søn. Det vedkommer slet ikke hele den egentlige, morsomme Historie; det har kun Betydning med Hensyn paa Historiens Konsekventser for Odysseus's videre Skæbne.

Dog lad det henstaae uafgjort, om Homer har gjort Polyfemos til Poseidons Søn, fordi Mytherne have lært ham, at han var det, eller fordi han kunde bruge Motivet i sin Komposition; det Rimeligste er maaskee, at denne særegne Kyklopfigur, Polyfemos, Poseidons Søn, helt og holdent er hans egen Opfindelse, og at det gamle Sagn om det udstukne Øje kun har gjældt Kyklopen i Almindelighed. Paa et andet Punkt af denne Sammenhæng er det saa meget desto klarere, at Motivet er søgt, er, hvad man med fuld Ret kan kalde et episk Kunstgreb. Det gjaldt for Digteren om at finde en Lejlighed, ved hvilken Athene kunde begynde at gjøre sin Medfølelse mod Odysseus gjældende, fremkalde en Vending i hans onde Skæbne, til Trods for, at Farbroderen endnu bestandig er ham lige fjendsk. Homer lader da Poseidon gjøre en Rejse til Aithiopernes Land, til Jordens Udkant, og lader Athene benytte hans Fraværelse til at agitere for sin Yndling. Var dette Træk noget ganske enestaaende hos Homer, vilde man maaskee ikke kunne vide, om det ikke skulde opfattes som fuld mythologisk Alvor.

---

[1]) Naar de paa et andet Sted (9, 107) omtales som *θεοῖσι πεποιθότες ἀθανάτοισιν*, „stolende (alene) paa de udødelige Guder", saa betegner dette alt Andet end et fromt Forhold til Guderne; det er blot en Talemaade, som siger, at de leve ét fuldkomment uciviliseret Liv og ikke dyrke Jorden for deres Underhold. De leve „paa Vorherres Naade", „fra Haanden i Munden". — At Kykloperne skulde være Poseidons Sønner, kunde opfattes som en mythologisk Betegnelse af, at de vare komne over Havet; hos Homer kjende de imidlertid netop Intet til Skibsfart (9, 125 ff.).

Men sammenholdes det med tre tilsvarende Steder i Iliaden (1, 423, 14, 200, 23, 205), viser det sig tilstrækkelig, at det er et Middel, som bruges i den Homeriske Poesi, hvor det kommer an paa, at Guderne skulle have Forfald eller Hastværk; paa det ene Sted i Iliaden (14, 200) benyttes det endog virkelig som et usandfærdigt Paaskud. Overhovedet er der ved Poseidons Rolle i Odysseen Noget, som vi ikke ganske kunne tage for Alvor; det ligger i, at han skal være fnysende vred, medens dog den lykkelige Udgang af Odysseus's Skæbne skal være given, endog være given for Poseidon selv. Han kommer tilbage fra sin Rejse til Aithioperne, just som Odysseus er i Færd med at sejle bort fra Kalypsos Ø; han mærker, at Guderne i hans Fraværelse have fattet nye Beslutninger, og at Odysseus nu er nær ved Phaiakernes Land, hvor Skæbnen skænker ham Frelse fra hans Nød. Han udbryder (5, 290):

End skal jeg dog, tør jeg troe, omtumle ham artig i Trængsler.

Han vækker nu Stormen imod ham, lader ham lide Skibbrud og siger saa (5, 377):

Driv nu saa over Bølgerne hen efter Farer og Trængsler,
Indtil Du naaer det Land, hvis Folk af Guder beskjærmes!
Ej endda, kan jeg troe, skal Du lee ad den Nød, Du har fristet!

Tilsidst har han intet Andet at tilfredsstille sin Harme med end at hævne sig paa Phaiakerne, som have ført Odysseus hjem. Saa snart Odysseus er kommen paa tørt Land paa Fædre-Øen, er Poseidons Rolle i Digtet fuldstændig udspillet. Men paa samme Punkt af Fortællingen er det, at Athene aabenbarer sig for Helten for at lægge Raad op med ham.

Den fjendtligsindede Guds og den venligsindede Gudindes Forhold til Helten er tydelig nok Digterens Reflexion over hans Skæbne, en Reflexion, som træder selvstændig frem som et eget dramatisk Element i Digtet. Det er Historiens Filosofi i mythisk-digterisk Form, ikke Historien selv. Saa længe som det gaaer Odysseus værre og værre paa hans Omflakken paa Havet, fremstilles han som forfulgt af Havguden; da han er reduceret til det Yderste og har mistet hver eneste af sine Følgesvende og holdes fangen paa Kalypsos

Ø, er det hans Skytsgudinde, som skaffer ham fri igjen; og jo mere hans Skæbne atter gaaer opad, desmere fremstilles hun som den, der bestemmer den og griber ind i den. Poseidons og Athenes Forhold er her altsaa Noget, der tilhører den bearbejdende og komponerende Digter; det er Rammen, hvormed han indfatter de overleverede Materialier, Kittet, hvormed han sammenbinder dem. Hvis Athene oprindelig havde havt Plads i hine Æventyr, som Homer har samlet i 9de—12te Bog, saa skulde man ogsaa formode, at Poseidon har havt Plads i dem; den forfølgende Guddom har i hvert Fald mere at gjøre i dem end den beskyttende. Hvilket Motiv kunde Homer vel have til at digte ham ud af disse Æventyr? — Thi han fremtræder i Virkeligheden slet ikke personlig i dem som forfølgende, lige saa lidt som Athene som beskyttende. Nej, Sagen er aabenbart den, at i disse Fortællinger fremtræder Sagn-Materialet forholdsvis rent, som det er overleveret, uden at Reflexionen og den indbyrdes Forbindelse, som betegnes af Gudefigurerne, er gjort gjældende; Sagnene ere ogsaa for det Meste stillede hen det ene efter det andet, uden at der er lagt synderlig Vægt paa Sammenføjningen. Det bliver da saa meget desto rimeligere, at Poseidon og Athene er digtet ind i det øvrige Materiale, at de i hvert Fald ere tilstede i Odysseen i langt højere Grad, end de have været til Stede i Odysseens Sagnstof.

Ved Digtets Begyndelse griber Athene paa een Gang fat i to Traade: dels i Odysseus's Skæbne, hvem hun vil befrie fra Fangenskabet, dels i Sønnen Telemachos's. Hun siger i Gudernes Forsamling til Zeus (1, 88 ff.):

Selv vil jeg gaae til Ithaka hen, at hans Søn ved min Tale
Meer opflinke jeg kan, og Mod i Bringen ham sætte.
Stævne han skal til Ting de haarfagre Mænd af Achaia,
Der skal han Bejlernes Sværm forbyde sit Hus, da de daglig
Slagte for Fode hans Faar og dorskfremvraltende Hornkvæg.
Saa vil til Sparta jeg sende ham hen og det sandede Pylos,
For at han der kan spørge sig for om Faderens Hjemfærd
Og et berømmeligt Navn sig selv blandt Mennesker vinde.

Dette er hendes Program. I Skikkelse af en tilrejsende Mand, en gammel Bekjendt af Faderen, staaer hun ved Odysseus's Borg og træffer Telemachos siddende blandt Bejlerne (1, 114 ff.):

mismodig i Hjertet,
Grundende dybt paa det mulige Træf, om hans herlige Fader
Kom til sit Hjem og Bejlernes Sværm adsplitted i Huset,
Selv annammed sin Hæder og raaded igjen for sin Velstand.

Og i Samtalen med ham giver hun ham de ovenanførte Formaninger. Saa forlader hun ham, stikkende op i Skyen som en Fugl.

Her er et af de Steder — og de forekomme ikke sjeldent hos Homer —, ved hvilke man kan spørge sig selv, om Gudernes Aabenbarelse og Indgriben ikke er en billedlig Betegnelse for en psykologisk Bevægelse. Det maa herved erindres, at Telemachos i Odysseen optræder som den, der netop er i Overgangsalderen fra Barn til udvoxen Yngling (slgn. 1, 297; 18, 269; 19, 86 ff., 532; 20, 309 ff.). Han er nu voxen og kommen til Ungdommens Fuldmaal, han har Dun paa Kind og Hage. Overgangen fra den naturlig foranledigede Tanke til den af Guddommen indgivne er her udjævnet saa meget, at Digteren lader Telemachos, allerede førend Athene taler til ham, sidde og grunde paa Faderens Gjenkomst; Guddommens Tale lyder da til ham som den første ret alvorlige Tanke, han tænker, det første mandige Forsæt, han fatter (1, 320):

men ham hun i Barmen
Mod og Kraft havde lagt og vakt hans Hu til at tænke
Meer paa sin Fader end før; men da dette han klart havde fattet,
Skjalv han i Sind; thi det bares ham for, at en Gud havde vist sig.

Denne Skjælven eller Studsen (θάμβησεν κατὰ θυμόν), som her gjælder Bevidstheden om Guddommens Aabenbarelse, er et psykologisk Fænomen, som Enhver kjender fra sig selv, naar han har fattet en ny og alvorlig Beslutning.

Hos Homer henføres Alt, hvad der overrasker og vækker Opmærksomhed som noget Nyt, alt det Følgesvangre, hvortil

ingen anden Grund tydelig kan paapeges, til Guddommens Virksomhed i Almindelighed, selv uden at nogen særlig Gud nævnes. Saaledes navnlig ogsaa den pludselig vakte Tanke eller Forestilling, Overgangen fra det ubevidste Sjælelivs Rørelser til Bevidsthed og Forsæt. Hvorledes Tanken undfanges, voxer og næres i Mørket ligesom i Fostertilstand, inden den træder frem for Lyset, det vare Grækerne paa hin Tid endnu ikke modne til at blive vaer; det klare Forestillingsbillede, som med Et dukker frem i Sjælen, stod for dem som et Mirakel. Hvor hyppig er hos Homer ikke en Talemaade som: En Gud indskød mig den Tanke, el. desl.! Men Fantasien var jo tillige fortrolig med Forestillingen om Guddommene i menneskelig Skikkelse. Den var ogsaa fortrolig med Forestillingen om, at Guderne kunde paatage sig virkelige Dødeliges Skikkelser. Naar Homer gjør en saa overmaade hyppig Brug af Gudernes Inkognito, idet de gribe ind i Menneskelivet, har han aabenbart støttet sig til de gængse religiøse Anskuelser; man kunde aldrig vide, om en fremmed Mand ikke egentlig var en af Himlens Guder!

Ogsaa sig Guderne vise som Mænd fra fremmede Lande,
Skabte mangfoldigen om, naar de Jorderigs Byer besøge,
Selv at see, hvad der øves af Mennesker, Vold eller Retfærd (17, 485)[1].

Det stod altsaa Digteren ganske frit for at gaae over fra en abstrakt Anerkjendelse af, at Tanken var indgivet af Guddommen, til en konkret, episk Udmaling af Guden, som i haandgribelig Skikkelse kommer til sin Yndling blandt de Dødelige, sætter sig hos ham og gjennem Samtale indgiver ham Tanker og Planer. Om Digteren vilde opfatte en saadan Forestilling som hjemmehørende i sin egen Samtid, kan maaskee være tvivlsomt; men i fordums Dage færdedes Guderne sikkert lys levende blandt deres Yndlinger, de berømte Heroer. Efter at Guddommen eengang har paataget sig en Dødeligs Skikkelse, spiller den sin Rolle saa godt, at man i Tale og Handling egentlig kun mærker Mennesket.

[1]) slgn. Il. 5, 127—28.

Kun naar den forsvinder, opstaaer der hos den Begunstigede hyppig en Anelse om, at det har været en Gud; ellers er Masken helt gjennemført, ikke halvt gjennemsigtig. Dette beroer paa den naive episke Fremstillingsform, som lader Alle — Guder saa vel som Mennesker — udtrykke sig væsentlig paa samme Maade.

At det kunde falde den unge Telemachos ind at gjøre nogle alvorlige Skridt for at skaffe sig Bejlerne fra Halsen og faae Fred i Huset og at rejse ud i Verden og faae Noget at vide om sin forsvundne Fader, og at der hos den unge Ædling kunde røre sig Trang til ogsaa selv at vinde berømmeligt Navn blandt Menneskene —, det er ganske naturligt, det er et sandt Træk af hans Karakter. Som en Dødelig kan han jo ikke vide forud, hvor vidt hans Forsæt vil lykkes; men den frejdige Yngling er ikke bange for et Forsøg. Derimod er Homer ved at lade Athene tage Initiativet kommen ind i Vanskeligheder og Inkonsekventser, som han selv bagefter har følt. Hvad udretter Telemachos ved at følge Gudindens Raad? — Intet. Bejlerne give ikke efter for hans Forestillinger. Paa Rejsen kommer han først til den gamle Nestor i Pylos, som veed Besked om de andre fra Troja hjemfarende Achaier, men Intet om Odysseus. Dernæst kommer han til Menelaos og Helena i Lakedaimon, og af Menelaos erfarer han, hvad denne har hørt af den gamle Havgud Proteus, nemlig at Odysseus sidder paa Kalypsos Ø og ikke kan komme derfra. Det er ganske vist en Underretning; men den gavner ikke Telemachos det Mindste, aldenstund han intet Middel har til at befrie sin Fader og heller ikke forsøger derpaa. Medens han er borte, lægge Bejlerne Raad op imod hans Liv og lægge sig i Baghold med et Skib for at dræbe ham ved Hjemkomsten. Ogsaa deraf kommer der Intet ud; deres Anslag bliver tilsidst kun til Latter (16, 354). Det er derfor ikke med Uret, at Odysseus i sin Samtale med Athene paa Ithaka, da Gudinden fortæller ham, at hans Søn er paa Rejse „for at spørge sig for, om han end er i Live", svarer med det Spørgsmaal (13, 415 ff.):

Hvi fortaug Du ham dette? Du veed og kjender dog Alting.
Mon for at ogsaa min Søn, omtumlet paa vildene Bølger,
Kummer og Nød skal lide, mens Fremmede æde hans Velstand?

Og Athene har dertil intet Synderligt at svare; hun kan kun trøste den bekymrede Fader med, at Sønnen er i god Behold hos Menelaos, og at hun selv har ledsaget ham. „Rigtignok ligger der en Flok Ungkarle paa Lur for at slaae ham ihjel; dog det frygter hun ikke i mindste Maade for“. Saaledes taler man omtrent, naar man har paadraget sig et Ansvar lige over for en Andens Interesser og skal undskylde en mindre vel overlagt Fremfærd. Det hele Motiv er med Hensyn til det praktiske Endemaal spildt; kun eet reelt Udbytte er der vundet, nemlig at Telemachos bringer pragtfulde Gaver hjem med sig fra Menelaos og Helena.

Derimod er Motivet ingenlunde spildt med Hensyn til Digtningens kunstneriske Økonomi; og der kan ikke være Tvivl om, at det er fremkaldt af rent kunstneriske Bevæggrunde. Ikke alene medfører det en Mængde liflige og dejlige Episoder, lige fra den duftende Skildring af Forraadskjælderen i Odysseus's Borg, fra hvilken Rejsekosten hentes frem, og fra Indskibningen til Offringen paa Pylos's Strandbred, Nestors og Menelaos's Fortællinger om Agamemnons tragiske Skæbne, Helenas Erindringer fra Troja og Menelaos's Æventyr hos Proteus; men det er heller ikke ligegyldigt med Hensyn til Hovedsagen i Digtet. Det kom aabenbart Digteren an paa ret at udfolde Telemachos's Karakter, vise os, hvilken Søn Odysseus havde, hans Trofasthed mod Faderen, hans Ynde og Tække i Samkvem med Fremmede. Telemachos har i Sandhed ved denne Rejse vundet sig et berømmeligt Navn blandt Menneskene, endog blandt os, der sidde her og skrive om ham. Det kom desuden an paa lige fra Digtets Begyndelse af at give det fulde Indtryk af, i hvilken Grad Odysseus var forsvunden for Menneskenes Blik. Dette Indtryk kunde man ikke faae, naar man alene saae Sagen fra Ithaka; kun naar man spørger sig for omkring i den større Verden og spørger for-

gæves, indtil man paa anden Haand indhenter en paa mystisk Maade erfaret Underretning om. at han skal findes et Steds i Verden paa en lille Holm, der svømmer som en Navle paa Dybet, først saa føler man ret, hvor stor Verden er, og hvad det vil sige at blive borte i den. Odysseus's Skæbne skulde tillige sees i Modsætning til hans berømte Krigsfællers: deres er allerede forlængst afgjort, enten i lykkelig eller ulykkelig Retning; hans alene var bestandig en uløst Gaade. Den ulykkelige Tilstand paa Ithaka skulde udmales og sees i Modsætning til de betryggede og fede Forhold hos Nestor og Menelaos. Højst sandsynligt forekommer det os endelig, at Odysseens Digter har havt det bevidste Forsæt at knytte sit Værk til Iliaden ved at berøre alt Det, som udfyldte Mellemrummet mellem de to Digtes Æmner.

Atter her er altsaa Pallas Athene og det, som hun sætter i Værk, i den komponerende Digters Tjeneste. Det hele Motiv er en Ramme om en hel Mængde Materiale og kan neppe antages at have hørt med til det overleverede Sagnstof, eftersom der netop ingen rigtig Pointe er i det, intet Særegent eller Karakteristisk, som man ret kan faae Hold i, og som er egnet til at gaae fra Mund til Mund som Folkesagn. Da det har sit Værd alene ved at tjene Kompositionen og udmale Karakteren, maa det vel være en Opfindelse af den bearbejdende Digter (Homer). Men hvorfor har han da ikke ladet Telemachos være alene om sin Beslutning, hvorfor har han lagt Initiativet til Rejsen over paa Athene, hvilket — som vi saae — tilsidst generede Digteren selv? — Han er vel gaaet ud fra, at Stødet til enhver stor Bevægelse i Digtets episke Gang burde udgaae fra Guderne. Dette har vel været en Tros-Artikel i hans Katekismus baade som Digter og som Menneske. Desuden har Gudindens Rolle paa dette Punkt, om den end fører ind i nok saa mange Inkonsekventser. alligevel sin særegne Skjønhed. Det er saa mildt og trøsteligt at tænke sig den forladte Ungersvend under den stærke Gudindes Varetægt paa det første store Skridt, som han gjør ud i det barske Liv. Det er en ægte græsk Eufemisme.

———

Da Pallas Athene og Odysseus i hin Samtale paa Ithaka have skuet tilbage til Fortidens Skæbner, sætter Athene ham ogsaa ind i den nuværende Tilstand i hans eget Hus, som forøvrigt allerede tidligere er omtalt for ham af Teiresias og af hans Moder Antikleias Gjenfærd. Da Odysseus hører om Bejlernes Færd, mærker han, i hvilken Fare han er stedet, og at han let, ligesom Agamemnon, kan komme til at lide en ynkelig Død ved sin Gjenkomst til Hjemmet. Han beder Gudinden opspinde et Raad, hvordan han kan tugte Bejlerne, og skærme ham som fordum, da de styrtede Ilions Mure.

> Ja, naar med Iver som dengang Du nu vilde hjælpe mig,
> Blaaøj!
> Selv trehundrede Mænd jeg dristede vel at bekæmpe,
> Høje Gudinde, med Dig, naar Du huldt mig undte Din
> Bistand! (13, 389).

Da lover Athene ham sin Hjælp til Kampen mod Bejlerne og forvandler ham ved et Slag med sin Stav til en gammel Stodder, „for at han for Bejlerne saavel som for Hustru og Søn kan staae som en ussel Stakkel“ (V. 400). Saa giver hun ham fremdeles nøjagtig Anvisning til at finde den tro Svinehyrde.

Kampens Udfald er altsaa givet forud, og dens Spænding derved mattet. Hvorfor maa nu ikke den forslagne, til List og snedige Paafund altid rede Odysseus, hvis Snildhed og Forsigtighed Gudinden lige i Forvejen har rost, hvorfor maa han ikke selv have Lov til at finde paa den Tanke at tage sig en Tiggers Skikkelse paa for at prøve og forske uden at være kjendt?

Men hvortil overhovedet en Forklædning? At en rig og mægtig Konge, som i tyve lange Aar har været borte fra sit Land, og i de sidste ti Aar har flakket om paa Havet og udstaaet al mulig og umulig Nød og Trængsel, da han endelig naaer hjem til sit Fædreland, ikke har Andet end Pjalter paa Kroppen og er henvist til at tigge sit Brød; at han ukjendt naaer sit Hus og finder det fuldt af Mænd, som bejle til hans Hustru; at han faaer rig Lejlighed til at anvende alle de Dyder, som han har indøvet i utallige Farer

og Æventyr: List og Mod, Udholdenhed og Selvbeherskelse; at hans oprindelige Heltekraft forraader sig, da det gjælder om at spænde hans egen Bue; at han sejrer i Væddekampen og gjenkjendes af Hustru, Søn og trofaste Venner — alt Det er Noget, som man kan forstaae, og som er et herligt Æmne for et Folkesagn. Hvilken spændende, gribende Situation! Naar man seer ned i dens Dyb, hvor svanger er den da ikke paa poetiske Motiver! At den, som har hele Retten og Adkomsten paa sin Side, og som egentlig er „Personen i Huset“, staaer ukjendt, ene, foragtet og forhaanet mellem Usurpatorerne — hvortil skulde en saadan Situation tyde hen, undtagen til en langsom Kamp og til en ved egen Kraft vunden Sejr, som i sig selv er den bedste Forherligelse? Har Odysseus, ifølge sit Forhold til Gudinden, alle Points forud i denne Kamp, kunne han og hun alene tage det op med trehundrede Mænd, hvorfor gaae de da ikke med fuld Musik løs mod deres Maal? hvortil den Omvej, at han skal forvandles til Tigger? Var det virkelig Guddommens Indgriben, som her har været Udgangspunktet for Digteren, hvor uforstaaelig, hvor affektert bliver da ikke Athenes Taktik, „at lade ham staae for alle i hans Hus som en ussel Stakkel“? Hvorledes kan man fra de Præmisser komme til den Konklusion? Nej, der bliver kun Mening heri, naar vi tænke os Situationen Odysseus som Tigger forud opgiven baade for Digteren og for Tilhøreren. Enhver, som nutildags læser Odysseen, kjender denne Situation forud og kan maaskee have ondt nok for at abstrahere fra denne sin Forudviden og vurdere, hvor nødvendig den er, for at man nogenlunde skal kunne forsone sig med, hvad Athene gjør. Og det Publikum, for hvilket Homer digtede Odysseen, kjendte sikkert ogsaa Situationen forud af en langt ældre Tradition; man ventede og forlangte den, naar man hørte Digtet foredrage. Hvor naturligt det falder at tænke sig Kongen som Tigger uden Gudindens Hjælp, det kunne vi lære af Odysseen selv. Da Penelope vil lade rede et mageligt Natteleje til den fremmede Stodder fra Kreta (Odysseus), frabeder denne sig det: han er kjed og led af Bolstre og prægtige Tæpper, han vil helst hvile, som han før har hvilet

i søvnløse Nætter. Dronningen vil da i det Mindste skaffe ham Badets Vederkvægelse og siger til Ammen (19, 357 ff.):

Stat da op, Eurykleia, og vask en Mand, som af Alder
Kommer din Herre saa nær, thi hændes det kan, at Odysseus
Ligesaadan seer ud som vor Gjæst af Hænder og Fødder,
Det er jo Menneskens Lod ret snart at ældes i Modgang.

Og da den tro Kvæghyrde Philoitios første Gang seer den Fremmede, siger han (20, 204 ff.):

Sved sprak frem, og i Øjet mig Taarerne kom, da jeg saae Dig,
Mindes jeg maatte min Herre; thi fast jeg troer, at Odysseus
Svøbt i lignende Pjalter omkring i Verden maa vandre,
Lever han ellers endnu og skuer det skinnende Sollys.

Den Tanke falder man unægtelig let paa, at Odysseus ikke kunde komme hjem som en saadan Herremand, som han var dragen ud.

Tænke vi os et Øjeblik, blot i ren Almindelighed, Sagnstoffet om Odysseus i den forhomeriske Tid, da kunne vi med Sikkerhed vide saa meget, at Sagnene dengang have staaet i et løsere Forhold til hinanden indbyrdes, at det enes Konsekventser ikke have grebet over i det andet; thi det er jo netop ved Digtningen af Odysseen, at Stoffet er ordnet og sammenarbejdet, at der er ledet en bestemt Tankegang igjennem det. Naar Fortællingen om Odysseus's Hjemkomst til sin Borg betragtes for sig i dens vigtigste Træk, vil man vanskelig kunne finde noget Motiv for, at det skulde være Athene, som forvandler ham til Tigger; man kan mere uforstyrret holde sig til den alvorligere, ægtere, mere af Liv og Virkelighed smagende Forestilling, at det er Nød og Modgang, som har fuldbyrdet Forvandlingen paa ganske naturlig Vis. Derimod er det ikke vanskeligt at see, at Odysseens Digter har havt sine Motiver for sin Fremstilling af Sagen. Man kan ikke godt tænke sig Helten vendt tilbage til Ithaka

som virkelig Stodder, uden at der maatte hengaae en forholdsvis lang Tid, inden han kunde komme til sin fulde Herlighed igjen. Dette vilde ikke passe med den Forening af den yderst gjennemførte Udmaling og den næsten dramatisk sammentrængte Kompositionsmaade, som er ejendommelig for Odysseen ligesom for Iliaden, i hvilken hele Handlingen jo i Virkeligheden kun optager faa Dage, og Fortællingen bevæger sig fremad uafbrudt, uden Spring. Fremdeles vil Homer netop ikke føre Odysseus hjem som en Stodder, men lader ham komme umiddelbart fra de rige og venlige Phaiakers Land, hvor han er bleven glimrende forplejet, har faaet gode Klæder og prægtige Skatte til Foræring. Det er troligt nok, at det ikke er Homer, som har lavet Fortællingen om, at Odysseus er bleven ført til Ithaka af dette søfarende Folkefærd; thi ved Phaiakernes Skibsfart er der æventyrlige Træk (8, 557 ff.) af den Art, som tyde paa sagnagtig Tradition; og Fortællingen om Skibet, hvormed de sætte ham over, og som af Poseidon forvandles til Sten (13, 156 ff.), synes endog at have sin Støtte i et gammelt Monument eller i et ejendommeligt Naturspil. Derimod er der Intet, som tyder hen paa, at den Flothed og Overdaadighed i deres Liv, som Odysseus skylder sin gode Tilstand og de Skatte, hvormed han vender hjem, og som Homer skildrer saa bredt og prægtig, skulde være givet Digteren gjennem en bestemt Tradition; tværtimod, den er i hvert af sine Træk kun et potenseret Billede af den herskabelige Fryd og Gammen, som Digteren har kjendt fra sin egen Samtids Liv, og hvis Udmaling vistnok er falden fortræffelig baade i hans og hans Publikums Smag. Homers Motiv til at lade Odysseus sidst paa alle hans Farter komme til et rigt og goddædigt Folk, er aabenbart fra hans Side givet netop deri, at Odysseus skal komme rig hjem.

Den, som er fortrolig med Aanden i de Homeriske Digte, føler vistnok godt, hvor lidet det vilde stemme med den at tænke sig Odysseus forarmet, med virkelige Mærker af Nød og Lidelse paa sin stolte Kæmpeskikkelse. Dertil elsker Homer altfor meget Skjønheden, Yppigheden, Frodigheden, Lykken. Hans Helte faae vel hyppige og dybe Dukkerter i Ulykken,

men de vinde let deres Glands igjen ved en Forherligelse fra Guddommen. En Konge er for ham en Konge, og Gudernes Yndling kan aldrig blive en Stodder. Men beroer denne Egenskab ved de Homeriske Digte ikke netop paa, at Digteren staaer i en vis Afstand fra sit Stof og seer det i en fortonende Fjernhed, som vel er til Gavn for den ideale Glands i hans Skildring, men som kan svække Indtrykket af det arbejdende og kæmpende Livs Pulsslag? Endog en moderne Romanforfatter sørger jo gjerne for, at hans Helt til Slutningen faaer Arven, som for det Meste er meget klækkelig; hvor meget mere da ikke Homer, med hans overordentlig udviklede Sands for Rigdommens Goder! Odysseus havde jo mistet hver Stump, som han førte med sig fra Troja, og hjemme havde Bejlerne tæret paa hans Velstand; men han maa have Erstatning, ja meget Mere i Erstatning end det, som han har mistet[1]). Phaiakerne ere i Sandhed utrættelige i at give ham Foræringer. Allerede den anden Dag, han er hos dem, før de endnu kjendte hans Navn, siger Alkinoos i Forsamlingen (8, 390):

Tolv stormægtige Drotter med Konningemagt over Folket
Raade jo her i vort Land, og jeg selv er den trettende blandt dem.
Hver af os til Foræring en vel toet Kjortel og Kappe
Og en Talent af kosteligt Guld den Fremmede skjænke.

Desuden faaer han et sølvbenaglet Slagsværd i Forsoningsgave af den unge Mand, som har fornærmet ham, Alkinoos

[1]) I et af de Skrifter fra Oldtiden, i hvilke en ethisk-religiøs Tendens fremtræder med størst Alvor, Jobs Bog, fremtræder dette materielle Erstatningskrav, som den medfølende Læser (og Forfatter) gjør gjældende paa den haardt prøvede Helts Vegne, lige saa naivt som i Odysseen: „Herren forøgede alt Det, Job havde havt, til det Dobbelte. Og alle hans Brødre og alle hans Søstre og Alle, som kjendte ham tilforn, kom til ham og aade Brød med ham i hans Hus og viste ham Deltagelse og trøstede ham over alt det Onde, som Herren havde ladet komme over ham; og de gave ham hver een Penning og hver eet Smykke af Guld. Og Herren velsignede Jobs sidste Levetid fremfor den første; og han fik fjorten tusinde Faar og sex tusinde Kameler og tusinde Par Øxne og tusinde Aseninder“ osv. osv. (Cap. 42, V. 10 ff.).

føjer til sin egen Gave endnu en prægtig Pokal af Guld, og Dronningen Arete pakker alle Phaiakernes stolte Foræringer ned i et prægtigt Skrin. Da Odysseus senere underholder dem med den lange Fortælling om sine Lidelser, høster han ogsaa deraf ikke ringe Fordel; thi paa Aretes Forslag, som kommer midt inde i Fortællingen, afbrydende den, beslutte de paany at give ham Gaver; og Odysseus, der dog allerede har den næreste Udsigt til at naae det længselsfuldt forønskede Hjem, svarer (11, 355 ff.):

Om I endog mig bad et Aar hos Eder at tøve,
Men for min Fart dog sørged, og glimrende Gaver mig skjænked,
Kunde jeg selv det ønske; thi Gavn det vilde mig bringe
Hjem med fuldere Haand til Fædrenelandet at drage;
Meer velkommen jeg blev og meer højagtet af alle
Folk, som saae mig igjen hjemkommen til Ithakas Øland.

Efter at han har endt sin Fortælling, siger Alkinoos til Phaiakernes Drotter (13, 10 ff.):

Alt i et stadseligt Skrin til den fremmede Mand har vi pakket
Klæderne ned og de skjønne Klenoder af Guld med de andre
Gaver, som hid bleve sendte til Skjænk af Phaiakernes Fyrster;
Dertil et Bækken vi hver især og en rummelig Trefod
Give ham end; hos Folket vi Vederlag siden os fange,
Thi det maa trykke den enkelte Mand at yde saa meget.

Alt dette skete „efter Athenes Forføjning“ (13, 121). Det maa dog henstilles, om det er ganske moralsk forsvarligt af Homer og Athene, at de i deres Iver for at forsyne Odysseus's Skatkammer endog plyndre det stakkels Phaiakerfolk. Men den kildrende Fryd, den Lækkersultenhed, hvormed der tales om de „hjerteforlystende Malmkar“ og lignende prægtigt Liggendefæ, er et saa gjennemgaaende Træk hos Homer og har sikkert anslaaet saa sympathetiske Strænge hos hans Publikum, at der ikke kunde være Tale om, at man ved Digtets Slutning skulde forlade Odysseus som en Mand, hvis tidligere Rigdom var stærkt formindsket.

Den lidt materialistiske Bondeklogskab, hvormed slige Æmner behandles, kan undertiden bryde frem i en Sammenhæng, hvor den forekommer os helt uanstændig, som hvor Penelope til den ukjendte Odysseus's store Fryd lokker Foræringer fra Bejlerne ved Indtrykket af sin Skjønhed og ved sine snilde Ord (18, 281); eller i alt Fald lidet højsindet, som hvor der i Iliaden (6, 234) gjøres en yderst misbilligende Bemærkning om Glaukos, som henreven af ungdommelig Ridderlighed bytter sin Guld-Rustning mod Diomedes's Malm-Rustning — „hundrede Høveders Værd for Værdien af tre Gange trende!“

Hvis Homers Interesse for, at Odysseus skulde komme til sit Hjem med Klæder og Skatte i Mængde, er stødt sammen med et gammelt Folkesagns Tradition om, at han kom hjem som en Tigger, saa har det været ganske rimeligt at lade Guddommen løse Knuden. Det Mirakel, som Digteren her paakalder, at Guddommen forvandler Mennesket, er i Iliaden og Odysseen langt mindre almindeligt, end det, som vi ovenfor have omtalt, at Guddommen forvandler sig selv, paatager sig et bestemt Menneskes Skikkelse. Det er maaskee antageligt. at der paa Homers Tid virkelig kan have været udbredt en almindelig religiøs Forestilling om Gudernes Magt i denne Retning: „En Gud, som sig nærmer“, siger Telemachos (16, 197),

> Lettelig efter Behag omskaber til Ung eller Gammel.

Og Odysseus yttrer (16, 211):

> Det er jo let for Guder, som boe paa Himmelen vide,
> Snart at forherlige dødelig Mand og snart ham fornedre.

Men det er dog saa langt fra, at man ved Læsningen om disse Forvandlinger faaer Indtrykket af Homer som den Religiøse, der bøjer sig for Guddommens uudgrundelige Gaader, at man tværtimod seer, hvorledes han kunstnerisk helt gjør sig til Herre over Guddommen, ganske som over Menneskene, og med den største Lethed ved et Slag med sin Tryllestav faaer dem til at tjene sine episke Formaal. Maa Athene forvandle Odysseus til en Tigger, saa maa

hun ved given Lejlighed forvandle ham om igjen til en Konge, og atter til en Tigger og atter til en Konge. Det gjælder om, at Odysseus skal gjenkjendes af sin Søn, der jo ikke har set ham, siden han var et lille Barn, og altsaa er den, som allermindst kan gjennemskue hans Inkognito. Saa staaer Athene igjen for Odysseus i sin Guddomsskikkelse (men usynlig for Sønnen), kalder ham fra Svinehyrdens Hytte, hvor Fader og Søn have talt med hinanden, ud i Gaarden, og gjengiver ham ved et Slag med Staven hans Kongeskikkelse (16, 172 ff.). Men før Svinehyrden, der endnu ikke maa kjende ham, kommer hjem, forvandler hun ham atter til den pjaltede Olding (16, 455)[1]. Da han saa i Kongsgaarden skal kæmpe med Stodderen Iros, forvandler hun hans Skikkelse, om hun end lader ham beholde Pjalterne (18, 70); og da han endelig efter Bejlernes Drab er bleven badet og salvet og paaklædt som Konge, gjengiver hun ham helt og holdent hans Herlighed. Hvo føler ikke Kunstgrebet i denne Række Forvandlinger! Der er intet episk Middel, der i den Grad som dette er blevet forældet, utilegneligt for senere Læsere. Vi have ingen Erfaring fra Livet at knytte det til. Den bratte Overgang i Kraft af en Guddomsmagt, til hvilken Menneskene intetsomhelst Tilsvarende finde hos sig selv, virker som noget absolut Fremmed for vor Følelse; enten maa man tage det aldeles blindt paa Tro og Love, eller ogsaa gaae let hen over det som Noget, der ikke skal tages for Alvor. Dette Kunstmiddel er senere, skjønt det stoltelig nedleder sin Herkomst fra Homer, henvist til at friste Livet i den æventyrlige Underholdnings-Poesi, Guddommens Stav er bleven til en Brix. Ganske vist bruger Homer Tryllestaven med en fint beregnet Virkning: Sønnen vilde ikke have anerkjendt Faderen saa tidlig, hvis ikke hans ungdommelige Sandser vare blevne imponerede ved den pludselige Forvandling, der røber Guddommens Gunst. Men hvor langt dybere gribes dog ikke vor Følelse gjennem Gjenkjendelsen af det Naturlige, det evig uforanderlig Natur-

[1] Slgn. v. 273 af samme Sang, hvor Odysseus uden videre forud taler om, at denne Forvandling vil foregaae.

lige, hvor Heltens gamle, forsømte Hund, ledet af sit trofaste og usvigelige Instinkt, sporer sin Herre i den pjaltede Fremmede, vifter med Halen og sænker Ørene — og udaander sit Liv; eller hvor den trofaste Amme, der vasker hans Fødder, opdager Arret, som kalder de gamle Minder til Live og er hende det sikreste Bevis for, at den Fremmede ej er nogen Anden end Odysseus! Dette forstaaes helt og fuldt, og det bliver aldrig gammelt.

Odysseus's Forvandling til Tigger er hos Homer et enestaaende Exempel paa, at Guddommen giver Mennesket en ringere Skikkelse, gjør ham grimmere[1]). Ellers skeer Forvandlingen *in meliorem partem*, hvilket ogsaa stemmer mere med Guddommens Værdighed; den er en Forherligelse, som bliver Gudens Yndling til Del, og som bringer Andre til at studse og hyppig at udbryde, at det maa være en Gud, som de se. Saaledes forherliger Athene Telemachos, naar han gaaer til Torvet (2, 12; 17, 63), den gamle Laertes, da han stiger op af Badet (24, 368), Odysseus, da han er bleven badet og salvet og staaer frem for Nassikaa og hendes Terner (6, 229), eller da han staaer frem i Phaiakernes Forsamling (8, 18). De oven anførte Steder, hvor Odysseus forvandles fra Stodder til Konge, kunne opfattes paa lignende Maade. De digteriske Former, hvorved en saadan Forherligelse er udtrykt, gaae for det Meste ud paa Et og det Samme, nemlig at Gudinden gjør Manden større og fyldigere, eller at hun udgyder guddommelig Ynde over Skikkelsen[2]). Det Overnaturlige fremtræder i disse Tilfælde gjennemgaaende noget mindre brat, end hvor Odysseus

[1]) En Skikkelse som Kirke, der forvandler Odysseus's Staldbrødre til Svin, hører ikke med til de olympiske Guder, der gribe styrende ind i Menneskelivet. Hun er en rent lokal Figur, en farlig Koglerske af Profession, mod hvem Guderne maae advare.

[2]) I Iliaden findes ikke noget ganske Tilsvarende; Odysseen har aabenbart i denne Henseende sin ejendommelige Stil. Om Athenes ejendommelige Forherligelse af Achilleus, Il. 18, 203 ff., se længere fremme.

forvandles til Tigger. Det knytter sig til visse Situationer, der give et halvvejs naturligt Motiv: enten at Personen træder frem i sin Værdighed og Skjønhed som Gjenstand for Opmærksomhed fra en stor Forsamling, eller at han stiger frem af det kvægende Bad, der jo paa en naturlig Maade idealiserer den menneskelige Skikkelse.

I et mærkeligt Forhold til de andre Forherligelser staaer den, som bliver Penelope til Del (18, 158 ff.). Athene indskyder hende, at hun skal træde frem for Bejlerne, „for at Mændenes Hjerter kunne komme til at svulme, og for at hun kan staae mere værdig til Agt og Hæder end forhen for Husbond og Søn“. Denne Hensigt med hendes Fremtræden kan man dog ikke tænke sig at Gudinden meddeler Penelope selv, som jo heller ikke endnu veed om Odysseus's Hjemkomst. Det gjælder paa dette Punkt i Fortællingen — førend Odysseus er gjenkjendt af nogen anden end sin Søn — om at stramme Knuden, om at lade Kampens Pris i dens fulde Skjønhed og Herlighed funkle for Øjnene af alle dem, som bejle til den, og at minde om, at Afgjørelsens Time er nær. Følgende Gudindens Indskydelse beslutter Penelope ogsaa at begive sig ind i Forsamlingen; hun vil, som hun siger til Ammen, give sin Søn en Formaning om at holde sig borte fra Bejlerne. Ammen raader Dronningen til først at bade og salve sig, saa skæmmet som hun er af Graad og Sorg, men Penelope afslaaer dette; thi Guderne have betaget hende al Lyst til Prunk og Pynt, siden Odysseus drog bort; hun forlanger blot to af sine Terner til Følge. Her har Digteren altsaa aabenbart mindet om det sædvanlige, naturlige Motiv til Forherligelsen (Badet); men han har tillige afskaaret det i god Overeensstemmelse med Situationen og med Penelopes Karakter. Men Athene gjør da Miraklet helt af sig selv, hun gyder Søvn over Penelopes Lemmer — det gjør hun saa tidt —, og medens hun sover, smykker hun hende med himmelske Gaver, for at Bejlerne ret maae studse, luttrer hendes Ansigt med den himmelske Skjønhed, hvormed Afrodite selv salver sig, gjør hende større (rankere?) og fyldigere. Saa forsvinder hun. Ved de to indtrædende Pigers Snak vækkes Dronningen; hun mindes sin

kummerfulde Lod, men gaaer dog ned i Hallen. Der staaer hun ved Højsalens Søjle,

> Hyllende tæt om Kind en Flig af sit skinnende Linslør;
> En af de venlige Terner der stod ved hver hendes Side.
> Bejlerne dirred i Knæ, deres Sind blev fortryllet af Elskov,
> Inderlig ønsked Enhver af dele den Yndiges Leje.

Hun røber sit ædle Sind ved sin Harme over, at den Fremmede er bleven forhaanet i hendes Hus; hun er fager og tillokkende og dog trofast i sit Hjerte; hun taler om, at Øjeblikket nu er kommet for hende til Ægteskab, ifølge Odysseus's egen Formaning til hende, da han drog bort; og hun lokker endelig Foræringer fra Bejlerne. Hun vinder kort sagt Alles Hjerter, hvilket ogsaa er hele Hensigten med denne Episode.

Athene gaaer altsaa her som allevegne den digteriske Kompositions Ærinde; hun er Skuespillets Regissør, der minder Personerne om, naar de skulle træde frem paa Scenen[1]); hun gjør endog Tjeneste som Pyntekone, en Bestilling, som ellers mere er Afrodites. Hun interesserer sig overhovedet for, hvorledes Digtet udfolder sig for Tilhøreren eller Læseren, selv om Intet derved opnaaes for Odysseus og deres fælleds Sag. Hun

> nærmed sig Helten Odysseus, Laertes's Søn, ham at mane
> Brød sig at sanke hos Bejlerne strax, for at see med det Samme,
> Hvem der iblandt dem var ond, og hvem der var skikkelig-sindet.
> Ej dog endda fra Fordærv hun en Eneste agted at spare. (17, 361)

Naar hverken hun eller Odysseus vil spare Nogen af Bejlerne, han være god eller ond, hvortil skal saa Aabenbarelsen af

[1]) For det Meste maae Personerne rette sig efter Tiden; undertiden maa dog Tiden ogsaa rette sig efter Personerne. Da Odysseus omsider er gjenkjendt af sin trofaste Hustru, havde Dagningens Lys vist bredet sig over det grædende Ægtepar, hvis ikke Athene betænksom havde sinket Natten en Stund, da den allerede var nær ved sin Ende, og holdt Dagningen tilbage i Okeanos (23, 241). Da saa Odysseus og Penelope endelig have faaet Søvn og kvæget sig, tager Athene anden Beslutning og lader Dagningen stige op af Okeanos (v. 344). — Det kan man kalde providentia specialissima!

deres Karakters Forskjellighed tjene, undtagen til at udfolde et Karaktermaleri for Digtets Tilhørere? I kunstnerisk Henseende er det naturligvis saare vigtigt, at ikke en hel Række Figurer kommer til at staae for Beskuerens Øje med en død og kjedelig Ensartethed; men for Odysseus's Opgave er det ganske ligegyldigt. I Athenes Rolle paa saadanne Steder er der en Forening af det Religiøse og det Kunstneriske, som hverken gjør Religionen eller Kunsten Gavn. Guderne ere Maskineriets Traade, som træde synlige og haandgribelige frem; men Illusionen har altid krævet, og vil bestandig kræve af Digteren, endog af en Homer, at Maskineriet ikke blottes.

Hvor det gjælder Forherligelsen, ere Guderne ganske vist noget Mere og noget langt mere Poetisk end Maskineriet. De ere den magiske Belysning over Scenen og over de enkelte Figurer; de ere den idealiserende Magt. De kaste en forhøjet Glans over Begivenheden, forstærke dens Stemning. Da Odysseus og Telemachos hemmelig om Natten gjemme Vaabnene, gaaer Pallas Athene foran dem med sin gyldne Lampe, som giver den dejligste Lysning (19, 33 ff.). Der er mere Lys og af en anden Art end det, som blot kunde tjene dem til deres Gjerning. Telemachos studser:

Fader, forsand for mit Øje jeg seer et forbausende Særsyn!
Væggene rundtom i Salen og alle de prægtige Friser,
Bjælker af Gran under Loftet og højtfremknejsende Søjler
Straale for Øjet saa klart som en Ild, der blusser i Flamme.
Vist er i Huset en Gud, som boer paa Himlen den brede.

Og Odysseus svarer ham:

Stille, min Søn, spørg ej! men behold for Dig selv Dine Tanker!
Sligt er Gudernes Vis, som boe paa højen Olympos.

Det er Athene, som kaster hin uhyggelig og uforklarlig gribende Rædsel ind over Bejlernes Forsamling, dengang det stunder mod Dødens Time (20, 346 ff.): hun vakte

Vild og umaadelig Latter og rent deres Sind hun forvirred;
Alt lød Latteren tvungen fra deres fordrejede Kjæber,
Blod randt ud af Kjødet, de aad; i Øjnene traadte
Taarerne frem, og det bares dem for, at Jammer sig
nærmed.

Det er, som om man hørte Gudindens hoverende Haanlatter bag Scenen. — Og atter i den allervildeste Kamp mellem Odysseus og Bejlerne ryster hun Ægiden under Hallens Loft, saa at Bejlernes Hjerte forvirres af Rædsel og de fare omkring i Salen som Køer paa Marken, naar de fly for en surrende Bremse (22, 297 ff.).

Saadanne Steder ere som de glansfuldeste Penselstrøg, en Maler sætter paa sit Billede, og som ret give det Liv og Stemning. Behøver det at siges, at det er fra Digterens Indre at Lyset strømmer, som falder saa magisk over Begivenheden? Hvor dette Lys fuldkomment harmonerer med Æmnets egen Aand, der er Virkningen uovertræffelig. Men vi skulle senere se, at der findes et Sted eller to, paa hvilke Guddommens Forherligelse, Idealisationen, kan skrabes af som en Forgyldning.

Patroklos er falden; Rustningen, som Achilleus har laant sin Ven, er falden i hans Drabsmands, Hektors, Hænder. Achaierne have deres Nød med at bjerge det plyndrede Lig ind til Teltene, medens Troerne forfølge dem. Kampen raser „som en blussende Ild“ (Iliad. 18, 1).

Achilleus staaer ved Skibene og seer, hvorledes hans Landsmænd trænges tilbage. Han gribes af mørke Anelser og mindes, hvorledes hans Moder, Gudinden, fordum har bebudet ham, at han skulde opleve Patroklos's Død. Hvad hjalp det saa, at han, da Vennen drog i Kamp, advarede ham mod Hektors Landse! — Da kommer Antilochos, Nestors Søn, som Ilbud og fortæller ham, hvad der er sket.

Talt; den sorte Bedrøvelsens Sky omhylled Achilleus.
Aske med Sod iblandt han greb med Hænderne begge,
Strøede den over sit Hoved, og skænded sit dejlige Ansigt,
Og paa den prægtige Kjortel sig satte den graalige Aske.

Ned i Støvet han smed sig, og strakt med sit vældige Legem-
Laae han og skændede Hovedets Haar med rivende Hænder.
(Il. 18, 22 ff.)

De krigsfangne Piger styrte jamrende ud af Teltet, og Antilochos gruer af Angst for, at Achilleus skal lægge voldelig Haand paa sig selv.

Hans Skrig høres af Moderen Thetis, som sidder nede paa Havets Bund hos sin Fader Nereus og Søstrene. Fulgt af Nereiderne stiger hun op af Havet ved Myrmidonernes Skibe; hun træder hen til Sønnen og spørger om Grunden til hans Sorg: Nu har jo Zeus dog fuldbyrdet Alting, som han fordum bad om; Achaierne drives paa Flugt her ved Skibene og trænge haardt til hans Hjælp. — Ja vist saa, nu har Achilleus faaet det, som han vilde have det; men han har maattet bøde en Pris derfor, som han ikke havde ventet: Patroklos, Vennen, som han elskede højest af Alle og skattede saa højt som sit eget Hoved. Og Rustningen, som Guderne skjænkede Peleus paa hans Bryllupsdag, er falden i Hektors Vold! Achilleus ønsker sin Moder, at hun aldrig var bleven Peleus's Viv, saa var hun bleven befriet for mange Kvaler. Ham, Sønnen, skal hun aldrig mere modtage, hjemkommen fra Krig, og hans Sind frister ham heller ikke til at leve længer paa Jorden eller færdes blandt Mennesker, før han har ramt Hektor med sit Spyd og ladet ham bøde for Patroklos's Død. — Moderen gribes af Sorg ved at høre hans Ord; hun veed, at Døden ogsaa er rede for ham, at den skal ramme ham snart efter Hektor. — „Gid jeg da dø strax“ — udbryder Achilleus — „da jeg dog ikke kunde skærme min Ven for Ufærd“. Nu føler han, at hans Skæbne vender sig, at han længe har siddet „som ussel Tyngsel for Jorden“ — han, en Kæmpe, hvem ingen af Achaierne kan maale sig med i Strid! Nu føler han bittert, hvorledes Vreden mod Agamemnon har forlokket ham, fristet ham ind paa en Vej, hvor han ikke vilde.

Dog lad fare, hvad fordum er skeet, hvor dybt det end smerter,
Lad mig i Barmen betvinge mit Sind, skjøndt Møje det
koster! —

— Nu maa jeg bort, maa Hektor tillivs, som knuste det elskte
Hoved, og saa vil jeg tage min Død, saa snart det behager
Zeus og den øvrige himmelske Slægt at lade den komme.

Der er jo Ingen, som slipper for Døden, ej engang de, som Zeus elske højest, som Herakles!

Vel, saaledes vil jeg, er en lignende Lod mig berammet,
Falde den Stund, jeg skal døe, men nu vil jeg Hæder mig
vinde.
Nu skal forvist ret snart hel mangen Dardanisk og Troisk
Viv, fuldbarmet og fager, aftørre med Hænderne begge
Taarernes Strøm af blomstrende Kind og hulke for Alvor!
Nu skal det kjendes for sand, at jeg lang Tid rasted fra
Kampfærd;
Hold mig da ikke fra Striden, du bøjer mig ikke, du Hulde!

Dog, Achilleus faaer ikke Lov til at svinge sig frem, baaren af dette mægtige Heltemods Vinger. Moderen priser hans Forsæt, men beder ham betænke, at hans herlige Rustning er i Troernes Vold, at Hektor har den paa. Dog, han skal ikke længe hovere med den. Hun lægger nu Sønnen paa Sinde, at han ej maa drage til Kampen, før hun, ved næste Daggry, kommer igjen med dejlige Vaaben fra Hefaistos. Til ham begiver hun sig nu bort, medens de øvrige Nereider dukke ned i Dybet igjen.

Imidlertid nærmer Kampbulderet sig mere og mere. Hektor og Troerne ere lige ved at faae Patroklos's Lig i deres Magt. Tre Gange griber Hektor fat i dets Fod for at slæbe det bort; tre Gange drive Ajanterne ham tilbage. Dog, at holde ham borte, det mægte de lige saa lidt, som Hyrderne mægte at drive Løven bort fra det fældede Kvæg, naar den ret er hungrig. Nu havde Hektor slæbt ham bort og vundet unævnelig Hæder, hvis ikke Iris var kommen vindsnar fra Olymp til Achilleus med Budskab fra Hera, men uden at Zeus og de øvrige Guder vide derom. Hun kalder ham til Kamp, til at vove en Dyst for Patroklos. Hun beskriver for ham, hvilken Fare der er paa Færde, at Hektor higer efter at afhugge Vennens Hoved og sætte det paa en Stage.

Op da, nøl ej længer! Lad Blu betage Dit Hjerte,
Skulde Patroklos en Leg nu vorde for Troernes Hunde!
Skammen er din, om hans Lig undervejs bliver skændet af Fjenden.
— Hende paa Stand gjensvared den Helt, fodrappen Achilleus:
Hvo blandt Guderne, Iris! har hid Dig skikket med Budskab?

Iris svarer ham, at det er Hera, og at hverken Zeus eller nogen anden af Guderne veed Noget derom. Men Achilleus udbryder:

Hvordan gaaer jeg til Kamp? I Fjendens Vold er min Rustning;
Heller ej gav mig min Moder Forlov til Strid mig at væbne,
Førend hun selv kom hid og igjen mig traadte for Øjne,
Thi fra Hefaistos hun loved at bringe mig prægtige Vaaben;
Ellers ej Nogen jeg veed, hvis Rustning jeg nu kunde axle,
Uden aleneste Aias's Skjold, den Telamonides;
Dog, han færdes vel selv, kan jeg troe, nu fremmest i Skaren,
Myrdende Fjenden med Spyd til Værn for den faldne Patroklos.

Derpaa ham svared den rappe, den stormsnelt vandrende Iris:
Selv tilfulde vi veed, at Din herlige Rustning er ranet;
Træd ved Graven da frem, som Du er, og for Troerne viis Dig!
Hændes da turde det vel, at Troerne standsed med Striden,
Rædde ved Synet af Dig, og Achaiernes krigerske Sønner
Aanded i Kviden paany og vandt lidt Frist med at kæmpe.

Alt som Ordet var talt, forsvandt den hurtige Iris.
Flux sig hæved Achilles, hin Yndling af Zeus, men Athene
Hængte den kvastede Aigis omkring hans mægtige Hærder,
Og med en Sky hans Hoved hun kransed, den høje Gudinde;
Blank den var som et Guld, og i lysende Lue den blussed.
Ret som naar glødende Røg fra en Stad opstiger i Luften
Fjernt paa en Ø, som trindt er besat af fjendtlige Krigsfolk;
Dagen igjennem den haardeste Dyst i Marken at friste
Rykke fra Byen de ud, men saa snart som Solen er dalet,
Stikkes mangfoldige Bauner i Brand, og den viftende Lysglans
Stiger i Vejret, at øjnes den kan af Grander paa Kysten,
Om de paa Baade kanskee ville komme derover til Bistand;
Saa mod Himmelen steg hin Glans fra Achilles's Hoved.
Frem ved Graven for Muren han tren, men Achaiernes Krigsfolk
Kom han ej nær; thi sin Moders forstandige Raad han ihukom.

Staaende der han raabte, og særligen Pallas Athene
Hæved sin Røst, og usigelig Skræk hun Troerne indjog.
Ret som der lyder et gjaldende Raab, naar der blæses en
Hærblæst,
Alt som mordiske Fjender om By sig flokke til Angreb,
Saadant et gjaldende Raab opløfted nu Aiakos's Ætling.
Men da saa hine fornam Achilles's tordnende Malmrøst,
Klappede Hjertet af Gru, og de fagermankede Heste
Vendte med Vognene flux, deres Sind bebuded dem Ufærd.
Skræk Vognstyrerne slog, da de saae den spillende Lue
Brænde saa frygtelig vild om Helten Achilles's Hoved,
Tændt af Gudinden Athene, den lysblaaøjede Jomfru.
Tre Gange hæved Achilles sin vældige Røst over Graven,
Tre Gange veg baade Troer og Ledtogskæmper tilbage,
Og af de dygtigste Mænd der segnede tolv, deres egne
Landser og Vogne dem dræbte. Saa snart som Achaiernes
Sønner
Bort fra Spydenes Ram med Fryd havde bjerget Patroklos,
Lagde de Liget paa Baare — — o. s. v.

Saaledes frelses Patroklos's Lig.

Intet Under, at Troerne blive bange! Hvilken Glans og Pragt! Her er Alt, hvad der kan forfærde og imponere — Alt undtagen Achilleus; han bliver rent borte mellem Ildsluerne, Ægiden, Gudindens Raab. Der siges vel, at ogsaa han raaber, saa at Troerne blive forfærdede; men det har ingen rigtig Art, det er Gudinden, som gjør det Hele. Hvorledes skulde man kunne blive bange for denne forsigtige Helt, der, dengang det himmelske Sendebud kalder ham til Kamp for den faldne Ven, først med diplomatisk Mistænksomhed spørger efter hendes Mandat, derpaa, efter at han har fundet hendes Kreditiver i Orden, undskylder sig med, at han ikke har faaet Lov af sin Moder til at gaae i Kamp og ikke kan tænke sig Muligheden af at gaae mod Fjenden uden Rustning, og som endelig, efter at være moralsk trukket ved Haarene til at vise sig for Fjenden, og efter af Guddommen at have faaet Anvisning paa et heldigt Udfald, dog med Omsigt vælger sig sin Plads, ihukommende sin Moders forstandige Raad! Hvorledes kan en Marionets Raab forfærde? — Nej, dette har Homer fortalt os alene til Ære

for Guderne og deres Magt, og ingenlunde til Ære for Achilleus. Vi lære ham her kun at kjende som Gudernes Yndling, men ikke som en Skikkelse, der vækker Begejstring ved Noget, som han er i sig selv. Den guddommelige Forherligelse er her noget Tilsvarende til, hvad et Storkors er paa en Mands Bryst: vi bukke for Stjernen og see, at Manden er hædret med sin Konges Naade; men skulle vi begejstres for ham, maae vi vide Noget om, hvad der er inden i hans Bryst, om hans personlige Fortjeneste.

Men hvo mærker ikke Bruddet i Fortællingen! Lige kort i Forvejen, i Samtalen med Moderen, er Yttringen af det rigtige Achilleiske Heltemod, der vil i Kamp, ligegyldig for den nære Død, ligegyldig for Manglen paa Rustning, strømmet fra Heltens inderste Hjerte med en mageløs Veltalenhed. Overhovedet, hvis Homer ikke kjendte Achilleus, hvorfra kjendte vi ham da? Men der er, som man seer, paa dette Punkt af Fortællingen sammenflettet to Traade, hver med sit forkjellige Endemaal. Den ene gaaer ud paa, at Achilleus skal have de guddommelige Vaaben, af hvilke den berømte, pragtfulde Beskrivelse følger snart efter. Hvem skulde skaffe ham dem fra Gudens Haand uden en Gud? Og hvilken Guddom skulde snarere tænke paa at skaffe ham Værn end Heltens egen Moder, som allerede forhen er gaaet i Forbøn for ham hos Zeus, og som selv ikke er nogen Stridens Gudinde, der personlig kan værge Sønnen i Kamp? Deraf Moderens Aabenbaring for Sønnen og hendes Formaning til ham om at holde sig tilbage, som falder saa naturlig fra en Moders Læber, og som atter forudsætter, at Achilleus maa have ytret Lyst til at gaae i Kamp uden Rustning. — Den anden Traad gaaer ud paa, at Patroklos's Lig skal frelses — naturligviis ved Achilleus; thi hvem Anden skulde denne Ære blive til Del end Vennen, der selv har sendt ham i Kamp, den største blandt alle Heltene? Og dette, at Patroklos's Lig skal frelses, er endda ikke det egentlige Endemaal, det er Midlet til at fremkalde den store Vending i det hele Epos, at Achilleus pludselig lader sin længe gjemte Harme mod Agamemnon fare og atter viser sig paa Valpladsen. Saa maa han altsaa frem, som han er, uden

Vaaben. Men da hans Moders, Gudindens, Formaning holder ham tilbage, saa maae mægtigere Guder atter faae ham frem. Nu skifter Digteren pludselig Stilling til Æmnet: Hvad der for et Øjeblik siden fremstilledes som Noget, der strømmede spontant frem af Achilleus's Sjæl som en naturlig Tilskyndelse, Sorgen over Vennen, Følelsen af Øjeblikkets Krav, Driften til Kamp, lægges nu helt over paa Gudernes Initiativ, medens det fremstilles som udslukket, afkølet hos Achilleus selv. Hans Ord lyde klangløse og modstræbende. Det skærer Digtets Læser i Hjertet at høre Iris formane og opmuntre ham, paakalde hans Venskab for Patroklos — som om han behøvede at mindes derom! Det lyder jo som en Fornærmelse! — Episoden i dens Helhed giver os altsaa baade Achilleus's egen Drift til Handling og den netop af denne Drift følgende Handling. Men Continuiteten mellem Drift og Handling er overskaaren; de to Ting falde ud fra hinanden. Handlingen er (psykologisk) aldeles afkræftet, uagtet den netop krævede den mægtigste Fart; Erstatningen er given ved Gudernes Indgriben og ved et Overmaal af rent udvortes Idealisation.

Havde Thetis ikke standset Achilleus i Farten, saa var han strax faret vaabenløs ud imod Troerne; han beder hende jo selv ikke at standse ham. Havde denne Standsning ikke været, saa havde der heller ingen Brug været for Heras, Iris's og Athenes Indskriden, saa var Alt gaaet sin naturlige Gang. Det Mærkelige er, at Guderne her ikke gjøre Andet end at føre ham, villieløs, til det Punkt, hvorhen hans egen Villie før stræbte, og som den uden Hjælp kunde naae. Pilen træffer netop derhen, hvor der er sigtet, omendskjønt den har gaaet Omveje. Lad os da tænke os, hvorledes Sagen vilde have set ud uden hine mellemkommende, hinanden krydsende guddommelige Befalinger, som minde om det franske Ordsprog: *ordre*, *contre-ordre*, *dèsordre*. Vi se da Achilleus, i det Øjeblik han seer og veed, hvad det gjælder om, i et Nu, uden mindste Parlamentering, baaren af en uimodstaaelig Tilskyndelse, storme vaabenløs, som han netop i Øjeblikket er, ud imod Fjenden og forfærde ham med sit Raab. Det er stort, det er mægtigt, det er urimeligt,

om man vil; men saaledes er nu Heltemodet: gjorde det ikke andet end dagligdags Gjerninger, saa mindedes Menneskene det ikke, sang ikke om det. Det er — som vi jo ogsaa vide det af Homer selv — i fuldkommen sand Overensstemmelse med Achilleus's Karakter, et nødvendigt Træk i den. Det er heller ingenlunde usandt, at Troerne kunne blive forfærdede; thi Intet imponerer og forfærder som den hele, fulde, ubrudte Lidenskab, der gaaer hensynsløst og lige løs paa sit Maal; det er desuden her en Achilleus, der er Tale om, og tilmed Achilleus, som viser sig uventet, dengang man allerede havde vænnet sig til at gjøre Regning uden ham. Nu hører man hans Raab, nu seer man, at han er vred, nu veed man, hvad der forestaaer. Og med hvilken fortræffelig og naturlig Effekt vilde ikke denne umiddelbare Heltedrift, lynsnar i sin Virkning, medføre Vendingen i den hele Begivenhed, saaledes at Situationen med Eet var forvandlet ved et *fait accompli*, før Nogen fik Tid til at tænke derover. Saaledes kan han glemme sin Vrede, i et Øjeblik, da al Betænkning er afskaaret. Og kan man tænke sig nogen større, nogen sandere Forherligelse af Achilleus, end at han staaer ganske alene, med ubeskyttet Bryst, uden Vaaben, imod de fremstormende troiske Fylker; at han uden at være det Mindste mere eller mindre end den Achilleus, han er, ved sit Aasyn og sin Røst formaaer at trænge Fjenden tilbage! Bort med Ægiden og Lysglansen, dem trænger Achilleus slet ikke til; og de kunde jo forfærde paa egen Haand, om det saa var en Thersites, de hædrede.

Jeg troer i Navnet af Alt, hvad der er naturligt, at Sagnet paa dette Punkt oprindelig har formet sig saaledes, uden Guder. Jeg stiller mig fuldkommen klart for Øje, at man ikke har Lov til at paastaae, at den Skikkelse af Sagnet, som vilde behage os Nutids-Mennesker mest, eller som vilde foretrækkes af en Nutids-Digter, ogsaa nødvendig maa være den historisk oprindelige. Men her er ikke Tale om, at vi tillave Historien efter vor Smag; vi samle kun de hos Homer selv givne, nødvendig sammenhørende, men i hans Fremstilling adskilte Momenter (Driften og Handlingen), og see derved først, hvorledes det hele Træk kommer til sin

naturlige Ret. Det virkelig Naturlige har altid været naturligt. Et digterisk Motiv kan kun undfanges til sin friske, hele og sande Mening; finde vi det i en forvirret og afkræftet Skikkelse, saa har det faaet den ved ydre Vaade. En lappet Støvle bliver ikke fra først af til som lappet. Et Motiv, som er svageligt fra Fødselen af, kan kun friste Livet, naar det enten er nedskrevet eller er bragt i fast rhythmisk Form, der overleveres gjennem Udenadslæring; som Folkesagn kan det derimod ikke existere. Dertil hører klare, bestemte Træk, en Mening, der er saa tydelig, at den endog er iøjnefaldende; thi den skal kunne taale at gaae fra Mund til Mund uden at være bragt i fast Form og dog uden at staae Fare for at misforstaaes eller tabes.

Vi have seet, at Gudernes Indblanding her medførtes af den Maade, hvorpaa de episke Traade vare sammenflettede; dette vil med andre Ord sige, at det er Kompositionen af Materialet, ikke dette selv, som fører Guderne med sig. Det er i Homers Fortælling Thetis's Formaning, som drager de øvrige Konsekventser efter sig. Nu fremstilles de nye Vaaben vel hos Homer som en meget vigtig Sag, men deres egentlige Betydning er dog den, at Achilleus, der i Digtets Slutning træder frem paa Scenen som Hovedhelten, skal optræde ogsaa i det Ydre i forhøjet Glans. Det er en ny guddommelig Forherligelse af Helten. Det andet Træk, at han kommer vaabenløs frem mod Troerne, hører uden Spørgsmaal med til selve Begivenhedens Grundmur, er et af de allernødvendigste Led i dens Kjæde. Det er det i Traditionen givne faste Punkt, som i hvert Fald maatte med, hvad enten Digteren omfattede det med en egentlig sympathetisk Følelse eller ikke.

Saaledes opfange vi gjennem en Sprække i de Homeriske Digte et Glimt af det heroiske Sagnstof, som ligger bagved dem. Det ligner i Henseende til sin Aand ikke saa ganske Homer og stemmer overhovedet ikke med, hvad vi af Homer selv og den efterhomeriske Litteratur have lært at betragte som karakteristisk Græsk. Men kun ved en falsk Slutning vilde man deraf kunne ledes til at benægte, at det er ægte græsk Sagnstof: det hidrører jo netop fra et Udviklingstrin

i den græske Aandshistorie, som vi ikke direkte kjende Noget til. Disse Sagn have været kækkere, grandiosere, mere paradoxe, end Homer selv er, og til Dels i alt Fald sandere, kjærnefuldere, mere rent menneskelige. Et Træk som den vaabenløse Achilleus er et af Heltehjertets, Menneskehjertets Æventyr. Homer, som lever paa klækkelig Afstand fra de store Begivenheder, studser over det og finder det utroligt. Med sin gode græske Sands for det Rimelige ryster han paa Hovedet og finder, at én vaabenløs Mand dog umulig kan gjøre Troerne bange. Ja, naar Guderne hjalp! Det vilde være en Forklaring. Vi maae herved bestandig mindes, at Begrebet af rationel Forklaring for os og for Homer har ganske forskjellige Skikkelser. Os tjene Hera og Pallas Athene ikke til en Forklaring; tværtimod, for den rationelle Betragtning gjøre de Ondt værre. Vi søge Forklaringen alene i det Psykologiske. Men for Homer ere Guderne virkelig existerende Væsener, Livets styrende Magter. Hvad han ser og hører fortælle, er fuldt af Gaader; men bagved Gaaderne, som deres Løsning, staae Guderne.

Det her fremdragne Træk er tillige ganske tjenligt til at see, hvoraf Homers Fremstilling faaer sin velbekjendte Bredde. Det er troligt, at Fortællingen om Achilleus's Fremstormen i Folkemunde ikke har behøvet flere Ord, end der vilde fylde 2—3 Linier. De forhomeriske Sagn ere maaskee fortalte i en Stil, som mere vilde minde om vore gamle Sagaers Ordknaphed end om den Homeriske Bredde. I Sagastilen overlades Motiveringen til Tilhørerens Fantasi og Reflexion, medens kun Faktum fortælles; hos Homer meddeles derimod Achilleus's Drift til Kamp i en svulmende lyrisk Udtalelse — der foreløbig ikke fører til Gjerning. Men Intet bidrager dog mere til at lade den Homeriske Fortælling svulme op end Gudernes Indblanding, som hyppig giver os Motiverne to Gange og medfører hele dramatiske Mellemspil mellem Handlingerne, ja undertiden endog afsluttes med et eget lille Efterspil, som de spydige Repliker mellem Zeus og Hera (18, 356 ff.) netop i Anledning af, at Hera atter har faaet Achilleus frem til Kamp.

Jeg mener at kunne lade det være nok med de Exempler, jeg har fremdraget. Hvad enten man billiger min Hovedthesis eller ikke, vil man indrømme, at en lignende Operation som den, jeg ovenfor har foretaget med Iliadens attende Sang, vil kunne anvendes paa mangfoldige Steder i Digtet, lettest og tydeligst maaskee paa Fortællingen i sidste Sang om Priamos's natlige Færd ud til Achilleus's Telt for at hente Hektors Lig tilbage. Atter her er det — baade hos Priamos og hos Achilleus — rent menneskelige Motiver, som i Grunden gjøre Udslaget, og Gudernes Indgriben kan løsnes fra Fortællingens Kjærne, uden at denne derfor gaaer i Stykker. Dermed nægtes jo aldeles ikke, at de indflettede Elementer tidt kunne være af den højeste Skjønhed: hvor dejlig er ikke Hermes's Aabenbarelse om Natten for den gamle Konge, hvem han ledsager som en skærmende Engel! Den homeriske Behandling har sin Skjønhed, ligesom de gamle Sagn havde deres.

Efterskrift. Da ovenstaaende Afhandling var oplæst i det filologisk-historiske Samfund den 28de Februar 1878 af Cand. phil. S. L. Tuxen, medens jeg selv var udenlands[1]), udtalte, efter hvad der er blevet mig berettet, en særdeles vægtig Stemme bl. A., at et fyldestgjørende Bevis for min Paastand maatte indeholde en Redegjørelse for, hvorledes det forholdt sig med Guddommens Indgriben i episke Digtninger, der hos andre Folkeslag indtog en analog Stilling til Iliadens og Odysseens i den græske Litteratur. Idet jeg maa sige til mig selv, at jeg af gode Grunde ikke kan give en saadan Redegjørelse, der endog blot tilnærmelsesvis kunde gjøre Krav paa tilstrækkelig Fuldstændighed, troer jeg dog tillige at burde fremhæve, at Analogi-Slutninger af denne Art efter min Overbevisning ikke have nogen bevisende Kraft, men endog let kunde vildlede Opfattelsen. Vistnok vilde en komparativ Undersøgelse af de episke Digtningers

[1]) Slgn. „Kort Udsigt over det phil.-hist. Samfunds Virksomhed i Aarene 1876—1878", hvor der S. 41 findes et kortfattet Resumé af Afhandlingen.

Fremstilling af Guddommens Indgriben i Menneskelivet have sin store Interesse; men vilde den ikke hurtig føre til den Erkjendelse, at Sagen havde en ganske forskjellig Betydning hos de forskjellige Folk, alt efter deres Mythologis og Religions Ejendommelighed og efter det Udviklingstrin, som deres episke Digtning betegner? Efter hvad jeg kjender til det oldindiske Epos gjennem oversatte Brudstykker, synes Guddommens Forhold til Menneskelivet der at have en saa rent anden Karakter end hos Homer, at det næppe vilde være tilladeligt at indrømme Forholdet i Indien nogen afgjørende Betydning for Opfattelsen af Forholdet i Grækenland. I hvert Fald kan jeg dog kun ansee det for det ene Rette, forinden man indlader sig paa et saa overordentlig kompliceret Regnestykke, at søge at komme til Bunds i, hvad Homer i denne Sag lærer om sig selv, uden Henblik til formentlige eller virkelige analoge Fænomener. Hermed skal naturligvis langtfra være sagt, at Alt i en saa vigtig Sag skulde være bragt paa det Klare ved min lille Afhandling, som jeg selv kun opfatter som en Henstilling til Filologer, og hvis Indhold jeg ikke vilde gjøre gjældende som prøvet Sandhed, hvor jeg selv optræder som Lærer.

En Indvending, eller i alt Fald et Spørgsmaal, som gjælder Sagens Realitet, kan jeg til Slutning ikke lade ubesvaret, skjønt jeg paa ingen Maade mener udtømmende at kunne besvare det. Skulde man da i den forhomeriske Tid have ment, at Guddommen havde mindre Betydning for Menneskelivet, mindre Magt over det, eller slet ingen? Skulde den homeriske Digtning betegne et religiøst Plus? Dette vilde ikke godt stemme med, hvad alle Læsere af Homer have iagttaget, at der paa mange Steder i Digtene drives — vel ingenlunde Spot, men dog en vis Leg med Gudeskikkelserne, eller med at han gjennemgaaende opfatter dem saa overmaade menneskelig, ogsaa udstyrede med menneskelige Svagheder.

Men noget Saadant ligger heller ikke i den Mening, vi have fremsat.

Vi tænke os i den forudgaaende Tid det enkelte Menneske eller den enkelte By mere lige overfor sin enkelte Guddom,

bedende til den, ofrende til den, ventende Alt af den, kransende den, pyntende den, indgnidende den med Fedt, naar Ønskerne opfyldtes, maaskee pidskende den eller udskældende den, naar Ønskerne ikke opfyldtes — saaledes bære jo ganske naive Folkeslag sig ad. Det direkte Forhold fra Mennesket til Guden og Troen paa Gudens tilsvarende Forhold til Mennesket er sikkert meget ældre end den episke Digtning og har vistnok i den ældste Tid været stærkest og intensivest. Man kan ogsaa lære dette Forhold at kjende gjennem Homer. f. Ex. hvor han lader Apollons Præst paakalde sin Guddom og kræve Hævn af ham over Danaerne som Vederlag for de tykflommede Bove af Tyr eller Ged, han har ristet ham (Il. 1, 40). Men det er ikke dette Forhold, som er det ejendommelige for den episke Digtning, det er Forholdet, det venlige eller fjendtlige, mellem Guderne indbyrdes, og den deraf følgende, derved bestemte Indgriben i Menneskelivet. Idet de mange enkelte Folk og Stammer, hver med deres Guder, tørne sammen, opstaaer der Kamp og Partistridigheder i Gudeverdenen ligesom i Menneskeverdenen; og, uagtet det i Virkeligheden er Menneskene, som have bragt Guderne sammen, stiller Forholdet sig omvendt for den religiøse Fantasi, der lægger Initiativet over paa Guderne. Det, som den episke Digtning — naturligvis ikke med ét Slag — kan antages at have sat ind i Verden, er Forestillingen om en Gudeverden med et indre dramatisk Liv, om et fuldtalligt Olymp, om Thing og Raadslagninger, Disputer og Rivninger, Rænker og Intriguer blandt Guderne, en hel „Etage", som vi før udtrykte det, ovenpaa Menneskenes, men dog alene med Hensyn til dem. Nu see vi Guderne sende hinanden eller selv fare ned til Jorden for at sætte Et eller Andet igjennem til Bedste for deres Yndlinge og til Skade for Modpartiet. Forholdet mellem den ene Gud og den anden er aldeles ligt med Forholdet mellem det ene Menneske og det andet, er ikke Andet og kan ikke være Andet end en Reflex deraf. Med andre Ord: idet Forestillingen om Gudeverdenen skabes, menneskeliggjøres (anthropomorfiseres) Forestillingen om Guderne enkeltvis. Derved taber Guddommen

i religiøs Betydning; den træder ned fra sin Pjedestal, hvor den tidligere stod i en stiv Stilling og modtog Menneskets Bønner og Ofre, og færdes frit og levende omkring i Himmel og paa Jord. Men i samme Forhold blive Gudefigurerne Gjenstand for Poesi og Kunst, fuldbaarne episke og dramatiske Skikkelser, anskuelige og plastiske som Heltene selv[1]). Guddommens Indgriben i Menneskelivet, hvorpaa man ganske sikkert i Almindelighed ogsaa tidligere havde troet, antager konkret episk Form. Vi kunne hos Homer selv skjønne, hvorledes denne Udvikling i hans Periode er i en vis Fart, idet han er stillet midt imellem de gamle Tiders religiøse Ærefrygt for Guderne og en ny Betragtning af dem som episk-kunstnerisk Apparat: som Menneske er han dem underdanig og som Kunstner deres Herre. Ihvorvel den episke Reflexion over Begivenhederne, der opfatter dem som bestemte ved Guddommens Indgriben, oprindelig er udgaaet fra en religiøs Betragtning og paa en Maade føjer et Plus til den, medfører den konkrete kunstneriske Gjennemførelse af Guddommens Indgriben dog nødvendig saa megen fri og vilkaarlig Omgang med Religionen, at denne vel snarest gaaer ud deraf med et Minus.

Det følger ogsaa af denne Udvikling, at Forestillingen om Gudernes Partistridigheder ved Kampen mod Troja maatte komme des mere frem, jo mere Krigen overskuedes paa Afstand som Helhed, medens Erindringen om dens Enkeltheder nedarvedes som Sagn i en Stil, som passede for Begivenheder, der gjorde Fordring paa Virkelighed. En eller anden enkelt Episode, et karakteristisk og underholdende Træk kunde til enhver Tid fortælles uden Guder, endog af Homer selv (slgn. Od. 14, 468—503). Men det Ejendommelige ved Iliadens Komposition bestaaer jo netop, som ogsaa Aristoteles[2]) har bemærket, i, at Skildringen af Krigen

[1]) Saaledes forstaaet er der vel god historisk Mening i Herodots bekjendte Udsagn (2, 53) om Hesiodos og Homer: *οὗτοι δέ εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι, καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες, καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες, καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες* — om end Sagen i hans Fremstilling tager sig noget for hurtig og pludselig ud.

[2]) Arist. Poet. cap. 23. *Διό, ὥσπερ εἴπομεν ἤδη, καὶ ταύτῃ θεσπέσιος ἂν φανείη Ὅμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους, τῷ μηδὲ τὸν πόλεμον, καίπερ ἔχοντα ἀρχὴν*

som Helhed er sammentrængt indenfor en enkelt Episodes Ramme. Denne Episode handler — ganske menneskelig — om, at Achilleus i Fortørnelse mod Agamemnon, der havde taget en fangen Pige fra ham, holder sig tilbage i sit Telt, naturligvis med det Ønske, at det maa gaae Achaierne rigtig galt, saa at de bittert skulle komme til at føle hans Fraværelse; at det virkelig gaaer Achaierne galt, da deres største Helt holder sig borte fra Valpladsen; at Hektor og Troerne ere lige ved at erobre deres Lejr og brænde deres Skibe; at Achilleus's elskede Ven Patroklos i den yderste Nød trygler ham om og faaer Lov til at laane hans Vaaben for i Mangel af ham selv at skræmme Fjenden med dem; at Patroklos falder for Hektors Haand; at Achilleus ved Budskabet derom gribes af ustandselig Hævnlyst, farer vaabenløs frem mod Troerne og skræmmer dem bort fra Patroklos's Lig, og at han nu, da hans Hjerte engang er udæsket, paany deltager i Kampen og med større Lidenskab end forhen; at han fælder Hektor og endog lader sin rasende Harme gaae ud over hans Lig, men endelig, rørt af den gamle Priamos's Paakaldelse af Erindringen om hans egen Fader, tilbagegiver det. Det er en herlig og indholdsrig Episode; men i og for sig er den dog ikke Mere end en lille Del af den hele Krig, og for vore Øjne er der noget Tilfældigt i, at netop den er benyttet som Vehikel for et saa meget større Stof: man kunde tænke sig ogsaa andre Episoder benyttede saaledes og denne indflettet som en Parenthes. Homer har nu i den indflettet Tilbageblik paa det Foregaaende og Fremblik til det Efterfølgende, en Oversigt over alle de achaiske og troiske Stridskræfter, udførlige Karakterskildringer af alle Heltene og Hovedpersonerne i Krigen paa begge Sider, ogsaa af dem, der ingen Del have netop i denne Episodes Begivenheder (Odysseus, Menelaos, Paris, Helena osv. osv.), og en Mængde enkelte Fortællinger,

---

καὶ τέλος, ἐπιχειρῆσαι ποιεῖν ὅλον. λίαν γὰρ ἂν μέγας καὶ οὐκ εὐσύνοπτος ἔμελλεν ἔσεσθαι ἢ τῷ μεγέθει μετριάζοντα, καταπεπλεγμένον τῇ ποικιλίᾳ. Νῦν δ' ἓν μέρος ἀπολαβὼν ἐπεισοδίοις κέχρηται αὐτῶν πολλοῖς, οἷον νεῶν καταλόγῳ καὶ ἄλλοις ἐπεισοδίοις, οἷς διαλαμβάνει τὴν ποίησιν.

der lige saa vel som denne kunde udarbejdes til store Epopeer. Og i Følge denne encyklopædiske Betragtning af Stoffet kommer da ogsaa det hele Olymp med, den korte Episode bliver til den hele Krig, og denne bliver atter til et Billede af Himmel og Jord, Guder og Mennesker i indbyrdes Forhold.

In Lucianum.

Necyomantiæ cap. 1 scribitur: *παραπαίεις, οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἐμμέτρως ἐρραψῴδεις*. Num quis igitur possit *ἀμέτρως ῥαψῳδεῖν*? Manifestum est, opinor, a cod. Φ, qui inter optimos est, *ἐμμέτρως* recte abesse. — Cap 2 s. f., ubi legimus: *εἶτα ἑξῆς ἅ τε εἶδες ἅ τε ἤκουσας παρ᾽ αὐτοῖς*, hoc pronomen nihil in proximis habet, quo referatur, nec ea tantum narrare Menippus jubetur, quæ apud inferos viderit aut audierit (nam hoc significari putant), sed quæ per totum iter; quare necessario scribendum *παρ᾽ αὐτήν* (scil. *τὴν πορείαν*). Nocuit persimile terminationum compendium, de quo v. Wattenbachii Anleit. p. 21. — Cap. 4, ni multum fallor, Luc. scripsit: *τὰ πάνδημα ἐκεῖνα τοῦ Ἡσιόδου περὶ τῆς ἀρετῆς, τὸν ἱδρῶτα καὶ τὴν .. ἀνάβασιν*; aliquis ad *τὰ πάνδημα* addidit *ἔπη*, hoc recepto alius *καί* intrusit, quibus verbis constructio plane pessum datur. — Cap. 8 s. f. post verba *ὅλον με καταμαγεύσας*, quæ non novam aliquam præstigiatoris actionem a ceteris diversam significant, sed totum illarum actionum effectum, quæ antea singillatim nominatæ sunt, parum recte particip. *καὶ περιελθών* additur, quod ejusmodi aliquam actionem significat, quæ inter superiora adferri debuerit; atque hanc circumitionem ad illud pertinere, quod postremo loco commemoratum est his verbis: *καὶ περιήγνισε δᾳδὶ καὶ σκίλλῃ κτλ.*, ostendit locus *Philopseud.* cap. 12, quem ad vim hujus participii explicandam Hemsterhusius et post eum Fritzschius attulerunt: *θείῳ καὶ δᾳδὶ καθαγνίσας τὸν τόπον περιελθὼν ἐς τρίς*. Quare Luc. sic scripsisse suspicor: *καὶ περιελθὼν ἥγνισε δᾳδὶ καὶ σκίλλῃ κτλ.*, omissis verbis *καὶ περιελθών* eo loco, ubi nunc leguntur. Scilicet librarius initio, litteris *ελθων* omissis, *καὶ περιήγνισε* scripserat; deinde errore animadverso corrigendi causa in margine *καὶ περιελθ'ν* adscripsit, quæ postea non suo loco inserta sunt. Paulo post videndum est, ne Luc. sic scripserit: *ἐπανάγει ἐς τὴν οἰκίαν, ὡς τάχους εἶχον, ἀναποδίζοντα*.

M. C. Gertz.

Om konsonantgeminationen och andra därmed i sammanhang stående frågor.

Af Isidor Flodström.

Under de senaste åren har ett rätt lifligt meningsutbyte egt rum mellan vetenskapsmän angående det mer eller mindre berättigade i talet om „konsonantfördubbling" (-gemination), utan att frågan ännu kan anses vara på ett tillfredsställande sätt besvarad. Den gamla uppfattningen, ännu i dag bland den stora allmänheten rådande, är som bekant den, att i sådana ord som *tappa* tvänne *p*-ljud höras mellan de båda vokalerna. Häremot hafva dock några vetenskapsmän anmärkt, att det för bildandet af ett *p*-ljud erfordras, att läpparne skola öppnas för utsläppandet af den luft, som vid deras slutande blifvit instängd i munnen; funnes sålunda två *p*-ljud i *tappa*, så skulle ett sådant läpparnes öppnande ske tvänne gånger vid uttalandet af detta ord, men då detta icke är fallet, så finnes här blott ett *p*-ljud. Mot denna slutsats kan ingenting invändas; däremot har premissens riktighet, d. v. s. riktigheten af den gifna definitionen på *p*-ljud, ifrågasats, och man har påstått, att *p*-ljud kan bildas ej blott vid läpparnes öppnande, utan äfven vid deras slutande, att sålunda såväl implosiva som explosiva klusila konsonantljud skulle finnas, och att följaktligen i *tappa* och dylika ord två konsonantljud höras, af hvilka det ena — det implosiva — bildas vid läpparnes slutande, det andra — det explosiva — vid deras öppnande. De implosiva ljudens tillvaro såsom självständiga språkljud förnekas dock af åtskilliga, och sålunda stå de båda åsigterna mot hvarandra, omöjliga att försona — såvida de ej båda kunna uppgå i ett tredje åskådningssätt.

Angående nasaler, liquidæ och spiranter äro de båda åsigterna mindre oförenliga. Så säger t. ex. Sievers, hvilken förnekar verkligheten af geminationen, (Grundzüge der

Lautphysiologie zur Einführung in das Studium der Lautlehre der indogermanischen Sprachen, Leipzig 1876, sid. 99): „Eher könnte man bei den Dauerlauten — und dies gilt auch von dem Blählaut geminirter tönender Mediae — von einer wirklichen Zerlegung des Consonanten in zwei Hälften reden, obwohl auch diese durch continuirliche Uebergänge verbunden sind. In *asso* z. B. wird nämlich der erste Theil des ohne Unterbrechung fortgesetzten *s* mit dem Exspirationsstoss der ersten, der zweite Theil mit dem der zweiten Silbe hervorgebracht.“ Vi skola närmare betrakta förhållandet vid dessa slag af konsonanter längre fram, och vilja tils vidare endast sysselsätta oss med de klusila konsonanterna, då vid dem de egentliga svårigheterna äro fästade.

Angående en mängd enskildheter af den i ämnet förda striden, samt de mer eller mindre betydande motsägelser, i hvilka de inveckla sig, som antaga blott ett *p*-ljud i *tappa*, hänvisas till Några ljudfysiologiska undersökningar rörande konsonantljuden, I, af L. F. Leffler, i Upsala Universitets Årsskrift 1874. Särskildt vill jag fästa uppmärksamheten på svårigheten för enhetsförsvararne att få en tillfredsställande stafvelsedelning. Detta går däremot lätt för dem, som i likhet med anförde författare antaga tillvaron af implosiva ljud, ty då kommer naturligen det implosiva ljudet på den första stafvelsen, det explosiva på den andra. Däremot lyckas det icke så väl att förklara stafvelsekvantiteten. Det är en allmänt erkänd sats, att första stafvelsen i *vĭppa* är lika lång som första stafvelsen i *vīpa*. Detta förklarar nu Leffler (anf. st. sid. 91 o. f.) — ehuru blott förslagsvis — så, att *ĭ* till sammans med den implosiva *p*-stöten i det förra ordet upptar lika lång tid som *ī* i det senare; visserligen äro i *vippa* läpparne något längre slutna än i *vipa*, „men detta kan“ — säger han — „enligt vår åskådning icke hafva någon betydelse för de hörda ljuden; och om det ofvan framstälda är riktigt, är det icke den omständigheten att talorganernas tillslutning varar längre i *vippa* än i *vipa*, som gör första stafvelsen i det förra ordet lika lång som första stafvelsen i det senare.“ Häremot kan invändas, att det implosiva ljudet är, såsom

L. själf nämner det, en „stöt“, d. v. s. ett ögonblickligt ljud, hvars tilläggande eller borttagande ej bör kunna inverka på stafvelselängden.

Sedan vi nu tagit en kort öfversigt af de åskådningssätt, som hittils gjort sig gällande i denna fråga, och af de hufvudsakliga svårigheter, som möta de olika åsigterna, vilja vi öfvergå till granskningen af dessa svårigheter för att om möjligt upptäcka grundfelet. Ty den omständigheten, att tvänne så radikalt motsatta åsigter kunna uppträda, af hvilka båda kunna till en viss del försvaras, men också båda lämna vissa punkter obesvarade, låter oss ana, att någon gemensam felaktighet ligger till grund för dem. Det gäller att finna denna gemensamma oriktighet, och för detta ändamål skola vi nu undersöka de svaga punkterna, först och främst frågan om de implosiva konsonantljuden, hvilkas tillvaro såsom självständiga språkljud blifvit bestridd, samt därefter stafvelsebegreppet. Den förra af dessa frågor kommer att leda oss till en undersökning om, hvad med „klusil konsonant“ egentligen bör menas, hvarför denna afhandling kommer att bestå af följande underafdelningar: 1) De implosiva konsonantljuden och deras förhållande till de explosiva; 2) Hvad bör förstås med klusil konsonant?; 3) Om stafvelsen. Genom dessa förberedande undersökningar skall, såsom jag hoppas, ett tillfredsställande svar vinnas på frågan 4) Om konsonantgeminationen. Därefter företes 5) Några exempel på förekomsten af enkel och dubbel konsonant, och slutligen egnas några ord åt de olika sätten för 6) Språkets beteckning.

1. De implosiva konsonantljuden och deras förhållande till de explosiva.

På följande sätt lyder Lefflers bevis för tillvaron af implosiva klusila konsonantljud (anf. arb. sid. 12): „Om ordet *lappbåt* uttalas så, som det vanligen sker, d. v. s. utan att läpparne slutas och öppnas mer än en gång för frambringande af de ljud, som ligga mellan *a* och *å*, skall ingen, som

har den ringaste iakttagelseförmåga, kunna neka, att ett ljud höres mellan *a* och *b*, hvilket ljud utan tvekan af en hvar, som hör det, anges som ett *p*-ljud. Undersöka vi då närmare, när och huru detta *p*-ljud här frambragts, finna vi lätt, att det ej kunnat ske vid läpparnas öppnande, ty då frambringas *b*-ljudet; altså återstår ingen annan möjlighet, än att det skett vid läpparnes tillslutande. Här är sålunda obestridligt, att det implosiva ljudet ensamt varit tillräckligt för att bestämma ljudets karaktär såsom ett *p*-ljud. — — — Samma bevisföring, som vi här användt med afseende på *p*-ljudet, kan nu äfven nyttjas för ådagaläggande af det implosiva *b*-ljudets tillvaro (ex. *klubbpåk*) samt för de implosiva *t*- och *d*-ljuden (ex. *nattduk*, *bäddtäcke*) samt *k*- och *g*-ljuden (ex. *blackgul*, *väggkant*).“

Vi vilja först göra en anmärkning däremot, att det implosiva *p*-ljudet skolat uppstå vid läpparnes tillslutande. Det är väl sant, att här såsom altid vid tvänne kroppars sammanstötande ett ljud uppstår, men att detta ljud icke kan göra anspråk på namnet språkljud, medgifver L. själf. Det förhåller sig till språkljuden ungefär som rasslet af klaffarne på en blåsinstrument förhåller sig till tonerna. Han uppställer (sid. 33) den satsen, bestyrkt genom anförande af en mängd författares yttranden, „att talet och dess beståndsdelar, de särskilda språkljuden, för sin uppkomst fordra ur lungorna utdrifven, utandad luft, att sålunda äfven konsonantljuden för sin bildning fordra en dylik utandad luftström.“ De implosiva ljuden skulle altså uppkomma därigenom, att „en dylik luftström afspärras i sitt lopp“, men huru något språkljud skall kunna alstras därigenom, att den till dylika ljuds frambringande nödiga luftströmmen afbrytes, är icke lätt att inse. Vid tillslutandet kan sålunda ej något ljud uppstå, som kan göra anspråk på att vara ett språkligt element [1]. Det som man

[1]) Att ett ljud verkligen uppstår såsom en följd af vägens plötsliga slutande för den framströmmande luften är väl både möjligt och sannolikt. Men om detta ljud är nog tydligt att af oss uppfattas, är mera tvifvelaktigt, och att det als icke är nödvändigt för att språket af oss skall kunna förstås, kommer att framgå af det följande.

förnimmer mellan *a* och *b* i det anförda exemplet *lappbåt*, måste altså vara alstradt före läpparnes fullkomliga slutande. Är då detta ett *p*-ljud? Sievers säger därom (anf. st. s. 95): „Vielmehr erleidet nur der Vocal eine eigenthümliche Modification am Schlusse, das Resultat der Uebergangsbewegung der Mundorgane von der offenen Einstellung für den Vocal zum Verschluss.“ På samma sätt förklaras saken af J. A. A. i en kritik af Lefflers ofvan anförda arbete, benämd De klusila konsonantljuden, Norrköping 1876, sidd. 37—46: de implosiva ljuden äro blotta modifieringar af det föregående ljudet. — Själfva tillvaron af implosiva ljud är, som man ser, icke bestridd; frågan gäller blott, om de skola uppfattas såsom själfständiga språkelement eller icke. Jag ansluter mig obetingadt till det senare uppfattningssättet, men skulle dock, hälre än att kalla dem modifieringar af det föregående ljudet — ett uttryckssätt, som kunde gifva anledning till missförstånd —, vilja kalla dem öfvergångsljud.

För att rättfärdiga denna benämning skall här en undersökning företagas af det, som företrädesvis betingar språkljudens olikhet. — För ett språkljuds frambringande äro tre faktorer af nöden: 1) en exspirationsström (eller i dess ställe en inspirationsström, men som detta senare medel är en mycket sällsynt företeelse, lämnas det här aldeles ur sigte, i synnerhet som det för våra undersökningar icke har den ringaste betydelse); 2) ett hinder för denna luftström — antingen i struphufvudet eller i ansatsröret eller i båda —, hvarigenom ett skall frambringas; 3) ett resonansrum, som gifver detta skall en egendomlig klangfärg, och hvarigenom språkljudet blir fullständigt färdigt. De olika vokalerna, äfvensom *l*- och *r*-ljuden och nasalerna, åtskiljas som bekant endast genom olikheten i klangfärg, och denna betingas genom de olika ställningar, mundelarne intaga till hvarandra. De öfriga konsonanternas olikhet beror på de olika organ, hvarigenom hindret för luftströmmen bildas. Dessutom finnes ännu en skiljaktighet hos konsonanterna, hvilken betingar deras indelning i tenues och mediæ (hårda och veka). Bland de olika meningar som uttalats angående de

orsaker, som verka denna skiljaktighet, ansluter jag mig — af skäl, som utrymmet icke tillåter mig att närmare utveckla — till den af Thausing (Das natürliche Lautsystem der menschlichen Sprache, Leipzig 1863, sid. 23) framstälda åsigt, att den karaktäristiska skilnaden mellan tenues och mediæ ligger i den större eller mindre grad af spänning, som man ger åt mundelarne vid konsonanternas bildande[1]). — Öfriga olikheter mellan språkljud, såsom mellan starkt och svagt uttalade, mellan hviskade och hårdt uttalade, mellan nasalerade och icke nasalerade, samt olikheterna i tonhöjd, äro icke för dem väsentliga. Ett *a* är ju altid *a*, det må nu uttalas på alla dessa olika sätt, endast klangfärgen är den samma[2]).

---

[1]) Att icke stämtonens från- eller närvaro kan vara den väsentliga skilnaden mellan tenues och mediæ, synes mig af flere grunder klart. Ty den oafvisliga konsekvensen af detta antagande vore, att en media, som förlorar stämtonen, genast öfvergår till tenuis; men nu gifves det faktiskt mediæ utan stämton. För öfrigt måste väl det kännemärke, som skall karaktärisera skilnaden mellan tenues och mediæ, vara ett sådant, som förekommer i hvad slag af tal som hälst, i hvilket man kan skilja mellan dessa båda konsonantgrupper; men vid hviskning användes ju icke stämtonen, och de „kehlkopfgeräusche", som vid hviskadt tal skola ersätta stämtonen, lära väl ej kunna blifva så tydliga vid konsonantbildningen, att de utan största ansträngning kunna särskildt förnimmas. — Äfven den åsigten, att graden af exspirationsstyrka skulle utgöra den väsentliga skilnaden, möter åtskilliga svårigheter; några anföras hos Brücke, Grundzüge der Physiologie und Systematik der Sprachlaute für Linguisten und Taubstummenlehrer, 2te Aufl., Wien 1876, sid. 75. Det synes mig, som om Thausings åsigt blifvit lämnad åt en oförtjänt glömska, och det är därför, som jag här ofvan velat fästa uppmärksamheten på den samma, i synnerhet som Sievers i sina allmänt spridda och högt värderade Grundzüge der Lautphysiologie synes hafva på något oförklarligt sätt blandat i hop tvänne skilda språkliga företeelser, näml olikheten mellan tenuis och media å ena sidan, samt mellan längd och korthet hos konsonanterna å den andra.

[2]) Strängt taget, hafva de nasalerade vokalerna en annan klangfärg än de icke nasalerade, men skilnaden är alt för obetydlig för att kunna berättiga till uppställandet af tvänne olika språkelement. Likaså öfverses med de vid konsonanter förekommande små skiftningar i klangfärg, som äro en följd af samma olikheter i mundelarnes ställning som de, hvilka åstadkomma skilnaden mellan vokalerna, men dessa skiftningar framträda vid konsonanterna endast helt obetydligt. Se härom Sievers s. 23, anm. 7.

De olikheter hos språkljuden, vid hvilka vi behöfva fästa oss, äro sålunda föranledda af tvänne orsaker: 1) mundelarnes olika ställning, och 2) mundelarnes starkare eller svagare spänning. Det är nu klart, att så länge dessa tvänne faktorer vid språkbildningen äro sig lika, så länge bildas ock ett enda språkljud. Men så snart någondera förändras, så uppstår genast ett annat ljud, och ehuru vi t. ex. i ordet *la* vanligen blott urskilja tvänne ljud, så måste man dock medgifva, att mellan *l*-ljudet och *a*-ljudet en serie af öfvergångsljud finnes, hvilka skilja sig från hvarandra i klangfärg i följd af de olika ställningar tungan intager, under det hon löper från läget för *l* till läget för *a*. I *fa* och *va* förekomma också öfvergångsserier, som skulle vara aldeles lika, då ju förändringen af mundelarnes ställning i båda orden är den samma, om icke spänningen af mundelarne vid bildandet af *f* vore starkare än vid *v*, hvilket har till följd, att början af öfvergångsserien i *fa* innehåller mycket intensivare ljud än samma serie i *va*. Dessa öfvergångar uppfattas emellertid gemenligen aldeles icke, i följd af den ofantliga hastighet, hvarmed de försiggå. Vid de klusila konsonanterna göres dock ett undantag från denna regel, ty här sker öfvergången från ett ljud till ett moment af ljudlöshet. I *appa* äro sålunda öfvergångsljuden mellan *a* och *p* nästan aldelas de samma som i *affa* (i synnerhet om *f* är bilabialt); men under det de i det senare ordet als icke urskiljas, förnimmas de däremot lätt i det förra, i följd af den ljudlöshet, som efter dem inträder: man märker att det icke är *a*-ljudet, som slutar stafvelsen, utan att denna slutar med ljud, bildade under en helt annan munställning och af en starkare intensitet än *a*. I *amp-* (ex. *lampbod*) förnimmer man likaledes den starkare intensiteten, som inträder, innan alt ljud upphör. I *asp-* är väl intensiteten den samma, men läpparne slutas, hvilket betydligt förändrar klangfärgen. O. s. v.

Detta är nu de implosiva ljuden. Som man lätt finner, äro i de tre gifna exemplen *appa-*, *amp-*, *asp-*, öfvergångsserierna ingalunda de samma, men de sluta dock alla tämligen lika, och det är detta slut, som gör, att de alla af den,

som icke närmare reflekterar på saken, angifvas såsom *p*-ljud. Kunna de månne äfven göra anspråk på detta namn af vetenskapen?

I *āp* höres, då läpparne öppnas, ett buller, förorsakadt af den i munhålen sammanprässade luftens utströmning. Detta ljud måste otvifvelaktigt kallas ett *p*-ljud. Om samma ord uttalas så, att läpparne hållas slutna och i stället gomseglet öppnas, så att luften får utströmma genom näsan, uppstår ett ljud, som man väl också måste kalla *p*-ljud; det förhåller sig till det förra ungefär som en nasalvokal till den rena munvokalen. Från slutljudet i *āb*, uttaladt på samma sätt (så att luften utsläppes genom näsan), skiljer sig detta nasala *p*-ljud genom sin starkare intensitet; huruvida det också skiljer sig från de nasala *k*- och *t*-ljuden, tillåta mig icke mina ringa fysikaliska insigter att afgöra. Men om ock verkligen — såsom sannolikt synes — en skilnad skulle förefinnas, så är denna så obetydlig, att det mänskliga hörselorganet ej är nog känsligt att kunna urskilja ens det ringaste däraf. Detta torde vara orsaken, hvarför dessa så ytterst lätt bildade ljud i intet språk förekomma, annat än någon gång såsom en abnormitet.

Dessa nasalljud måste noga skiljas från de „Nasenstoszlaute“, som Kudelka (Analyse der Laute der menschlichen Stimme vom physikalisch-physiologischen Standpunkte. Linz 1856, sid. 18) uppvisat[1]). De förhålla sig till hvarandra som *p*-ljudet i *āp* till *p*-ljudet i *pa*. Ty *pa* uttalas ingalunda med samma *p*-ljud, som höres i *ap*. Om så vore förhållandet, skulle *apa* skilja sig från *ap* endast därigenom, att ett *a*-ljud lades till det ljud, som slutar *ap*. Men att så ej sker, finner man lätt. Äfven detta förhållande har Kudelka anmärkt, och betecknar olikheten genom namnen „reine“ och „unreine Stoszlaute“. Det „orena“ ljudet är det, som förekommer i *ap*. Han yttrar

[1]) Kudelka har dock äfven fäst uppmärksamhet vid de ofvan beskrifna nasalljuden, men vanligen förstår man med hans „Nasenstoszlaute“ dem, som höras, då *p*, *t*, *k* efterföljas af sina „resonanter“, altså då de förekomma i sådana förbindelser som *pmo*, *tno*, *kŋo*.

därom (sid. 32): „Der Stoszlaut an sich ist mit einem gewissen Nachhall verbunden, worunter man das Geräusch zu verstehen hat, das man wahrnimmt, nachdem der Oeffnungsprozesz des Mundes oder der Nase bereits sein Ende erreicht hat. Von diesem Nachhall kann nun der Stoszlaut durch einen nachfolgenden Laut befreit werden; es ist dazu nur nöthig, dasz dieser zweite Laut oder seine Strömung in demselben Momente beginne, in welchem der Nachhall sich zu entwickeln anfängt. Unter dieser Bedingung wird er durch die nachfolgende Strömung absorbirt und vernichtet. Daraus ergibt sich schon, dasz ein Stoszlaut nur durch einen kontinuirlichen Laut gereinigt werden könne; sind zwei Stoszlaute mit einander unmittelbar verbunden, so musz der erste stets unrein sein. Auch wenn der Stoszlaut ganz allein erzeugt wird, oder wenn er ein Wort oder eine Silbe schlieszt, ist er unrein.“ Men om *p*-ljuden i *ap* och *pa* icke äro de samma, och *p*-ljudet i *ap* är fullt berättigadt att behålla detta namn, hvad är då egentligen det s. k. *p*-ljudet i *pa*? Detta har Kudelka ej förklarat genom sitt uttryck, att det blifvit „renadt“. Svaret på frågan är detta: det s. k. *p*-ljudet i *pa* är ej annat än samma serie af öfvergångsljud som i *ăp*-, fastän här i omvänd ordning. Under det i första stafvelsen af *appa* det s. k. *p*-ljudet uppstår på det sätt, att munorganerna öfvergå från ställningen för *a* till ställningen för *p* — hvarigenom klangfärgen förändras — och dessutom erhålla en fastare struktur — hvarigenom ljudets intensitet ökas —, så bildas *p*-ljudet i andra stafvelsen så, att mundelarnes spänning slappas och ställningen förändras från *p*-läget till *a*-läget. Det är altså aldeles samma serie af ljud, ehuru i rakt motsatt ordning. Vid uttalet af *pf* sker ingen annan förändring, än att läpparne öppnas en liten smula, och man kan med skäl säga, att *p*-ljudet här knappast är något annat än *f*-ljudets början. På samma sätt är förhållandet med *ts* o. s. v.[1]).

[1]) Vanligen kan man bestämdt urskilja, om mundelarne redan innehafva den för *f* eller *s* eller andra spiranter erforderliga ställningen, då utandningen börjar, eller om en klusil konsonant förefinnes. Stundom kan det dock vara svårt nog att afgöra saken.

Vid uttalet af förbindelserna *pm*, *tn*, *kŋ* kan man förfara på olika sätt. Det minst vanliga torde vara att öppna hindret i munnen, så att luften får utströmma den vägen; härvid bildas samma ljud som i *ap*, *at*, *ak*. Eller ock kan man utsläppa luften genom gomseglets öppnande, hvarvid man efter behag kan dröja med *m*-, *n*-, *ŋ*-ljuden, tils de ofvan beskrifna nasala *p*-, *t*-, *k*-ljuden hunnit bildas, eller slutligen låta „resonanterna“ omedelbart följa, då Kudelkas Nasenstoszlaute uppstå. Dessa äro tydligen icke häller något annat än öfvergångsljud: vid *pm* öppnas hindret för luften så småningom, och intensiteten blir svagare; vid *bm* är också ett hinder att genomtränga, hvilket altid måste framkalla en rad af „Geräusche“, innan öppningen är fullständig för *m*'s bildande. Äfven vid dessa Nasenstoszlaute torde skilnaden mellan hårda och veka vara den enda för oss förnimbara, om också, teoretiskt taget, en skilnad, verkad af de olika artikulationsställena, skulle finnas. Icke ens den vid mediorna möjliga stämtonen torde kunna tillåta oss att säkert bestämma dem, såsom Sievers tror (Lautph. s. 102). Den har därtill alt för kort varaktighet. Det säkraste sättet att pröfva detta är att uttala efter hvarandra *bm*, *dm*, *gm*, *pm*, *tm*, *km* (utan någon vokal) och noga akta sig att öppna läpparne. Att J. A. A. tror sig kunna urskilja olika klusila ljud i *sötma*, *lekman* (anf. arb. s. 34), torde bero antingen därpå, att han hört de implosiva ljuden, eller ock har han icke tillslutit läpparne, innan stöten skett, i hvilket fall man lätt mot sin afsigt och utan att märka det låter luften bortgå genom munnen[1]). Att detta oaktadt dessa „Nasenstoszlaute“, i motsats mot de själfständiga nasala klusilerna, kommit till en tämligen vidsträkt användning i språket, kommer sig däraf, att de kunna lätteligen bestämmas med tillhjälp af de resp. „resonanterna“ *m*, *n*, *ŋ*.

Så t. ex. förklaras den med *tj* eller *k* betecknade affrikatan i de svenska orden *tjuf*, *känna* o. s. v. af somliga vara ren spirant (jfr. förf. uppsats i N. T. f. F., n. r. IV, s. 170).

¹) Det är just det vanliga, att näsljuden icke begagnas i sådana fall som de ofvanstående, där icke den följande konsonanten är homorgan med klusilen.

Det gifves sålunda endast ett tillfälle, vid hvilket de klusila konsonantljuden altid äro sig lika, nämligen i slutet af ord såsom i *ap*. Jag anser dock, att en väsentlig skilnad mellan dessa ljud och öfriga språkljud förefinnes, en skilnad som jag på grund af bristande fysikaliska kunskaper icke tilltror mig kunna nog tydligt framställa. — Alla öfriga s. k. klusila konsonantljud äro i själfva verket endast serier af ytterst hastigt frambragta öfvergångsljud, och växla sålunda alt efter de olika språkelement, som de efterfölja och föregå. Denna deras skiftande natur har också blifvit erkänd. Så säger t. ex. Kräuter (Die Prosodie der neuhochdeutschen Mitlauter i Paul's och Braune's Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, II, Halle 1876, sid. 562): „Je grösser die öffnung ist, welche der dem schliessenden schlaglaut" (= implosivan) „vorangehende laut verlangt, desto leichter kann jener stark gesprochen werden; z. b. in appell kann man das zuklappen für das ohr sehr auffällig hervortreten lassen, mag das P noch so kurz und flüchtig sein; in *up*, *üp* ist dies unmöglich, wenn man nicht die lippen in ganz ungewöhnlicher weise von einander entfernt. Aehnliches gilt auch von den öffnenden schlaglauten" (= explosivorna); „z. b. reines, antepalatales *k* (— — —), ist vor *i* nur einer geringen schallstärke fähig; dasselbe ist der fall, wenn auf den schlaglaut der gleichortige reibelaut folgt (Kuhns zeitschr. XXI, s. 65)." Man måste erkänna, att en dylik ostadighet icke just anstår självständiga språkljud. — Att vi det oaktadt kunna urskilja *p*-, *t*-, *k*-ljud o. s. v. beror, såsom ofvan anmärkts, därpå att t. ex. alla *p*-seriernas slut- eller begynnelseljud äro hvarandra i det närmaste lika.

Som denna uppfattning af de klusila konsonantljuden såsom öfvergångsljud, icke såsom själfständiga språkljud, torde förefalla mången öfverraskande, vill jag för dess ytterligare bestyrkande upptaga till granskning några af de kännetecken på själfständiga språkljud, som J. A. A. (anf. arb. sid. 32) anfört för att bevisa de implosiva ljudens osjälfständighet. Han säger nämligen: „För att ett språkljud skall vara själfständigt, fordras, att det frambringas, under

det talorganerna inneha ett bestämdt läge, eller under det de förändra läge på ett bestämdt och för det afsedda ljudets uppkomst nödigt sätt[1]). De s. k. implosiva ljuden deremot uppstå, då talorganerna förändra läge från hvilken ställning som helst, och de erfordra sålunda vid början af sin bildning, icke någon bestämd ställning hos organerna blott dessa vid ljudbildningens upphörande intaga ett visst läge ———." Dessa ord kunna mutatis mutandis mycket väl användas äfven för att bevisa de explosiva ljudens osjälfständighet. Detta bevis skulle lyda så: de s. k. explosiva ljuden uppstå, då talorganerna förändra läge till hvilken ställning som hälst, och de erfordra sålunda vid slutet af sin bildning icke någon bestämd ställning hos organerna, blott dessa vid ljudbildningens början innehafva ett visst läge.‹ — Han säger vidare: „Vid bildandet af hvarje sjelfständigt språkljud kunna talorganerna inneha den ställning (eller verkställa den rörelse)[2]), som är erforderlig för ljudets uppkomst, längre eller kortare tid. De implosiva ljuden deremot erfordra organernas „hastiga slutrörelse", ett villkor, som icke medgifver märkbar olikhet i bildningstid." Det samma kan ju tillämpas på de explosiva ljuden: dessa fordra organernas hastiga öppnande, annars uppstår en affrikata — något som är för alla nogsamt bekant.

Af dessa undersökningar framgår altså, att i ordet *tappa* hafva de ljud, som höras sist i den första och först i den andra stafvelsen, lika stor eller lika liten rätt att kallas *p*-ljud. Häremot skulle möjligen kunna invändas, att vid de explosiva öfvergångsljudens bildande altid en betydlig mängd luft på förhand finnes samlad i munnen, något som icke är fallet vid de implosiva, och att detta äfven bör verka någon olikhet i akustiskt hänseende. Från min ståndpunkt, enligt hvilken utandningsstyrkan icke framkallar någon karaktäristisk skilnad hos språkljuden, har denna invändning naturligtvis ingen betydelse. Men då denna åsigt, ehuru

---

[1]) Detta sista tillägg är tydligen gjordt för de explosiva ljudens skull. Förf.s anm.

[2]) Jfr. föregående not.

redan för länge sedan framställd, icke vunnit någon allmännare spridning, måste jag upptaga anmärkningen till besvarande. — Om utandningsstyrkan vore lika, så måste man medgifva, att mellan implosions- och explosionsljuden i *tappa* ingen annan skilnad eger rum än den, att de komma i motsatt. ordning. Att vid slutet af implosionen i *tappa* utandningen blifvit stark eller sådan som i allmänhet tillkommer tenues, erkänner en hvar. För de explosiva ljuden skulle man då nödgas antaga en intensitetsgrad, som vore ännu högre än den, som tillkommer de hårda (starka) spiranterna. En sådan konsekvens torde man emellertid svårligen vilja antaga. Och att intensiteten hos ljuden ej beror på den utandade luftens massa, kan man se däraf, att i sådant fall skulle t. ex. *app* sluta med ett till intensiteten minst dubbelt så starkt ljud som *ap*; men en hvar torde erkänna, att det är samma *p*-ljud i båda orden. Och då den utandade luftens massa ej kan verka någon väsentlig skilnad i den akustiska karaktären, så äro de implosiva och explosiva ljuden de samma. Man torde härvid äfven böra fästa sig vid den populära uppfattningen, som, oförvillad af på förhand uppgjorda definitioner, säger sig höra samma ljud i slutet af första och början af andra stafvelsen i *tappa*[1]).

2. Hvad bör förstås med klusil konsonant?

Om nu de s. k. klusila konsonantljuden, såväl explosiva som implosiva, såsom jag visat, egentligen endast äro öfvergångsljud, så inser man snart, att de vid betraktandet och det vetenskapliga behandlandet af språkliga förhållanden icke kunna sammanställas med de självständiga språkljuden, utan att de måste betraktas såsom andra öfvergångsljud, om också öfvergången vid dem icke sker mellan tvänne ljud, utan mellan ett ljud och ett ljudlöst moment i talet. Man har hittils så godt som ignorerat dessa ljudlösa moment och endast fäst sig vid ljuden; och ehuru vid de klusila kon-

[1]) I denna omständighet ser jag ett kraftigt stöd för min åsigt, att skilnaden mellan hårda och veka konsonanter ej beror på exspirationsströmmens styrka.

sonanterna endast öfvergångsljud förekomma, har man betraktat och behandlat dessa såsom självständiga konsonantljud, och den naturliga följden häraf har varit, att man invecklat sig i motsägelser och olösliga svårigheter. Om man vände om förhållandet, om man — åt minstone vid språkhistoriska undersökningar — ignorerade öfvergångsljuden vid de klusila konsonanterna lika väl som man ignorerar andra öfvergångsljud, och i stället fäste sig vid de ljudlösa moment, som ju också regelbundet vid de klusila konsonanterna förekomma, skulle väl då svårigheterna lösas? Och eger man rättighet till ett sådant förfarande? — Det blir min närmaste uppgift att söka ådagalägga, att svaret på båda dessa frågor måste utfalla jakande.

Språket kan betraktas från tvänne sidor, dels såsom förnummet eller hördt, dels såsom frambragt eller taladt. Den förra egenskapen är otvifvelaktigt den vigtigaste, ty utan att kunna genom hörselsinnet uppfattas, egde väl språket knappast någon betydelse. Det är väl sant, att personer finnas, som med blott iakttagande af läpparnes och munnens rörelser stundom kunna rätt väl uppfatta den talandes mening, men man måste erkänna, att om människan i allmänhet för förnimmandet af andras tankar vore hänvisad till synsinnet, något annat slags teckenspråk skulle varit vida lämpligare. Såsom hördt består språket af ljud, men icke endast af ljud, utan äfven af ljudlösa moment, hvilka ju också ega sin betydelse, då de icke efter behag kunna tillsättas eller borttagas. Men för språkforskaren är den egenskapen hos språket att vara taladt, såsom den primära egenskapen, också den hufvudsakligaste. Vetenskapsmannen måste, för att förklara föremålet för sina forskningar, framtränga till dettas ursprung och yttersta grunder, icke endast hålla sig till fenomenet, ty därmed uppnår han endast en beskrifning, men icke en förklaring af föremålet. Riktade språkforskaren sin uppmärksamhet uteslutande på språket såsom hördt, skulle han ej komma långt, ty det torde vara ytterst få förändringar i språket, som kunna sägas vara beroende af dess egenskap att vara ett akustiskt

fenomen[1]). De alra flesta äro af rent mekanisk art, beroende af frambringningssättet. Alla inom språkvetenskapen förekommande definitioner på språkliga företeelser måste därföre vara så gjorda, att de innehålla icke blott en beskrifning af företeelsens akustiska karaktär, utan äfven af frambringningssättet; och denna senare del får aldrig fattas, under det den förra mycket väl kan vara högst ofullständig[2]). Och vid indelningen af språkets element måste indelningsgrunden tagas från den primära sidan, altså från det talade språket, icke från det hörda. Detta är också de facto till hälften erkändt, såsom synes af „språkljudens“ indelning i labiala, dentala o. s. v. Däremot blifva sådana indelningar som den i „Geräuschlaute“ och „Sonore“ och dylika, falska, och t. o. m. den allmänt antagna gemensamma benämningen af språkets element — „språkljud“ — är redan i och för sig falsk, vore den oocksä icke behäftad med det felet att utesluta de ljudlösa momenten i språket. Jag tror t. o. m., att det är just detta namn och det namn, man gifvit den vetenskap, som innefattar så att säga språkvetenskapens grundlinier, nämligen namnet „ljudfysiologi“[3]), som varit de hufvudsakligaste hindren för vinnande af klarhet i de frågor, som nu utgöra föremål för vår betraktelse.

Man inser nu, att de språkliga elementens egenskap att vara ljudande eller icke ljudande, ej får blifva bestämmande för deras indelning, utan att de senare mycket väl kunna sammanställas med de förra, om nämligen öfriga omständigheter tillåta det. Indelningsgrunden för språkets element får sökas i frambringningssättet. Men först måste vi hafva ett nytt namn på de språkliga elementen i stället för den

---

[1]) Det fins dock språkliga företeelser, vid hvilka den akustiska effekten synes vara det primära, t. ex. de s. k. musikaliska akcenterna.

[2]) Detta gäller naturligtvis icke, om en akustiker tager språket till föremål för sin betraktelse, ty det faller därvid inom området af en vetenskap med helt andra lagar än språkvetenskapen.

[3]) I stället för detta olämpliga namn kunde man måhända använda det af Merkel begagnade „laletik“ i titeln på hans bok Physiologie der menschlichen Sprache (physiologische Laletik), Leipzig 1866; eller helt enkelt förändra det till „språkfysiologi“, en benämning, som också ligger i anförda titel.

vedertagna benämningen „språkljud", hvilken, såsom jag ofvan visat, dels hvilar på en oriktig princip, dels också är för trång. Bäst vore ett namn, som icke egde någon bibetydelse als, och i brist på bättre återupptar jag till begagnande i denna uppsats den gamla, men nu så förkättrade benämningen „bokstaf" (litera). Den olägenheten, att detta namn äfven tillkommer skriftecknen, är af ringa betydenhet, då naturligtvis ytterst sällan en förväxling kan ifrågakomma. Definitionen på bokstaf i denna betydelse blir naturligtvis: hvad som frambringas — det må nu vara ljud eller icke — under det luft utdrifves ur lungorna och talorganerna innehafva en viss ställning samt en viss grad af spänning. Denna definition är affattad i öfverensstämmelse med det kända förhållandet vid bildandet af vokaler, liquidæ, nasaler och spiranter; men är den också adekvat? Omfattar den äfven de vid de klusila konsonanterna förekommande ljudlösa momenten? Den senare delen af definitionen, eller att talorganerna under tiden för bokstafvens bildande skola innehafva en viss ställning med en viss grad af spänning, slår förträffligt in, och äfven den förra passar; ty att utandningsprocessen verkligen förblir oafbruten äfven vid de klusila konsonanterna, oaktadt munnen är tillsluten och den framprässade luften icke kan komma i beröring med den yttre luften, därom är det lätt att öfvertyga sig. Man kan ju inprässa en rätt betydlig massa luft i munnen, äfven sedan den blifvit spärrad, och det torde icke erfordras ens tjugondedelen häraf för att åstadkomma äfven en „lång" konsonant — naturligtvis af den längd, hvarmed de i talet verkligen förekomma, icke den onaturliga längd, hvarmed vi gärna vid undersökningar förse de långa konsonanterna såväl som vokalerna för att förtydliga denna deras egenskap. Och huru skulle mediorna kunna blifva „ljudande", om icke exspirationen trots munnens tillspärring fortfore? Men när altså utandningsprocessen verkligen kan fortgå vid de klusila konsonanternas bildande, och det mycket längre tid än som verkligen behöfves, är det ej skäl att antaga, att den blir afbruten af detta lilla hinder

— såvida ej det blir fråga om en stafvelseskilnad, hvarom mera sedan.

Det är sålunda de ljudlösa momenten vid de klusila konsonanterna, som motsvara de öfriga bokstäfvernas ljud, och de förra äro altså verkliga literæ mutæ. Men då den ena ljudlösheten icke af åhöraren kan skiljas från den andra genom egna kännetecken, måste detta ske på något annat sätt, och detta sätt är aktgifvande på de implosiva eller explosiva öfvergångsljuden, hvilka straxt före eller efter ett ögonblick af ljudlöshet mycket skarpare framträda än annars, och hvilka sålunda äro af den största betydelse för språket, betraktadt såsom ett medel att göra sig förstådd. Men då de skifta i tydlighet alt efter de olika bokstäfver, mellan hvilka de utgöra öfvergångar, och tydligheten naturligtvis blir alt mindre, ju mer de båda närliggande bokstäfverna till bildningssättet likna hvarandra, så undviker också därför språket hälst sådana förbindelser som *ampba* o. d., ehuru de undantagsvis kunna förekomma, såsom i sammansättningarna *strumpben*, *landtdag* o. s. v. Men för språkforskaren, för hvilken språkets akustiska sida endast eger en sekundär betydelse, äro ljuden vid de klusila konsonanterna af lika liten vigt som andra öfvergångsljud, och om han med rätta lämnar de senare nästan utan all uppmärksamhet, så eger han ock rätt att till lika grad ignorera de s. k. implosiva och explosiva konsonantljuden.

3. Om stafvelsen.

Sievers' definition på stafvelse, som väl uttrycker den allmännast rådande meningen härom, lyder så, att „unter ‚Silbe' eine Lautmasse zu verstehen sei, welche mit einem selbständigen, einheitlichen, ununterbrochenen Exspirationshub hervorgebracht werde" (Lautph. s. 111). Denna definition torde — med *en* förändring — vara riktig. Den passar, som man ser, fullkomligt i sådana ord som *ámma*, *ássa*, där *a*-ljudet och ett *m*- eller *s*-ljud frambringas med första exspirationsstöten, hvarefter en ny stöt omedelbart följer, med hvilken ett nytt *m*- eller *s*-ljud samt det följande vokalljudet frambringas.

Stafvelsedelningen infaller sålunda här midt i den tid, under hvilken talorganerna hållas i den för *m* eller *s* erforderliga ställningen, eller rättare sagdt mot slutet af den samma, så att ungefär två tredjedelar komma på första, en tredjedel på andra stafvelsen. Ty det är en allmän lag (se Sievers s. 120), att i en betonad stafvelse den på den korta vokalen följande konsonanten är „lång“, hvaremot de konsonanter, som komma i början af en stafvelse, äro korta[1]). I *ámma* och *ássa* innehåller sålunda första stafvelsen en kort vokal + en lång konsonant, den andra en kort konsonant + en vokal.

Jag har här påstått, att tvänne *s*-ljud finnas i *assa*. Riktigheten häraf medgifves äfven till hälften af Sievers själf, såsom man kan se af hans förut (sid. 136) anförda yttrande. Och om man definierar *s*-ljud så — och någon annan definition kan näppeligen gifvas —, att det är det ljud, som bildas, under det munorganerna innehafva *s*-läget samt ega den högsta spänningsgraden och luften skarpt utandas, så måste här tvänne *s*-ljud bildas, då ju exspirationen förnyas och således sker två gånger, om ock uppehållet är ytterst kort. Att tungan icke tages ur sitt läge vid det första *s*-ljudets slut för att genast åter intaga samma läge, är ju lätt förklarligt, och är för öfrigt blott en tillämpning af den allmänna språklag, som Sievers själf anför (s. 76), att „bei der Berührung zweier Laute die beiden gemeinschaftlichen Articulationsbewegungen thunlichst nur einmal ausgeführt werden“. Däremot bildas t. ex. i namnet *Assman* naturligtvis blott ett *s*-ljud, ehuru långt, då här vid exspirationens förnyande ett *m* följer.

Sievers yttrar vidare (s. 112): „Unter den Geräuschlauten gehen die Spiranten den Explosivlauten vor, es bilden also z. B. *tsá*, *psá* einfache Silben wie *ast*, *asp*, wenn wir von der Explosion des Schlussconsonanten absehen. Denn da mit dem Verschlusse der Explosiva noth-

[1]) Rättare sagdt kommer vid dem ingen kvantitet als i fråga. — Sievers använder uttrycken „fortis“ och „lenis“, men innefattar därunder, såsom ofvan anmärkts, äfven skilnaden mellan tenuis och media.

wendigerweise der Exspirationsstrom unterbrochen wird, so muss die Explosion mit einem zweiten Exspirationsstoss erfolgen, d. h. zu einer andern Silbe gehören. Kommen also irgendwie Verschlusslaute bei der Silbenbildung ins Spiel, so kann die Silbe höchstens von der Explosion des dem Sonanten zunächst vorangehenden bis zum Verschluss des ihr zunächst folgenden Verschlusslautes dauern. Noch weniger sind Verbindungen zweier Verschlusslaute im Silbenanlaut oder -auslaut möglich, ebensowenig wie Verbindungen von Spirans + Verschlusslaut im Silbenanlaut oder die umgekehrte Reihenfolge im Silbenauslaut. Wenn wir trotzdem *ptá*, *ktá*, *ápt*, *ákt*, *spá*, *stá*, *áps*, *áts*, ja selbst *átst* — — — als einfache Silben betrachten, so ignoriren wir einfach die Existenz der hier von den anlautenden oder auslautenden Consonantverbindungen gebildeten kleinen Nebensilben, wegen der geringen Schallfülle der hier auftretenden tonlosen Geräuschlaute, denen gegenüber die Hauptsilbe mit ihrem klangvollen Sonanten durchaus dominirt.“ Härvid är åtskilligt att anmärka. Det är visserligen sant, att explosionen i *ast*, *asp* följer med en andra exspirationsstöt, men detta gäller endast för vissa fall. Den närmare undersökningen häraf vilja vi spara till längre fram. — Då vidare *spá* och *áps* icke anses kunna utgöra en stafvelse, så måste man bekänna, att detta är i snörrät opposition mot den allmänna meningen. Hvar och en, som ej känner till de „ljudfysiologiska“ spetsfundigheterna, angifver såsom sin orubbliga öfvertygelse, att dessa ord blott innehålla en stafvelse, och visar praktiskt, genom deras användande i vers, att de äro enstafviga; och kan icke definitionen bringas i öfverensstämmelse härmed, så må den förkastas såsom falsk. Emellertid duger den ännu så länge. Ty visserligen blir luftströmmens lopp afbrutet, men exspirationsverksamheten kan icke hindras däraf, att vägen ett ögonblick blir spärrad för den utströmmande luften, och det är denna oafbrutna verksamhet som gör, att *spa* och *aps* äro fullkomligt enstafviga[1]). Visserligen sker utandningen vid talet icke såsom

---

[1]) Det senare dock ej altid, hvarom mera längre fram.

vid den vanliga andningen lugnt och oafbrutet, utan stöt- eller ryckvis; och hvarje sådan stöt bildar en stafvelse. Men det är att märka, att detta icke går så till, att ett visst kvantum luft så att säga utkastas vid stafvelsens början och sedan får sköta sig själft, utan andningsapparaten är hela tiden i full verksamhet, reglerande den utdrifna luftströmmens styrka efter behofvet.

Men definitionens ohållbarhet framgår tydligen, då man tager ett sådant ord som *tappa* till undersökning. Det måste af språkhistoriska skäl medgifvas, att första stafvelsen i detta ord är lång. Men så länge begreppet stafvelse definieras: den ljudmassa som etc., kan aldrig första stafvelsen i ordet bli lång. Vokalen är kort, och den serie af implosivljud, som följer därefter, är ännu kortare och kan omöjligen göra stafvelsen lång.

Man kan aldrig någonsin komma till klarhet i denna fråga — lika litet som i många andra —, så länge man lämnar ur sigte de ljudlösa moment, som i språket förekomma. Då en ljudlöshet i och för sig själf blott är en negation, ett intet, så kan man fråga, hvartill den skall tjäna. Jo, till samma ändamål som pauserna i musiken: till att mäta takten eller fylla det bestämda tidsmåttet. Att så verkligen är förhållandet, kan man inse däraf, att det ges tillfällen, då de klusila konsonanternas ljudlösa moment på intet sätt kunna af den hörande förnimmas, och det är just vid sådana tillfällen, då tidsmåttet als icke behöfver utmärkas af dem. Jag menar sådana fall, då en klusil konsonant kommer i början af en stafvelse, ex. *pa*. Stafvelsekvantiteten är nämligen endast och allenast beroende af sonanten och den efter den samma möjligen följande konsonanten, hvaremot de före sonanten gående bokstäfverna icke hafva det ringaste inflytande på kvantiteten[1]).

[1]) För hvad som menas med sonant, hänvisar jag till Thausing s. 97, Sievers s. 26. Jag vill dock anmärka, att det synes mig något oriktigt att tala om en stafvelses sonant, såsom om där altid skulle finnas blott en; exempelvis synes mig i ordet *binda* *n* vara lika mycket sonantiskt som *i* (eller nästan lika mycket, ty sonantiskheten aftager, äfven där en enda vokal, såsom i *båda*,

Om nu ljudlöshetens ändamål, såsom ofvan blifvit påstådt, endast är att angifva kvantiteten, och då man i en stafvelses början icke kan tala om någon kvantitet, så är den tydligen aldeles obehöflig och kan därför utan saknad vara oförnimbar.

De ljudlösa momentens betydelse i språket kan således icke vara någon annan än den, att fylla ett visst tidsrum, att så att säga mäta takten; och då vidare stafvelsedelningen icke är någonting annat än språkets taktdelning, så inses, att dessa pauser på inga vilkor få glömmas vid definitionen på stafvelse. Vi komma sålunda här till samma resultat, som vans genom betraktelse af de klusila konsonanterna, nämligen vissheten om nödvändigheten att icke uteslutande fästa sig vid språkets ljud, om man vill vinna en tillfredsställande förklaring af de språkliga företeelserna. Det duger därför ej att börja: stafvelse är den ljudmassa, som etc., utan definitionen skulle kunna affattas ungefär sålunda: en stafvelse är sammanfattningen af de språkliga element — vare sig ljudande eller icke — som frambringas genom en oafbruten exspirationsprocess. Nu ändtligen kunna vi inse, huru första stafvelsen i *tappa* kan vara lång. Ty exspirationsprocessen afbrytes icke därför att läpparne slutas; vi hafva ju redan sett, att den fortfar äfven under det ljudlösa momentet, detta (eller åt minstone en stor del däraf) får sålunda räknas till första stafvelsen, och det är härigenom som denna blir lång[1]).

är sonant), och man borde hälre tala om en stafvelses sonantiska bokstaf eller bokstäfver. I stället för „sonantisk" borde dock något annat uttryck väljas, då det ej gärna kan tillämpas på de klusila konsonanterna, förslagsvis „emfatisk". Jag kan dock för närvarande icke närmare utföra min åsigt, och vill endast, såsom uttryck af den samma, i förbigående meddela följande satser utan någon bevisning: i hvarje stafvelse äro alla de på den första emfatiska bokstafven följande likaledes emfatiska, och stafvelsekvantiteten bestämmes af de emfatiska bokstäfvernas sammantagna längd. Man skall må hända bättre förstå mig efter genomläsandet af de följande afdelningarna.

[1]) Det är klart — något som äfven af definitionen framgår — att, ehuru jag vid analysen af stafvelsebegreppet tagit till utgångspunkt en af den hörda stafvelsens egendomligheter, nämligen längden,

Innan jag lämnar frågan om stafvelsen, vill jag göra några anmärkningar öfver dess egendomligheter i det hörda språket. Då sättet och vilkoret för dess frambringande var, att expirationen skulle vara en och oafbruten, så är det klart, att det väsentliga hos stafvelsen, betraktad såsom akustiskt fenomen, är att det skall vara en enhet. Hvari denna enhet ligger, har jag redan antydt: stafvelsen är språkets takt. Dock är icke taktmätningen i språket lika noggrann och likmätig som i musiken, utan i språket urskiljas af ålder hufvudsakligen blott tvänne (eller på sin höjd tränne) olika tidsmått, ett långt (ett halflångt) och ett kort. Hvarje stafvelse skiljes från andra genom ett ögonblickligt uppehåll, motsvarande det lilla uppehållet i exspirationsverksamhet, och förmågan att iakttaga detta uppehåll är rätt fin. Då pauserna vid de klusila konsonanterna inträda, räknas de till den föregående stafvelsen, så vida de verkligen höra dit, och detta kan man märka därigenom, att implosivljuden uppträda. Explosivljuden, som altid höras, undantagandes i det fall att en tenuis efterföljas af sin motsvarande media eller tvärt om, komma altid på den senare stafvelsen, äfven om konsonanten skulle uttalas till sammans med den förra. Att dela pausen kommer naturligtvis icke i fråga, hvarför det stundom kan blifva omöjligt för åhöraren att afgöra t. ex. om man säger *upp å* eller *upp på*, så vida ej den talande genom några särskilda konstgrepp söker förtydliga detta. Det är för resten aldeles likgiltigt, om man icke så noga kan säga, hvar den ena stafvelsen slutar och den andra börjar, blott att man kan urskilja hvarje stafvelses särskilda kvantitet och betoning.

Om tvänne olika slag af stafvelser kommer jag att tala längre fram.

4. Om konsonantgeminationen.

Fasthålla vi vid den ofvan gifna definitionen på stafvelse och sammanställa den samma med definitionen på „bokstaf“,

---

denna dock icke får betraktas såsom annat än en sekundär egenskap; så att man för förklarandet af de språkliga företeelser, som pläga åtfölja stafvelselängd, icke kan nöja sig med denna ensam, utan måste undersöka de fysiologiska skäl, som betinga den samma.

finna vi nu lätt, att tvänne konsonanter af samma slag, följande omedelbart på hvarandra, omöjligen kunna förekomma i samma stafvelse, men att det är både möjligt och vanligt, att två lika konsonanter sammanträffa, af hvilka den ena slutar och den andra börjar en stafvelse, hvarvid i enlighet med den ofvan (sid. 152) anförda lagen ingen förändring i mundelarnes ställning sker vid öfvergången från den ena konsonanten till den andra. Det är detta förhållande som betecknas med termen „konsonantgemination". Att en sådan verkligen egde rum vid liquidæ, nasaler och spiranter, hafva vi sett förut. De svårigheter, som de klusila konsonanterna erbjödo, så länge man ensidigt ville betrakta dem som ljud, äro undanröjda, i det man gifver åt uttrycket „konsonant" den betydelse, hvari det i denna uppsats användts, då man sålunda icke så mycket fäster sig vid den akustiska effekten som vid frambringningssättet, i anseende till hvilket dessa konsonanter följa fullkomligt samma lagar som de andra.

Hos de fleste författare som skrifvit i detta ämne, finnas antydninger till den rätta uppfattningen. Af Sievers' i inledningen anförda yttrande ser man, att han är på väg att erkänna geminationen åt minstone hos „Dauerlaute". Thausing erkänner så väl „Dehnung" som „Verdoppelung", men genom ofullständiga undersökningar kommer han till det resultat, att de „eigentlich dasselbe sind". För öfrigt utmärkes hans kapitel om kvantiteten af åtskilliga onöjaktigheter, som hindrat honom från att komma till den rätta uppfattningen. Den, som kanske varit frågans lösning närmast, är Brücke, hvilkan lyckats frigöra sig från den föreställningen, att bokstafstecknen utmärka ljud, men han antar i stället, att de egentligen beteckna en viss talorganernas ställning, och betonar för öfrigt icke tillräckligt det förhållandet, att en skilnad mellan stafvelser altid förekommer. — Med ett ord: öfver alt visar sig sanningen nära att tränga fram, men också blott nära; och vid genomläsningen af skrifter i detta ämne får man det intrycket, att det mestadels är omöjligheten att förena begreppen klusil konsonant och språkljud, som stått hindrande i vägen.

5. Några exempel på förekomsten af enkel och dubbel konsonant.

De undersökningar, som nu skola företagas, äro i följd af sakens natur af till den grad subjektiv art, att jag icke vågar hoppas, att de åsigter, som blifvit mina egna, altid skola delas af alla andra, då dessa åsigter måste framställas utan någon bevisning. Undersökningarne komma att begränsas till det svenska språket, såsom det enda för mig genom egna iakttagelser bekanta, men de kunna måhända i flere fall tillämpas på andra språk. Och hvad de många nya hypoteser beträffar, som i det följande komma att framställas, behöfver jag knappast anmärka, att de äfven för mig själf ofta äro af rätt tvifvelaktig natur — endast till noggrannare pröfning framkastade förklaringsförsök. — Den skrift, som här kommer att användas, är, som man lätt finner, icke en fonetisk skrift; jag skulle vilja kalla den „bokstafsskrift“, då hvarje tecken i den samma motsvarar en „bokstaf“ i den nya betydelse, som ofvan gifvits detta ord. Om dessa båda skriftsystems förhållande till hvarandra skall i nästa afdelning blifva tal.

Dubbel konsonant hafva vi i sådana ord som *faL-la*[1]), *faT-ta*, *kaM-ma*, *kaM-mA-ka-re*, *vIs-såŋ-ŋa-re*, *bäT-tre*, *öP-pna*, *vaT-tna* o. s. v., oaktadt munnen icke öppnas mellan de bägge stafvelserna. Enkel är däremot konsonanten i *haM-pa*, *biN-da*, *oF-ta*, *kaS-ta* (äfven *kaS-sta*), *aK-ta*, *hE-dra*, *rO-dna* o. s. v.

Men huru är förhållandet t. ex. i ordet *all*? Om detta ord är enstafvigt, skall här efter regeln finnas blott en konsonant. Så är också förhållandet, då dylika ord efterföljas af andra, så att vi hafva att teckna *aL-fA-ra* (all fara), *aL-O-ro* (all oro), *uP-Å* (upp å) o. s. v. Men då de uttalas isoleradt eller i slutet af en sats, frambringas t. ex. i *all* till sist ett ljud, som otvifvelaktigt måste betraktas som ett *l*-ljud. Det är nämligen, såsom man finner vid noggrann iakttagelse, aldeles samma ljud som i *āl*. Men då ordet icke kan hafva tvänne *l* efter hvar andra i samma stafvelse,

---

[1]) De större typerna utmärka, att bokstafven är „lång“.

måste vi teckna det *aL-l*. Det är samma skilnad mellan dessa båda *l* som i ordet *aL-la*: det förra är långt, det senare kort. Detta sista *l* kan dock icke sägas bilda någon full stafvelse, då exspirationen därvid icke sker på samma sätt som vid det sammanhängande talet. Förhållandet synes mig vara följande. De mänskliga exspirationsorganerna kunna indelas i aktiva och passiva. De senare äro thoraxväggarne, lungorna och andra elastiska organ, hvilka af den genom inspirationsmusklerna inandade luften utspännas, men som, sedan inandningen är slutad, genom sin egen elasticitet sammandragas och så utdrifva luften. De aktiva exspirationsorganerna äro de muskler, som vid exspirationen äro i verksamhet, och som tjäna till att på mångfaldigt sätt reglera denna, under det man talar. Men då man börjar tala, inandas man altid mera luft än som nätt och jämt behöfves för de ord, man ämnar säga, något som är helt naturligt, då det vore ytterst svårt att på förhand noga beräkna det erforderliga luftkvantum. Då nu den egentliga talverksamheten är slut och sålunda de aktiva exspirationsorganerna upphört med sin verksamhet, utprässas genom de passiva organernas spontana sammandragning den luft, som blifvit öfver, skyndsamt i en enda stöt[1]. Med denna stöt bildas nu den sista konsonanten i *aL-l*, *uP-p*, *aT-t* o. s. v. Men ej blott i dessa ord, utan i hvarje på konsonant slutande ord, som kommer sist i en sats, bildar ändkonsonanten en dylik bihangsstafvelse (så vida den nämligen icke är emfatisk [sonantisk] och sålunda bildar en äkta stafvelse, såsom t. ex. *n* i *vaT-tn*). Det erkännes af flere författare, så väl svenske som utländske, att i sådana ord som *al* (med lång vokal och enkel konsonant) ett kort uppehåll sker efter den långa vokalen likasom i *ala*. Detta är just det vanliga stafvelseuppehållet, och ordet bör sålunda tecknas *A-l*, då *l* ej bildas med samma luftstöt som *a*. Den egentliga skilnaden mellan Kudelkas „geschnittener Ton“

---

[1]) Naturligtvis utandas ej all den kvarvarande luften ur lungorna. Dessa innehålla altid en betydlig mängd luft, som vi ej med bästa vilja i verlden kunna utprässa.

och „nicht geschnittener Ton“ (anf. arb. s. 28, 29), Sievers' „energisch“ och „schwach geschnittener Accent“ (Lautph. s. 115, 116) är sålunda den, att vid den senare vokalen slutar en stafvelse, under det vid den förra konsonanten bildas i samma stafvelse som den föregående vokalen. På samma sätt hafva vi att skrifva *froM-m*, *naT-t*, *tA-k*, *vA-n*, *kaN-t*, *staM-p*, *goL-v*, *tA-ke-t*, *biS-ko-p*, *gaM-ma-l*[1]). Det är dock att märka, såsom jag redan framhållit, att detta endast är fallet, då orden stå isoleradt eller i slutet af satsen. I sammanhängande tal däremot föres konsonanten till den förra stafvelsen, och i sådana ord som *aL-l* bortfaller sista konsonanten, så att man säger *miN-väN-n*, *aL-vÅr-böR-ja-n*, *gaM-mal-guM-ma* o. s. v. Om det följande ordet börjar med vokal, så är förhållandet det samma, åt minstone vid mera vårdadt föredrag, t. ex. *haN-aR-bE-ta-r*, *lI-ten-Ä-ra*; men i „dagligt tal“ heter det kanske vanligare *haN-nÄ-r* (han är), *stO-rY-ta* (stor yta) o. s. v. Ett dylikt uttal hafva sådana ord som *på* och *ni* att tacka för sin uppkomst[2]). Skulle framför vokalen spiritus lenis användas, så kommer naturligen konsonanten liksom vid spiritus asper på föregående stafvelsen. — I ord som sluta på emfatisk (sonantisk) bokstaf, ss. *å*, *tA-la*, *boT-tn* (botten), kan icke slutljudet frambringas med denna sista luftstöt, hvilken här bortgår utan att bilda något ljud. Detta visar oss skilnaden mellan den

---

[1]) Hvad de tre sista exemplen angår, äro åsigterna mycket delade, om här finnes enkel eller dubbel konsonant. Hos Leffler sid. 93, 94 fins en redogörelse för svenske författares yttranden i denna fråga.

[2]) Att ett sådant uttal är möjligt, beror därpå, att begreppen ord och stafvelse tillkomma helt olika sidor af språket, det förra den andliga sidan, det senare dess natursida. Ett ord är nämligen en samling af språkelement, vid hvilka en viss betydelse är fästad, och har intet att göra med stafvelsen, som visserligen också är en samling af språkelement, men hvilka höra till sammans endast i mekaniskt och akustiskt hänseende. Därför kunna bokstäfver så väl tillhöra samma ord, men olika stafvelser, som samma stafvelse, men olika ord. Det är säkerligen det envisa fasthållandet vid ordens uppdelning i stafvelser, som vållat oklarheterna vid angifvandet af stafvelsens natur. Detta ordens uppdelande i ett bestämdt antal stafvelser beror på en förblandning mellan stafvelse och stafvelseakcent.

egentliga stafvelsen och bihangsstafvelsen: till den förrå måste altid höra en eller flere emfatiska bokstäfver med egen bestämd så väl exspiratorisk som musikalisk akcent, ett vilkor som icke kan uppfyllas genom den mera ofrivilligt utstötta öfverflödsluften. Ty det skiftande uttrycket i talet är beroende af modifikationer i exspirationsmusklernas verksamhet, och dessa äro, såsom jag ofvan antagit, vid bihangsstafvelsens bildande overksamma.

Anm. 1. Ehuru sålunda vissa ord uttalas olika, alt efter som de stå ensamma eller efterföljas af andra, synes det dock vara regel, att de altid behålla samma form som de hafva såsom isolerade, om ock en strängt följdriktig språkutveckling fordrat olika former i olika ställningar. Se här ett par exempel. I de flesta svenska landskapsmål öfvergår enkelt *l*, vara sig långt eller kort, till ett egendomligt cerebralt *l*-ljud, det vanligen s. k. „tjocka" *l* (*l'*), undantagandes i vissa ställningar, för hvilka här ej behöfver redogöras. Så heter det *foL'-k*, *haL'-ka*, *mA-l'*, *mA-l'a*, men *kaL-la*, *kaL-l*, där tvänne *l* sammanträffa. Man kunde nu vänta sig, att likasom pluralen *kalfvar* uttålas *kaL'-va-r*, så skulle i uttrycket *kall var vinden* det första ordet uttalas *kaL'*, då här det sista *l* är försvunnet; men så är icke förhållandet, utan den isolerade formen är den bestämmande, så att ordet, i hvilken ställning det än kommer, ständigt har alveolart *l*. — Vi känna vidare den i flere språk rådande böjelsen att låta ordslutande media förvandlas till tenuis. (Svenska exempel härpå äro namnen *Hedvig*, *Ludvig*, *Jakob* samt ordet *sallad*, hvilka vanligen uttalas *heD-vi-k*, *luD-vi-k*, *jA-ko-p*, *saL-la-t*). Äfven detta förhållande synes mig endast kunna förklaras ur de isolerade formerna. Ty sista konsonanten uttalas då med tillhjälp af „öfverflödsluften", och det är omöjligt att därvid reglera luftströmmens styrka, då nu endast de passiva exspirationsorganerna äro verksamma. Men luftströmmens ökade intensitet framkallar gärna ett fastare motstånd — och så har median öfvergått till tenuis. Ty om jag ock antagit spänningsgraden hos mundelarne verka den väsentliga skilnaden mellan de hårda och veka konsonanterna, så har jag icke därmed förnekat, att vanligen en skilnad i exspirationsstyrka följer därmed, och att denna stundom kan vara det primära, hvaraf den karaktäristiska skilnaden blir en verkan.

Anm. 2. Att orden *tA-k*, *lÄ-n* o. s. v. icke äro enstafviga (d. v. s. uttalas *tAk-*, *lÄn-*), synes stå i sammanhang med en allmän regel i språket att låta ett långt språkelement — vare sig vokal eller konsonant — komma i slutet på en stafvelse, om det är möjligt. Dock kan man ofta blifva tvungen att låta en konsonant följa efter den långa bokstafven i en stafvelse, näm-

ligen i sådana fall, då konsonanten på inga vilkor kan börja den följande stafvelsen, t. ex. i *tÅk-stO-l*, *skäLm-sk*. I sammansättningar, afledningar och böjningsformer af ord med lång vokal + konsonant undviker man stundom detta genom att låta vokalen blifva kort och konsonanten lång. Sådana ord äro t. ex. genitiverna *liF-s*, *haF-s*, *guD-s* af *lif*, *haf*, *Gud* (alla med lång vokal); superlativen af adj. *hÖ-g*, som väl förr hetat *hÖg-st*, såsom den ännu skrifves, uttalas nu *höK-st*, likasom neutr. *högt* uttalas *höK-t* (men komparativen *hÖ-gre*); *bliD-ka*, *iD-ka*, *viD-ga*, *riK-ta*, af *blid*, *id*, *vid*, *rik* (alla med långt *i*). Hit höra ock imperfektformerna *föD-de*, *möT-te* för *fÖd-de*, *mÖt-te*, ett uttal som visserligen är möjligt och väl en gång varit brukligt. *Högtid* uttalas *höK-tI-d*. Andra exempel är *sjukdom*, *kålgård*, *gudfar*, *svärfar*, *ledsam*, *länsman*, *riksdag*, namnet *Vikström* o. s. v. Synnerligen upplysande i detta fall är uttalet af dagarnes namn. Vid *söndag* och *fredag* är intet att anmärka, men alla de öfriga hafva undergått förändringar. *Måndag* med urspr. långt *å* uttalas *måN-da*; *tisdag* har blifvit *tI-sta*; i *onsdag* har ock sista delen blifvit *-sta*, men det urspr. långa *o* har därtill förkortats för den följande konsonantens skull, så att ordet nu uttalas *oN-sta*; i *torsdag* hafva *r* och *s* sammansmält till ett cerebralt *s*, som till sammans med det till *t* (genom assimilation likaledes celebralt) förvandlade *d* börjar den andra stafvelsen, hvarför någon vokalförkortning här ej varit behöflig, lika litet som i *lördag*, där *r* och *d* blifvit ett den andra stafvelsen började cerebralt *d*. — Denna företeelse, som knappast på annat sätt kan förklaras, må beaktas såsom ett vigtigt stöd för riktigheten i min uppfattning af uttalet af sådana ord som *lE-d* o. s. v. Ty om uttalet här vore *lEd* (likasom ursprungligen i *led-sam*), borde äfven i det osammansatta ordet och dylika ord i allmänhet en böjelse till vokalförkortning med ty åtföljande konsonantförlängning visa sig, något som emellertid ej är fallet[1]).

6. Språkets beteckning.

Jag har redan framhållit, att det finnes en skilnad mellan den fonetiska skriften, ljudskriften, och den här använda, som jag kallat bokstafsskrift. Skälet, hvarför bok-

[1]) Såsom motbevis kan ej anföras, att ofta vokalförlängning inträder framför tvänne konsonanter. Detta förhållande synes nämligen altid bero på närvaron af s. k. sammansatt akcent. I förbigående sagdt finner jag intet skäl att ej uppdela dessa „sammansatta“ akcenter i sina enkla beståndsdelar. Åt minstone förefaller det mig vid de fall af dylik akcentuering, som jag haft tillfälle att iakttaga, som om härvid förelåge tvänne exspirationsprocesser och följaktligen rent af tvänne stafvelser.

stafsskriften, icke ljudskriften, blifvit använd, är att den förra är mycket enklare än den senare — ett påstående, som man skall finna bekräftadt vid en närmare undersökning af den fonetiska skriften.

Af en fullkomlig ljudskrift har man rätt att fordra, att den skall angifva ej blott själfva ljuden, utan äfven de pauser, som emellan dem förekomma. Dessa senare äro af två slag: dels uppehållen mellan stafvelserna, dels de vid de klusila konsonanterna förekommande ljudlösa momenten. Under de senare är exspirationen verksam, under de senare icke verksam; men då detta ej kan hafva till följd någon skilnad för örat, måste de återgifvas med samma tecken. Endast det olika tidsmåttet måste på något sätt utmärkas, och de långa pauserna kunde därför betecknas med ett längre streck (—), de korta klusila konsonanterna samt stafvelsepauserna med ett kortare (-). Äfven ljudens olika tidsmått måste naturligtvis angifvas, och detta sker lämpligast med ett streck under de långa (eller genom deras tryckande med fetstil, större typer e. d.), hvaremot de korta blifva obetecknade. Hvad de längre uppehåll beträffar, som förekomma mellan satser, och hvilka angifvas genom särskilda tecken, kunna vi ej här på dem inlåta oss. Ordskilnaden har man ingen rätt att fordra att ljudskriften skall utmärka; ty begreppet o r d har ju blott afseende på språkets betydelse, och att fordra ordskilnadens betecknande i skrift vore ungefär det samma som att vid hvarje uppteckning af ett språk fordra en mellanradig öfversättning. — Hvad ljuden angår, har man, då det tydligen vore snart sagdt omöjligt att med olika enkla tecken återgifva alla de olika ljud, som i språket förekomma, påfunnit att med samma tecken återgifva alla ljud, som äro lika till klangfärg och intensitet, samt med bitecken öfver eller under raden beteckna de skiftningar i tonhöjd o. s. v., som hos dem förekomma. Likaså angifves genom bitecken den lilla förändring i klangfärg, som är en följd däraf, att luften delvis får utströmma genom näsan. Alla dessa biomständigheter, äfvensom beteckningen af tonvigten m. m., lämnas här aldeles ur sigte.

Lika litet som vid bokstafsskriften öfvergångarne betecknades, lika litet kunna de otaliga öfvergångsljuden i ljudskriften göra anspråk på någon särskild beteckning, då en sådan blefve snart sagdt omöjlig. Ljudskriften skulle sålunda helt och hållet sammanfalla med bokstafsskriften, funnes ej de besvärliga klusila konsonanterna till, ty här måste öfvergångsljuden utsättas, om skriften skall förstås. Då ljudserierna äro olika alt efter de bokstäfvers olikhet, mellan hvilka de stå, kunna de kanske lämpligast tecknas t. ex. [*a*...*p*], [*s*...*p*], [*p*...*a*], [*p*...*m*] o. s. v. De enkla tecknen *p*, *t* o. s. v. kunde då användas i slutet af ord, där ingen mera bokstaf följer.

Anm. Öfvergångsljuden förekomma altid mellan bokstäfver, tillhörande samma stafvelse. Mellan tvänne stafvelser däremot bortfalla de, i det att de nödiga förändringarna i artikulationen verkställas under det uppehåll i utandningen, som inträder mellan stafvelserna. Från denna regel göres dock vid de klusila konsonanterna ett undantag, ty då en sådan kommer i slutet af en stafvelse, bortgår den inspärrade luften först med den påföljande stafvelsen, hvarvid öfvergångsljuden åter uppträda och måste räknas till den andra stafvelsen. — Om talorganerna icke verkställa de nödiga rörelserna under stafvelsepausen, utan kvarstå i sin förra ställning, ända till dess den nya stafvelsens exspiration begynner, har detta till följd det så vanliga „inskjutandet“ af en ny konsonant, såsom *t* mellan *l* eller *n* och *s*, *p* mellan *m* och *t*, *b* mellan *m* och *l* eller *r*, *d* mellan *n* eller *l* och *r* o. s. v. Stöta två vokaler till sammans i olika stafvelser, och öfvergångsrörelserna icke äro verkstälda, då den nya stafvelsen skall börja, så uppträder här den konsonant, hvars bildning närmast liknar den föregående vokalens. Sålunda inskjutes ofta *j* efter vokalerna *i*, *e* och *ä* o. s. v.

Efter dessa principer få vi exempelvis följande beteckningar: [*p*...*å*]*Å* (= på), *s*[*s*...*p*]-[*p*...*å*] *Å* (= spå), *A*-[*p*...*a*] *a* (= apa), ‘*aM*-[*p*...*a*] *a* (= hampa), *va*[*a*...*t*]—[*t*...*n*] *na* (= vattna), *rE-p* (= rep), ‘*a*[*a*...*t*]—*t* (= hatt), [*t*...*a*] *A*-[*d*...*l*] *la* eller [*t*...*a*] *a*[*a*...*d*]—[*d*...*l*] *la* (= tadla), [*t*...*a*] *A*[*a*...*k*]-[*k*...*å*] *Å-s* eller [*t*...*a*] *A*-[*k*...*å*] *Å-s* (= tak-ås), *u*[*u*...*p*]—[*p*...*å*] *Å* (= upp å eller upp på), [*t*...*a*] *a*[*a*...*p*]—[*p*...*t*]-[*t*...*o*] *o* (= tapto) o. s. v.

Öfvergångarne mellan tvänne bokstäfver utföras altid på det sätt, som ligger närmast till hands, och däraf är en

följd, att [*p*...*m*], [*t*...*n*] o. s. v. beteckna „Nasenstoszlaute“, att [*t*...*l*] och [*d*...*l*] föreställa ljud med lateral explosion o. d.

Ungefärligen på detta sätt skulle en konsekvent ljudskrift se ut. Som man finner, är den föga inbjudande, och svårigheten att noggrant uppfatta ljuden torde icke vara dess minsta olägenhet. Emellertid har den skrift, som vi dagligen använda, och som i årtusenden under olika former användts af de europeiska folken, en otvifvelaktig tendens till att vara en ljudskrift. Om det också ej kan anses fullt bevisadt, att den härstammar från det gamla Egyptens hieroglyfer, är det dock intet tvifvel underkastadt, att den leder sitt ursprung från en bildskrift, ett sätt hvarpå människan altid gjort sina första försök att meddela sina tankar. Bildskriften är en begrepsskrift, ett försök att utan någon förmedling af språket omedelbart för ögat försinliga det tänkta. Detta sätt medförde dock alt för stora svårigheter, för att de skulle kunna öfvervinnas. Men språket var människan gifvet såsom ett det fullkomligaste medel att uttrycka sina förnimmelser för andra; en bild af språket skulle därför blifva det bästa sättet att skriftligen meddela sig. Öfvergången från begrepsskrift till språkskrift är därför det första stora steget i skriftens historia [1]). Språkskriften var till en början en stafvelseskrift, som dock för sin bristfällighets skull måste vika för bokstafsskriften. Man ser tydligt hos stafvelseskriften, att den endast är en öfvergångsform: i tecknens utseende igenkänner man dess ursprung från bildskriften, men till sin idé är den en språkskrift.

Bokstafsskriftens princip är att återgifva hvarje enkelt språkelement med sitt särskilda tecken. Sålunda erhöllo de olika språkljuden sin beteckning. Äfven språkets ljudlösa

---

[1]) Ännu i dag använda vi dock med fördel ett slags begrepsskrift, nämligen siffrorna, för att angifva talförhållanden. — Ett minne från begrepsskriftens dagar hafva vi i vår nuvarande skrift i angifvandet af ordskilnaden, något som dock naturligtvis är nödvändigt i följd af de ofullkomligheter som vidlåda vårt nu brukliga skrifsätt. Flere äldre språk hafva dock som bekant försmått detta medel att göra skriften lättare att förstå.

element — de klusila konsonanterna — fordrade att återgifvas för ögat; men om nu alla dessa pauser, som ju i och för sig äro aldeles lika, återgåfves med samma tecken, så råkade man i den nödvändigheten att äfven i vissa fall beteckna öfvergångsljuden, för att skriftspråket skulle kunna förstås lika väl som talspråket. Men därigenom råkade man i strid med bokstafsskriftens princip, och valde hälre det vida enklare sättet, att skaffa sig olika tecken för pauserna, alt efter de olika sätt, hvarpå dessa bildades. — Naturligtvis vill jag ej härmed påstå, att vårt skriftspråks uppfinnare och utbildare resonerat på detta sätt, utan man har förmodligen velat gifva ett särskildt tecken åt hvarje ljud, men vid de klusila konsonanterna omedvetet förblandat känselsinnets förnimmelser med hörselns (då man nämligen måste antaga, att den skrifvande i allmänhet upptecknat sitt eget språk, icke en annan persons, som talat högt för honom), och sålunda kommit att med samma tecken återgifva — icke samma ljud, utan — samma ställning och verksamhet hos talverktygen.

Det kunde gifvas ett sätt att undvika så väl ljudskriftens svårigheter som bokstafsskriftens inkonsekvenser. Man kunde nämligen säga, att t. ex. *a* icke betecknar det ljud som frambringas, under det luften utandas och talorganerna innehafva ett visst läge (*a*-läget), utan att *a* betecknar, att luften utandas och talorganerna innehafva *a*-läget. Det vore sålunda de olika momenten af talverksamheten, icke resultatet af den samma, som borde betecknas. En sådan skrift skulle till det yttre komma att helt och hållet sammanfalla med den bokstafsskrift, som jag i de föregående undersökningarna användt. Men ett dylikt förfarande är helt visst oberättigadt. Ingen fins väl, som vill påstå, att nottecknen icke beteckna själfva tonerna, utan den verksamhet, hvarigenom de frambringas. Och på samma vis är det med språket. Det var, såsom vi sett, det första stora steget i skriftens historia, att låta språket — det uttrycksfullaste medlet för tankens försinligande — blifva det betecknade, och naturligtvis det hörda språket, det akustiska fenomenet. Skriftens idé är att låta ögat göra tjänst i stället för örat,

och då örat uppfattar resultatet af talverksamheten, icke denna verksamhet själf, så måste äfven ögat tänkas uppfatta tecken af resultatet, icke tecken af verksamheten. En fullkomlig ljudskrift borde sålunda äfven blifva det fullkomligaste slaget af skrift.

Men härvid är ett att märka. Liksom man vid talspråket tänker sig så väl en talande som en hörande, så förutsätter skriftspråket både en skrifvande och en läsande. Betraktar man skriftspråket från den skrifvandes sida, så måste man väl äfven tillerkänna honom rättighet att skrifva som han talar, det är: återgifva de olika momenten af talverksamheten. Det är denna fordran, som — i enlighet med hvad jag ofvan antydt — omedvetet gjort sig gällande vid de klusila konsonanternas beteckning i vårt nuvarande skriftsystem. Ett fullkomligt skriftspråk har sålunda att taga hänsyn så väl till den skrifvande som till den läsande, som härvid föreställa den talande och den hörande. Men huru ett i allo konsekvent skriftsystem, som kan uppfylla dessa fordringar, står att vinna, inser jag icke. Konsekvensen måste sålunda åt någondera hållet uppoffras, och i sådant fall synes mig den strängt fonetiska skriften, om skriftspråket betraktas uteslutande som ett medel att uttrycka sig, hafva de mest berättigade anspråk på att i det allmänna lifvet blifva den herskande. Men rätt är icke altid lätt, och därför torde allmänheten ännu länge, äfven om med fonautografens och fonografens tillhjälp en fullkomlig ljudskrift skulle kunna åstadkommas, med förkärlek hålla sig till bokstafsskriften, en skrift, som äfven särskildt rekommenderas åt språkforskaren, då den för honom är fullt berättigad. Ty då han måste fästa sin uppmärksamhet vid språket både såsom hördt och taladt, både såsom ett resultat och såsom en verksamhet, och företrädesvis vid den senare sidan, så har han också vid beteckningen att iakttaga det samma, och hvad kan väl i sådant fall blifva lämpligare för honom än bokstafsskriften?

Upsala i aprill 1879.

Anmeldelser.

J. Brynildsen, Kortfattet fransk grammatik til skolebrug, Kristiania. A. Cammermeyer. 1879. 97 s.

Denne bog er i det hele skåren over den almindelige læst for franske skolegrammatiker, der have den fejl i deres tilsnit at være for latinske og intet virkeligt hensyn tage til den franske sprogforskning, som den har udviklet sig i de sidste 20 til 30 år, siden Diez's romanske grammatik kom ud. Er den franske historiske sprogforskning end meget ny, kan den dog på flere punkter fremvise resultater, som med nytte kunde drages ind i den almindelige grammatiske undervisning og ganske sikkert vilde gøre denne mere interessant for eleverne, end den nu som oftest er. En afdød universitetslærer sammenlignede en gang en meget brugt fransk skolegrammatik med en fransk soldat i latinsk uniform. Dette billede er meget træffende og passer på hele arten. Men den antike uniform passer ikke mere til den moderne skikkelse; hvert øjeblik må der drejes og presses, for at alt kan komme indenfor det givne snit. I udlandet har man dog allerede i flere år ved de såkaldte historiske grammatiker søgt at gøre den nyeste forskning frugtbar for skoleundervisningen, men her hjemme har åbenbart Madvigs latinske grammatik virket hæmmende.

Når man ikke vil bebyrde (?) eleverne med en historisk forklaring af ordformerne, hvor den romanske sprogforskning er i stand til at give den, bør man i al fald ikke give dem en pseudo-historisk fremstilling, som kun medfører forvirring. Udtryk som „stamme" og i modsætning dertil „endelse", hentede fra de gamle sprogs grammatik, bør ikke bruges. Den slags begreber få kun betydning, når de give et indblik i sprogets liv, ikke når de blive noget rent ydre, nogle indholdsløse bogstavgrupper. Hvad mening er der i i en fransk grammatik, hvor talen er om hunkøn af ordene på *eur*, at give to regler som disse: 1) „*eur* bliver til *euse* i dem, som er dannede af præsens participium af franske verber: *menteur* løgner, *menteuse*" (Brynildsen § 58, 2), hvorfra som undtagelse anføres: „*Exécuteur*, *inspecteur*, *inventeur*, *persécuteur* tager *trice*" for ikke at tale om ordene, der få *eresse* — og 2) „De, der ender på *teur*, hvor *t* ikke hører til stammen, får i hunkj. *trice: lecteur*, *lectrice*" (§ 58, 3)? Hvor hører da *t* til, når „endelsen" er *eur* og det ikke hører til „stammen", og hvorfor gå inventeur, o. s. v., ikke ind under reglen § 58, 3? Det vil vel ikke for alvor falde nogen, der kender blot så meget til latin, som man kan forudsætte hos en udgiver af en fransk grammatik, ind at svare, at *inventeur*, o. s. v., ere dannede af præsens participium af *inventer*, o. s. v.! Og den anden del af spørgsmålet, om *lecteur*, kan kun besvares ved en

henvisning til det tilsvarende ords forhold i et, i denne sammenhæng ganske andet sprog, latin. Hvilket virvar! Og hvad har man nåt ved disse meningsløsheder, der ere gåede fra bog til bog og fra lærer til elev i Gud véd hvor mange år? Kun at reglerne om *eur* altid falde eleverne meget vanskelige. Desuden er hovedreglen falsk. De her behandlede ord på *eur* ere regelmæssige udviklinger af de latinske på *orem*, *menteur* af *mentitorem*, hvortil der har sluttet sig nogle analogidannelser, og den regelmæssige hunkønsform, historisk set, er den, der nu er relegeret til undtagelsernes småt tryk: *eresse*. Endelsen *euse* er i det 14de, 15de århl. lånt fra ordene på *eux*, latin *osus*, men det vil blive for vidtløftig at komme ind på enkeltheder her.

En anden pseudo-historisk fremstilling, hvilende på samme begreber „stamme“ og „endelse“, og som vækker lige så falske forestillinger hos eleverne, er den, der gives ved verberne: „Ved verberne skjelnes mellem 1) stammen ɔ: hvad der bliver tilbage, når *-ant* kastes bort i participe présent . . ., og 2) endelsen“ (§ 78), og den dermed i forbindelse stående krønike om de fem stamtider. Forvirringen bliver klarest ved verberne på *-oir*, hvor *recev* er stamme i et verbum med former som *reçu*, o. s. v., hvor *u* dog efter den hele synsmåde er „endelse“, eller verber som *prendre* med stamme *pren* og former som *pris* o. s. v., hvor *s* vel er „endelsen“. Stammetidernes theori fører til at forklare 2den person enkelttal i præsens imperativ, som dannet af præsens indikativ ved en sløjfning af pronominet — *je*! (B. § 79, 5), mens det i virkeligheden er den latinske imperativ, der stadig lever. Når dette ikke fremkalder endnu større forvirring hos eleverne, end det i almindelighed gør, ligger det i, at de have glemt læren om stamme og endelse, inden de ere komne ud over de såkaldte regelmæssige verber, og læreren skal nok tage sig i agt for at minde dem om den.

Disse bemærkninger gælde naturligvis ikke hr. B.s bog mere end alle de andre, der høre til samme klasse; jeg benytter den lejlighed, omtalen af hans bog giver mig, til en almindelig protest; han må så tage sin del af ansvaret. I forbigående må jeg dog gøre opmærksom på en bemærkning hos hr. B., som han må tage på sin kappe, hvor også en sådan stillen på hovedet af det historiske finder sted. Han siger, § 70, Anm. 1: „i *cela* er l'accent grave sløjfet“; men den er jo tværtimod tilsat i *là* blot som adskillelsesmærke fra det uakcentuerede *la* uden at udgøre nogen, om jeg så må sige, organisk del af ordet.

Bortset fra denne „familiesygdom“ har hr. B.s lille bog adskillige meget gode egenskaber. Den er klart og kortfattet redigeret, og i så henseende heldigere end flere af dens danske brødre, der have meget indviklede og tunge regler, således behandlingen af prædikatets forhold til flere ved *et* og *ni* forbundne subjekter eller af adjektivets stilling foran og bagefter substantivet. Dog går, som jeg strax exempelvis skal vise, hr. B.s kortfattethed

på sine steder altfor vidt. En god side ved bogen er også dens gode oversættelser af exemplerne.

Hr. B.s grammatik bærer årstallet 1879, og det undrer mig derfor meget, at han ikke har taget mindste hensyn til de forandringer i retskrivningen, der ere foretagne i den nyeste udgave af *Dictionnaire de l'Académie française*. Her var dog et punkt, hvor han havde kunnet få noget ind, som ikke fandtes hos hans mange forgængere. Akademiet er jo retskrivningens lovgiver, og de af det optagne ændringer ville snart være almindelig antagne, hvad der blandt andet fremgår af det store antal oplag, der allerede er udkommen af en lille bog[1]), som er udgivet af de franske korrekturlæsere, der, som bekendt, ere retskrivningslovgivningens håndhævere i Frankrig. Der er så meget større opfordring til at tage hensyn til disse ændringer, som de på flere steder gribe ind, i hvad der i skolegrammatiken gives som undtagelser fra regler. Således skrives nu *Norvège*, *piège* (smlgn. B. § 8, 1), *protège* (B. § 88, 5 Undt.), *complètement* (B. § 95, II Anm. 1). Mange gå jo videre end Akademiet og skrive *cèdcrai*, *évènement*, o. s. v.

Til slut skal jeg for en mulig 2den udgaves skyld gøre opmærksom på et par steder, hvor jeg mener, at hr. B. har været for kortfattet, og på nogle urigtigheder, hvoraf nogle findes i flere andre skolegrammatiker.

Lydlæren. § 2: Bemærkningen om *l'accent aigu* bliver først rigtig, når man indfører Akademiets nye skrivemåde og bortser fra de halvåbne *e*'er som i *développement*, *événement*. § 7 NB. bør udgå; foran *l* mouillée udtales *a* rent, *i*-lyden udgør en del af den mouillerede lyd og findes også ved de andre vokaler foran *l* mouillée. § 13, 2: I *enivrer*, *ennoblir*, *ennui* er udtalen uden næselyd sjælden eller ikke brugelig. § 20: Det er en ikke tilstrækkelig begrundet opfattelse, skjønt den deles af Littré og Sachs, at *h* i *huit* ikke er aspireret i *dix-huit* og *vingt-huit*, da *x* og *t* også høres i de andre sammensætninger af *dix* og *vingt*, og *x* med sin bløde lyd i *dix-neuf*. § 30 Anm. 1: „Ved overflytning lyder *d* som *t*" læs „som fransk *t*". Hvis *b*, *d* og de andre stumme konsonanter i norsk lyde som i dansk, er det ikke rigtigt, når der § 15, 16 o. s. v. siges, at de udtales som i norsk. Om udeladelser i lydlæren skal jeg ikke tale; det beror for meget på et personligt skøn, hvad der her bør tages med eller ej.

Bøjningslæren. § 36: Skrivemåden *enfans* uden *t* bør anføres, da den er meget almindelig og endog bruges i franske aviser (Journal des Débats). § 43, 3: Reglen er kun ganske rigtig, når substantivet er et abstraktum eller benævnelse på et stof; derimod har f. ex. *tire-botte* i flertal *tire-bottes*, og med

[1]) *Changements orthographiques* introduits dans le Dictionnaire de l'Académie, p. p. la Société des Correcteurs, Paris, Aug. Boyer & Cie.

og uden *s* bruges ord som *garde-robe*, *garde-rôle*, *tire-bouchon*, o. s. v. § 63: Endekonsonanten i talordene *cinq*, *six*, o. s. v., høres foran måneders navne, hvor de jo stå substantivisk. § 64: *Prime* bruges også for at betegne ettal som adskillelsesmærke ved bogstaver anvendte som almindelige talbetegnelser i mathematik: a^1 udtales *a prime*. § 82: Der er ingen grund til i bøjningslæren at anføre *j'eusse donné*, o. s. v., som conditionnel passé. § 88, 6: Det tilføjes, at *y* kan beholdes, det er endog vist nok det almindelige, i verber på *ayer*; det findes således i et exempel s. 54 l. 6 f. n. § 94: Ved *asseoir* er der ikke anført former nok for præsens indikativ og futurumstiderne. § 96: Da adverbier på *-ment* også forekomme ved *cher*, *vite* og *court*, er der ingen grund til at skille disse fra „andre adjektiver" som *bas*, *haut*, o. s. v.

Syntaxen. § 100 b: Ved „Når *ce*, det, er subjekt for être, står dette i flertal", bør indskydes: „i almindelighed", thi i daglig tale bruges meget hyppig enkelttal og vel under påvirkning derfra lige så hos de moderne forfattere. § 101: Udtrykket „det subjekt, der har fortrinet" for at betegne, at verbet retter sig efter 1ste person, når den er subjekt sammen med 2den eller 3dje, efter 2den, når den er subjekt sammen med 3dje, er uklart. § 105: Reglen er kun rigtig, når det ved hjælp af *ainsi que*, o. s. v., tilføjede udtryk er indskudt som en slags parenthes. § 117 Anm. 2: *Changer*, der kun har præpositionen *de*, når dets objekt står uden bestemmelsesord, kan ikke således sidestilles *jouir*, der altid har *de*. § 119, 4 note under linjen: „undtagen i *bien d'autres*" rettes til „undtagen foran et adjektiv f. ex. *bien d'autres*". § 123 d: Der bør gøres opmærksom på at *être* i betydning af „være henne" kun bruges i fortiderne. § 130 a: I lighed med § 135 indsættes „eller substantivisk pronomen". § 160 b: Denne brug af dativ og den bestemte artikel svarende til et ejendomspronomen i norsk, forudsætter, at objektet er en legemsdel på den person, subjektet i sætningen betegner. § 172, 1: Tilføj i en anmærkning betydningen af *ne . . . pas que*. § 172, 2: Der bør i en anmærkning gøres opmærksom på den betydning af *savoir*, hvori *pas* ikke kan udelades.

Gerson Trier.

Altfranzösische Bibliothek herausgegeben von Dr. **Wendelin Förster**. Heilbronn, Gebr. Henninger. Erster Band. Chardry's Josaphaz, Set dormanz und Petit plet; Dichtungen in der anglo-normannischen Mundart des XIII. Jahrhunderts. Herausg. von **John Koch**. 1879. XLVII + 226 S. 8vo. Zweiter Band. Karls des Grossen Reise nach Jerusalem und Constantinopel. Ein altfranzösisches Gedicht des XI. Jahrhunderts. Herausg. von **Eduard Koschwitz**. 1880. 114 S. 8vo.

Den anglo-normanske dialekt indtager på grund af de særlige forhold, der knytte sig til den, en ganske ejendommelig stilling mellem de øvrige gamle franske dialekter. Den har, ligesom den franco-venetianske, udviklet sig på fremmed jordbund, men forholdene, under hvilke de to dialekters udvikling er foregået, ere højst forskellige. I Norditalien trængte det franske sprog ind ved de omvankende Trouverer, der foredrog deres episke digte eller versificerede romans d'aventures; oprindeligt skete dette på fransk, men snart begyndte man at læmpe sproget, at italienisere det, og der opstod heraf et blandingsprog, hvis væsenligste bestanddel er fransk, men stærkt blandet med norditalienske ord og former. I dette besynderlige sprog, som nogle iøvrigt ikke ville hædre med navnet dialekt, er der affattet adskillige digte i det 13de årh., men allerede i slutningen af det 14de forsvinder det; den litteratur derimod, der oprindeligt havde fremkaldt denne italienske udløber af „la douce parleure françoise“ uddør ikke med den, men fortsættes i de følgende århundreder dels i prosaisk, dels i poetisk form uden dog at frembyde nogen stor interesse, indtil den endeligt i det 16de årh. ligesom får nyt liv og fremstår i en forynget skikkelse i Pulci's, Bojardo's og Ariosto's digte. I England stille forholdene sig anderledes; de mindesmærker, der ere bevarede af den anglonormanske litteratur frembyde vel et særegent sprog, men dette sprogs ejendommeligheder skyldes, om jeg så må sige, indre forandringer: adskilt fra moderlandet har det undergået en hurtig og gennemgribende afslibning så vel i fonetisk som i morfologisk henseende, derimod kan der ikke påvises nogen indvirkning fra angelsaksisk, hverken i ordforråd eller former.

Studiet af den anglo-normanske dialekt har været noget forsömt; prof. Suchier's afhandling om sproget i la Vie de St. Auban var hidtil næsten det eneste af betydning, der var fremkommet om den; nu har Koch's udgave af Chardry's digte betydeligt udvidet vort kendskab. I en indholdsrig indledning har han påpeget dialektens ejendommeligheder i fonetisk henseende, deklinationens forfald, versemålets særegne, endnu ikke helt forklarede uregelmæssigheder etc.; jeg skal ikke gå nærmere ind herpå, da allerede Mussafia udførligt har drøftet alle disse ting i en anmeldelse i Gröber's Zeitschrift (III, s. 591—607).

Chardry's digte frembyde ikke ringe interesse i sproglig henseende, og man kan sige det samme om dem, når man betragter dem fra et litterært standpunkt. Chardry fortæller livligt og underholdende, og det er i det hele taget en fornöjelse at göre hans bekendtskab; ganske vist er det også meget taknemmelige æmner, han behandler. Först den berömte legende om Barlaam og Josaphat, der oprindeligt tilskreves Johannes Damascenus og ansås for at være en i sin inderste kærne kristelig legende, men som senere viste sig at stamme fra buddhistiske

kilder og egenligt behandle Buddha's liv og omvendelse[1]; dernæst legenden om Syvsoverne „de syv brødre, som af den romerske kejser [Decius] formedelst deres kristentro bleve indespærrede i en hule, hvor de slumrede i 200 år, men derefter fremtrådte på ny og meddelte til den da regerende kejser deres hændelser“ [2]). Endeligt har han i det sidste halvt dramatiserede samtaledigt, Petit Plet, haft den originale ide at lade en yngling optræde belærende for en olding; modgang har gjort denne sidste bitter, og han er træt og ked af livet, den unge mand derimod, der ser lyst på alt, imødegår ham roligt og fornuftigt og indgiver ham ny livslyst og tillid til forsynet. Digtet giver iøvrigt flere interessante kulturhistoriske oplysninger; der siges således om Englænderne, at de ere brave, ædle og høviske — *fors sul itant ke beverie — empire mut leur bele vie* (1271-2). Denne anklage mod Englænderne kommer hyppigt til orde i middelalderen, og talemåder som „*Li mieldre buveor en Angleterre*“, eller „*Saoul comme un Anglois*“ [3]) ere betegnende; i Cronique de Reims fortælles om Robert de Courçon († 1218), at han var „*anglois, preudons*“ og tilföjes der „*bevoit voulentiers*“ (l. c. § 146).

Andet bind af Förster's gammelfranske bibliotek, der indeholder det gamle digt om Karl den stores valfart, er fuldt så interessant og fuldt så omhyggeligt behandlet som det förste. Da jeg ved en tidligere anmeldelse har haft lejlighed til at omtale det foreliggende digt[4]), skal jeg ikke her gå nærmere ind på det; jeg tilföjer blot her, at Koschwitz har krav på alle romanisters tak for endeligt at have givet en tidsvarende udgave af le pèlerinage Charlemagne; kun få kunde have skilt sig fra det så godt, som han har gjort, men der er vist også kun få, der så længe og med så stort held have sysselsat sig med dette digt som han[5]).

Kbhvn., nov. 1880. **Kr. Nyrop.**

---

[1]) Liebrecht, Zur Volkskunde 441 ff.

[2]) Således lyder titlen på en nyere udgave af „Krøniken om Syvsoverne“ (Kbhvn. s. a.); denne bog omtales hverken af Nyerup (Alm. Morskabslæsning) eller Bäckström (Svenska Folkböcker II, 217), da der tilmed på titelbladet står „af Harald Schmidt“ kan den næppe gå langt tilbage i tiden; sagnet fremtræder tillige her med forskellige forandringer, der sikkert må skyldes den danske bearbejder. Jeg benytter lejligheden til at minde om, at der i la Estoire de saint Aedward le rei forekommer et mirakel, i hvilket les Sept Dormants spiller hovedrollen (se Littré, Glanures 152).

[3]) Le Roux de Lincy, Livres des proverbes I², 281, og Le Débat des Hérauts d'armes p. p. P. Meyer p. xv.

[4]) Nordisk tidskrift for filologi, N. R. IV, 235 ff.

[5]) Efter at ovenstående er skrevet har Suchier gjort digtet til genstand for en udførlig anmeldelse i Gröber's Zeitschrift IV, 401-415.

Ein spanisches Steinbuch mit Einleitung und Anmerkungen zum erstenmal herausgegeben von **Karl Vollmöller.** Heilbronn, Gebr. Henninger. 1880. VI + 34. 8vo.

Som bekendt tillagde man i oldtiden en mængde stene forskellige vidunderlige egenskaber: de kunde beskytte mod gift, hjælpe mod sygdomme, skaffe kvinder en let forløsning, slukke törst, göre usynlig, røbe tyve og mange andre udmærkede ting. Man gik endogså så vidt, at man troede dem i besiddelse af et organisk liv og antog, at der var hanstene og hunstene, at de fik unger, og at de kunde tage til i störrelse. Alle disse anskuelser, hvoraf enkelte have holdt sig blandt folket lige til vore dage, forplantedes til den senere middelalder gjennem en stor række naturhistoriske og lægevidenskabelige værker; der knyttedes også efterhånden flere og flere egenskaber til stenene, og sagnet udsmykkede beretningerne yderligere ved at minde om, hvorledes denne eller hin store konge havde overvundet sine fjender, opdaget et forræderi el. desl. ved hjælp af en bestemt sten. Hertil föjedes så endeligt i de senere lapidarier de i middelalderen så yndede „moralizaciones", hvor stenenes forskjellige egenskaber forklaredes på symbolsk måde med den kristne religion som baggrund.

Sådanne „stenbøger", lapidarier, gjenfinde vi i de fleste europæiske landes middelalderlige litteratur og mange hidtil ubekendte ere i den senere tid blevne fremdragne og udgivne af nyere forskere[1]). Således har Vollmöller for nyligt udgivet et mindre spansk lapidarium efter et håndskrift i British Museum. I en lidt vel kortfattet indledning gör han rede for de af ham kendte spanske lapidarier, der endnu ikke have fundet nogen udgiver, og omhandler dernæst kilderne til det foreliggende. Som man næsten a priori kunde vide, er det for en stor del en oversættelse af den franske biskop Marbod's liber de gemmis; enkelte afsnit skrive sig dog fra den 16de bog af Isidori Hispalensis Origines[2]). Teksten er udgivet med håndskriftets ortografi og dens sproglige interesse bliver derved ulige större end dens litteraære, da den jo fra indholdets side ikke frembyder noget væsenligt nyt. Bogen slutter med en fortegnelse over de omtalte stene; det vilde have været ønskeligt, om også de forekommende egennavne vare blevne samlede i en alfabetisk oversigt.

Kbhvn., nov. 1880. **K. N.**

---

[1]) En sådan gammel tysk „Steinbuch" har tidligere været omtalt i dette tidskrift (N. R. IV, 78).

[2]) At oversættelsen ikke altid er ganske nöjagtig, har K. Hofmann vist i Gröber's Zeitschrift IV, 156 ff.

Emendatiunculae.

Hymn. hom. I v. 140—142:

αὐτὸς δ'ἀργυρότοξε ἄναξ, ἑκατηβόλ' Ἄπολλον,
ἄλλοτε μέν τ'ἐπὶ Κύνθου ἐβήσεο παιπαλόεντος
ἄλλοτε δ'αὖ νήσους τε καὶ ἀνέρας ἠλάσκαζες.

Baumeistero cum alias praeter Delum insulas commemorari ab hoc loco alienum visum esset, pro *νήσους* scripsit *νηούς*. At ne templa quidem plura Deli fuisse commemorantur. Itaque videndum est, ne poeta posuerit *νῆας*, cum fingeret jam tum, cum Apollo recens natus esset, insulam eadem navium hominumque frequentia celebratam fuisse, quam sua aetate confluxisse dicit v. 153 sqq.:

πάντων γάρ κεν ἴδοιτο χάριν τέρψαιτό τε θυμὸν
ἄνδρας εἰσορόων καλλιζώνους τε γυναῖκας
νῆάς τ' ὠκείας ἠδ' αὐτῶν κτήματα πολλά.

Tyrtaei carm. 11 v. 15—20 (Bergk) libri haec habent:

οὐδεὶς ἄν ποτε ταῦτα λέγων ἀνύσειεν ἕκαστα, 15
ὅσσ', ἢν αἰσχρὰ πάθῃ, γίγνεται ἀνδρὶ κακά.
ἀργαλέον γὰρ ὄπισθε μετάφρενόν ἐστι δαΐζειν 17
ἀνδρὸς φεύγοντος δηΐῳ ἐν πολέμῳ.
αἰσχρὸς δ'ἐστὶ νέκυς κακκείμενος ἐν κονίῃσιν 19
νῶτον ὄπισθ' αἰχμῇ δουρὸς ἐληλαμένος.

In his versus 17, 18 non possunt justam offensionem non habere. Nam cum versus 15. 16 enumerationem promiserint malorum quae fugaci viro accidere soleant (*τρεσσάντων ἀνδρῶν* v. 13), in illis dicitur grave esse fugientem a tergo, non vulnerari, sed vulnerare (*δαΐζειν*). Quibus verbis nullo artificio effici potest ut non dicatur res gravis vulneranti accidere (non ei qui vulneratur). Nam quod comparant (Buchholz, Anthologie d. griech. Lyr. I pag. 15 et 108, Bernhardy, Griech. Synt. p. 360) Hom. Od. XVII 265 *ῥεῖα δ' ἀρίγνωτ' ἐστὶ καὶ ἐν πολλοῖσιν ἰδέσθαι* et Thuc. I 20 *χαλεπὰ ὄντα παντὶ ἑξῆς πιστεῦσαι*, quis non videt his infinitivis enuntiari actionem ejus, cui res difficilis et gravis esse dicitur? Neque vero *ῥιγαλέον* (timidum), — quam conjecturam Bergkius etiam in contextum verborum recepit —, probari poterit. Etenim ut timidi et abjecti animi sit fugientis tergum caedere, quid id ad hujus loci sententiam pertinet? — At enim si haec posteriora disticha inter se comparamus, apparet cetera verba versuum 17 et 18 iis, quae sunt in 19 et 20, prope paria paribus demensa respondere (*ἀργαλέον, αἰσχρός; μετάφρενον φεύγοντος, νέκυς κακκείμενος; δηΐῳ ἐν πολέμῳ, αἰχμὴ δουρός*), infinitivo autem *δαΐζειν* respondere participium *ἐληλαμένος*. Ac cum in versibus 19 et 20 omnia plana sint et dilucida, sed in priori disticho uno eodemque verbo *δαΐζειν* et sententia claudicet et membrorum concinnitas turbetur, in promptu est suspicari hunc ipsum infinitivum (activum) ex participio passivo, quod poeta illi participio *ἐληλαμένος* respondere voluerit, corruptum esse? Neque credo quemquam negaturum, omnia et ad compositionem apta et ad sententiam bona futura esse, si legamus:

ἀργαλέον γὰρ ὄπισθε μετάφρενόν ἐστι δαϊχθὲν
ἀνδρὸς φεύγοντος δηΐῳ ἐν πολέμῳ,
αἰσχρὸς δ' ἐστὶ νέκυς κακκείμενος ἐν κονίῃσι
νῶτον ὄπισθ' αἰχμῇ δουρὸς ἐληλαμένος.

h. e. „grave (calamitosum) est tergum vulneratum fugientis in atroci proelio, turpe est corpus mortuum jacens in pulvere a tergo cuspide teli confixum."

Neque hoc uno loco fit, ut animadversa membrorum sententiae inconcinnitas dux sit ad sedem vitii indagandam. Ut Plat. Reip. III 402 cum in omnibus, quantum equidem scio, manu scriptis et impressis libris legatur ὥσπερ ἄρα γραμμάτων πέρι τότε ἱκανῶς εἴχομεν, ὅτε τὰ στοιχεῖα μὴ λανθάνοι ἡμᾶς ὀλίγα ὄντα ἐν ἅπασιν οἷς ἔστι περιφερόμενα καὶ οὔτ' ἐν σμικρῷ οὔτε ἐν μεγάλῳ ἠτιμάζομεν αὐτά, ὡς οὐ δέοι αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ πανταχοῦ προυθυμούμεθα διαγιγνώσκειν ὡς οὐ πρότερον ἐσόμενοι γραμματικοὶ πρὶν οὕτως ἔχοιμεν, quis dubitet, quin pro δέοι legendum sit δέον, ut inter se respondeant participia causali significatione ὡς δέον et ὡς ἐσόμενοι? Neque ibdm. I 337 E non digna fuit quae reciperetur Bremii commemorata a Schneidero conjectura, in his verbis πῶς ἄν τις ἀποκρίναιτο πρῶτον μὲν μὴ εἰδὼς μηδὲ φάσκων εἰδέναι, ἔπειτα εἴ τι καὶ οἴεται περί τούτων, ἀπειρημένον αὐτῷ εἴη ὅπως μηδὲν ἐρεῖ ejiciendum esse εἴη, quod verbum non solum inconcinnam sed etiam prorsus vitiosam sententiam efficit. Ac miror sane non idem factum esse Xen. Hell. II 3, 19 ἔλεγεν ὅτι ἄτοπον δοκοίη ἑαυτῷ γε εἶναι τὸ πρῶτον μὲν βουλομένους τοὺς βελτίστους τῶν πολιτῶν κοινωνοὺς ποιήσασθαι τρισχιλίους ὥσπερ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἔχοντά τινα ἀνάγκην καλοὺς κἀγαθοὺς εἶναι καὶ οὔτ' ἔξω τούτων σπουδαίους οὔτ' ἐντὸς τούτων πονηροὺς οἷόν τε εἴη γενέσθαι, ubi εἴη ferri non potest. Ut ènim illud probari non potest, quod editores (Breitenbach, Büchsenschütz 1876) ad optativum defendendum afferunt, ita formatum esse alterum, quod particulae ὥσπερ subjungitur, membrum, quasi ante scriptum esset ὥσπερ ἂν ἔχοι ἀριθμὸς οὗτος, quae orationis fingendae duritas a Xenophonteo scribendi genere abhorret, sic omnia plana fiunt, si ejecto εἴη accusativi absoluti τὸν ἀριθμὸν ἔχοντα ἀνάγκην et οἷόν τε inter se respondent. Illud vero constat saepissime factum, ut verbum substantivum interpolaretur, cfr. Madv. Adv. I 416 ad Plat. Reip. II 361 C, credo etiam ibdm. V 459 B. ὑμῖν δεῖ ἄκρων [εἶναι] τῶν ἀρχόντων.

Plat. Phaedo 103 C. Ἆρα μήπου, ὦ Κέβης, ἔφη, καί σέ τι τούτων ἐτάραξεν ὧν ὅδε εἶπεν; ὁ δ', οὐκ αὖ, ἔφη, οὕτως ἔχω. καί τοιοῦτό τι λέγω, ὡς οὐ πολλά με ταράττει. Pro καὶ τοιοῦτό τι, quae codicum scriptura teneri nequit, margo codicis B. habet καίτοι οὔτι, quod recepit Schanzius. Et ad codices propius et ad sententiam aptius est καίτοι οὐκ ἀντιλέγω ὡς οὐ πολλά με ταράττει.

Chr. Cavallin.

Rettelse.

I min Rettelse til Cic. pro Caec. § 104 (Kort Udsigt over d. philol.-hist. Samfunds Virksomhed 1878—80, S. 13) burde være skrevet: amplissimis et vetere nomine negotiis.

J. N. Madvig.

Runinskriften på Forsaringen.

Ett tydningsförsök af **Harald Hjärne.**

Denna märkliga runinskrift har, såsom bekant, i mer än tvenne århundraden pröfvat åtskillige forskares skarpsinne, men det oaktadt var sjelfva syftemålet med dess anbringande i dörren till Forsa kyrka fullkomligt oklart, ända tills prof. Bugge för några år sedan offentliggjorde sin grundliga afhandling om detta minnesmärke (Festskrift til det Kgl. Universitet i Upsala ved dets Jubilæum i September 1877 fra det Kgl. Fredriks Universitet i Christiania, Chr:a 1877). Han ådagalade, att inskriften innehåller et kyrkorättsligt lagbud, afsedt till underrättelse och varning för samtlige sockenbor. Denna uppfattning torde i allmänhet hafva blifvit erkänd såsom riktig; den antages äfven af inskriftens senaste uttolkare, Eiríkur Magnússon, som eljes framställer en afvikande åsigt rörande vissa punkter (Kirkjutíðindi fyrir Island, Árg. II 1879, Hept. 2—3, Reykjavík 1879—80, sid. 57 ff., en uppsats, på hvilken prof. Bugge gjort mig uppmärksam). Jag har ej heller funnit något skäl, som kunde tala emot inskriftens juridiska karakter; deremot synes mig, att prof. Bugges tolkning, hvad enskildheterna beträffar, kan vara underkastad vissa tvifvelsmål, hvilka gifvit mig anledning att eftertänka, huru vida icke en annan, i rättshistoriskt afseende mera tillfredsställande förklaring vore filologiskt möjlig. Denna gissning vill jag här underställa sakkunniges omdöme, utan att inlåta mig på en närmare granskning af de många andra hittills gjorda tydningsförsöken. För en lättare jemförelses skull anför jag prof. Bugges egen läsning, från hvilken jag icke ansett mig böra afvika, enär den grundar sig på en särdeles noggrann undersökning af ringen och dess runor. Vid omskrifningen med latinska bokstäfver begagnar jag samma beteckningssätt som prof. Bugge (sid. 8):

⁝|||⁝ uksatulskilanaukauratuąstafatfurstalaki ⁝ uksatuąaukaurafiuratabrulaki ⁝ inatþriþialakiuksafiuraukauratastaf ⁝ aukaltaikuluarʀifanhafskakiritfuriʀ ⁝ suaþlirþiʀakuatliuþritisuauasintfuraukhalkat ⁝ inþaʀkirþusikþitanunrątarstaþum ⁝ aukufakʀąhiurtstaþum ⁝ inuibiurnfaþi ⁝

Alla ord äro sammanskrifna inom hvarje särskild genom skiljetecknet ⁝ betecknad afdelning; ingen runa skrifves två gånger å rad. Man eger således rätt att uppdela orden efter behag och att, efter sammanhangets kraf, supplera en runa af samma slag som den närmast föregående eller efterföljande. Med iakttagande häraf läser och öfversätter prof. Bugge inskriften på följande sätt (sid. 26):

uksa tulskilan auk aura tuą staf at fursta laki ⁝ uksa tuą auk aura fiura (a)t aþru laki ⁝ in at þriþia laki uksa fiura (a)uk aura (a)ta staf ⁝ auk alt alku i uarʀ if an hafskaki rit furiʀ suaþ lirþir aku at liuþriti sua uas int fur auk halkat ⁝ in þaʀ kirþu sik þita (a)nunr ą tarstaþum ⁝ auk ufakʀ ą hiurtstaþum ⁝ in uibiurn faþi.

„En tvegild Okse og 2 Ører (skal man erlægge) som fast Beløb første Gang : 2 Okser og 4 Ører anden Gang : men tredje Gang 4 Okser og 8 Ører som fast Beløb : og alt af Eiendom fortaber man, hvis man fremdeles skjævt afskjærer Ret (d. e. undlader fuldt ud at yde hvad der er Ens Pligt at yde) med Tilsidesættelse af hvad der tilkommer de Geistlige efter Landets Lov; dette var forhen nævnt og ubrødelig fastsat. Men der (d. e. paa denne Ring) gjorde Anund paa Taastad og Ufeg paa Hjortstad sig dette : men Vibjørn skrev Runerne.“

Denna stadga skall, enligt prof. Bugges förmodan, vid hårda straff inskärpa utgörandet af tionden, enkannerligen qvicktionden, och prof. K. Maurer antager, att de båda bönder, som låtit rista runorna på ringen, varit „Forsa-Kirkens Eiere og Patronats-Herrer“ (sid. 43). Emot denna åsigt synas mig följande invändningar kunna göras:

En så sträng bestämmelse som förlusten af all egendom, i fall tionden icke ordentligt utgöres, står ej i öfverensstämmelse med den kyrkorätt, som innehålles i de äldre svenska landskapslagarne, hvilka här närmast torde förtjena att tagas i betraktande. Allra minst kan en så drakonisk förordning vid den tidiga period, till hvilken Forsaringen måste hänföras, tänkas vara vidtagen af folkets egen lagstiftning (*at liuþriti*). Enligt den yngre Vestgötalagen (Kirkyub. 37, 38) skall bonde, om han öfver kyndelsmessan „sitter qvar" med hela tionden, böta 16 örtug; har han icke före påsk utgjort så väl tionden som böterna, skall han vara i bann (*forbuþ*), tills han gjort rätt för sig. Likaså omtalas i Smålandslagen (Kristnub. 14) och Uplandslagen (Kirkiub. 7) såsom straff, att presten utestänger den tredskande bonden från nattvarden på påskdagen. Konfiskation af löst och fast förekommer ingenstädes. Särskildt vill jag fästa uppmärksamheten vid Östgötalagens bud i detta fall (Kristnub. 13): *Nu sitær bonde kuar mæþ tiunde um ar, böte firi þrea öra ok ut tiundan præstinum ælla þöm sum tiundan a; sua firi annat ok sua firi þriþia. Sitær kuar um þry, böte biskupe þrea markær.* De norska lagrum, som prof. Bugge åberopar (sid. 44), torde icke uppväga dessa vitnesbörd från svensk sida, enär kyrkans rättsliga ställning till följd af kristendomens våldsamma införande i Norge var helt annorlunda beskaffad än hos oss. De svenska konungabref, som prof. Bugge anför (sid. 46), nyttja endast allmänna talesätt, men i händelse Helsingarnes egen lag af ålder hade varit så sträng som prof. Bugges tolkning förutsätter. skulle i dessa diplom säkerligen ett åberopande deraf hafva förekommit. Sjelfva ordet *tionde* nämnes ingenstädes i inskriften, hvarigenom stadgandet, så vida det tydes såsom syftande derpå, får en allt för sväfvande och nästan oklar form, som föga påminner om den fornsvenska lagstilens skärpa trots all dess prägnans.

Den tolkning, som jag föreslår för att aflägsna dessa sakliga svårigheter, kräfver ingen annan förändring af prof. Bugges ordindelning, än att **hafskaki** skiljes i sär: **hafsk aki**. För öfrigt fattar jag några ord i en annan betydelse än prof. Bugge.

staf tager jag såsom dativus med bortfallet kasusmärke. Huruvida en dylik form kan antagas såsom möjlig i en så gammal inskrift, öfverlemnar jag åt filologernas afgörande; för min del har jag icke lyckats finna någon bestämd analogi dertill. Ordet betyder, enligt mitt förmenande, här biskopsstaf, biskopsembete, i analogi med uttrycket *staver ok stol*, som förekommer i Vestgötalagen och annorstädes (Schlyter, Ordb. s. v. Prof. Bugge har muntligen meddelat mig, att han sjelf kommit på samma förmodan, som han dock senare öfvergifvit).

lakl är styng (med knif eller annat stickande vapen). Ordet har i isländskan (jfr lexx.) denna betydelse. Hels. þingm. 14 : 1 förekommer *knifslagh* (äfven på andra ställen i lagarne, Schlyter, Ordb. s. v.).

alt aiku uppfattar jag, efter prof. Bugge, såsom „all egendom“, men hänför det till det följande **l**, tolkadt adverbialt („här inne“). Meningen blir således: „all egendom, allt bohag i kyrkan“, kyrkans prydnader och gudstjenstens tillbehör.

uarʀ är nom. sing. m. motsvarande det isländska *vörðr*, vårdare. Ett fornsvenskt *varþer* har jag visserligen icke kunnat finna annorstädes (det nuvarande värd är väl närmast bildadt under tysk påverkan), men formen torde icke anses omöjlig. Här betyder ordet det samma som lagarnes ofta förekommande *kirkiuværiandi*, hvilken redan i yngre handskrifter af Uplandslagen och Smålands kristnubalk utbytes emot det nu brukliga *kyrkovärd*.

an är han, såsom äfven prof. Bugge förut har förmodat (sid. 17).

hafsk är 3 pers. præs. reflex.; i Södermannalagen förekommer *hafs* (Schlyter, Ordb. s. v. *hava*). Af Rydqvist (Sv. Spr. L. I, sid. 464) och Stephens (Oldnorth. Run. Mon. I, sid. XLI) anföras följande exempel ur runinskrifter på formen *-sk*: Liljegren, Runurk. 1254, *i(n)taþisk* (Hvitaryd, Småland); ibid. 1365, *bþiþusk* (?), efter P. A. Säves läsning (Råda, Vestergötland); ibid. 2023, *mi(n)nisk* (norsk); Antiqu. Tidsskrift 1843—45, sid. 178, *kuask* (Aars, Jutland); ibid. 1852—54, sidd. 387—95, *barþusk* (Aarhus, Jutland).

aki är 3 pers. præs. konj., det fornsvenska *aghi*, *aghe* (Södermannal. Kirkiub. 1 : 1, þiuf. 13 : 1).

furir hänför jag till **ait aiku.**

suaþ och **sua** uppfattar jag såsom hvarandras korrelat. Det bör erinras, att inskriften har skiljetecknet ⁝ framför **suaþ**, men ikke framför **sua**, hvilket synes antyda, att det förra ordet inleder en sjelfständig sats, deremot icke det senare.

int och **halkat** henför jag till **ait aiku**. *Inna* är „utreda", „utgöra" (om böndernes præstationer till kyrkans utstyrsel); *hælga* är „inviga" (om biskopens invigning af kyrkan och hvad dertill hörer).

þar syftar på **at liuþriti**: „der", neml. hvarest landsrätten förkunnas, på landstinget.

kirþu är 3 pers. plur. imp. af det fornsvenska *kæra*. I lagspråket betyder *kæra sik* „framföra sitt käromål", och det, hvarpå käromålet går ut, kan uttryckas med en ny accusativ, åtminstone pronominalt (*hvat han sik kæra kan*, Vestgötal. IV. 12), såsom här med **þita**.

Hela inskriften skulle alltså kunna öfversättas ungefär sålunda:

En tvegill oxe och två öre (skall man böta) för det första knifstynget (i kyrkan), två oxar och fyra öre för det andra stynget, men för det tredje stynget fyra oxar och åtta öre. Och för allt bohag här inne (som lider skada under slagsmålet) ege kyrkovärd, om han (en sådan) förefinnes, rätt (talan såsom målsegande). Så att (med den rättsliga påföljd att) presterna ega (målsmansrätt för kyrkofridsbrott) efter landslag, så vardt (kyrkans bohag) tillförene utredt och invigdt. Men der (på landstinget) tillkärde sig detta (ersättningskraf för åverkan å kyrkans egendom) Anund på Tåstad och Ofeg på Hjortstad. Men Vebjörn ristade (runorna).

Inskriften handlar således om kyrkofridsbrott, och en dylik varning kunde icke lämpligare anbringas än vid ingången till kyrkan. Det lagliga ansvaret är tydligt uttaladt. Biskopen har anspråk på vissa noggrant bestämda böter,

i fall kyrkans helgd kränkes genom vapenskifte inom de vigda murarne. Kyrkovärden, såsom kyrkans målsman i ekonomiskt hänseende, eger talan för all åverkan å hennes egendom. Efter redogörelsen för de rättsliga bestämmelserna följer, med iakttagande af ett slags parallelism, deras motivering. Såsom grund för presterskapets anspråk anföres, att kyrkan blifvit inredd och vigd till gudstjenst. Kyrkovärdens rätt är ådagalagd genom ett prejudikat till förmån för tvenne namngifne bönder, utan tvifvel innehafvare af detta medborgerliga förtroendeuppdrag. Det ligger nära till hands att antaga, att de genom denna inskrift velat bevara minnet just af detta vigtiga juridiska faktum.

Orden *if an hafsk* torde häntyda derpå, att kyrkovärdsinstitutionen ännu icke ansågs alldeles oundgänglig för församlingen. Ursprungligen var presten kyrkans ende målsman, men i samma mån, som sockenboarne sjelfve gjordes ansvarige för kyrkans värdiga utrustning, fingo de äfven dermed sammanhängande rättigheter, och deras representanter, kyrkovärdarne, utöfvade dessa rättigheter, konkurrerande med presten. *Twer skulu kirkiudrotna uæra oc thrithi præstin*, heter det i yngre Vestgötalagen (Kirkyub. 65). De egde rätt att utkräfva hvad som tarfvades til kyrkobyggning (Helsingel. Kyrkiub. 1 : 2 m. fl. st.). Och om det fattas kyrkan något af *þet sum guþi til höre þiænist meþ at göræ*, då eger presten att derom underrätta kyrkovärden, som skall afhjelpa bristen (Södermannal. Kirkiub. 3).

Böterna till biskopen för fullt kyrkofridsbrott synas i äldsta tider hafva utgjort 3 marker. En liknande gradation som i Forsaringens stadgande förefinnes i Smålandslagens Kristnub. 13, 2: *Hugger mather man a kirkiu stættu, fallæ föter wt oc huwth in, ... tha scal han wara saklös firi biscops sak. Tha æn föter fallæ in oc huwth wt, wari sak biscops j siæx örom. Hugger man j kirkiu dorum, stiunker blooth bathe wt oc in, wari sac thön i tolf örum. Hugger j kirkiu inne, stiunker blooth a bathæ wæggiæ, uari thær biscops sak j trem markum. Hugger firi altæra framme, böte oc ey thy meræ.* Skilnaden är endast den, att Smålandslagen mäter kyrkofridsbrottet efter stället, der det föröfvas, Forsaringen

efter stridens häftighet. Först sedan tre styng utdelats, är måttet rågadt. Ett enda knifhugg, äfven inne i sjelfva kyrkan. medför ett betydligt ringare ansvar, hvilket säkerligen häntyder på ett tidigt stadium af kyrkofridslagarnes utveckling. Skulle man kunna våga den förmodan, att böterna för fullt kyrkofridsbrott här äro de samma som i Smålandslagen (3 marker), så skulle på den tid, då ringens runor ristades, en „tvegill oxe“ (= 2 kor) i Helsingland icke hafva gält mer än 4 öre, en värdebestämmelse, som är lägre än någon af de i landskapslagarne förekommande. Huru vida detta förhållande kan gifva någon vägledning i fråga om ringens ålder, må lemnas derhän. Så mycket torde kunna påstås, att Hög vid denna tid icke kan hafva haft en egen kyrka, eftersom den ene af Forsas båda kyrkovärdar bodde i den nuvarande Högs socken (Bugge, sid. 25). Så vida jag icke misstager mig, omtalas den senare i diplom från början af 1300-talet; ringen måste således vara äldre. Kanske är den äldre än någon af våra landskapslagar och således det äldsta bevarade juridiska minnesmärke i Sverige.

Om sammansmältningen af den ursprungliga ablativens och genitivens begrepp i grekiskan förnämligast med afseende på språkbruket hos Homerus.

Af Konrad Ahlén.

Försöken att på ett vetenskapligt sätt förklara och ur genitivens grundbetydelse utveckla de särskilda fall, i hvilka denna kasus förekommer i grekiskan, påträffas redan hos Alexandrinerna, nämligen hos den förnämste bland dem, Apollonios Dyskolos, i hans systematiska framställning af den grekiska syntaxen. Äfven bland deras efterföljare Byzantinerna framträdde Johannes Glycas i sitt verk περὶ ὀρθότητος συντάξεως med en utförlig framställning af samma kasus, hvilken numera, liksom föregångarens, knappast eger mera än historiskt intresse. Priscianus anmärker i sin behandling af den latinska kasusläran, att Grekerna betjänade sig af genitivus i stället för ablativus, men emedan detta syntes Romarne för hårdt, skapade de en ny kasus, ablativus, som dels skulle motsvara grekiskans genitivus, dels adverb på -θεν, t. ex. Τροίηθεν.

Den nyare tidens grammatici (t. ex. Sanctius) gifva i och för sin förklaring af genitivens olika bruk, såsom ock i allmänhet vid sin framställning af språkföreteelserna inom kasusläran, ett vidsträckt spelrum åt ellipsen, en uppfattning, som särskildt inom kasusläran hos den tidens grammatici spelade en stor och olycksbringande rol. Sedan i det nittonde århundradet studiet af de klassiska språkens grammatik, påverkadt af den jämförande språkforskningen, börjat byggas på sundare principer, upptaga alla grammatici i sitt system ablativus, localis (locativus) och instrumentalis, äfven om de ej kunde ena sig om deras betydelse, uppfattning och utsträckning. Nu uppträda de s. k. lokalisterna och den förnämsta bland dem, Hartung, framställer,

som bekant, i sin berömda afhandling öfver kasusläran deras åsigter sålunda, att hvarje förnimmelse sker antingen genom sinnena eller genom forståndet (Geist), men emedan den sinliga förnimmelsen alltid är den föregående, är det klart, att den samma först sökt sig uttryck i språket. Altså bör man anse den lokala betydelsen såsom den ursprungliga eller grundbetydelsen hos kasus. Grundbetydelsen hos genitiven är den, som uttrycker rörelse från ett ställe (woher), ur hvilken han sökt utveckla och härleda alla öfriga betydelser, som denna kasus eger i grekiskan. Ehuru man anmärkt, såsom det är uppenbart ej utan skäl, att det är föga sannolikt, att vid en så långt framskriden period i språkets utveckling, som den, då kasusformerna bildades, människan endast skulle hafva varit i stånd att fatta sinliga förnimmelser och för dem skapa uttryck i språket och, ehuru hans utveckling af de öfriga betydelserna ur den antagna grundbetydelsen ej alltid är nog klar och följdriktig, utan stundom hårdragen och sökt för att i det gifna skemat inpassa det gifna materialet, så har detta system vissa förtjänster, såsom att det stöder sig på en allmän företeelse i språkens utveckling, nämligen öfvergången från det sinliga till det abstrakta, hvadan det är ganska antagligt, att språket t. ex. för rumskategorien hvarthän skapat en kasus. Detta system har också funnit varma anhängare ända till våra dagar, men också häftiga motståndare, bland hvilka de förnämsta äro Michelsen och Rumpel. Genitivus står enligt dessa på gränsen emellan adjektiv och apposition såväl till form som betydelse, och liksom nominativen uttrycker nomens förhållande till verb, uttrycker genitiven nomens förhållande till nomen. Genitiven är alltid adnominal, genom hvilken bestämning man anser, att de lyckats lämna en antaglig förklaring af genitivens väsen och betydelse, då den står i förening med ett substantiv, men däremot hafva de ej på ett för alla tillfredsställande sätt kunnat förklara dess förekomst vid verb.

Sedan Bopp i sin grammatik bevisat, att såväl grekiskan och latinet, som flere andra språk äro systrar i en stor familj, den s. k. indogermaniska språkgruppen, samt att

dessa språk äfven i sina älsta minnesmärken ej förete sin ursprungliga form och gestalt, så kunde man ej nöja sig med kasusformerna, sådana de förefinnas i de klassiska språken, såsom forskningsobjekt, utan måste gå tillbaka till systerspråken sanskrit och zend för att rätt uppfatta och förklara kasus och deras betydelse i de klassiska språken. Genom dessa forskningar har uppdagats, att det indogermaniska urspråket haft åtta kasus[1]), nämligen nominativus, genitivus, dativus, accusativus, vocativus, ablativus, localis (locativus) och instrumentalis, och då dessa bibehållits i sanskrit och zend, har man däraf dragit den slutsatsen, att de tillkommit alla dotterspråken i deras ursprungliga gestalt, men att sedermera, då genom användningen af prepositioner kasusändelserna i flera kasus började förlora sin betydelse och bortnötas eller assimileras med hvarandra, kasus gått förlorade, hvarigenom t. ex. i grekiskan deras antal reducerats till fem. Sålunda skulle bland andra den grekiska genitiven genom denna reduktion hafva öfvertagit betydelser, som tillhört kasus, hvilkas former gått förlorade, den skulle vara en, hvad Tyskarne kalla „Mischcasus“. Delbrück har i sin afhandling Ablativ, Localis, Instrumentalis im Altindischen, Lateinischen, Griechischen und Deutschen (Berlin 1867) sökt bland annat visa, att den grekiska genitiven utom sin ursprungliga betydelse upptagit den förlorade ablativens samt i ett färre antal fall några af de betydelser, som tillhört instrumentalis och localis. Han uppställer sitt problem sålunda[2]): „Das altindische besitzt acht casus, nämlich den nominativ, vocativ, accusativ, genitiv, dativ, ablativ, localis, instrumentalis, ist also um zwei casus reicher als das lateinische, um drei reicher als das griechische und deutsche. Die vergleichende grammatik hat aber nachgewiesen, dass einst die europäischen sprachen dem altindischen an zahl der casus nicht nachstanden. Wir haben also in der geschichte jeder dieser

---

[1]) Med bestämdhet först framställdt af Lassen i Rheinisches Museum für Philologie 1834 s. 148 flj.

[2]) Anf. afh. s. 1.

sprachen zwei perioden anzunehmen, eine der acht und eine der fünf resp. sechs casus. Was ist in der zweiten periode des lateinischen aus loc. und instr., in der zweiten periode des griechischen und deutschen aus abl. loc. und instr. geworden? Sind die bedeutungen, die einst an ihnen hafteten, ebenso verloren gegangen, wie ihre formen? Es ist schon mehrfach die ansicht ausgesprochen worden, dass dies nicht der fall gewesen ist, sondern dass die übrig gebliebenen casus die bedeutungen der verlorenen mit übernommen haben. Die richtigkeit dieser ansicht im einzelnen darzulegen ist die aufgabe der folgenden abhandlung." Sin äldre uppfattning af genitivens omfång och betydelse i grekiskan, som af andra blifvit bestridd[1], har Delbrück i ett senare utkommet arbete[2]) modifierat så till vida, att han anser, att de ortbestämningar, som t. ex. hos Homerus förekomma i genitivus, ej äro att uppfatta såsom ursprungligen tillhörande locativus och att i allmänhet någon rest af locativus icke bör sökas hos genitivus, utan att för de uttryck, han förr så uppfattat, en annan förklaringsgrund måste antagas; samt vidare, att genitiven *πεδίοιο* i t. ex. uttrycket *θέειν πεδίοιο* hos Homerus med orätt uppfattats såsom en ursprunglig instrumentalis, „denn es führt im Gr. keine Brücke vom Instr. zum Gen." Altså har man hos den nu varande gen. i grekiskan att uppsöka och urskilja betydelserna hos den ursprungliga genitiven och ablativen. Delbrück har i sin ofvan nämda afhandling, så att säga, uppdragit konturerna för den ursprungliga ablativen i grekiskan, den s. k. genitivus-ablativus. Det är klart, att ett dylikt företag måste vara mer eller mindre vanskligt med hänsyn till svårigheten att uppdraga en fullt klar och tydlig gräns emellan den ursprungliga ablativens och genitivens område. Ty utom det att det är en vanlig företeelse i språkens utveckling, att särskilda delar af ett språks (syntaktiska) byggnad gripa in i och med hvarandra sammansmälta, måste svårigheten här vara så mycket större, som af de grusade spillrorna af en del af

[1]) Jämför Hübschmann, Zur Casuslehre, München 1875, s. 84 flj.
[2]) Grundlagen der Griechischen Syntax, Halle 1879, s. 44.

språkets byggnad en annan blifvit vid- och påbygd. Delbrück har också icke kunnat hvarken i sin äldre afhandling, ej häller i det senare af oss nämda arbetet, där han ytterligare utför och motiverar sina åsigter, till sitt ursprung förklara alla de fall, i hvilka genitivus förekommer i grekiskan. Sammansmältningen emellan genitivens och ablativens betydelser i grekiskan och den däraf följande svårigheten att återställa den ursprungliga ablativen och, så att säga, åter insätta den i utöfningen af sina ursprungliga funktioner inom den grekiska syntaxen har påpekats af Curtius[1]) och förnekas ej häller af Delbrück[2]), som däri ser en förklaring, hvarför det till en viss grad lyckats de äldre grammatikförfattare att ur genitiven förklara ablativens betydelser. Om man emellertid i likhet med Delbrück utgår ifrån sanskrit och endast i allmänhet angifver de synpunkter, från hvilka betydelserna hos ablativen i sanskrit och genitiven i grekiskan låta sig jämföras, utan att i enskildheter genomgå alla de fall, som under dessa allmänna synpunkter kunna och böra inordnas, så är det uppenbart, att begreppens sammansmältning i grekiskan är mindre framträdande och endast i så måtto orsakar svårigheter, att genom språkbrukets vidare utveckling och utbildning inom grekiskan jämförelsepunkter från sanskrit saknas. Vill man däremot i detalj framställa bruket af den genitiva ablativen i grekiskan, så ter sig saken annorlunda. Då skall man finna, att den af D. framkonstruerade genitivus-ablativus på flera, ja mångfaldiga punkter berör och sammanfaller med den egentliga genitiven, så att en gräns dem emellan svårligen kan uppdragas. Att visa detta är afsigten med efterföljande anmärkningar. För detta ändamål är det nödvändigt att utförligare behandla de till ablativus (gen.-ablativus) hörande fall, än hvad Delbrück i sitt utkast af denna kasus gjort, för att man lättare må kunna iakttaga, huru de i vissa fall klara betydelserna småningom grumlas och sammanflyta med geni-

[1]) Erläuterungen zu meiner Griechischen Schulgrammatik, Dritte Auflage, s. 172 flj.

[2]) Grundlagen der Griech. Syntax, s. 51.

tivens. Vi fästa oss i denna framställning förnämligast vid språkbruket hos Homerus samt taga den lokala betydelsen till utgångspunkt, hvarvid vi erinra, att D. bestämt ablativens grundbetydelse i öfverensstämmelse med de indiska grammatici, som hänföra hit hörande betydelser under begreppet *apâdâna*: „dasjenige, von dem eine **trennung** vor sich geht“ (s. 3).

1) Efter enkla intransitiva verb, som uttrycka en rörelse från ett ställe, är den ablativa genitiven hos Homerus ej synnerligen vanlig. Den förekommer efter följande verb på ungefär följande ställen:

ἄλλομαι (οἴκοιο), *Ω*, 572. νέομαι (Πύλου, πολέμου), *I*, 153[1]; *Φ*, 598. νοσφίζομαι (πατρός), ψ, 98. πίπτω (χειρῶν), π, 13. ῥέω (ὤμων), *Λ*, 812. δίεμαι (σταθμοῖο), *M*, 304. φεύγω (ἀέθλων), α, 18. εἴκω (θυράων, προθύρου, χάρμης), χ, 91; σ, 10; *Δ*, 509 etc. ἐρωέω (πολέμοιο), *N*, 776 etc. χάζομαι (κελεύθου, πυλάων, νεκρῶν, δουρός, ἀνδρός, φωτός), *Λ*, 504; *M*, 171; *N*, 194 etc. χωρέω (ἐπάλξιος, νεῶν, νεκροῦ), *M*, 406; *O*, 655; *Π*, 629. Men af samma slag, som genitiven efter verb, som betyda „vika till baka, undan“ (χάζομαι, χωρέω), synes den genitiven vara, som ἁμαρτάνω tager i sådana uttryck som: ἀμφιπόλου μὲν ἅμαρτε, ζ, 116; πελέκεων δ'οὐ ἤμβροτε, φ, 421; οὐδέ τι τοῦ σκοποῦ, 425. Om vi åter med dessa sist nämda exempel sammanställa genitiven, som förenas med ἀκοντίζω, ἰθύω, οἰστεύω, ὀρέγω, τιτύσκομαι, τοξάζομαι, τοξεύω, τυγχάνω, t. ex.: τοξαζοίατο φωτῶν, θ, 218. ὃς δέ κε μηρίνθοιο τύχῃ, ὄρνιθος ἁμαρτών, *Ψ*, 857 etc., så kan man näppeligen uppfatta dessa genitiver såsom alldeles olika till sin art och beskaffenhet och därför uppdraga en bestämd gräns dem emellan, hvad som dock är nödvändigt, alldenstund de sist anförda verben följas af egentlig genitivus, såsom det kan slutas af motsvarande uttryck i sanskrit, jfr Siecke, De genitivi in lingua sanscrita imprimis vedica usu, Berlin, 1869. Curtius sammanställer i sin Griechische Schulgrammatik, § 419 b genitiven efter ἁμαρτάνω med den ablativa genitiven efter åtskilliga verb, såsom χωρίζειν, εἴργειν m. fl. Skulle man åter antaga, att ἁμαρτάνω följes af ursprunglig genitivus, då

[1]) Exempeln äro anförda efter Ameis-Hentze's och Fæsi's editioner.

det enligt Curtius (Grundzüge der Griech. Etymol.[4] s. 679) kommer af roten μερ (μέρος, μείρομαι: ἔμμορε τιμῆς, ε, 335 etc.), så finna vi, att åtminstone i öfverflyttad betydelse gen. efter detta verb till sin betydelse fullkomligt sammanfaller med gen. efter verb, som med hänsyn till sitt ursprung böra följas af gen.-ablativus, t. ex. σφάλλομαι (skrt. sphal, sphalâmi = vacillo, concutio, fallo, Curt. Grundz.[4] s. 375). Vi jämföra: ἡ δ'οὔ τι νοήματος ἤμβροτεν ἐσθλοῦ, η, 292; ἐλπίδων, Eur. Med. 498[1]); φρενῶν, Alc. 327; γυναικός, 617 etc., hvilken genitivus ej är ovanlig hos Euripides. — δόξης ἐσφάλην εὐαγγέλου, Eur. Med. 1010; ἀνδρὸς τοῦδε εἰ σφαλήσεται, Soph. Trach. 1113 etc. Vidare må anföras liknande exempel på gen. efter ἤμπλακον, hvilken form antages vara beslägtad med πλάζω: γυναικὸς ἐσθλῆς ἤμπλακες, Eur. Alc. 418; ἀλόχου, 241 etc. Härtill kommer, att ἀμέρδω, som också härstammar från samma rot μερ, af Delbrück (s. 8) uppgifves fordra gen.-ablativus, i likhet med andra verb, hvilka betyda beröfva, såsom vi längre ned se. Såsom ofvan nämts, har Curtius i sina „Erläuterungen" påpekat, att genitiven och ablativen stå i ett visst sammanhang med hvarandra; ett sådant inre samband anser han finnas emellan den genitivus, som följer τυγχάνω, och den, som ἀποτυγχάνω antager, hvilket samband i så fall lätt kan utsträckas till gen. efter andra verb. Hos Dem. finnes t. ex. uttrycket ἀποτυγχάνειν τῆς ἐλπίδος, hvarmed kunna sammanställas: σεῦ ἀφαμαρτούσῃ, Z, 411; γνώμης ἀποσφαλεῖσιν, Aesch. Pers. 392; φρενῶν, Prom. 472 etc.; (jämför gen. vid samma verb i trans. bemärkelse: μή σφας ἀποσφήλειε πόνοιο, E, 567;) ποῖ παρεπλάγχθην γνώμας, Eur. Hipp. 240, i hvilka uttryck gen. (-ablativus) till sin betydelse fullkomligt öfverensstämmer och sammanfaller med gen. efter ἀποτυγχάνειν.

2) Vi anteckna vidare de enkla transitiva verb af lika betydelse med föregående eller liknande, vid hvilka gen.-ablativus hos Homerus anträffas: διώκω, ἐλαύνω, ὠθέω, φορέω, ἐρύω, ὀμόργνυμι, ἀφύσσω, λύω, t. ex. Ὀδυσῆα διώκετο οἷο δόμοιο, σ, 8. βόας ἐλάσειε βίης Ἰφικληείης, λ, 290. τείχεος ἄψ ὤσασθαι, M, 420.

---

[1]) Exempeln äro anförda efter Dindorfs Poetarum scenicorum græcorum fabulæ superstites, Lipsiæ 1869.

ὕδωρ φορέοις Μεσσηίδος ἢ Ὑπερείης, Z, 457. ἄνδρα μάχης ἐρύσαιο, E, 456; χάρμης, P, 161. παρειῶν δάκρυ ὀμορξάμενον, λ, 530; Σ, 124; πίθων ἠφύσσετο οἶνος, ψ, 305. τὸν θεοὶ κακότητος ἔλυσαν, ε, 397 etc. Af samma slag är gen., som förenas med verb, som betyda „**afhålla**", „**athålla sig**" (Delbr. s. 5): ἀμύνω, ἐρύκω, ἔχω, ἴσχω, τρέπω (βλάπτω, δέω, διατρίβω), t. ex.: Τρῶας ἄμυνε νεῶν, O, 731; ἀμυνόμενοι Καλυδῶνος, I, 530 etc. παιδὸς ἐέργῃ μυῖαν, Δ, 131; εἰργομένη χροός, P, 571. μηδέ μ' ἔρυκε μάχης, Σ, 126. λωβητῆρα ἔσχ' ἀγοράων, B, 275 etc. Det är i synnerhet efter ἔχω i medialform, som denna genitivus ofta förekommer hos Hom.: ἔσχοντο μάχης Γ, 84; φόβου, ω, 57; μένεος, P, 503 etc. I dessa sist anförda exempel är genitiven tydligen af separativ natur, altså en ablativus, men däremot synes den böra uppfattas såsom ren och ursprunglig efter samma verb i sådana uttryck, som: λάβε πέτρης, τῆς ἔχετο, ε, 429; σέο δ' ἕξεται, ὅττι κεν ἄρχῃ, ι, 102, i hvilka exempel den närmar sig i afseende på betydelsen den rena genitiven, som förbindes med verben ἅπτεσθαι, ψαύειν, λαμβάνειν och hvilken efter liknande uttryck återfinnes i sanskrit, jfr. Siecke, s. 37 flj. Men oaktadt dessa skilda betydelser, som gen. vid verbet ἔχω antager, så skulle den möjligen kunna leda sitt upphof från samma grundåskådning, eller samma betydelse af **sammanhang**, **sammanhörighet** (som ju är genitivens grundbetydelse[1])), och vi skulle sålunda här hafva en punkt, hvari genitivens och ablativens betydelser sammanträffa, men som på samma gång utgör en gränspunkt eller utgångspunkt för de olika betydelserna, hvarifrån de gå åt skilda håll („**hålla sig till**" — „**hålla i**" — „**hålla sig ifrån**"). Vi återkomma till samma spörsmål längre ned. Med den gen.-ablativus, som träffas efter nyss anförda verb, synes Delbrück (s. 5) med rätta vilja sammanställa gen. efter λήγω, λωφάω, παύω (-ομαι), och man kan tillägga λείπομαι och φείδομαι, ty vid alla dessa verb är

[1]) Jämför Hübschmann, Zur Casuslehre, s. 104—113. Som bekant, har man i senaste tider utvecklat Michelsens uppfattning af genitiven såsom adnominal i den riktning, att den ursprungligen skulle vara ett adjektiv, som stereotyperats, ett antagande, som rönt mycket bifall, ehuru man förgäfves från etymologisk synpunkt sökt gifva detsamma säkert stöd.

gen. uppenbarligen af samma art. Gen. efter λήγω och i synnerhet παύω är hos Hom. vanlig: χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο, χ, 63; λῆγ' ἔριδος, Α, 210 etc. ἐμὸν κῆρ λωφήσειε κακῶν, ι, 460. τὸν Θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς, Β, 595 etc. λείπετο Μενελάου, Ψ, 529; ι, 448. στρατὸν λελειμμένον δορός, Aesch. Ag. 517; Eur. Or. 1085 etc. (en hos Tragici ej ovanlig genitivus). φείδεο ἡμέων, π, 185; Ἰλίου, Ο, 215 etc. Efter detta verb är genitivens separativa betydelse tydlig i ett sådant exempel, som: ἢ πόνου ἀποστάντα ἤ τινος κινδύνου φεισάμενον, Xen. Cyr. V, 5, 18. Om altså gen. efter φείδομαι tydligen är att hänföra till de fall, Delbrück anser vara af ablativ betydelse, så är det svårare att bestämma af hvad slag gen. är efter det beslägtade verbet ἀφειδέω. Denna genitivus eger nog en viss frändskap med genitiven efter φείδομαι, men synes utan svårighet äfven kunna sammanföras med gen. efter ἀκηδέω, κήδομαι, t. ex. νεῶν τε καὶ πεισμάτων ἀφειδεῖς, Aesch. Ag. 195; ἀφειδήσοι πόνου (ἀκηδήσοι skrifver Dindorf), Soph. Ant. 414. οὐ μέν μευ ζώοντος ἀκήδεις, Ψ, 70. κήδετο γὰρ Δαναῶν, Α, 56 etc. Detta verb (κήδομαι) åter, såsom också alla öfriga med samma eller liknande betydelse, t. ex. ἀλέγω, ἀλεγίζω, μέδομαι, ἀμελέω, ἐμπάζομαι m. fl., som i Curtii Schulgr. § 420 b sammanföras, taga enligt Delbrück den rena genitiven, så vidt det kan slutas af öfversigten i hans ofvan anförda äldre afhandling s. 73; i det senare arbetet, Grundlagen der gr. Syntax, har han ej, så vidt jag kan finna, särskildt berört gen. efter i fråga varande verb, så framt ej de med afseende på genitivens betydelse böra sammanställas med verb, som betyda „t ä n k a p å“ (s. 40); Curt. Gr. § 420 a. Vidare må anmärkas, att genitivus efter verben φθονέω och μεγαίρω tyckes till sin betydelse ligga nära den ofvan anförda gen. efter verb, som betyda „a f h å l l a“. Ablativus efter *invidere* synes så uppfattas af Madvig, Lat. Sprachl. § 261: οὔτε τοι ἡμιόνων φθονέω οὔτε τευ ἄλλου, ζ, 68; ἀλλοτρίων, σ, 18. ἀμενήνωσεν δέ οἱ αἰχμήν, βιότοιο μεγήρας („ihm das Leben desselben versagend“ Fæsi), Ν, 563; 602; δωρήματος, Aesch. Prom. 626 etc. Curtius däremot anser genitiven efter dessa verb beteckna orsaken till en sinnesrörelse: „einen um etwas beneiden“ och sammanför dem med ἄγαμαι, θαυμάζω, Schulgr. § 422 Anm., en uppfattning, som de från Hom. an-

förda exempeln knappast medgifva, men om den är riktig, så blifver genitiven vid dessa verb af tvifvelaktigare ursprung; jfr. ζηλόω: ζηλῶ δὲ σοῦ μὲν 'Ελλάδ', 'Ελλάδος δὲ σέ, Eur. Iph. A. 1407; El. 1227 etc. Huruvida D. sjelf uppfattar gen. efter dessa verb såsom ablativus, kan jag ej afgöra, då jag ej eger tillgång till 4de upplagan af Curtii Schulgr., som D. citerat i sin öfversigt af genitivens och ablativens betydelser; men att sluta af senare upplagor, är det troligen denna anmärkning (§ 422 anm.), hvarom han uttalar sig med en viss reservation. I sina „Grundlagen" har han ej vidrört gen. efter dessa verb. Enligt Curtii uppfattning skulle den samma närma sig med afseende på betydelsen gen. efter verba affectuum och således vara ursprunglig; jfr. Siecke, s. 39 och 42.

Till sist må antecknas, att Delbrück anser gen.-abl. förekomma efter ἀμείβω, *Α*, 547: γόνυ γουνὸς ἀμείβων, hvilket ställe då väl torde böra öfversättas „genu a genu movens", d. ä. μακρὰ βιβάς (?). Jfr. Curt. Grundz.[4] s. 323: „ἀμείβω skrt. *mîv* (*mîv-â-mi*) schieben, bewegen. Lat. *moveo*, *mûtáre*". En sådan betydelse af separativ natur synes i gen. hos Aesch. Sept. 304: ποῖον ἀμείψεσθε γαίας πέδον τᾶσδ' ἄρειον; jfr. *mutari finibus* hos Livius. (Andra t. ex. Cavallin, Lat. Lexicon, tyckas ej vilja antaga denna betydelse för grundbetydelse.) Men om också gen. vid detta verb (ἀμείβω) har separativ eller riktigare ursprungligen har haft separativ betydelse, så har denna med tiden så fördunklats, att den i de flesta fall är svår att uppdaga, t. ex.: τῶνδέ τ' ἀμείβει θανάτους θανάτων, Eur. Or. 1007; Soph. Trach. 737 etc. Förmodligen bör då gen. vid ἀλλάττω ega samma separativa betydelse, t. ex.: τῆς σῆς λατρείας τὴν ἐμὴν δυσπραξίαν οὐκ ἂν ἀλλάξαιμι, Aesch. Prom. 967; Eur. Med. 968 etc.

3) Vi hafva redan ofvan berört sammansatta verb med samma betydelse, som de nu behandlade enkla. Efter sammansatta verb är gen.-ablativus hos Homerus (och äfven hos Tragici) ganska vanlig i synnerhet vid sammansättningar med ἀπό och ἐκ, men då gen. till sin betydelse i allmänhet ej skiljer sig från samma konstruktion vid de enkla verben,

anföras blott några enstaka verb och uttryck, som kunna vara af särskild betydelse för vårt spörsmål[1]).

Det är intet tvifvel underkastadt, att en genitivus af ablativt ursprung bör anses förekomma vid sådana sammansatta verb hos Hom., som: *ἐξερύω, ἐξέλκω, ἐκσπάω, ἐκστρέφω, ἐκτάμνω, ἀποπροτάμνω* i uttryck sådana, som: *βέλος ἐξέρυσ' ὤμου, Ε*, 112; *μηροῦ*, 666 etc. *πολύποδος θαλάμης ἐξελκομένοιο, ε*, 432. *μηροῦ ἔκταμ' ὀιστόν, Λ*, 829; (jfr. columnas rupibus excidunt, Virg. Aen. I, 429). Lika så i följande ex.: *ἐξέρρηξεν ὁδοῖο, Ψ*, 421. *πτόρθων ἀποσχίζουσα μυρσίνης φόβην*, Eur. Alc. 172. *διατμήσει σώματος μέγα ῥάκος*, Aesch. Prom. 1023. Af enahanda art synes genitiven vara i följande exempel, åtminstone är det svårt att uppdraga någon bestämd och tydlig gräns emellan föregående och dessa: *ἀπεσχισμένον τοῦ στρατεύματος*, Xen. Cyr. IV, 1, 19. *σκῦλα ἐς μέλαθρα σὰ πέμψεις, ἀριστεῖ' ἐκλαβὼν στρατεύματος — ἃ δ' ἂν λάβῃς σὺ σκῦλα τοῦδε τοῦ στρατοῦ, πρὸς πυρὰν ἐμὴν κόμιζε*, Soph. Phil. 1429—33. (*κάλλιστον κελάδημα πόλεος ἐκπροκριθεῖσ' ἐμᾶς*, Eur. Phoen. 214;) *ἀρετῇ πρῶτος ἐκκριθεὶς στρατεύματος*, Soph. Phil. 1425. *ἐκλεξάμενος αὐτῶν τοὺς ἐπιτηδειοτάτους*, Xen. Cyr. VIII, 6, 7. *λεκτοὶ 'Αχαιῶν νεανίαι*, Eur. Hek. 526 etc. (jfr. Exsectis anguibus ossa lecta, Prop. 4, 5, 28; lecti navibus ibant, Virg. Aen. I, 518). I dessa sist anförda exempel har

---

[1]) De sammansatta verb af den ofvan nämda betydelsen, efter hvilka gen.-ablativus hos Homerus kan anses förekomma, äro följande: *ἀπαείρω, ἀπαΐσσω, ὑπαΐσσω, ἐξάλλομαι, ἀποβαίνω, ἐξαποβαίνω, ἐκβαίνω, καταβαίνω, ἀποδιδράσκω, ἔξειμι, ἀπέρχομαι, ἐξέρχομαι, ἐξανέρχομαι, κατέρχομαι, ἀποθρώσκω, ἐκθρώσκω, ἐξαπονέομαι, ἐκνοστέω, ἀποπλέω, ἐξαπονέομαι*; — *ἀναδύομαι, ἐξαναδύομαι, ἐκδύομαι, ὑποδύομαι, κατείβομαι, ἀπολείβομαι, καταρρέω, ἐκπάλλομαι, ἐκκαταπάλλομαι, ἐξερείπω, ἐκπίπτω*; — *ἀποίχομαι, ἄπειμι*; — *ἀποβάλλω, καταβάλλω, ὑπερβάλλω, (ἐξαποδίομαι,) ἐξελαύνω, ἀποκινέω, μετοχλίζω, ἀποπέμπω, ἐκπέμπω, ἀποπλάζω, ἀποσεύομαι, ἐκσεύομαι, ἀποσκεδάννυμι, ἀποστυφελίζω, ἀπωθέω, ἐκφεύγω*; *ἀποσφάλλω*; — *ἐκφορέω, ἐκφέρω, ὑπεκφέρω, ἐξάγω, ἐξερύω, ἐξέλκω, ἐκρήγνυμι, ἐκσπάω, ἐκστρέφω, ἐκτάμνω, ἀποπροτάμνω*; — *ἀφίημι, διίημι, μεθίημι, ἀφίστημι*; — *ἀπαλέξω, ἀποέργω, ἀπέχω, ἐξίσχω, ὑπερέχω, ἀποτμήγω, ἀποτρέπω, ἀποτρωπάω*; — *ἀμφιμάχομαι, περιβαίνω, περιμάρναμαι, περιέχω*; — *ἀποχάζομαι, ὑποχάζομαι, ἀναχωρέω*; — *ἀπολήγω, μεταλήγω, ἀναπαύω, ἀποπαύω, καταπαύω, ἀναπνέω, ἐκπτύω*; — *ἀπολύω, ἐκλύω, ἐξαναλύω, ὑπεκπρολύω, ὑπολύω, ἐκσαόω*; — *ἀπομόργνυμι, ἀπολούω, ἀποψύχω*. Vid flera af dessa verb förekommer sammansättningen i form af s. k. tmesis; beträffande dessa har jag följt samma grundsats, som Ameis-Hentze uttalat i Anm. till *β*, 80.

gen. uppenbarligen partitiv betydelse, eller åtminstone ligger en sådan betydelse så nära, att gränsen emellan betydelsen i de angifna talesätten och den partitiva blifver och måste blifva mer eller mindre subjektiv, ty uppfattningen af genitivens betydelse i slika talesätt beror, såsom det förefaller oss, till en del däraf, huru man uppfattar det helas (det, hvarifrån något tages) förhållande till sina delar, bestämningar (det, som tages), ty betonar man mera enheten, så synes den ablativa betydelsen vara mera framträdande hos genitiven, framhållas däremot delarne (kollektivbegreppet), bör väl gen. uppfattas såsom partitivus. Hübschmann (Zur Casusl. s. 336) nämner, att i armeniskan „der Ablativ bezeichnet die Menge und Masse, aus der ein Theil genommen wird (*ěntaneguin yordvoȝ*, der vertrauteste unter den Söhnen)“. Där synes sålunda partitiva förhållanden uttryckas med ablativus. Att sådana förhållanden återgifvas i sanskrit med gen. och i grekiskan altså uttryckas genom den rena genitiven, är bekant; jfr. Delbr. Grundl. s. 37. Emellertid vittna de respektive, beslägtade språken genom sina uttryckssätt uti i fråga varande fall om genitiv- och ablativbegreppens frändskap. Längre fram återkomma vi till samma öfvergång i betydelsen.

Innan vi vidröra gen. efter några af de öfriga sammansättningarne, må erinras om, hvad Delbrück sjelf anmärker, att det är en länge känd sak, att hvarken prepositionerna regera en kasus, ej häller kasus prepositioner, hvilka äro adverb, som förenas med kasus för att närmare angifva, hvilken af en kasus' många betydelser för tillfället är i fråga. Han tillägger (ALI s. 22): „Aus dieser oft besprochenen tatsache sind indess noch nicht die richtigen schlüsse gezogen. Wenn ein adverbium einen casus näher bestimmen soll, so muss es auch begrifflich mit ihm irgend eine berührung zeigen. Man kann einen casus, welcher bedeutet „von etwas her“ nicht durch ein adverbium erläutern, welches „mitten darin“ bedeutet, so wenig als ein casus der das sichbefinden an einem orte ausdrückt, dadurch aufgeklärt wird, dass man ihm ein adverbium beigesellt, dessen sinn „weg, fort“ ist.“ Det är tydligt, att det samma bör anses gälla,

om de med prepositioner sammansatta verben i synnerhet hos Homerus, i hvars språk sammansättningen ofta är af så lös beskaffenhet, att prepositionen bibehåller sin ursprungliga, adverbiela betydelse och ställning i satsen i s. k. tmesis. Om vi jämföra uttrycket: ἀνέδυ ἁλός, A, 359 med ἁλὸς ἐξαναδύσας, δ, 405; κύματος, ε, 438, så synes gen. på det först nämda stället hafva separativ betydelse. Däremot β, 416: ἂν δ'ἄρα Τηλέμαχος νηὸς βαῖν' står ἀναβαίνειν i st. f. det i detta talesätt vanligare ἐπιβαίνειν (jfr. Ameis-H.), och gen. skulle altså därstädes möjligen kunna uppfattas såsom en ursprunglig localis enligt Delbrücks äldre åsigter (ALI s. 48 och öfversigten s. 73)[1]) eller såsom en senare utbildning af den ursprungliga genitiven med lokal betydelse inom grekiskan (Grundlagen s. 44 och 130). Den senare uppfattning eger tydligen tillämpning på gen. i i fråga varande exempel, hvad som styrkes af sådana ex., som: σκοπέλου ἐπιμαίεο, μ, 220; ἐφάψεαι ἠπείροιο, ε, 348; λίθου ἐπαυρεῖν, Ψ, 340. ἐνάρων ἐπιβαλλόμενος, Z, 68 etc. Men då ἀνά enligt D.'s ofvan uttalade grundsats måste ega någon beröringspunkt med den kasus, hvarmed denna prep. förbindes, följer däraf, att de uttryck, där gen. efter ἀνά har en separativ betydelse, väl kunna anses såsom en „brygga" emellan gen. och abl. Vidare må anföras några sammansättningar med κατά till belysning af en likartad öfvergång i bet. hos gen.: καταβαίνω (πόλιος, δίφρου), Ω, 329; E, 109. Ὀλύμποιο κατήλθομεν Y, 125. κατείβετο δάκρυ παρειῶν, Ω, 794. κατὰ δ' αἷμα ἔρρεε χειρός, N, 539. βάλοι κατὰ δάκρυ παρειῶν, δ, 223, i hvilka ex. den separativa betydelsen är klar och tydlig; jfr. Delb. ALI s. 26: „auch bei κατά, wenn es dem altind. *ádhi* und lat. *de* entspricht, ist ablativ klar", och i öfversigten s. 73 uppgifves, att gen.-abl. följer på κατά. Dock är den separativa bet. ej alltid så klar och tydlig, t. ex.: οἶνον λαυκανίης καθέηκα, Ω, 642. ἔλαιον χαιτάων κατέχευε, Ψ, 282. ὅθι οἱ καταείσατο γαίης, Λ, 358; jfr. κατὰ γαίης ᾤχετο, N, 504. I dessa uttryck kan det knappast blifva tal om någon ablativus, åtminstone

[1]) „Mit ἐν *in* scheint nahe verwant griech. ἀνά" (ALI s. 47). „Es (ἀνά) tritt zu einem Localis, der dadurch in der Weite seiner Bedeutung beschränkt wird" (Grundl. s. 128).

ej i de tvänne sist nämda ex. Men så vidt jag kunnat finna, omnämner ej Delb. något annat slag af gen. i förening med κατά; dock uppgifves på sidan 26 i ALI, att efter denna prep. träffas instr.-abl. på φι: κατ' ὄρεσφιν, Λ, 493; Δ, 452. Möjligen skulle man däraf vara berättigad att sluta, att äfven genitivus förekommer i instrumental bemärkelse efter κατά och företräder en ursprunglig instrumentalis; men som en genitivus med detta ursprung sedermera, som ofvan nämts, af Delbrück blifvit förkastad, och som han antager, att en ursprunglig genitivus ligger till grund för de uttryck, i hvilka han förr uppfattat gen. såsom instrumentalis, så torde väl gen. vid verb sammansatta med κατά i vissa uttryck böra uppfattas såsom af ursprunglig natur, eller, med andra ord, äfven vid κατά en sammansmältning af ablativens och genitivens begrepp ega rum, t. ex. i det ofvan anförda Ω, 642 och i allmänhet i sådana fall, där den separativa betydelsen ej ligger klar. Äfven vid sammansättningar med διά finner man enahanda öfvergång och i vissa fall obestämdhet i betydelsen hos genitiven, som vid föregående prep. Den ablativa bet. är oförtydbar i sådana uttryck som: διὰ γὰρ ζευγνῦσ' ἡμᾶς πατρίων μελάθρων φόνιοι κατάραι, Eur. El. 1324; ἥτις ἂν διαζυγῇ τῆς συντραφείσης, Tr. 665 (D.). Däremot synes mig betydelsen dunklare i ett sådant uttryck, som: συμφορὰς τοῦ σοῦ διῆκας στόματος („aus dem Munde herausschütteln"), Soph. O. C. 962. Genitivus efter διά i bet. „durch — hin" ansåg Delbrück förr representera en ursprunglig instrumentalis, hvilken sålunda skulle hafva förekommit vid verben διέρχομαι, δι'ημι, διελαύνω, διοιστεύω, διασεύω etc., i sådana uttryck, som: μεγάροιο διελθέμεν, ζ, 304; χροός, Υ, 100. διὰ ἧκε σιδήρου, φ, 328. τῆς (ταυρείης) οὔ τι διήλασεν, Ν, 161; λαπάρης, π, 318; τάφροιο ἵππους, Κ, 564. διοϊστεύσῃ πελέκεων, τ, 578. τάφροιο διέσσυτο, κ, 194 etc. Enligt Delbrücks modification af sin föregående uppfattning af gen.-instr. skulle, såsom ofvan angifvits, gen. i dylika uttryck vara äkta och skulle möjligen kunna sammanställas med θέειν πεδίοιο; jfr. Grundlagen s. 44.

Till sist må anföras några exempel på gen. efter verb sammansatta med ὑπέρ, ἀμφί och περί.

I öfversigten af gen. (ALI s. 73) angifves ὑπέρ af Delbrück såsom förenad med gen.-abl., och separativ betydelse synes gen. hafva i följande och liknande ex.: αὐλῆς ὑπεράλμενον, *E*, 138. εὖτε ἠέλιος ὑπερέσχεθε γαίης, *Λ*, 735. καπνὸν δὲ πόλεως ὑπερθρῴσκονθ' ὁρῶ, Eur. Hek. 823. πέτρα γῆς ὑπερτέλλουσ' ἄνω, Hek. 1010. Mindre klar är betydelsen *B*, 426: σπλάγχνα ὑπείρεχον Ἡφαίστοιο, men att äfven där genitiven är af ablativt ursprung, tyckes följ. ex. gifva vid handen: τοῦ ὕδατος ὑπερέχοιεν, Xen. Cyr. VII, 5, 8. Ur denna utvecklas den öfverflyttade betydelsen i sådana talesätt, som: ἔτι τις καὶ ἐμεῖο θεῶν ὑπερέσχεθε χεῖρα, *Ω*, 374. Härmed synes bet. „för skull" hos denna prep. sammanhänga, hvilken betydelse dock ligger fjärran från ablativens grundbetydelse och möjligen närmare genitivens; jfr. gen., som följer κήδομαι, ἀλεγίζω etc., som vi ofvan berört. En liknande utvecklingsgång i genitivens betydelse kan iakttagas efter sammansättningar med prep. πρό: πρόκειται τῆς χώρας ἡμῶν ὄρη μεγάλα, Xen. Mem. III, 5, 25. οἱ πατέρες προνοοῦσι τῶν παίδων, Cyr. VIII, 1, 1. προβουλεύειν τούτων, An. III, 1, 37 etc. Delbrück (Grundl. s. 132) anmärker, att „der Gen. bei πρό scheint durchweg der Ablativ zu sein", således äfven i öfverflyttad bet., hvadan det samma torde gälla om ὑπέρ.

Delbrück vågar beträffande ἀμφί ej afgöra, om genitiven bör uppfattas såsom localis eller ablativus; detta enligt hans äldre åsigter, men som han numera finner i den lokala genitiven „den alten Genitiv, vereinigt mit grossen Stücken des alten Ablativs", så består svårigheten i att afgöra, om man vid ἀμφί har att söka ursprunglig gen. eller abl. Beträffande περί åter angifver han, att det förenas med gen.-abl. (ALI s. 24) samt (Grundl. s. 132) gen.-localis, nämligen af yngre ursprung, (såsom förhållandet är med ἐπί), hvilken, då härledningen af den samma ur ablativen synes D. omöjlig, väl måste hafva uppstått ur den rena genitiven. Separativ betydelse kan ligga i genitiven i följ. ex.: Σαρπηδόνος ἀμφιμάχεσθαι, *Π*, 496; νέκυος, *P*, 20. οὐδ' ἔτλη περιβῆναι ἀδελφοῦ („zu treten um d. i. zum Schutz" A. jfr. πρό) *E*, 21. ἐμεῦ περιμάρναο χαλκῷ, *Π*, 497. περίσχεο παιδός, *A*, 393. Tvifvelaktigare i anseende till sin ursprungliga bet. synes gen. i följ. ex. τείχεος ἀμφιμάχοντο, *ο*, 391; troligen, såsom lokal, ursprunglig.

I alla händelser är det temligen sannolikt, att vid dessa prep., som sist anförts, en sammansmältning af det ursprungliga ablativ- och genitivbegreppet egt rum.

I förbigående må anmärkas, att Hübschmann (Casusl. s. 89) sluter af den omständigheten, att gen. i sanskrit sällan och i latinet aldrig (utom vid de såsom preposition brukade substantiven) förenas med prepositioner, att gen. i de indogermaniska språken blott förenas med oegentliga prep. d. v. s. sådana, som bibehålla sin betydelse som substantiv. Denna omständighet, säger han, ger i grekiskan ett nytt kriterium att skilja abl. och gen., emedan, då en preposition förenas med gen., går den ännu och gäller för substantiv eller ock är genitivus att fatta såsom en ursprunglig ablativ, såsom vid ἀπό, ἐκ, πρό, ἄνευ, κατά, παρά, πρός, ὑπό. Men då vi i de ofvan anförda ex. sett, att gen. efter de med preposition sammansatta verben ej alltid har separativ betydelse och stundom antager en betydelse, som måste anses tillhöra den ursprungliga genitiven, så gifver hans uppfattning, i fall den är riktig, ett ytterligare stöd åt vår framställning af genitiv- och ablativbegreppets sammansmältning uti i fråga varande fall. Mot denna åsigt, som af Hübschmann framställes, uppträder Curtius (Erläuterungen s. 177). „Als adverbia“, säger han, „können nun die Präpositionen zunächst den Genitiv bei sich haben, als den Casus der Zusammengehörigkeit“. Så t. ex. anser han ursprunglig genitivus förekomma vid πρό och ὑπέρ, som Delbrück uppgifver fordra ablativus, så äfven vid διά. Skulle altså Curtii åsigt vara riktig, hvad som Delbrück (Grundlagen s. 134) betviflar, så kan det dock ej förnekas, att gen. efter dessa anförda prep. dock har ablativ betydelse i åtskilliga af de sammansättningar, vi ofvan anfört, hvad som ju kan vara en senare utveckling ur en äldre genitivbetydelse, då i sammansättning med verb prep. så aflägsnats från sitt substantiv, att icke vidare „der Genitiv hängt in dieser Anwenduug im strengsten Sinne von der Präposition ab“, såsom Curtius uttrycker sig om den genitivus, som står bredvid sin preposition. Altså, hvilkendera åsigten än må vara riktig, är det klart, att efter prepositioner en sammansmältning af gen. och abl. inträdt.

4) Af de verb, som betyda **taga, beröfva** hafva följande tydligen hos Hom. gen.-abl.: *αἱρέω, ἁρπάζω, συλάω; ἀφαιρέω, ἐξαφαιρέω, ἐξαιρέω, ἀφαρπάζω, ἐξαρπάζω, ἀποαίνυμαι; ἐκπέρθω, ἐξαπόλλυμι, ἐκφθίνω*, t. ex. *ἐμεῦ δ'ἕλετο μέγαν ὅρκον, δ*, 746. *ἀγέλης βοῦν ἁρπάσῃ, Ρ*, 62. *ὁ σύλα πῶμα φαρέτρης, Δ*, 116 etc. Men det är påtagligt, att samma separativa betydelse ligger till grund för gen. efter öfriga verba privandi (ehuru den där stöder sig på ett olika åskådningssätt), nämligen: *ἀλαόω, ἀμέρδω, γυμνόω, στερέω, ψεύδω, ἀτέμβω*: *ὃν ὀφθαλμοῦ ἀλάωσεν, α*, 69; *ι*, 416. (*τὸν*) *ὀφθαλμῶν ἄμερσε, θ*, 64. Såsom ofvan antydts, kan någon tvekan uppstå om genitivens uppfattning efter verbet *ἀμέρδω*, hvars egentliga betydelse är *expertem facere* (Curt. Grundz. s. 634), hvadan denna gen. är att sammanställa med gen. vid *ἄμοιρος*, i hvilken Curtius, såsom vi nedan skola se, finner en sammansmältning af genitivens och ablativens begrepp. Vidare påträffas här åter en begreppsöfvergång från ablativen till genitiven, som ofvan vidrörts. Om vi jämföra: *ἠρημένων δωμάτων ἠρήμεθα*, Eur. El. 1009 eller *ἀγέλης βοῦν ἁρπάσῃ* med t. ex. *συμπέμψατε μοι ὑμῶν αὐτῶν ἑλόμενοι οἵτινες* etc. Xen. An. VI, 4, 18, så synes skilnaden i betydelsen hos gen. i de två sist nämda exempeln så obetydlig, att det är svårt att afgöra, om gen. i dessa bör uppfattas såsom ablativus eller partitivus. Lika så: *ὅσ' ἂν Τροίης ἐξήρατ' Ὀδυσσεύς, ε*, 39; *ν*, 137. *ἐξῃρημέναι στρατοῦ*, Eur. Tr. 34. *Ἰθάκης ἐξαίρετοι, δ*, 643; *γέρας λείας Τρωικῆς ἐξαίρετον*, Eur. Andr. 15. *πασῶν Δελφιδῶν ἐξαίρετοι*, Eur. Ion 1323 etc., i hvilka uttryck en skarp begränsning af ablativens och genitivens område är omöjlig.

5) Vidare följer gen.-abl. verb, som betyda **sakna**; jfr. Delb. ALI s. 8: *δεύομαι, ἐπιδεύομαι, χατέω, χατίζω, χηρεύω, χράομαι, χρή, χρηίζω*. Vid dessa verb är slägtskapen emellan genitivens och ablativens betydelser synnerligen i ögonen fallande t. ex. vid *χατίζω*. I uttrycket *νόστοιο χατίζων, θ*, 156; *λ*, 350 fordrar den i verbet liggande betydelsen af **längtan** uppenbarligen ursprunglig genitivus (jfr. *ἐπιθυμεῖσθαι* Siecke, § 8), som är att sammanställa med gen. efter *ἔλδομαι, ἱμείρω, λιλαίομαι, ποθέω, ἰσχανάω, ἵεμαι, ἔσσυμαι*; men *Σ*, 392: *Θέτις νύ τι σεῖο χατίζει* synes verbets betydelse af **saknad** fordra gen.-abl. i öfverensstämmelse med andra här ofvan uppräknade verb. Andra

ex. på genitivens och ablativens sammanflytande betydelse hafva vi efter χράομαι t. ex. νόστου κεχρημένον ἠδὲ γυναικός, α, 13; γάμου, χ, 50; εὐνῆς, Τ, 262, i hvilka uttryck gen. bör uppfattas såsom ursprunglig, såsom vid χατίζω, men i följ. såsom ablativus: κομιδῆς κεχρημένοι, ξ, 124; ὅτευ, ρ, 241; σίτου καὶ οἴνου, ψ, 378 etc., där bet. af behof, brist är förherskande. Liknande öfverensstämmelse i konstruktion förekommer vid *egeo* och *indigeo* i latinet. Det är alldeles klart, att ett inre samband finnes emellan de olika betydelserna hos gen. vid dessa verb, nämligen af samma art, som i gen. vid ἔχω i dess båda betydelser hålla sig till och afhålla sig ifrån, som vi ofvan behandlat. Att så är, kan man se af genitivens betydelse vid ἰσχανάω; ty detta verbs grundbetydelse är tillbakahålla (ἴσχω, ἔχω), men dock förekommer en ren och egentlig genitivus hos Hom. efter detta verb, då det antager bet. sträfva, trakta efter (eg. hålla sig till): μέγα δρόμου ἰσχανόωσαν, Ψ, 300; ἰσχανόων φιλότητος, θ, 288. (En liknande utveckling i betydelsen se vi hos verben ἵεμαι och ἔσσυμαι, i deras förening med genitivus.) Att betydelsen af saknad, brist hos gen. efter dessa verb bör härledas ur den separativa bet., som ligger i gen. efter ἔχω, χάζομαι m. fl., som betyda afhålla, vika, kan man se af gen. vid δέω, δέομαι, δεῖ. Uti det ex., som återfinnes, δ, 380; 469: ὅς τίς μ'ἀθανάτων πεδάᾳ, καὶ ἔδησε κελεύθου, är den separativa betydelsen hos genitiven klar. Däremot ser man, huru samma separativa bet. hos gen. vid det beslägtade δεύομαι, så att säga under våra ögon, öfvergår till den öfverflyttade bet. af saknad, brist, Ν, 310: ἐπεὶ οὔ ποθι ἔλπομαι οὕτως δεύεσθαι πολέμοιο 'Αχαιούς, hvilket uttryck hos Ameis-Hentze riktigt angifves egentligen betyda: „zurückbleiben hinter dem Kampfe“, samt sedermera „dem Kampfe nicht gewachsen sein“ (pugna abesse, pugnæ deesse). Andra öfversätta: „an Kampf keinen Mangel haben“. μάχης, Ρ, 142 etc.; jfr. samma konstruktion vid ἐπιδεύομαι, Ψ, 670; Ε, 636. Ur denna separativa betydelse tyckes det, som om man med lätthet skulle kunna förklara konstruktionen och genitivens ursprung vid δεῖ i sådana uttryck, som: δεῖ σε σοφοῦ λόγου, Eur. Rhes. 837; Hipp. 23; 490; Ion 1018 etc. Delbrück (ALI s. 9) öfversätter också δεῖ με

τινός „mich entfernt von einer sache“. Som emellertid denna konstruktion vid δεῖ ej förekommer hos Hom. och först hos Euripides är allmännare, så förklarar D. i sitt senare arbete (Grundlagen s. 47), att det ej är hans mening, „dass bei Homer, wo das Verbum schon ein langes Leben hinter sich hat, noch diese Bedeutung durchscheine“ (näml. den separativa betydelsen), utan antager, att konstruktionen vid δεῖ uppstått genom analogi med samma konstr. vid χρή (με τινός) och denna senare af uttrycket χρειώ με τινὸς ἵκει, nämligen under den förutsättningen att χρή är en ursprunglig nom. sg. Om altså denna förklaring af konstruktionen är riktig, så skulle gen. vid χρή och så äfven vid δεῖ vara en egentlig genitiv, som där representerar en gen.-abl., som ju verbets betydelse af saknad, brist ovilkorligen fordrar. Altså skulle den ursprungliga abl.-konstruktionen genom förmedling af genitiven hafva återstälts i form af gen.-abl. En i sanning märklig kretsgång och ett slående bevis på genitiv- och ablativbegreppens förblandning! Riktigheten af den åsigt, som ställer gen. efter δέω i det ofvan anförda ex. δ, 380 i ett närmare eller fjärmare sammanhang med gen. vid δέω, δέομαι (δεύομαι) i bet. behöfva, sakna, bestyrkes af Curtius, som (Grundz. s. 333) antager, att verbet δέω (binda) är ett och samma, som δέω, δεῖ (behöfva), och, i fall man vil gå ännu längre i samma riktning, nämligen att låta verbens etymologi ega vitsord i fråga om genitivens ursprung och betydelse, så finner man, att Curtius (Grundz. s. 200) sammanställer χηρεύω (skr. *hâ ǵa-hâ-mi* relinquo), χατέω, χατίζω med χάζομαι. För öfrigt hafva vi ofvan vid λείπομαι sett samma betydelseutveckling från begreppet aflägsen till underlägsen och behöfvande, brist; jfr ι, 448; Aesch. Prom. 857; Xen. An. VII, 7, 31, Eur. Ion 680; Supp. 774; Alc. 407; Med. 52; Or. 1085 etc.

6) Samma gen.-abl., som vi sett förekomma vid de nyss behandlade verben, finna vi äfven efter åtskilliga adjektiv, af hvilka de flesta äro sammansatta med det s. k. α privativum (ἀν). Såsom vi ofvan (ἀμέρδω) antydde, har Curtius (Erläuter. s. 173) vidrört gen. efter dessa adjektiv och angifvit såsom sin uppfattning, att t. ex. gen. efter ἄμοιρος är af

samma slag, som den, hvilken följer ἔμμορος; men om så är, hvad som svårligen kan bestridas, så måste väl med ganska stor sannolikhet gen. efter alla adj. af samma privativa betydelse, som ἄμοιρος t. ex. ἔρημος, κενός, hvilka af Delbrück i öfversigten af gen. ALI s. 73 uppgifvas fordra gen.-abl., anses såsom ren och ursprunglig eller med den urspr. gen. ega en viss frändskap. Delbrück påpekar också sjelf denna beröringspunkt emellan gen. och abl. i sitt senare arbete (Grundl. s. 51) och detta ej blott emellan adjektiv (πλέος — κενός), utan äfven vid verb, som betyda öfverflöd eller brist. Till jämförelse må anföras några exempel på gen. vid adjektiv, hvilken gen. väl bör uppfattas såsom ablativus eller åtminstone stå på gränsen emellan gen. och abl.: δαιτὸς οὐκ ἐπιδευεῖς, *I*, 225. ἄκμηνος σίτοιο, *T*, 163; μάχης ἀκόρητον, *Y*, 2. ἀκτήμων χρυσοῖο, *I*, 126; ἄμμορος λοετρῶν, *Σ*, 489; ἄσιτος, ἄπαστος ἐδητύος ἠδὲ ποτῆτος, *δ*, 788. αἰῶνος εὖνιν, *ι*, 524 [1]).

7) Verb, som betyda mottaga. följas af ursprunglig ablativus. Hos Hom. finnas blott δέχομαι och παραδέχομαι med denna gen.: κύπελλον ἐδέξατο ἧς ἀλόχοιο, *Ω*, 305. *Ξ*, 203 etc. σῆμα κακὸν παρεδέξατο γάμβρου, *Z*, 178. Hos Tragici träffas dels ex., i hvilka den separativa rumsbetydelsen är klar: Soph. O. R. 1164; 1022; O. C. 1412 etc., dels sådana ex., i hvilka den mer eller mindre fördunklats, t. ex.: τραῦμα λόγχης ἐδέξατο, Eur.

---

[1]) Hos Tragici och i synnerhet hos Euripides är gen. i dylika uttryck ganska vanlig t. ex.: ἄζυγες γαμηλίου, Eur. Med. 673. ἀθώπευτος γλώσσης, Andr. 460. κακῶν ἀκήρατος, Hipp. 949; ἄκλαυτος φίλων, Soph. Ant. 847; ἀκραιφνεῖς τῶν κατηπειλημένων, Soph. O. C. 1147; γήρως ἄλυπα, 1519; πεδίων ἀμοίρους, Aesch. Sept 733; κακῶν ἄνατος, Soph. O. C. 786; ἀνέορτος ἱρῶν, Eur. El. 310; ἀνήνεμον χειμώνων, Soph. O. C. 677; ἄνοσος κακῶν, Eur. Iph. A. 982; τέκνων ἄπαιδες, Supp. 13; ἄπαρνος οὐδενός, Ant. 435; ἄπεπλος φαρέων, Phoen. 324; ἄπληστος κακῶν, Hel. 1102; ἄσυλος γαμῶν, Hel. 61; ἄτεκνος παίδων, Bacch. 1306; ἀτέλεστον βακχευμάτων, Bacch. 40; ἄτιμος τοῦ τεθνηκότος, Soph. El. 1214; φίλων ἄπιστοι καὶ κακῶν ἀτρύμονες, Aesch. Sept. 875; ἄφαρκτος φίλων, Soph. Ai. 910; μυχοῦ ἄφερκτος, Aesch. Cho. 446; ἄφιλος φίλων, Eur. Hel. 524; ἀψόφητος κωκυμάτων, Soph. Ai. 321; 547; γυμνὸς προπομπῶν, Aesch. Pers. 1035; ἐκτίμους γόων, Soph. El. 242; τῶν σῶν ἐνδεής, Eur. Alc. 632; ξένων ἐξόμιλος, Trach. 964; δωμάτων ἐξώπιος, Med. 624; ἔρημος φίλων, Andr. 78; σώματος κενά, Hel. 1261; ὀρφανὴν πατρός, El. 914.

Supp. 848; *Πελοπίας χθονὸς ταὐτὸν αἷμα κεκτήμεθα*, Eur. Supp. 264. Af samma slag är väl också: *γυναικὸς παῖδας ἐκκαρπούμενος*, Eur. Ion 815. Om man ifrån gen.-abl. i sist anförda ex. kan finna en osökt anknytningspunkt till den rena genitiven efter verb, som betyda njuta, vill jag ej med bestämdhet påstå, men ett sådant antagande ligger nära till hands, t. ex. vid *ὀνίνημι*: *οὔτε λέκτρων νεογάμων ὀνήσομαι*, Eur. Med. 1348; *σοῦ*, Alc. 335 etc.

8) Vi upptaga vidare till skärskådande det fall, i hvilket gen. begagnas för att beteckna utgångspunkten („der Ausgangspunkt"). Denna gen. kan dock i sjelfva verket ej sägas vara något särskildt, till sin betydelse från den lokala (separativa) skildt slag, ty vid alla rörelseuttryck betecknar gen. tillika utgångspunkten, ehuru man vid dessa riktar uppmärksamheten mera på afståndet (separationen), än på utgångspunkten och sammanhanget med det föremål, hvarifrån rörelsen sker. Det är just i denna utgångspunkt, som det synes mig, att man har att söka anknytningspunkten för den rena och den ablativa genitivens skilda betydelser i lokalt hänseende, såsom redan förut vid *ἔχω* blifvit antydt. I uttrycket *τῆς θύσανοι ἠερέθονται*, *B*, 448 anser Hentze gen. för en gen.-abl.: „ex qua fimbriæ suspensæ sunt" och inlägger sålunda i gen. en separativ betydelse; men af samma slag synes genitiven vara i sådana ex., som: *πέπλων μητρὸς ἐξηρτημένοι*, Eur. Alc. 189. *ἐκκρήμνασθε πέπλων*, H. F. 520, ehuru den i dylika ex. uppenbarligen eger en nära frändskap med den rena gen., som följer *ἅπτεσθαι, ψαύειν, θιγγάνειν* (Siecke § 8). Sålunda drages genitivens betydelse i det först nämda ex. hos Hom. öfver till den rena genitivens begreppsområde, hvadan vi här se en tydlig sammansmältning af genitivens och ablativens betydelser, ty tänker man mera på *θύσανοι* såsom fästade (*ἅπτεσθαι*) vid *τῆς* (*αἰγίδος*), så har detta *τῆς* den rena genitivens betydelse, tänker man däremot mera på *θύσανοι* såsom nedhängande från (*ἐκ*) *τῆς*, så uppstår den separativa betydelsen, och man har då kommit in på ablativbegreppets område; jfr. Summo clipei umbone pependit, Virg. Aen. II, 546; dependent lychni laquearibus, I, 716; humeris habilem suspenderat arcum, I, 318 (*πεῖσμα κίονος ἐξάψας*, *χ*, 466;

ἵπποι ἐξ ἐπιδιφριάδος δέδεντο, *K*, 475). Några andra ex., i hvilka gen. kan anses beteckna utgångspunkten, må här få plats: ἀρξάμενοι τοῦ χώρου, φ, 142; σέο δ' ἄρξομαι, *I*, 97. κεφαλῆς ἐκδέρκεται ὄσσε, Ψ, 477. Περγάμου ἐκκατιδών, *H*, 21. νεκύων διεφαίνετο χῶρος, Θ, 491. δοῦρα Χαρύβδιος ἐξεφαάνθη, μ, 411. ὑπέφηνε τραπέζης, ρ, 409. ὡς αἰχμῆς ἀπέλαμπ', χ, 319. ἐκφθέγξατο δίνης, Φ, 213. I alla dessa ex. har gen. utan tvifvel separativ betydelse; tvifvelaktigare är, huru gen. bör uppfattas i följ. uttryck, som möjligen kunna hänföras hit: λούεσθαι εὐρεῖος ποταμοῖο, *Z*, 508 etc. Ὠκεανοῖο, *E*, 6; jfr. λό' ἐκ τρίποδος, κ, 361; χεῖρας νιψάμενος ἁλός, β, 261; jfr. ἐκ ποταμοῦ χρόα νίζετο, ζ, 224. τοῦ (λέβητος) πόδας ἐξαπένιζεν, τ, 387. På dessa ställen anser Hentze (som på det sista skrifver τῷ), att genitiven har partitiv betydelse, och det med rätta, om gen. sammanställes med samma konstr. vid ἅπτεσθαι, men jämför man den samma med de exempel, vi stält bredvid, i hvilka gen. förenas med prep., och med τοῦ (λέβητος), så att ποταμοῖο, Ὠκεανοῖο, ἁλός tänkas såsom kärlen, hvarur man vid tvagningen tager vattnet, så måste de uppfattas såsom ablativer d. v. s. hafva separativ betydelse. I dessa exempel skulle sålunda genitivens och ablativens frändskap vara af ungefär samma art, som vi ofvan sett vid verb, som betyda b e r ö f v a, däremot i uttrycket πυρὸς θερέω, ρ, 23, som med de nyss nämda plägar sammanställas, kan gen. förklaras för partitivus eller ablativus („värma sig vid [från] elden") i öfverensstämmelse med *B*, 448. Delbrück, som (ALI s. 32) uppfattat gen. såsom en ursprunglig localis, upplyser i Grundl. s. 44, att han ej på ett tillfredsställande sätt kan förklara dessa genitiver.

Till det slag af gen., som vi i detta moment behandlat, är måhända att räkna den gen. — man skulle af den motsvarande konstr. i latinet kunna kalla den *genitivus respiciendi* —, hvilken förnämligast förekommer vid verb, som betyda f a t t a, h å l l a, för att angifva, h v a r e s t (från hvilken sida, a qua parte) man fattar eller håller något. Delbrück nämner ej uttryckligen, så vidt jag vet, att denna gen. är af ablativt ursprung, men i förbigående antyder han om ett hit hörande uttryck, att det kan uppfattas som ablativus, nämligen: κεφαλῆφιν λάβεν (sc. Κεβριόνην) *Π*, 762 (ALI s. 70),

men är mycket tveksam, om det bör uppfattas såsom egentlig genitivus (enligt Curtius), en åsigt som han synes bibehålla; jfr. Grundlagen s. 61 (φι). Hübschmann däremot (Casusl. s. 84 not) påstår med bestämdhet, att den gen., som här är i fråga, bör uppfattas såsom ablativus, och stöder denna sin åsigt därpå, att liknande talesätt i Tatariskan uttryckas med ablativus (s. 125 not). Äfven för ablativus respiciendi i latinet vilja grammatici lägga en separativ betydelse till grund (Kumlin, Hor. Od. 1, 5, 5). Vi utgå i vår framställning af i fråga varande fall altså från den förutsättningen, att gen. är af ablativt ursprung, och anföra först sådana talesätt, i hvilka den samma står i förening med ett rörelseuttryck: βοῦν ἀγέτην κεράων, γ, 439. τὸν ποδὸς ἕλκε, Ρ, 289 etc. ποδῶν ἕλκωσι (sc. με), π, 276 etc.; jfr. trahere aliquem pedibus, Cic. γέροντα χειρὸς ἀνίστη, Ω, 515; χειρὸς ἀναστήσας (sc. μιν), ξ, 319; μή σε ἐρύσσωσ' ἢ ποδὸς ἢ καὶ χειρός, ρ, 480. Vidare följer, som nämdt är, samma gen. verb, som betyda fatta, hålla: κόμης ἕλε Πηλείωνα, Α, 197; χειρὸς ἑλὼν Ὀδυσῆα, η, 168 etc.; jfr. Dextra prehensum (me) continuit. χειρὸς ἔχων Μενέλαον, Δ, 154; jfr. Taurum cornu tenet, Virg. Aen. V, 382. τὸν δὲ πεσόντα ποδῶν ἔλαβε, Δ, 463; Β, 316. I alla de anförda exempeln har personen (antingen utsatt eller underförstådd) förekommit i ackusativus och kroppsdelen i gen., och i dessa uttryck kan man för genitivens uppfattning såsom ablativus söka ett stöd i analoga uttryck i latinet. Men nu följa mera tvifvelaktiga eller åtminstone mindre klara fall, af hvilka vi först anföra sådana, där jämte verbet fatta äfven förekommer ett annat verb, till hvilket ackusativen kan hänföras: ἄγοι δέ ἑ Παλλὰς Ἀθήνη χειρὸς ἑλοῦσα, Δ, 542 etc.; χειρὸς ἑλὼν προσέειπε συβώτην, ρ, 263. τὸν ἔξαγ' ὁμίλου χειρὸς ἔχων, Λ, 488. τὸν λαβὼν ποδὸς ἐξερύσασκεν, Κ, 290; Φ, 71; Ὀδυσσῆα προαΐξας λάβε γούνων, χ, 382. Att genitiven i dessa uttryck kan uppfattas såsom ablativus, synas de föregående exempeln gifva vid handen, i synnerhet de först anförda, i hvilka gen. bör förklaras såsom beroende af ett utelämnadt verbum prehendendi, eller åtminstone har ett sådant begrepp legat till grund för gen., såsom t. ex. fallet måste anses vara med gen. vid λίσσομαι och γουνάζομαι; jfr. Ameis-Hentze β, 8. Men å andra

sidan kan det ej förnekas, att ackusativen väl låter hänföra sig till hufvudverbet, då gen. ensam kommer att bero af verbum prehendendi, hvadan han blifver af samma slag, som i uttrycken *λάβε γούνων*, *κ*, 323; *δεξιτερῆς ἕλε χειρός*, *H*, 108 etc. Men i dylika exempel har gen. tydligen samma betydelse, som vid *ἅπτεσθαι*, *ψαύειν* etc., och vi äro således inne på den ursprungliga genitivens område. Curtius sammanför också det fall, vi här behandlat, med gen. efter öfriga verb, som betyda *fatta*, Schulgr. 419 c (12te Aufl.) d. v. s. vill förklara äfven detta fall såsom en genitivus partitivus. Men på ett annat ställe (Erläuter. s. 173), där han (slutande sig till J. Grimms uppfattning af den verbala genitiven såsom den kasus, i hvilken „geringere Objectivirung liegt", i motsats mot ackusativen, d. ä. såsom *partitivus* uppfattas denna genitivus) uttalar sin tvekan om, huru vidsträckt och i hvilken omfattning man bör anse genitivus partitivus förekomma vid verb, säger han, att genitiven är att anse såsom partitivus vid de verb, som hafva en dubbel konstruktion, nämligen än genitivus och än ackusativus. Om vi därför med de ofvan anförda exempeln jämföra följ.: *δεξιτερὴν ἑλὼν ἐμὲ χεῖρα προσηύδα*, *σ*, 258; *χειρὶ χεῖρα λαβόντες*, *Φ*, 286, bör det fall, vi ofvan behandlat, uppfattas såsom en gen. partitivus, såsom Curtius i sin grammatik gjort; men han tillägger på anförda ställe „und zwar mit dem Unterschied, dass der Accusativ den völlig bewältigten oder untheilbaren Gegenstand bezeichnet". Genom detta tillägg har hans uppfattning, såsom oss synes, blifvit betydligt invecklad och fördunklad; ty när skall man anse, att en dylik „Unterschied" eger rum? Skall man anse, att *χεῖρα* i föregående ex. uttrycker „den v. b. und u. Gegenstand", men ej *χειρός* i *λαμβάνειν χειρός*? Om vi emellertid fasthålla genitivens partitiva beskaffenhet i de uttryck, där ingen ackusativus tillkommer, men antaga den samma hafva separativ betydelse, så snart en dylik ackusativus är till finnandes, ett antagande som vi sågo hafva stöd i latinet och som vi skola se bekräftas af ett analogt förhållande vid verb, som betyda *höra*, så hafva vi här ett sammanträffande af genitivens och ablativens betydelser.

9) Vi hafva ofvan anmärkt, att gen.-abl. förekommer vid verb, som betyda mottaga, hvad som äfven naturligen gäller om ett andligt mottagande, t. ex. vid verb, som betyda höra i uttrycket höra något af någon (Delb. ALI, s. 15): ταῦτα ἤκουσα Καλυψοῦς, μ, 389; κέκλυτέ μευ μῦθον Ἀλεξάνδροιο, Γ, 85; κέκλυτέ μευ μύθων, μ, 271 etc. τό γε μητρὸς ἐπεύθετο, Ρ, 408. ἐκείνων δ' ᾐσθόμην τάδε, Eur. Andr. 72. τοῦτο σοῦ μαθεῖν, Soph. Trach. 408 etc. Däremot är gen. att uppfatta såsom partitivus i sådana uttryck, som πατρὸς ἀκούω, det är „audio paternum aliquid“, Siecke, s. 34. Vid sin framställning af Sieckes uppfattning af gen. i dylika talesätt (i öfverensstämmelse med Grimm och Curtius) tillägger Hübschmann (Casusl. s. 88), att det är klart, att gen. i ett dylikt uttryck måste hafva partitiv betydelse, „da nicht der Vater selbst gehört werden könne, sondern nur seine Worte, Befehle oder sonst etwas von ihm.“ Samma man tillägger (s. 111), att denna betydelse framgår ur genitivens grundbetydelse, ty „νέος ὢν ἀκούειν τῶν γεραιτέρων θέλε = τὰ τῶν γεραιτέρων, ihre Worte, Rathschläge etc. Wo aber nicht etwas von einer Sache, sondern sie selbst in Betracht kommt, steht der Accusativ: ἀκούειν φθόγγον.“ Af det som anförts, framgår, att gen. skulle vara af alldeles olika art i dessa sist nämda uttryck med gen. i de ofvan anförda exempeln. Genitivus i uttrycket κέκλυτέ μευ, ἐμεῖο, som ofta förekommer hos Hom. skulle vara af annat slag, än i de ofvan anförda ex.: κέκλυτέ μευ μῦθον (-ων), eller i ταῦτα ἤκουσα Καλυψοῦς, af annat slag, än i den följande versen (390): ἡ δ' ἔφη Ἑρμείαο αὐτὴ ἀκοῦσαι. Att genitiven är af ablativt ursprung och betydelse i sådana uttryck, där en ackusativus tillkommer, kan man se, om man jämför gen. i motsvarande lokala uttryck, nämligen vid λαμβάνειν, τυγχάνειν (dessa verb synas lämpligare kunna sammanställas med ἀκούειν än det af Delbrück anförda δέχομαι, ty höra förnimma är att andligen fatta): δῶρον τῶν ἐμῶν χειρῶν λαβών, Soph. O. R. 1022. Fullt motsvarande äro t. ex.: οὐ οἰόμεθα τεύξεσθαι ἐπαίνου, Xen. An. V, 7 33 och κέκλυτέ μευ μύθων, ehuru den lokala bet. hos gen. i det först nämda ex. försvunnit, ligger dock den separativa betydelsen klar. Om vi sedermera betrakta exempeln, i hvilka ensam

gen. förekommer, så är betydelsen hos denna ej så klar, ty man kan i dessa stundom inlägga en separativ betydelse, t. ex. i det ofvan anförda Ἑρμείαο „höra H. eller höra af H.“. Delbrück anför såsom ex. på gen.-abl. (ALI s. 15): ἢ αὐτὸς παρεὼν ἢ ἄλλου ἀκούσας, *ϑ*, 491, i hvilket ex. således en separativ betydelse bör inläggas i gen. („af ngn annan“), hvad som väl låter säga sig; men emellertid måste gränsen emellan genitiven och gen.-abl. blifva mera eller mindre subjektiv i dylika talesätt d. v. s. ungefär det samma som ingen gräns als. Liksom vi i föregående moment vid verben fatta i vissa talesätt måste lämna förhållandet emellan genitivens egentliga och separativa betydelse obestämdt, så måste äfven vara förhållandet i dessa talesätt, i hvilka, såsom vi nyss antydde, gen. är af samma slag, som i föregående, men så mycket oåtkomligare för en noggrann analys, som den begagnas uteslutande i rent andlig och öfverflyttad betydelse och sålunda ligger fjärmare från ablativens grundbetydelse. Emellertid är, af hvad som anförts, uppenbart, att Hübschmanns m. fl.s uppfattning af (ἀκούειν) πατρός såsom faderns ord, stämma o. dyl. ej är fullt riktig, nämligen lika litet riktig, som man i uttrycket λαμβάνειν τινός har att tänka sig χεῖρα, κεφαλήν eller något dylikt, hvad som synes af sådana uttryck som: πρίν γέ τι σῆς τε βοῆς σοῖ ϑ' ἑλκομενοῖο πυθέσθαι, *Z*, 465; *A*, 257 etc. Delbrück har i sitt senare arbete (Grundl. s. 48) närmare bestämt sin uppfattning af i fråga varande genitivus så, att gen., som står ensam, anser han vara egentlig och ursprunglig, men då en ackusativus fogas till verbet därjämte, af ablativ natur och ursprung. Han tillägger doch i det förra fallet „sobald es sich um das Gehörte handelt“, genom hvilken inskränkning medgifves, att ensam gen. äfven kan hafva ablativ betydelse och såsom ablativus uppfattas bör.

10) En ursprunglig ablativus hafva vi enligt Delbrück (ALI s. 12) att söka i de uttryck, där gen. angifver ursprung och härkomst. Den förekommer hos Hom. i förening med verben γίγνομαι, ἐκγίγνομαι, εἰμί, ἔξειμι, ὄρνυμι, — ἐξυπανίστημι, ἐκφύω, t. ex.: κλαγγὴ γένετ' ἀργυρέοιο βιοῖο, *A*, 49; *Δ*, 456 etc. Vid verbet εἶναι ser man tydligt denna genitivens slägtskap

med gen. possessivus: ταύτης γενεῆς τε καὶ αἵματος εὔχομαι εἶναι, Ζ, 211; πατρὸς δ' εἴμ' ἀγαθοῖο, Φ, 109. καναχή δ' ἦν ἡμιόνοιιν, ζ, 82; Χ, 401; μήτηρ μέν τέ μέ φησι τοῦ ἔμμεναι, α, 215 etc. Curtius hänvisar i sin behandling af denna genitivus (Schulgr. § 417) på possessivus af samma betydelse (§ 408, 1), därmed antydande deras frändskap; jfr. ᾖσθα Λοξίου, Eur. Ion 1288; εἰμὶ θνητοῦ πατρὸς, εἴτε Λοξίου, 1542 etc.; Πιθεύς ἐστι Πέλοπος, Herak. 207 etc. Samme man yttrar äfven (Erläuter. s. 167): „In dem Begriffe des Ursprungs berühren sich die Begriffe des woher und der Zusammengehörigkeit". Det samma påpekas af Delbrück (Grundl. s. 52), som yttrar: „In πατρὸς τραφείς könnte man πατρός als Gen. empfinden und übersetzen der Erzeugte des Vaters (während πατρός vermuthlich urspr. Ablativ ist)".

Hit bör väl också räknas gen., som angifver ämnet, hvaraf något består (gen. materiæ). Äfven i sådana uttryck antager Delbrück, att gen. företräder en ursprunglig ablativus. De äro hos Hom. ej synnerligen talrika: κυνέην ῥινοῦ ποιητήν, Κ, 262. βόες χρυσοῖο τετεύχατο, Σ, 574; τ, 226. ἔντυον εὐνὴν ἐσθῆτος, ψ, 290. Understundom kan man vara tveksam om, hvart gen. bör hänföras och huru han i och med det samma bör uppfattas t. ex.: πλῆμναι ἀργύρου εἰσί, Ε, 726; Λ, 25; 35; περὶ δ' ἕρκος ἔλασσεν κασσιτέρου, Σ, 565, i hvilka ex. den samma, hänförd till substantiven, bör förklaras såsom en ursprunglig genitivus. Delbrück anmärker härom (Grundl. s. 52), att den genitiv-konstruktion af samma slag, hvilken förekommer vid substantiv, småningom ur medvetandet utplånat den urspr. ablativ-konstr., som därigenom införlifvats med den förra. För öfrigt må man jämföra följande ex.: περόνη χρυσοῖο τέτυκτο, τ, 226. δεῖπνον τετυκεῖν ἅλις ἔνδον ἐόντων, ο, 77; 94. δόρπον δὲ ξείνῳ ταμίη δότω ἔνδον ἐόντων, η, 166. χαριζομένη παρεόντων, α, 140; η, 176. Svårligen kan någon uppdraga en bestämd gräns eller uppdaga en artskilnad i betydelsen i genitiven i dessa exempel, och dock är gen. i det första med säkerhet enligt Delbrücks uppfattning en gen.-abl., men gen. på det sist nämda stället anföres af Curtius såsom ex. på partitivus (Schulgr. § 419). Om likaså gen. i följande ex. kan med gen. materiæ ega någon frändskap,

lämnar jag därhän: ἀποστίλβοντες ἀλείφατος, γ, 408; λειμῶνες σελίνου θήλεον, ε, 72, hvilket ex. af Delb. sammanställes med den ursprungliga genitiven vid ὄζειν (Grundl. s. 40).

11) Slutligen företräder enligt Delb. (ALI s. 19) den gen., som förenas med komparativen, en ursprunglig ablativus. Denna konstr. är, som bekant, så väl hos Hom. som i grekiskan för öfrigt vanlig, hvadan vi här ej anföra några exempel på den samma. Vi vilja blott erinra om, att denna gen. äfven förekommer vid åtskilliga, i synnerhet med πρό och περί sammansatta verb, t. ex.: πολὺ προβέβηκας ἁπάντων, Z, 125; ἔθελεν προμάχεσθαι ἁπάντων, Λ, 217; σεῖο νοήματι προβαλοίμην, T, 218; Κλυταιμνήστρης προβέβουλα, A, 113; μήτι ἡνίοχος περιγίγνεται ἡνιόχοιο, Ψ, 318 etc. περὶ δ' ἔργα τέτυκτο τῶν ἄλλων, P, 280; ἐθέλεις περιίδμεναι ἄλλων, N, 728 etc. περὶ μέν σε βροτῶν πεπνυμένον εἶναι, δ, 190 m. fl. sammansättningar af περί, Φ, 214; N, 374; I, 364; Δ, 257; ψ, 166 etc. Af samma slag är gen. vid ἀριστεύω, καίνυμαι: βουλῇ ἀριστεύεσκεν ἁπάντων, Λ, 627; Z, 460; τῶν σε πλούτῳ φασὶ κεκάσθαι, Ω, 546. Hos Xenophon är denna gen. ganska vanlig, såsom vid ἀριστεύω, ἡσσάομαι, μειόω, μειονεκτέω, πλεονεκτέω, ὑστερίζω, ὑστερέω, προέρχομαι, προέχω, προτιμάω, περιγίγνομαι, περίειμι, ὑπερκάθημαι. Af de anförda uttrycken synes, att en separativ betydelse otvifvelaktigt ligger till grund för gen. af detta slag i grekiskan. Men samma slags gen. förekommer också vid superlativus med komp. betydelse, t. ex.: φησί τοι ἄνδρα παρεῖναι ὀιζυρώτατον ἄλλων, ε, 105, som Ameis-Hentze öfversätter „von andern aus"; ἔκειτο δε νείατος ἄλλων, ο, 108; Z, 295 etc. Altså är denna gen. af fullkomligt olika art och ursprung med gen. vid superlativen i allmänhet; t. ex. på det ofvan anförda stället, som fullständigt lyder: φησί τοι ἄνδρα παρεῖναι ὀιζυρώτατον ἄλλων, τῶν ἀνδρῶν οἳ ἄστυ πέρι Πριάμοιο μάχοντο, förklarar Hentze ἄλλων för ablativ genitivus och ἀνδρῶν för partitiv. Det förefaller tämligen osannolikt, att deras betydelse af skalden uppfattas såsom alldeles olikartad och med fullt medvetande därom användts, snarare hafva de i hans föreställning sammansmält till en gen. af samma beskaffenhet och betydelse. Eller med andra ord, liksom komp. och superlativ begreppen mötas i denna konstruktion, så synes äfven den separativa och partitiva be-

tydelsen här mötas och sammansmälta. Denna gen. skulle sålunda vara en „brygga“ emellan ablativens begrepp vid komp. och genitivens vid superlativen. Vi hafva ofvan på flera ställen, t. ex. vid verb, som betyda utvälja och taga uppvisat samma öfvergång i betydelsen från abl. till gen.s begrepp. Curtius (Erläuter. s. 169) yttrar om gen. vid komp.: „Der Genitiv des verglichenen Gegenstandes bei Comparativen kann ohne Gewaltsamkeit als eine spätere vom Ablativ überkommene Function dargestellt werden. Aber unverkennbar ist es doch, dass hierfür auch der eigentliche und ursprüngliche Genitivgebrauch manche Anknüpfungspunkte bietet. Das Genitivverhältniss hat sich im Sprachgebrauch zu dem der Relativität überhaupt ausgebildet.“ En sådan anknytningspunkt finner han i gen. vid *ἄξιος*, *ἀντάξιος*, — *πρόσω*, *πρόσθεν*, *ἄνω* jämförd med gen. vid *μείζων*, *μείων*. Beträffande denna Curtii anmärkning skulle man kunna göra den invändningen, att äfven ablativbegreppet har kunnat utbilda sig till att uttrycka „Relativität“, ty hvad som skilt sig från ett föremål, står ju till det samma i ett visst förhållande, såsom man tydligen ser vid verb med komp. betydelse, där det separativa begreppet utbildat sig till att uttrycka förhållandet af öfver- och underlägsenhet emellan personer, föremål etc. Då Curtius nämligen tillägger om verb med komp. bet., att den gen., som vid dessa förekommer, svårligen låter skilja sig från gen. vid komp., så lär väl detta af ingen kunna bestridas; men då han med denna genitivus sammanställer samma konstr. vid verb, som betyda herska, t. ex. *ἄρχειν*, *βασιλεύειν*, och då han, emedan dessa i sanskrit (Siecke s. 55 följ.) och latinet (potiri) förenas med gen., antager, att denna genitivkonstruktion är ursprunglig och gemensam för alla de här nämda verben, så motsäges han på det bestämdaste af Delbrück (Grundlagen s. 40), som anmärker, att Kühner falskligen sammanställer „Verba des Herrschens mit Verben des Übertreffens“. Altså bör enligt Delbrück gen. efter verb med komp. bet. och naturligtvis äfven vid komp. skiljas från gen., som förekommer vid verb, som betyda herska, alldenstund den förra företräder en ursprunglig ablativus, den senare ursprunglig genitivus.

Dock synes det ej vara utan skäl, som en man med Curtii lärdom och skarpsinne sammanställer verb, som betyda herska, med verb af komp. bet., ty onekligt är, att gen. vid de förra eger en påfallande likhet i betydelsen med samma konstr. vid de senare. Om vi nämligen taga i skärskådande de verb, som betyda herska hos Hom., så skola vi finna, att de nästan alla till sin betydelse äro fullkomligt öfverensstämmande med de ofvan uppräknade verben af komp. betydelse, i det de antingen betyda gå framför, i spetsen för, leda eller höja sig öfver, vara upphöjd öfver och utmärkt framför någon[1]). Exempel på dessa verben äro: *βασιλεύω*: *Πύλου βασίλευε*, *λ*, 285. Jfr. Curt. Grundz. s. 364: „*βασι-λευ-ς* d. i. Herzog aus W. *βα* und ion. *λευ* = *λαο*“; *βασιλεύς* är således den, som går framför, i spetsen för folket och leder det (?) enligt Grekernas åskådningssätt, hvilken uppfattning åtminstone ligger till grund för gen. vid följande verb: *ἡγεμονεύω* (*ἀγ*, *ἄγω*): *τῆς δ'ἑτέρης* (*στιχός*) *Εὔδωρος ἡγεμόνευεν*, *Π*, 179; *Β*, 527 etc. *ἡγέομαι*: *Σαρπηδὼν δ'ἡγήσατ' ἀγακλειτῶν ἐπικούρων*, *Μ*, 101; *Β*, 620 etc. Jfr. *ἡγείσθω ὀρχηθμοῖο*, *ψ*, 130. Vidare komma sådana uttryck, i hvilka gen. skulle förklaras af den i verbet liggande betydelsen af höghet, värdighet öfver, framför andra: *ἀνάσσω* (*ἄνα*, *ἄνω*): *ὃς μέγα πάντων Ἀργείων ἤνασσε, θεὸς δ'ὣς τίετο δήμῳ*, *Κ*, 33; *Δ*, 388; 452 etc. *ἄρχω* („skr. *arh-â-mi* bin werth“ Curt. Grundz. s. 189): *ἄλλ' ἄλλων ἦρχον ἑταίρων*, *ν*, 266; *στιχός*, *Π*, 173 etc. *κρατέω* (*κρα*, *κρατύς*): *ὃς μέγα πάντων Ἀργείων κρατέει καί οἱ πείθονται Ἀχαιοί*, *Α*, 79; 288. Härtill komma *σημαίνω* (*στρατοῦ*), *Ξ*, 85; *θεμιστεύω* (*παίδων ἠδ' ἀλόχων*), *ι*, 115, vid hvilka gen. väl bör förklaras i analogi med föregående. Om altså dessa verbs betydelse och konstruktion gifva stöd åt Curtii mening, att gen. efter verb, som betyda herska, svårligen kan skiljas från samma konstruktion vid verb med komp. betydelse, och om vid dessa senare enligt Delbrücks åsigt en ursprunglig ablativus ligger till grund för genitiven, så skulle följaktligen äfven

[1]) Vi se äfven, att dativus vid dessa verb förekommer i samma bemärkelse, t. ex. vid *ἀνάσσω*, *κρατέω*, „ita ut aliquem in multitudine eminere significetur“; jfr. Capelle, Dativi Localis quæ sit vis atque usus in Homeri carminibus, Hannoveræ, 1864 s. 22.

gen. vid de förra verben vara af ablativt ursprung. Mot detta antagande talar den omständigheten, att verb, som betyda **herska**, konstrueras med gen. både i sanskrit (Siecke s. 55 flj.) och Zend (Hübschmann s. 278). Möjligen skulle då denna företeelse kunna förklaras så, att äfven i sanskrit en sammansmältning emellan genitivens och ablativens begrepp vid dessa verb inträdt. Att genitivens användning vid i fråga varande uttryck svårligen låter förklara sig ur den egentliga genitivens begrepp och betydelse, anmärker Hübschmann (Casusl. s. 112, 278) och Whitney kallar i sin Indische Grammatik[1]) genitiven vid verb, som betyda **herska**, i sanskrit „ein Genitiv zweifelhafteren Characters". Att en sammansmältning emellan genitivens och ablativens begrepp förekommer äfven i sanskrit, nämner Delbrück (Grundl. s. 51) dock sällan i det äldre (Siecke s. 59), oftare i det yngre språket. Det förtjänar också anmärkas, att i grekiskan dativus vid flera af de ofvan anförda verben, t. ex. *ἀνάσσω*, *θεμιστεύω* hos Hom. är vanligare än genitivus, hvilken kasus sedermera utträngde dativen, hvadan man möjligen skulle kunna antaga, att denna användning är en senare utbildning af genitiven i grekiskan, som utvecklat sig efter ablativ- och genitivbegreppens sammansmältning i detta språk.

Vi hafva härmed genomgått alla de fall, då enligt Delbrück genitiven i grekiskan företräder en ursprunglig ablativus, och sökt visa, huru som dessa kasus inom grekiskan genom den frändskap i betydelsen, som på vissa punkter kan uppvisas, med hvarandra sammansmälta. Som i inledningen till denna uppsats anmärktes, så orsakar detta förhållande svårigheter, då man i grekiskan söker återställa den ursprungliga ablativen. Oaktadt altså Delbrücks forskningar i detta hänseende måste vara och äro af stort intresse och värde för filologien och grekisk språkkunskap öfverhufvud, så kan man dock hysa betänkligheter att instämma med Hübschmann (Casusl. s. 89), då han klandrar Curtius, därför att denne i uppställningen af genitivus i sin Griechische Grammatik ej

[1]) Indische Grammatik von W. D. Whitney, übersetzt von H. Zimmer. Leipzig 1879.

tillgodogjort sig resultaten af Delbrücks undersökningar, som enligt hans förmenande skulle sprida ett nytt ljus inom grekiska grammatiken. Så sant detta än må vara, så kan svårligen tillämpandet af D.s forskningar bidraga till större klarhet och reda i uppställningen af genitivus, så mycket mer som den komparativa syntaxen i detta, så väl som i andra fall väl ännu ej kan antagas hafva vunnit nog säkra resultat för att tillämpas i en skolbok.

Ambulare — amulare.

I „Det philol.-hist. Samfunds Mindeskrift", 1879, s. 210 ff., har jeg fremsat den formodning, at stammen i lat. *ambulare*, i det mindste i de tilfælde, hvor accenten ikke faldt på første stavelse, tidlig havde antaget formen *amula-*, *am'la-*. Et spor af en sådan udtaleform tror jeg virkelig at der foreligger hos Spartian, Hadr. 16, i et lille digt af Florus:

Ego nolo Caesar esse,
ambulare per Britannos,
* * * * *
Scythicas pati pruinas,

og et dermed parallelt af Hadrian:

Ego nolo Florus esse,
ambulare per tabernas,
latitare per popinas,
culices pati rutundos.

Casaubonus rettede *ambulare* til *amblare*, hvilket tiltrædes af Lucian Müller (i tillæg til hans udg. af Rutilius Namatianus s. 25 og 28) og Wölfflin (Latein. u. roman. Comparation, 1879, s. 86). I en versform som denne synes det dog næppe tilladeligt at ombytte de to korte stavelser med en lang; meget snarere beror den metriske uregelmæssighed på, at der under skrivemåden *ambulare* skjuler sig den omtalte dagligdags udtaleform *ămulare*. Et andet vidnesbyrd om en sådan udtale haves i formen *ammulantibus* i en senere kristelig indskrift fra Britannien (Hübner, Inscr. Brit. christ., nr. 94).

Vilh. Thomsen.

Sagnet om Odysseus og Polyphem.

Af Kr. Nyrop.

I niende sang af Odysseen fortæller Odysseus Phaiakernes konge, Alkinoos, om alle de farer og besværligheder, han har gennemgået, siden han forlod Troja, kampen med Kikonerne, besøget hos Lotophagerne og endeligt æventyret med Polyphem. Indholdet af dette sidste er korteligt følgende: med tolv udvalgte mænd har O. begivet sig op på Kyklopernes ø og kommer her til en stor klippehule, der bebos af Polyphem; mod sine ledsageres råd oppebier han dennes hjemkomst for at få en gæsteforæring af ham, men Kyklopen, der

„Ræddelig stor var af vækst, og ligned i sandhed
„Ej brødædende mænd, men heller en knejsende bjergrygs
„Skovbevoksede ås, som hæver sig over de andre,“

modtager dem yderst ugæstfrit og begynder med at dræbe og spise to af de fremmede. Da han næste dag forlader hulen for at føre sine får på græs, lukker han for den med en vældig sten, for at de ikke skulle kunne flygte. Om aftenen spiser han atter et par af dem, men efter måltidet beruser han sig i vin, som O. giver ham, og falder i sövn; medens han nu ligger og sover, bore O. og hans mænd öjet ud på ham ved hjælp af en glødende oljestang, som de i løbet af dagen have tilspidset i dette öjemed. Den således blindede Kyklop, der raser af smerte, tilkalder ved sine voldsomme bröl de omboende Kykloper; disse stimle sammen om hulen og spörge om, hvad ondt der er hændet ham; han svarer:

„Ingen, o venner, mig myrder ved list, men ikke
ved voldsfærd“.

O. havde næmlig skjult sit rigtige navn for Polyphem og kaldt sig Ingen[1]). Kykloperne, der blive førte bag lyset ved

---

[1]) *Οὖτις ἔμοιγ' ὄνομα. Οὖτιν δέ με κικλήσκουσιν
μήτηρ ἠδὲ πατὴρ ἠδ' ἄλλοι πάντες ἑταῖροι* (v. 366—67).

dette svar, anbefale ham da at bede til sin fader, den mægtige hersker Poseidon, og gå bort. Den næste morgen slippe O. og resten af hans kammerater ud af hulen ved at binde sig fast under bugen af vædderne; de skynde sig derpå ned til deres skib, hvor det øvrige mandskab modtager dem med jubel. Såsnart alle dyrene ere komne ombord, sejle de bort. Da de have fjærnet sig lidt fra kysten, „så langt som en lydelig stemme kan række", tilråber O. Kyklopen hånende ord, og denne kaster et klippestykke efter skibet, der vel ikke bliver ramt, men dog kastes ind til kysten igen. O. støder atter fra land, og i en passende afstand tilråber han Polyphem sit rette Navn. Ved at høre dette erkender P., at en gammel spådom er gået i opfyldelse, og beder Poseidon, hvis det er bestemt, at O. nogensinde skal komme hjem, at han da må komme „sent og surt, berøvet sit folk og ombord på et fremmed skib" og tillige „sorg i huset finde".

„Så han bad og havets sortlokkede herre ham hørte".

Dette sagn har W. Grimm i 1857 gjort til genstand for en udførlig afhandling[1]), hvori han påviser, at det ingenlunde er ejendommeligt for Grækenland, men har været kendt i de mest forskellige og fjærnest liggende lande. Han anfører således ti andre versioner af sagnet: en fortælling i Dolopathos[2]) (v. 8229—8571), æventyret om Bissat hos Ogusierne (et tatarisk-tyrkisk folk), Sindbad's tredje rejse i Tusind og én nat og endvidere et serbisk, rumænsk, estisk, finsk, russisk, tysk og norsk æventyr. Det følger af sig selv, at sagnet ikke optræder overalt under ganske de samme former; men hvor forskellige disse end ere, ere dog stadig sagnets grundbestanddele forblevne uforvanskede, så at man ikke kan tvivle om de anførte æventyrs slægtskab. Fælles for dem alle er episoden med det med vældige kræfter begavede overnaturlige væsen (kæmpe, jætteagtig trold eller —

[1]) *Die Sage von Polyphem* i *Abhandlungen der k. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Philol.-hist. Classe.* S. 1—30.

[2]) S. 66—68 i den latinske original, der först er funden og udgiven længe efter, at Grimm skrev sin afhandling: *Johannis de Alta Silva Dolopathos sive de rege et septem sapientium. Herausg. von* H. Oesterley. Strassburg & London 1873.

som i æventyret fra Estland — selve djævelen), der på en listig måde bliver blindet af et, i legemlig henseende, langt svagere menneske, altså den menneskelige snedigheds sejr over den rå, ubehjælpsomme dæmoniske styrke; dette er den egenlige kærne i vor fortælling, hvis mytiske betydning jeg senere skal beröre. Grunden til, at mødet mellem uhyret og mennesket finder sted, fremstilles på forskellig måde i de forskellige sagn: snart er det et rent tilfælde, snart nysgærrighed, snart lyst til de skatte, uhyret formodes at eje, eller — som i fortællingen om Bissat — lyst til at straffe uhyret, fordi det har tvunget en eller anden by til at levere et bestemt antal mennesker til dets daglige fortæring. Efter at Kyklopen er blindet, flygte Odysseus og hans kammerater ud af hulen ved at hænge sig fast under bugen af hans får; denne episode, der er bortfaldet i Sindbad og et par af æventyrene, findes i de øvrige med den forandring, at helten slagter et får, flår det og kryber ind i huden. Efter flugten fortæller Homer, hvorledes Odysseus to gange håner Kyklopen, og hvorledes denne to gange kaster vældige stene efter ham. Dette sidste møde mellem de to genfindes i de andre versioner, men med en betydelig udvidelse. I Dolopathos fortælles således v. 8508 og ff.:

Et qant je fui loins del joiant (*géant*),
Le git (*jet*) *d'une pierre menue,*
Si lou gabai de sa veue
Que je tollue li avoie,
Et de ce qu'eschapez estoie
Tantes foiees de ces mains.
Il me dist: „Amis c'est del mains;
Fait ais trop bele licherie,
Maus seroit et grans vilonie,
S'aucun bel don de moi n'avoies;
Jai de moi nul bien ne diroies,
Riches hons suiz de grant tresor.“

Kæmpen tilkaster ham da en ring, som han tager op og stikker på sin finger; men ringen er fortryllet og tvinger ham til uden ophør at råbe: her er jeg, her er jeg. Da han vil tage ringen af, formår han det ikke, og han griber

tilsidst til den udvej at bide fingeren af, da kæmpen er lige ved at fange ham; så høre råbene op, og det lykkes ham at undfly den blinde kæmpe. Denne episode genfindes med uvæsenlige forandringer i det ogusiske, serbiske og rumænske æventyr.

Jeg skal nu henlede opmærksomheden på forskellige andre æventyr (for största delen udgivne efter 1857, da Grimm behandlede vort sagn), som stå i forbindelse med de ovenfor anførte og derfor, ligesom disse, må vise tilbage til de mytiske forestillinger, som have affødt Homer's fortælling om Odysseus og Polyphem. Grimm har nummereret de af ham meddelte sagn (1—11), der henhøre til vor æventyrkreds; jeg følger hans eksempel og fortsætter hans række.

12) Et aramæisk æventyr hos Prym og Socin[1]) (n. XXXII): „Der var engang en fyrste, der havde to sönner; den ene af dem rejste bort for at gå i kloster. Han rejste, til natten brød frem, og lagde sig da til at sove i bjærgene. Ved midnatstid hørte han én råbe; han stod op for at se efter, hvad det vel kunde være, og fandt en hule, i hvilken der brændte en ild. Han gik ind i hulen og så en blind kæmpe sidde ved ilden. Han stak da kæmpen med en nål gentagne gange, og hver gang søgte kæmpen forgæves efter ham. Da det blev dag, begyndte gederne at gå ud af hulen, og kæmpen stillede sig med spærrede ben op ved hulens indgang og lod gederne passere forbi, én for én. Den unge mand hængte sig da fast under bugen af en buk og undslap således."

Denne indledning viser tydeligt nok hen på et slægtskab med sagnene om Odysseus og Polyphem, omendskönt hovedepisoden ikke alene er forvansket, men næsten helt er bortfaldet, så at vi kun have en erindring om den i den omstændighed, at kæmpen fremstilles blind. Hele episoden er iøvrigt knyttet meget løst til fortsættelsen af æventyret, der tildels tilhører en anden gruppe, den om svanejomfruerne, *les jeunes filles oiseaux*[2]).

[1]) *Der neu-aramaeische Dialekt des Ṭûr 'Abdîn von* E. Prym *und* A. Socin. Göttingen 1881 2 voll.

[2]) Se Cosquin n. XXXII (*Romania* VII, 531; sml. ib. VIII, 51).

13) Fortællingen om Seyf-el-Mulok og Bedea-el-Jemál i Tusind og én nat[1]): Seyf's broder Said er gået i land på en ubekendt ø, hvor han og hans følge overfaldes af nogle abelignende mennesker, der fange dem og derpå benytte dem som ridedyr. En dag finde de tilfældigvis på at beruse uhyrerne; det lykkes dem da at befri sig for dem, og de brænde dem op. Said fortsætter rejsen ind på øen sammen med to ledsagere, og de støde snart på et kæmpemæssigt menneske, der fredeligt vogter nogle får. Kæmpen tiltaler dem venligt og beder dem gå hjem hos ham, han selv skal straks følge bag efter. I kæmpens hule træffe de en mængde mennesker, der imidlertid alle ere blinde; de forklare de tre rejsende, hvorledes kæmpen har givet dem mælk, der har berøvet dem synet. Da kæmpen vender hjem, rækker han også Said mælk; men Said lader kun, som om han drikker mælken, og lidt efter holder han sig for öjnene og foregiver at være blind. Kæmpen beføler ham da, men finder ham ikke fed nok og slagter derfor nogle får, som han steger og fortærer; under måltidet beruser han sig i vin og falder om. Said griber da kæmpens stegespid, gløder det og borer hans öje ud med det. Ved hjælp af et fortryllet sværd lykkes det ham derpå at dræbe kæmpen fuldstændigt; Said og hans ledsagere slå sig da til ro for nogle måneder i hulen og göre sig til gode med kæmpens vin.

Om denne fortælling tilföjer Lane i en note (l. c. s. 382, n. 55), at kæmpen kaldes Gul-Eli-Feniun i Trébutien's oversættelse, og at Hammer antager dette navn for at være det samme som Polyphem og af denne navnelighed drager den slutning, at Araberne have kendt Homer. Hammer mener endogså, at Said's æventyr er en ligefrem efterligning af Odysseus besøg hos Polyphem. Det tör antages for temmeligt sikkert, at Araberne tidligt have lært Homer at kende, og det er derfor vel muligt, at Gul-Eli-Feniun kan være en forvanskning af Polyphem; men heraf følger ingenlunde, at den hele episode må grunde sig på Homer. Jeg

[1]) Se *1001 Nights translated by* Lane III, cap. xxiv (nat 736—778) s. 350 ff. Denne fortælling findes ikke oversat i Breslauerudgaven.

antager tværtimod, at Said's to æventyr med aberne og kæmpen nærmest må opfattes som omarbejdede efterligninger (*remaniements*) af to af Sindbadsøfarerens rejser. På sin tredje rejse[1]) har denne næmlig, hvad jo særligt Grimm har gjort opmærksom på, et æventyr med en menneskeædende kæmpe, der meget nærmer sig til Said's, og historien med de abelignende mennesker, der benytte Said og hans ledsagere til ridedyr, genfindes i Sindbad's femte rejse[2]); da nu i det hele fortællingen om Seyf-el-Mulok i flere henseender minder om Sindbad's rejser (sml. Lane III, 390, n. 29), er et nærmere slægtskab jo höjst sandsynligt. Hermed føres vi imidlertid bort fra Hammer's hypotese, da Sindbad's rejser, der rimeligvis oprindeligt ikke have hørt med til Tusind og én nat, vise tilbage til en persisk oprindelse[3]) — og mellem denne og Odysséen er der næppe tale om noget nærmere forhold. I øvrigt synes sagn om enöjede menneskeædende uhyrer, som Homer's Kykloper, ikke at have været sjældne i Orienten, de omtales bl. a. af Mandeville (Lane III, 97, n. 39), og det er jo let forståeligt, at man efter at have gjort bekendtskab med Homer's digte, kan have indført Polyphem's navn i et sagn, der så meget mindede om hans møde med Odysseus som Sindbad's tredje rejse.

14) Et lappisk æventyr genfortalt og oversat på svensk af P. Læstadius[4]). En askepot (*Gudnavirutchak*) forvilder sig engang og kommer til en Stallo's bopæl. Stallo'en[5])

---

[1]) Lane III, 25 ff. Breslauerudg. II, 211 ff.

[2]) Lane III, 52 ff. Breslauerudg. III, 4 ff.

[3]) Sml. Breslauerudg. XIII, 355.

[4]) *Fortsättning af Journalen öfver Missionsresor i Lappmarken.* Stockholm 1833. S. 463. Efter Læstadius har Sven Nilsson (*Skandinaviska Nordens Ur-Invånare.* Lund 1838—43. 4, s. 32) fortalt det samme æventyr, der også findes genoptrykt hos J. A. Friis, Lappiske Eventyr og Folkesagn. Chra. 1871, s. 90, n. 27. Sml. H. Husson, *La Chaîne traditionnelle*, s. 46.

[5]) Stallo beskrives af Lapperne som en stor, stærk og velbevæbnet mand, der gærne færdes i store øde skove. Han er iført en vid kofte med et sølvbælte, i hvilket der hænger en kniv med sølvskaft, og han ledsages gærne af en hund. Stallo optræder i en mængde æventyr, og der knytter sig mange overtroiske meninger til ham. Trods hans större1se og styrke lader han sig ofte på grund

modtager ham godt og feder på ham, inden han vil spise ham; drengen ved nok, hvad der venter ham, og finder derfor på følgende list. Han anstiller sig meget klarsynet og lader, som om han kan se allehånde vidunderlige ting; vor brave Stallo ser naturligvis intet og undrer sig over askepots gode öjne. Det kommer deraf, at jeg engang lod dryppe en dråbe bly i mine öjne, forklarer askepot; jætten vil da endelig underkaste sig den samme kur, og han blindes således. Nu må du være blind i nogen tid, siger askepot, indtil öjnene undergå forvandling, men efter den tid bliver du rigtig klarsynet. Imidlertid skal askepot forestå husholdningen; Stallo fatter dog snart mistanke til ham og forsøger på at fange ham. En morgen stiller han sig derfor op i dören til fårehuset og lader fårene, ét for ét, passere mellem benene på sig. Askepot mærker uråd, slagter den störste buk, kryber ind i dens skind og går på alle fire ud mellem Stallo's ben. Å, hå, siger Stallo, du min prægtige store buk, og han klappede den på ryggen. Derpå råber han ind i fårehuset til askepot, at han skal komme ud. „Jeg er alt for længe siden ude, jeg“, svarer askepot, som derpå bemægtiger sig alt, hvad han kan, af Stallo's ejendom og drager bort[1]).

Dette æventyr minder i flere punkter stærkt om en islandsk saga, jeg straks skal omtale.

15) Et ungarsk æventyr oversat af Stier[2]) (n. 14, *Die drei Flüchtlinge*): Tre håndværkssvende, der ere blevne solgte

---

af sin dumhed narre af de små Lapper. Se nærmere herom hos Friis l. c. s. 73.

[1]) I forbindelse med dette æventyr står muligvis også det om „gutten, som tjente hos kongen“ (Friis n. 47), hvor drengen stikker öjnene ud på en jætte og derpå narrer ham op på et bjærg og styrter ham i en sø, så han drukner. Dette æventyr er dog sammensat af så heterogene elementer, henhørende til de forskelligste æventyrkredse, og synes så forvansket, at jeg må nöjes med at henlede opmærksomheden på det uden at turde optage det som en selvstændig redaktion af Polyphem-sagnet.

[2]) *Ungarische Volksmärchen, nach der aus Gaals Nachlass herausg. Urschrift übersetzt von* G. Stier. Pesth 1857. Intet af vore to offenlige biblioteker ejer denne bog; det exemplar, jeg har benyttet, er

som slaver til en pascha, dræbe denne og flygte derpå. De komme til en vild skov, hvor de møde en enöjet kæmpe, der modtager dem venligt og fører dem ind i sin hule; men om aftenen skærer han halsen over på den fedeste af dem og kaster liget som føde for sine får, der vare så store som almindelige æsler. Om natten, da kæmpen er falden i sövn, tager den ene af håndværkssvendene en glød og brænder hans öje ud. Næste morgen, da fårene skulle ud i marken, stiller kæmpen sig op foran dören med udspærrede ben for at fange sine to gæster; men disse hænge sig fast i halen på to store får og stikke dem med en nål, så at de løbe rask til og smutte ud mellem kæmpens ben. Da de ere vel ude af hulen, skynde de sig ned til stranden; kæmpen mærker snart, at de ere borte, og giver sig til at bröle af vrede. På hans skrig komme tolv andre kæmper løbende til, og da de se hans elendige tilstand, sønderrive de ham; de løbe derpå ned til stranden, men de to flygtninge vare da allerede komne så langt ud på havet, at de ikke kunde nå dem. Så begyndte de at skrige og bröle så frygteligt, at havet kom i oprör, og de to ulykkelige vare nær ved at kæntre; men gud reddede dem, og de fortsatte lykkeligt deres rejse. De udstå derpå forskellige andre ret mærkelige æventyr, der imidlertid ikke vedkomme os her, ligeså lidt som de hændelser, der gå forud for deres ophold hos kæmpen; Polyphem-sagnet optræder altså ikke her selvstændigt, men er indflettet som en tilfældig biepisode i et större æventyr (smlg. n. 12). Den måde, hvorpå undvigelsen foregår, er her fortalt anderledes end i alle de andre æventyr. Stier bemærker i sin indledning (p. VII), at blinding af en enöjet kæmpe forekommer i andre utrykte ungarske æventyr; det er mig ubekendt, hvorvidt disse senere ere blevne udgivne.

16) Et stor-russisk æventyr om Likho, den enöjede[1]: en smed og en skrædder drage ud sammen for at søge efter den

velvilligst blevet mig udlånt af prof. S. Grundtvig. På ungarsk findes dette æventyr *(A három vándorló)* i *Magyar népmesék kiadja Erdélyi János.* Pest 1855. [Meddelt mig af prof. J. U. Jarník.]

[1]) Meddelt af Ralston i hans *Russian Folk-Tales* (London 1873); da denne bog ikke findes på vore biblioteker, har jeg måttet be-

onde; de komme til en hule, hvor de træffe et uhyre, vanskabt kvindemenneske med ét öje. Hun griber straks skrædderen og spiser ham til aften, smeden redder sig derimod ved en list; han fortæller, hvad han er, og giver sig ud for at kunne smede öjne. Likho får da lyst til at få et öje til og lader sig binde af smeden; denne gløder et stort söm, som han hamrer fast i hendes öje. Troldkvinden sønderslider båndene og iler hen til hulens indgang for at hindre ham i at flygte; næste morgen undslipper han dog iført et fåreskind. Da han vel er kommen ud af hulen, råber han tilbage til hende, at han nu er ude af hendes magt. Endnu ikke, svarer hun, og lidt efter ser han en økse med guldskaft hugget fast i et træ; han får lyst til øksen og vil tage den, men næppe har han rört den, förend hånden hænger fast ved den. Imidlertid nærmer Likho sig, og smeden ser tilsidst ingen anden udvej end at skære hånden af sig; dette gör han og undflyr således Likho for anden gang.

Jeg ved ikke, fra hvilken egn af Rusland dette æventyr skriver sig[1]), men sikkert er det, at det fjærner sig meget fra det, som Grimm har meddelt (n. 9) fra Russisk Karelien efter Castrén's *Reseminnen*.

17) Et lille-russisk æventyr „om smeden og den menneskeædende kvinde"[2]). Det nærmer sig meget det foregående, og jeg skal derfor kun i korte træk meddele dets indhold. Der var engang en smed, der ønskede at göre bekendtskab med Ulykken (*bêda*), han var nu 40 år gammel og havde dog endnu aldrig truffet på den. Han begav sig

---

nytte Loys Brueyre's franske oversættelse, *Contes pop. de la Russie* (Paris 1874) s. 177.

[1]) [Fra gouvernementet Voronež. Originaltexten findes hos Afanasiev, *Narodnyja russkija skazki*, III² (Moskva 1873), s. 100 ff. — V. Th.]

[2]) *Trudy etnografičesko-statističeskoj ekspedicii v zapadno-russkij kraj; jugozapadnyj otdêl: Materialy i izslêdovanija sobranyja* P. P. Čubinskim. Petersborg 1878. II, s. 85—87 (n. 21): *pro kovalja i babu ljudoidku.* Dette æventyr er jeg — gennem prof. Jarník i Wien — blevet gjort opmærksom på af dr. Gregor Krek, professor i Graz, der også har været så venlig at sende mig en tysk oversættelse af det.

da på vandring og gik og gik, indtil han tilsidst kom til et uhyre øde land; her så han en dag pludselig en hytte, hvor han gik ind og lagde sig til at sove. I hytten boede imidlertid en gammel enöjet heks (*baba*), og da hun så smeden, fik hun straks lyst til at spise ham, men da han var noget mager, besluttede hun först at fede ham. En dag spurgte hun ham, hvorledes han havde fået to öjne, hvorpå han svarede: „Jeg er smed, og kan godt skaffe dig ét öje til". Han blindede da heksen på samme måde som i det storrussiske æventyr og krøb næste morgen på alle fire ud af hulen efter at have taget sin pels omvendt på. Da han vel var kommet ud af hulen, råbte han tilbage: „Nu behøver du ikke at beføle de andre får, jeg er ude". Da den gamle hørte dette, greb hun sin sølvøkse og slyngede den efter ham; men den blev siddende i et træ. Smeden fik lyst til at eje øksen og greb fat i den med sin ene hånd, som straks blev hængende fast ved skaftet. Heksen skyndte sig derpå hen til ham, men han skar hånden af og flygtede.

Som man ser, er der ikke nogen synderlig forskel n llem det storrusiske og det lillerussiske æventyr, og i begg(fortællinger fremstilles mærkeligt nok det enöjede uhyre som en kvinde; dette forekommer ikke i noget af de andre æventyr, men, efter prof. Krek's meddelelse, skulle kvindelige kykloper spille en vis rolle i de nygræske folketraditioner[1]).

18) Et skotsk æventyr (Campbell, *Popular Tales of the West Highlands*, n. V, Conall Cra Bhuidhe): „Fire brødre dræbe i et slagsmål kongens ældste sön; som bod herfor skal deres fader, Conall, skaffe en brun hest, der tilhører en nabokonge. Conall forsøger på det sammen med sine sönner, men forsøget mislykkes, og de fanges alle fem. Næste morgen skulle de alle hænges, men kongen lover dog at skænke den yngste sön livet, hvis Conall kan fortælle ham om en ligeså farefuld situation i hans liv, som den nærværende.

[1]) Angående de kvindelige kyklopers mytologiske betydning findes en kort bemærkning hos Krek, *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, *Erster Theil*. Graz 1874. S. 265. Smlg. samme forfatters *Über die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie*. Wien 1869. S. 52 ff.

Conall fortæller et farefuldt æventyr, og kongen lover ham derpå den næstyngste söns liv for en ny fortælling. Han fortæller da, hvorledes han engang kom ind i en hule til en énöjet kæmpe, der vilde spise ham, hvorledes han blindede denne kæmpe med kogende vand under påskud af at skaffe ham synskraften tilbage på det andet öje, hvorledes han, indhyllet i et fåreskind, kom ud af hulen og spottede kæmpen, hvorledes denne som lön for hans snedighed tilkastede ham en ring, som han stak på fingeren, og hvorledes denne ring på kæmpens spörgsmål: „hvor er du“? svarede „her“, så at han blev nødt til at skære fingeren af og kaste den i vandet; vildledt af ringens råb, sprang endelig kæmpen i vandet og druknede“ [1]). Denne slutningsepisode genfindes fuldstændig i Grimm's rumænske æventyr (n. 6) og, med en ringe forandring, i Dolopathos og nogle andre fortællinger, som tidligere omtalt (se s. 218). I vort æventyr blinder Conall kæmpen ved at love ham at helbrede hans andet öje: således også i Dolopathos, om hvilken iøvrigt vort æventyr minder i en forbausende grad.

19) En islandsk saga om Egil den énhåndede og Asmund berserkerbane [2]); det er dog kun en ringe del heraf, der vedkommer os. Kong Hertryggr i Rusland har mistet begge sine døtre Brynhilde og Bekkhilde, den ene er bleven røvet af det fabelagtige dyr *hjassi*, den anden af en grib, og to unge mænd, Egil og Asmund, drage ud for at finde døtrene og derved vinde dem og riget. Undervejs komme de til en jættekvinde, Arinnefja, og medens hun laver mad til dem, fortælle de deres *æfisaga*. Asmund begynder og dvæler især ved sit forhold til sin fosterbroder Aran (cap. 6—8) [3]), derpå tager Egil ordet og fortæller, at han er en sön af kong Ring

---

[1]) Sml. R. Köhler i *Orient u. Occident* II, 120.

[2]) *Sagan af Eigli einhenda ok Ásmundi berserkjabana* udg. af C. Rafn i *Fornaldar sögur Norðrlanda* III, 365—407. Et kort uddrag af af denne saga findes i Müller's Sagabibliotek II, 610—618.

[3]) Endel af denne fortælling (Asmunds ophold i gravhöjen) minder om scener i Oehlenschläger's tragedie „Fostbrødrene“. Smlg. fortællingen om Asmund, kong Björns sön, hos Saxo (Kbhvn. 1851), s. cv.

i Småland og Ingeborg, den gotlandske jarl Bjartmar's datter; i sit tolvte år var han blevet fangen af en kæmpe, der tvang ham til at vogte sine geder. Han forsøgte flere gange at flygte bort, men kæmpen fangede ham igen og behandlede ham stadigt strængere og strængere. En dag fandt han en kat ude i skoven; han tog den med sig hjem, og i tusmörket viste han kæmpen kattens funklende öjne og indbildte ham, at han ved hjælp af dem kunde se i mörke. „Det er et fagert klenodie, sagde kæmpen, vil du sælge mig dem?“ Ja, det lovede Egil, når han så måtte få sin frihed. Kæmpen gik ind herpå og lod sig binde fast. Egil borede da hans öjne ud med en fork, men kæmpen for op af smerte, sønderrev båndene og sagde: „Med list har du sveget mig, du skal derfor aldrig komme ud af min hule, men dø herinde af sult“. Efter at Egil havde været i hulen i fire nætter uden at få noget at spise, flåede han skindet af den störste buk, krøb ind i det og forsøgte således at undfly. Kæmpen stod i dören og spærrede med sin hånd (*Jötuninn hafði spennt þumalfíngrinum upp undir bergit, ok tók þá hinn minnsti ofaná þresköldinn*), og da fårene kom løbende, sagde han: „Jeg mærker, det bliver blæst, ti det knager i hovene på min buk“ (*vind veit nú á, at brakar í klaufum á kjappa mínum*)[1]. Tilsidst kom Egil, og jætten sagde til ham: „let går du nu, du hornskæg, og temmelig tyk synes du om bovene“. Han greb da fat i uldtotterne med begge hænder, men Egil sprang så stærkt til, at skindet revnede, og han slap således fri. „Nu benyttede du dig af, at jeg er blind, sagde jætten, og det er ilde, at vi skulle skilles, uden at du har fået nogen mindegave for den tid, du har tjent mig; modtag nu denne guldring“. Det var et skönt klenodie, og Egil syntes, at ringen var fager at se; han rakte sig da hen imod den, men da jætten mærkede, at han tog fat i ringen, trak han til sig, huggede til Egil og afhuggede hans höjre øre; Egil benyttede sig da af, at jætten var blind, huggede

[1]) Efter en herboende Islænders udsagn, skal denne overtro endnu findes på Island (smlg. den følgende legende). Jeg skylder *cand. mag.* Boesen denne oplysning.

hans höjre hånd af og fik således fat på ringen. „Nu skal jeg holde mit ord, sagde Egil, og ikke dræbe dig, men du skal leve med græmmelse". Derpå skiltes de, og Egil for bort. Senere mistede han sin höjre hånd, som han iøvrigt mærkværdigt nok genfinder hos Arinnefja[1]). Sagaen fortsætter dernæst yderst æventyrligt; tilsidst fortæller jættekvinden sin historie, og det opklares, at det er hendes brødre, der have røvet prinsesserne. Egil ægter den ene af dem og bliver konge i Serkland.

Om denne saga bemærker Müller, at dens indhold er urimeligt fra ende til anden, og han tilföjer, at den måde, „hvorpå begivenhederne ere noget konstigen flettede til hverandre", røber efterligning af udenlandske æventyr; hvis han med æventyr forstår fremmede ridderromaner, kan jeg fuldstændigt gå ind på hans opfattelse. Vi have næmlig i Egil's og Asmund's saga en fortælling, der i hele den ydre form og i mange biepisoder røber en betydelig påvirkning af den udenlandske romantiske digtning, særligt ridderromanerne, som de foreligge i den franske litteratur; det kan tilföjes, at de personer, til hvilke fortællingerne ere knyttede, muligvis have et historisk grundlag[2]). Hvad derimod kærnen i fortællingen angår, føres vi, som man let vil have bemærket, langt bort fra de historiske sagaer og ind i en fuldstændig æventyrlig verden, og man fejler næppe ved at antage, at det er et godt gammelt norsk æventyr, der ligger til grund for sagaen om Egil og Asmund. Slutningsepisoden med ringen, som kæmpen rækker Egil som mindegave, viser således bestemt hen på et nærmere slægtskab med andre tidligere anførte æventyr, skönt den optræder under en noget afsleben og udvisket form i den islandske saga; endvidere må man lægge mærke til, at kæmpen bliver blindet, for at han, efter hvad Egil bilder ham ind, kan få nye öjne aldeles

---

[1]) I et gammelt fransk miracle (*Théâtre français au moyen-âge* s. 481: *M. de la fille du roy de Hongrie*) genfinder heltinden ligeledes sin afhuggede hånd, efter at den har drevet omkring på havet i mange år; paven sætter den til armstumpen, hvor den straks gror fast.

[2]) Sml. R. Keyser (Efterladte skrifter I, 524), der henfører vor saga til tredje klasse af æventyrsagaerne.

som i det estiske (n. 7), lappiske (n. 14) og de to russiske (n. 16—17) æventyr.

20) Min formodning om at den anførte saga skulde være en forvansket genfortælling af et norsk folkeæventyr, er senere blevet bekræftet på en mærkelig måde. Nogen tid efter at det ovenforstående var skrevet, modtog jeg næmlig fra hr. stud. mag. Hjalmar Pettersen i Kristiania en afskrift af et æventyr, der afgiver et sikkert bevis for, at Polyphemsagnet er kendt af folketraditionen i Norge, og da nu dette æventyr, som jeg straks skal meddele *in extenso*, står sagaen overordenligt nær, er der en til vished grænsende sandsynlighed for, at den gamle sagafortæller som grundlag for sin fortælling har benyttet et folkeæventyr og efter al rimelighed netop det samme æventyr, som en nyere samler for nogle år siden har hørt fortælle i en dal i Norge. Æventyret hedder „*Guten so stöypte Tinauge te Trolle*“ og findes udgivet i en samling *Segner fraa Sunnfjord*[1]); det lyder således:

„Da va eit Troll, so hadde tekje ein Gute; han hadde stole haanaa, tvila eg; men Guten va ein Oskefise. Daa han hadde vo mæ Tussen eit Bil, vart han ratt leie taa seg, men kor sku han aa? han kunde 'kje kome vekk. Jau ein Dage dar tok han Tussen sin Katte, aa stakk Augaa ut paa haanaa aa sette so Tinauge inn atte ista'en. No kunde 'kje Katten sjaa, men foor rundt alle Veggje, so han va galen. Daa segje Tussen: „Eg kann ikkje anna tru, helde Katten maa sjaa eitkvert, sia han fær só“. — „Ja, segje Guten, han gjere nok da, han ser fulla baade Sylv aa Gull“. — Tussen tykte, da sku væ væl, um han hadde slike Auge han aa; Guten meinte, da kunde dar nok verte Raa mæ. Han te stöype Tinauge aat Tussa, stakk so ut dei andre, aa sette inn dei nye, men daa kunde 'kje Tussen sjaa Smitt held Smule. Tussen tenkte mæ seg sjöl, at Guten sku ha atte ditte Fantestykkje sitt, aa daa segje han da mæ haanaa ein Dage, att dei fekk gaa late ut Gjeitenne. Aa ja, dei so gjore. Daa dei kom te Floren, gikk Guten inn, men Tussen sette

[1]) Ugeskriftet *Dölen*, VI årgang (1869), n. 50.

seg i Dyra, fy han tenkte, han sku take Guten, naar han gikk ut. Han kunde 'kje kome te da heldest, mæ di at Guten jamt leidde haanaa itte ei laang Jönnstaang. No slapp Gjeitenne ut, bære den store Bjellebukkjen va atte. Dai tok Guten aa slagta haanaa, drog yve seg Skinne, hengde Bjella um Halsa aa ropte: „Gje Veg Husbond, no kjeme dan store Bjellebukkjen!“ Tussen le'a paa seg aa klappa Bukkjen paa Ryggjen, daa han kom. „Nei ska ikkje du ut?“ ropte Tussen te Guten. „Eg æ lengje sia ute, eg!“ Daa vart Tussen mykje fortrædige, han trudde so sikkert, han sku ha knipe haanaa dinne Reisa. So gikk dar daa ei Ti likeso fyrr, Guten foor aa leidde haanaa itte Jönnstaangja. Men paa sistehand vart han so reint upmöde, at ein Dage gikk han upp paa eit Fjell mæ haanaa. Daa dei kom paa yste Nuva, segje Guten: „Lyft Foten högt her, Husbond.“ Han so gjore; men daa bar da ut fyre Fjelle mæ haanaa, aa han slo seg rat ihel. Men Guten gikk aa tok alt da, Tussen hadde heime.“

Overensstemmelserne mellem dette æventyr og sagaen ere så talrige, at et nærmere slægtskab mellem dem er höjst sandsynligt, og sagaen afgiver således et interessant vidnesbyrd om, at vort sagn tidligt har været kendt heroppe i Norden i folkelig overlevering. Det vilde sikkert lönne sig at gennemgå alle de ikke-historiske islandske sagaer og underkaste dem et nöjere kildestudium, da det utvivlsomt gælder for flere af dem, hvad der her er påvist at gælde for Egil's og Asmund's saga, at de ere bearbejdelser af folke-æventyr. Dette er af ikke ringe betydning for den komparative folkemytografi, da, som bekendt, de fleste europæiske æventyr först ere indsamlede i vort århundrede; kun meget få samlinger, som f. eks. Giambattista Basile's *Pentamerone* (fra slutningen af det 16de årh.), gå længere tilbage i tiden, og det er kun ganske enkelte virkelige folkeæventyr, der kunne eftervises i middelalderens litteratur. Det forekommer mig derfor ret interessant, når således sagaerne kunne tillade os at forfølge Norges *„volksthümliche“* litteratur tilbage til middelalderen, og det er også i andre henseender interessant at se, hvorledes man dengang har bearbejdet og

pyntet på de samme æventyr, som nu i vore dage — altså efter mindst en 500 års forløb — en Asbjörnsen eller Moe have fundet i folkemunde og genfortalt så mesterligt med bibeholdelse af alle ejendommelige folkelige udtryk og talemåder.

De 2 sidst anførte tekster synes mig at være de eneste beviser for, at man også i det skandinaviske Norden har kendt og fortalt æventyr, henhørende til Polyphem-gruppen; tros al søgen har jeg hverken fundet det i Danmark[1]) eller Sverrig. Hvad dét norske æventyr[2]) angår, som Grimm anfører, og som han sætter så höjt, er jeg nemlig af en noget forskellig anskuelse. Grimm mener, at det viser en sjælden renhed i overleveringen, der kun har kunnet holde sig uforstyrret i et så fjærntliggende land som Norge, men dette står naturligvis i nöje forbindelse med hele hans teori om de „ariske“ æventyr, og for mig stiller sagen sig således, at det omtalte æventyr i det höjeste repræsenterer en senere, original, men meget betydelig forvanskning af det oprindelige tema.

Et andet norsk æventyr, som Moltke Moe[3]) har villet sammenstille med Polyphemsagnet, „*Guten, som fekk Husbonden sin sinnad*“, har ikke det ringeste med det at göre

---

[1]) En episode af „Svends Bedrifter“ (Carit Etlar, Sagn og æventyr, s. 218), hvor en gammel kone lister Svend ind i troldens hule ved at binde ham under bugen af en ko og fører ham ud på samme måde, minder om Odysseus' undvigelse. Det er det eneste træk i de danske æventyr, jeg har gennemgået, der genfindes i Polyphemsagnene.

[2]) „Smågutterne, som traf Troldene på Hedalsskoven“; det er nu optaget i Ny samling af Asbjörnsen's Æventyr (Kbhvn. 1876) n. 29. En episode af det lappiske æventyr, „Ruobba, jætten og fanden“ (Friis n. 21, s. 70), hvor to jætter tilsammen kun eje et öje, som derpå askepot (Ruobba) røver fra dem, minder meget stærkt om grundtanken i det norske.

[3]) *Folke-Eventyr uppskrivne i Sandeherad. Fortalde ved* Kristofer Janson, *med Utgreidingar og Upplysningar av* J. Moltke Moe. Kristiania 1878. S. 82. Jeg benytter lejligheden til at minde om et andet æventyr, som W. Mannhardt (*Zeitschrift f. deutsche Mythologie* IV, 93 ff.) har villet sætte i forbindelse med Polyphemsagnet, nemlig æventyret om „hönen, som skulde til Dovrefjeld, for at ikke alverden skulde forgå“ (Asbjörnsen I, n. 42). Æventyret står ikke på nogen måde i forbindelse med Polyphem, og de ligheder

og hører til en ganske anden gruppe af æventyr, som R. Köhler har behandlet i *Mélusine* (c. 473) og Cosquin i *Romania* (VII, 558)[1]. Overhovedet vidne M. Moe's *utgreidingar og upplysningar* til Janson's samling om stor belæsthed men om ringe kritik i benyttelsen af det indsamlede stof; hans sammenstillinger ere som oftest altfor dristige og hans resultater derfor upålidelige.

Den nordiske form for Polyphemsagnet, jeg derpå skal gå over til, adskiller sig ikke alene fra sagaen men fra alle de hidtil anførte former i et meget væsenligt punkt, idet den nämlig ikke repræsenterer nogen umiddelbar folkelig tradition; jeg har dog medtaget den, da der knytter sig flere interessante spörgsmål til den. Det drejer sig om

21) En islandsk Marielegende: *Vor frv frelsti brodur fra iǫtni*[2]. Indholdet af den er følgende: „To munke begive sig på en sørejse med nogle købmænd; undervejs komme de op under en ø, hvor nogle af de rejsende, blandt hvilke munkene, gå i land. Da de skulle vende tilbage, blive munkene skilt fra de andre, og de høre et voldsomt bröl, der ikke kom fra noget menneske. Lidt efter viser der sig en *mikill ovin, þat er einn iotun miok fiandligr, er at latinu mali kallazt MONOCULUS i þeim londum, þuiat hann hefir eitt auga i midiu enni.* Han griber dem og bærer dem ind i sin hule, hvor han dræber og steger den ene af dem. Medens han er optaget heraf, beder den anden til gud, men især *til hans blezadrar modur iungfru sancte Marie*, at hun vil hjælpe ham, og griber jættens jærnspid (*iarntein*), som han gløder

M. mener at have påpeget, ere latterlige: det hele reducerer sig til, at ligesom kyklopen spiser nogle af Odysseus' ledsagere, således spiser ræven en and og en gås, som den har lokket ind i sin hule!

[1] I en baskisk variant af dette æventyr „den onde herre og den kløgtige tjener" (Cerquand, *Légendes et récits pop. du pays basque*, III, 37, 79) findes mærkeligt nok Polyphemsagnet indskudt; dette kan dog ikke støtte Moltke Moe's hypotese, da det baskiske æventyr foreligger i en meget uren form, og der deri er optaget en mængde fremmede elementer; således genfinde vi dér hele æventyret om den tapre skræder.

[2] *Mariu Saga* udg. af C. R. Unger. Christiania 1871. N. CCXVII (S. 1054—58).

i ilden og stikker derpå hans öje ud med det. Den blindede jætte farer rasende op af smerte og byder straks, at hulen skal lukke sig, for at munken ikke skal slippe ud. Men i den anden ende var der en skillevæg, og *þar fyrir innan var geitfe karls hardla stort, sem flagdafe er vant at vera.* Et af disse dræber munken med *lindaknifi sinum*, flår dernæst skindet af og ifører sig det. Næste morgen, da fårene skulle ud, stiller jætten sig op i dören, så at alle fårene enkeltvis må passere mellem hans ben; tilsidst kommer munken stavrende frem gennem hulen, han går usikkert og vaklende, fordi *hendrnar gengu eigi allt nidr at klaufunum.* Jætten beføler ham, klapper ham på ryggen og siger: „*Ho, ho, fostri minn, flatt er enn bakit ok feitar sidur, brakar i klaufum, hlamar i helli, vind mun aa vita*“. Munken slipper dog ud, og da han er kommet noget bort fra hulen, begynder han at forbande jætten; denne løber ud af hulen på skrænten af bjærget, men, da han ikke kan se, falder han ned (*kollvarpar*) og brækker sin hals. Munken når lykkeligt ned til strandbredden og kommer ombord på skibet til sine rejsefæller.“

Når man ser bort fra den ejendommelige legendeagtige form, under hvilken vort sagn viser sig her, vil man snart bemærke, hvor mange beröringspunkter det har med beretningen hos Homer. Ligesom Odysseus udvælger den störste og stærkeste vædder *μήλων ὄχ' ἄριστος ἁπάντων* (v. 432), der plejer at gå i spidsen af flokken (448—49):

> ... *οὔτι πάρος γε λελειμμένος ἔρχεαι οἰῶν*
> *ἀλλὰ πολὺ πρῶτος* ...,

således udvælger munken *forustusaudinn*[1]); ligesom Polyphem beføler og klapper vædderen, da den betynget af Odysseus kommer „stalkende“ tilsidst, og tiltaler den med beklagende ord, således fortælles der om jætten, at han *strykr vm bakit aa honum* og siger de ovenfor anførte ord til den[2]). Endvidere

---

[1]) Hvor denne nærmere omtales, er der iøvrigt et hul i teksten, hvorved stedet bliver mindre forståeligt (l. c. p. 1057, l. 27).

[2]) Der er jo rigtignok den forskel i situationen, at Odysseus hænger under vædderen, hvorimod munken har dræbt dyret og er krøbet ind i dens hud; men, med undtagelse af Homer's beretning og det aramæiske og det ungarske æventyr, fremstilles undvigelsen overalt

håner både Odysseus og munken uhyret, efter at de have blindet det og lykkeligt ere komne ud af hulen. Skuepladsen for begivenheden er også så temmelig ens i begge beretninger, idet uhyret bor på en *ø*, til hvilken munken, ligesom Odysseus, kommer rejsende. Endnu andre ligheds-punkter kunde anføres, men jeg tænker, at de anførte må være tilstrækkelige.

Nu bliver spörgsmålet, hvorfra stammer den islandske legende? Unger har udgivet den efter en membran fra slutningen af det 14de århundrede (AM, 635, 4to) og tilföjer, at legendesamlingen i dette håndskrift er meget righoldig, og at flere af legenderne kun findes i dette, hvilket således er tilfældet med dem, der ere trykte s. 1023—1058 (se indl. s. xiii; sml. dog s. xxvii). Disse legender, af hvilke netop vor er den sidste, må derfor måske antages for ikke oprindeligt at have hørt med til Maríu-Saga, men må være tilföjede senere; de have således næppe været indbefattede i den latinske original, der formodes at have ligget til grund for den ældre redaktion af sagaen. Da nu vor legende synes at røbe et nært slægtskab med Homer's fortælling, og da det endvidere kan anses for sikkert, at den er oversat fra latin og således oprindelig fremmed på Island, eller med andre ord indført dér ad ren litterær vej — så stiller spörgsmålet sig således: kan man antage, at der i middelalderen har verseret forkortede latinske efterligninger, i prosa eller poesi, af Homer's Odyssée, eller i alt fald af brudstykker af denne, der da kunne have ligget til grund, direkte eller indirekte, for den islandske Marielegende.

Homer's navn, vide vi, var vel nok kendt i middelalderen skönt dette kendskab rigtignok var af en ganske særegen beskaffenhed på grund af de vidunderlige forestillinger, der knyttede sig til det[1]). For Benoît de Ste More er han „*uns*

som i den islandske legende. Jeg skal samtidig göre opmærksom på, at de træk, der ellers ere særlige for de øvrige Polyphem-æventyr, ikke findes i vor legende, ligeså lidt som hos Homer, hvilket også kan pege hen på en forbindelse mellem disse to former.

[1]) Aubertin, *Histoire de la langue et de la littérature françaises au moyen âge*. I, 244 ff.

clers merveillos des plus sachanz“, for forfatteren af Chanson de Rolant står han som en halvt mytisk person ved siden af Vergil:

Co est l'amirailz li vieilz d'antiquitet,
Tut survesquiet e Virgilie e Homer (v. 2616).

Wace forsikrer, at Brutus grundlagde byen Tours „som Homer fortæller“ etc., etc. Homers digte vare derimod, enkelte lærde fraregnede, aldeles ikke kendte i middelalderen[1]) i deres originale skikkelse, og man havde kun en kendskab på anden hånd til dem, dels gennem latinske klassikere og dels gennem senere forkortede bearbejdelser; dette gælder dog væsenligt kun om Iliaden, med hvis indhold man var fortrolig dels gennem Vergil og Ovid, dels gennem Dictys og Dares og andre forvanskede bearbejdelser, således et omtrent 1100 vers langt latinsk digt, der tillagdes — Pindar, som skulde have forkortet Iliaden for på denne måde at göre den mere tilgængelig for sin sön! Derimod er der ikke overleveret nogen selvstændig bearbejdelse af Odysséen, skönt en sådan muligvis kan antages at have eksisteret, da vi i den senere middelalder finde flere hentydninger til Odysseus' rejser og æventyr, der ikke kunne skrive sig fra, hvad Dictys fortæller herom. For at vise i hvilken grad dennes korte udtog er forvansket, hidsætter jeg følgende af, hvad Odysseus fortæller kong Idomeneus på Kreta om sit ophold på Sicilien: „*quo pacto ... per Cyclopa et Laestrygona fratres multa indigna expertus ad postremum ab eorum filiis Antiphate et Polyphemo plurimos sociorum amiserit, dein per misericordiam Polyphemi in amicitiam receptus filiam regis Arenen, postquam Alphenoris socii ejus*

[1]) I Rusland synes dog Homer at have været mere kendt end i det vestlige Europa; se nærmere herom Rambaud, *La Russie épique* (p. 407 ff.); den anførte forfatter tilföjer: *il y avait entre Kief, cette seconde Byzance, et sa métropole du Bosphore un échange continuel de traditions et de fictions*, og han bemærker, at flere af Argonauternes og Odysseus' æventyr henlægges til Krim, hvor man påviser en Polyphem-hule (l. c. s. 408) I Bretagne findes også en grotte, *que les bourgeois qui se croient instruits appellent grotte de Polyphème* (Sébillot, *Traditions, superstitions et légendes de la Haute-Bretagne* s. 19).

amore deperibat, rapere conatus, ubi res cognita est, interventu parentis puella ablata per vim, exactus per Aeoli insulas devenerit ad Circen . . ." [1]). Hvad er her blevet tilbage af den oprindelige fortælling? Kykloperne og Læstrygonerne ere blevne til to brødre, Cyclops og Læstrygon, Polyphem til en sön af en af dem, og hertil kommer så et elskovsæventyr mellem Alphenor og Arene, Polyphem's datter! Denne mærkelige episode genfindes hos Benoît de Ste More i hans kolossale digt *Roman de Troie* (30105 vers), men med enkelte forandringer; således fortæller Odysseus her, at de flygte, men forfølges og indhentes af Polyxenius (Polyphem), der tvinger dem til at give slip på den unge pige; selv undslippe de derimod, men han ved ikke rigtig hvorledes (v. 28557):

Ateinz fumes; mes par boisdie,
Par artimaire et par mestrie
Lor eschapames, n'en sai plus.

I de følgende vers finde vi en forvirret reminisens om episoden med öjet i Odysséen:

Sa suer rescot Polixenus;
L'oill i perdi a tot le mains,
Car gie li crevai a mes mains.
Co fu par estrange aventure,
Car molt esteit la nuit oscure.

Her må Benoît altså have haft en anden kilde end Dictys [2]), men hvilken denne har været, ved man ikke. Man kan også af andre grunde slutte, at Benoît må have kendt mere til Odysséen end Dictys' kortfattede og forvirrede uddrag; men indtil videre må vi nöjes med disse indirekte beviser for, at middelalderen på tredje eller fjerde hånd har kendt Homers beretning om Odysseus' rejser [3]). Jeg antager, at

---

1) *Dictys Cretensis ephemerides belli Trojani libri sex recogn.* F. Meister. Leipzig 1872. Lib. VI, 5.

2) Sml. Joly, *Benoît de Sainte-More et le roman de Troie*, I, 313.

3) Oesterley antager (l. c. s. xxii), at forfatteren til Dolopathos, Johannes de Alta Silva, kendte Odysséen, og støtter sin antagelse på, at navnet Polyphemus forekommer en gang (s. 71, 21); men dette beviser intet, da jo Dictys meget godt kender dette navn,

den anførte islandske Marielegende, der sikkert nok viser tilbage til en latinsk original, må forøge disse bevisers antal.

22) Et siciliansk æventyr oversat af Marc Monnier[1]. To munke gik en dag ud for at tigge; de for imidlertid vild og kom til en hule, hvor der sad et stort dyr („men de troede ikke, det var et dyr“), som stegte nogle får. De blive i hulen, og dyret tvinger dem til at deltage i dets måltid, men straks efter dræber dyret („og dyret var djævelen selv“) den ene af munkene og fortærer ham. Om natten tager den anden munk djævelens stegespid, gløder det i ilden og stikker hans öjne ud med det, og trods djævelens forsøg på at fange ham, slipper han den næste morgen ud af hulen ved hjælp af fårene; det siges ikke bestemt hvorledes. Munken skynder sig derpå ned til Trapani ved havet, og nogle fiskere ro ud med ham i en båd. Djævelen er imidlertid kommet ned til strandbreden, og da munken ser ham, „tager han en sten ved sit bryst, og dyret, som er blindt, falder og knuser sit hoved. Munken uudflyer og dyret bliver liggende, og nu er historien ude.“

Marc Monnier har oversat dette æventyr efter den sicilianske original: *lu munacheddu* (den lille munk), som findes i andet bind af Pitrè's fortrinlige samling *Fiabe, novelle e racconti popolari siciliani* (Palermo 1875, n. LI); oversættelsen er foretagen med ombu uden at forandre noget væsentligt i originalens ubehjælpsomme og hyppigt uforståelige udtryk. Slutningen af æventyret lyder således: *Pigghia 'na petra di pettu, iddu, ca era orvu, cadíu e si rumpíu la testa . . . E' accabbau lu cuntu.*

Denne fortælling må vistnok være almindelig udbredt på Sicilien, da Hother Tolderlund, hvad prof. Gertz gör mig opmærksom på, har kendt den i en aldeles lignende form. „På disse [sc. Siciliens] kyster leve endnu mange af Homer's sange, på en forunderlig måde omformede til æventyr og fortællinger, der gå fra mund til mund og gives tilbedste

---

og desuden fjærner fortællingen i Dolopathos sig så stærkt fra Homer, at der ikke kan være tale om noget lån.

[1]) *Les contes populaires en Italie.* Paris 1880. S. 42—44.

hvor almuen samler sig for at drive en timestid eller to i *dolce far niente*. Undertiden kan det være vanskeligt nok at genkende historien: Odysseus forvandles til munk og Polyphem til den lede Satan selv; men så kommer pludseligt træk, der viser oprindelsen: flygtningen skjuler sig i væderens uldskind og rider bort ligefor næsen af bedrageren" [1]).

Jeg har meddelt dette sicilianske æventyr efter den islandske legende, for derved bedre at göre opmærksom på, hvor nær de synes at stå hinanden. I dem begge have vi to munke, hvoraf uhyret spiser den ene, i dem begge blinder den anden uhyret om natten, medens han sover, og i dem begge mødes munken igen med uhyret efter at være undsluppen af hulen; således må man vel opfatte slutningen af det italienske æventyr, skönt teksten her er yderst uklar og vanskelig at forstå formedelst dens kortfattethed. På grund af disse forskellige overensstemmelser tör man måske antage, at de to versioner kunne have samme kilde, og at vi således i Europas to yderpunkter, Sicilien og Island, have to udløbere af den samme middelalderlige legende, der hver har forplantet sig på sin måde, den sicilianske ad folkelig vej, fra mund til mund, den islandske ad litterær vej gennem oversættelse; den til grund liggende legende er derimod sandsynligvis gået tabt.

23) Efter hvad prof. Prato i Spoleto har meddelt mig, fortælles Polyphemsagnet også under en noget anden form på Sicilien. Æventyret findes i Comparetti's samling [2]) og er iøvrigt, efter udgiverens oplysning, ikke at regne for egenligt italiensk, men snarere albanesisk, da det skriver sig fra den lille by *Piana de' Greci*, hvis indbyggere nedstamme fra de Albanesere, der her fandt et tilflugtssted i det 15de århundrede. Æventyret kaldes *I Ciclopi* og adskiller sig fra alle de hidtil anførte deri, at hulen, hvorhen

---

[1]) Fra Syd og Nord, fortællinger og skildringer. Kbhvn. 1876. S. 93.

[2]) *Novelline popolari italiane pubblicate ed illustrate da* D. Comparetti. Torino 1875 (I, n. 70). Danner sjette bind af samlingen *Canti e racconti del popolo italiano p. per cura de* D. Comparetti *ed* A. d'Ancona.

de vildfarne mænd komme, beboes af to kæmper, der hver have to öjne i panden og to i nakken; endvidere blindes begge kykloperne, förend de have spist nogen af de fremmede. Mærkes må det også, at slutningsepisoden med ringen ikke forekommer her; såsnart de vel ere slupne ud af hulen, afføre de sig fåreskindene og gå bort — *e così finì*:

Io però là non c'ero,
E non t'ho detto il vero;
Dilla tu la favoletta,
Chè la mia io l'ho detta.

Prato mener, at dette æventyr *su per giù reproduce integralmente la narrazione del poeta greco*; dette er dog, som man vil have set, ikke så ganske tilfældet, bl. a. mangler jo således scenen, hvor Polyphem beruser sig i vinen, som Odysseus rækker ham. Dog vilde forskellen i indholdet næppe være til hinder for at antage, at det albanesiske æventyr kunde vise tilbage til et græsk, der atter måtte være udgået fra Homer's fortælling; men et sådant græsk æventyrs eksistens er endnu ikke påvist.

24) Et italiensk æventyr fra omegnen af Rom, *l'Occhiaro;* det findes i en samling, som prof. Stanislao Prato er ifærd med at udgive. Da han har været så forekommende at sende mig det förste ark af bogen[1]), er jeg istand til her at meddele det pågældende æventyr, som jeg tillader mig at aftrykke *in extenso*, da det med de bibeholdte dialektformer også kan have sproglig interesse:

„'Na volta c'era 'n gran signore che viaggeva co' 'no servo, e doveva fà 'no longo viaio (viaggio). Arrivato a 'na macchia, dove non c'era stato mai nessuno, il servo pe' paura non voleva andà più 'nnanzi, ma 'l padrone che era molto coraggioso arrivò fino alla metà della seleva (selva)

[1]) Bogens eventuelle titel er mig ubekendt; det rentrykte ark, jeg har for mig, begynder med en kortfattet indledning om folkeæventyr dediceret *all'egregio amico Cav. Giovanni Papanti;* derefter følger 4 æventyr, af hvilke det her meddelte er det tredje (s. 7—9). Jeg skylder prof. Prato megen tak for den beredvillighed, hvormed han har tilladt mig at disponere over hans *note inedite alla novella dell'Occhiaro*, som han har tilsendt mig i afskrift.

dove calò la notte. Pe' fortuna vedde 'na gran caverna, e tutti e due entrarono. Appena rentrati, veddero, tra quella scurità, aglio funnu della 'rotta (grotta) relucere come 'no grande occhio, e subeto pensarono che fosse 'na tigre. Ma 'nvece chella (quella) 'rotta era la casa dell' òcchiaro. Isso (esso) non se magneva atro (altro) che pecore vive, le quali teneva con sè. Quando vide entrare i due uomini, si mosse lentamente e andò a chiudere co 'na grossa pietra che isso suio (solo) poteva smove. Dopo va al servo, lo squarta come agneglio (agnello) se glio magnia e dice al padrone: „Sta sera pranzitto, domani pranzone." Dopo se sdraiò e si mise a dormì. Il signore, piano piano caccia la spada daglio fodiro va all' òcchiaro e glie la ficca all' occhio e lo acceca. L'òcchiaro dette un urlo che fece rentronà la caverna, e disse: „Mi hai accecato, ma non scapperai". La demà (mattina) de fatto l'òcchiaro smosse 'na zica (un poco) la pietra pe' fa rescì le pecore, e le tastava tutte, perchè non rescesse pure l'omo. Quando quel signore vedde chella funzione, aspettò la notte che dormisse l'òcchiaro, e allora scortecò 'na pecora e si mise addosso la pelle. La demà apresso l'òcchiaro recomenciò l'operazione, e ad ogni animale che passava diceva: „Chesta è pecora, chesto è montone", e quando passò il signore, la tastò sulle spalle e disse: „Chesta pure è pecora". Ma rescito lo cominciò a burlare. Allora l'òcchiaro se fece vedè, e disse: „Giacchè hai vinto, eccote st' anello che te rende 'nvisibile". 'L signore lo prese e se lo mise al dito. Allora l'òcchiaro comenciò a gridare: „Tette (tietti) anello mio, finchè vengo io" — „Tette anello mio, finchè vengo io". Il povero signore che non se poteva move, prese la spada se tagliò 'l dito e fuggì. E l'òcchiaro revoltato disse: „'No dito pure me lo magno".

Her er der ikke, således som i det sicilianske sagn, tale om munke og djævelen, og slutningsepisoden med ringen anviser dette æventyr sin bestemte plads ved siden af dem, jeg tidligere har omtalt.

Förend jeg forlader Italien, vil jeg korteligt omtale Polyphemsagnets forekomst hos Bojardo og Ariosto; begge disse have næmlig benyttet det i deres store episke digte

Orlando innamorato (III, III, st. 22 ff.) og *Orlando furioso* (XVII, st. 25 ff.).

25) Bojardo fortæller sagnet på følgende måde: Mandricardo og Gradasso begive sig på rejse til Frankrig; de ere allerede komne forbi *Soria, Damasco e quel paese bello*, da de ved breden af Middelhavet se en nøgen kvinde fastbunden til en klippe. Hun fortæller dem, at hun skal tjene til føde for en blind, menneskeædende kæmpe, der bor i en hule under klippen. De to sarracenske riddere ville befri hende, men den lænke, der binder hende, står i forbindelse med en klokke i uhyrets hule, og da de overhugge den, styrter kæmpen ud og griber Gradasso, hvem han bærer ind i sin hule. Mandricardo flygter, kæmpen forfølger ham,

Ma quel brutto orco, che seguia la traccia,
Perchè era cieco non vide la fossa.

Han styrter då i graven, og de tó riddere skynde sig sammen med den unge kvinde (Lucina) ned til havet; her gå de ombord i et skib, men næppe ere de komne bort fra kysten, förend *l'orco*, der er kømmet sig efter sit fald, skynder sig efter dem og slynger en umådelig sten mod skibet, som han dog ikke rammer. Imidlertid opstår der en frygtelig storm,

L'onda risuona e grosso viene il mare,
Già rotto il cielo e l'acqua insieme han guerra,
Più non si vede l'orco, nè la terra.

Det er ikke let at bestemme, hvilke kilder Bojardo har benyttet; de to væsenligste episoder, blindelsen og undvigelsen mangle jo hos ham eller vise sig i hvert fald i en meget udvisket form. Stenkastet minder om Odysséen, men det synes ikke at stå i nogen forbindelse med den foregående del af fortællingen; det siges jo udtrykkeligt, at kæmpen er blind[1]) (sml. det aramæiske æventyr), og hvorledes kan han da vide, hvorhen de ere flygtede, når han ikke vejledes af deres råb? Andre træk lede til at antage, at han har kendt

---

[1]) *In loco d'occhi ha due coccole* (her kugler) *d'osso*
E ben a ciò provvide la natura;
Chè, se lume vedesse, a tondo a tondo
Avria disfatto in poco tempo il mondo (st. 28.).

sagnet gjennem folkefortællinger, således f. eks., når han ved at forfølge Mandricardo falder i en grav (sml. n. 6, 18 og Dolopathos).

26) Ariosto fortæller den samme historie om Norandino, *re di Damasco e di tutta Soria.* Grifone er kommen til Damask og ser, at hele byen er opfyldt af glæde; han spörger om grunden hertil, og man fortæller ham følgende: „På hjemrejsen med sin unge hustru Lucina er Norandino strandet på en øde ø; kongen går da ud for at jage, og imidlertid bortfører en enöjet kæmpe dronningen og mandskabet. Da kongen vender tilbage fra Jagten og ser dette, følger han kæmpens fodspor og kommer ind i hans hule; her træffer han kun hans kone, der imidlertid fatter medlidenhed med ham og indhyller ham i et lammeskind efter först omhyggeligt at have indsmurt ham i fedt, for at ikke kæmpen skal kunne lugte, at han er et menneske. Om aftenen vender kæmpen tilbage med sine får og driver dem ind i en hule, hvor han har indelukket de fangne; ved hjælp af sin forklædning slipper kongen ind med. På hans råd indhylle de sig alle i skind og slippe lykkeligt ud næste morgen, med undtagelse af Lucina, som fanges af kæmpen. Norandino vender da tilbage, og det lykkes ham også endeligt at udfri hende ved hjælp af Agricane's sön, Mandricardo, og Gradasso; alle vende de derpå tilbage til Syrien."

Det er heldigvis ikke så vanskeligt at eftervise Ariosto's kilder som Bojardo's. Her som i så mange tilfælde har Ariost benyttet sin berömte forgængers digt, ja har endogså nogle steder kopieret det ordret[1]); men han har tillige kendt Vergil og benyttet Achæmenides' fortælling i tredje sang (v. 613 ff.)[2]). Det tör også sikkert antages, at Homer's digt ikke har været ham ubekendt. Ved siden heraf findes der også forskellige træk, der ere hentede fra æventyr, så-

---

[1]) Især i beskrivelsen af kæmpen; jævnfør således følgende vers med de för anførte:

In luogo d'occhi, di color di fungo
Sotto la fronte ha duo coccole d'osso (c. XVII, st. 30).

[2]) St. 35 skriver sig utvivlsomt fra Vergil III, 623—27.

ledes kæmpens kone, der hjælper Norandino, og hendes udsagn om, at kæmpen kan lugte kristenmands kød[1]).

27) Fem baskiske æventyr udgivne på originalsproget med fransk oversættelse af Cerquand[2]): *le Tartare et les deux soldats* (n. 52), *le Tartare aveugle* (n. 53), *le Tartare et l'enfant* (n. 54), *le Tartare et Petit-Homme* (n. 55), *le gentilhomme et le valet avisé* (n. 60). Alle fem former ere meget fuldstændige, i dem alle finde vi en enöjet kæmpe (en „Tartar", Tartaro)[3]); der blindes i sin hule af et svagt menneske (i n. 54 en dreng, n. 55 en dværg), som derpå forsøger at flygte iført et fåreskind. Kæmpen står med spærrede ben ved hulens indgang og griber fat i skindet, som revner, hvorpå mennesket flygter og lader kæmpen beholde det tomme skind (sml. n. 19). Derpå giver Tartaren ham en ring (undt. n. 60), som han sætter på fingeren, og straks råber ringen: her er jeg; forfulgt af kæmpen skærer han fingeren af og kaster den i vandet. Ringen vedbliver at råbe, og Tartaren springer tilsidst ud i vandet efter den og omkommer således. Æventyrene afvige dog indbyrdes i forskellige enkeltheder, idet der er indblandet fremmede elementer fra andre æventyr; n. 55 har således optaget flere træk fra Tommeliden, og i n. 60 ere tre æventyr blandede sammen.

Polyphemsagnet dukker således frem under meget afvekslende former i næsten alle lande i Europa og kan også sporadisk eftervises i Asien og Afrika[4]); snart fremtræder det under folkeæventyrets fantastiske og dog så naive form, snart som en from legende til den hellige jomfrus pris, snart i en mere kunstnerisk behandling i bunden stil og

---

[1]) Jfr. Pio Rajna, *Le fonti dell' Orlando furioso.* Firenze 1876. S. 244, og Jac. Grimm, *Deutsche Mythologie* I[4], 402.

[2]) *Légendes et récits populaires du pays basque.* Pau 1878. III, n. 52—55 og 60. Denne bog, som sandsynligvis næppe findes her i byen, er godhedsfuldt blevet mig udlånt af hofråd dr. Reinhold Köhler i Weimar.

[3]) Udg. er i tvivl, om dette ord er en afledning af den baskiske rod *tar* (stor, stærk), eller om det indeholder et minde om de tatariske Mongolers indfald i Europa i det 13de århundrede.

[4]) 1001 nat er kendt fra Kina til langt ind i Afrika; se Breslauerudgaven I, viii.

snart med et vist historisk anstrøg som i den islandske saga eller endeligt også som en rejseskildring (Sindbad). Men når man således ser, i hvor mange lande dette sagn findes udbredt, og hvor trofast traditionen har bevaret sig overalt, undres man over, at det ikke senere er blevet eftervist i det land, hvorfra den ældste redaktion stammer, Grækenland; skulde virkeligt mindet om Odysseus' æventyr være fuldstændigt forsvundet her, skulde det ikke under en eller anden form have fortsat sit liv på folkets læber? Man har för opkastet dette spörgsmål, men besvarelsen forekommer mig utilfredsstillende. Således har Hahn [1]) i sine *Märchen- und Sagformeln* opstillet en Odysseus-Polyphemformel, til hvilken han regner det nygræske æventyr om „den skönne og uhyret"; dette har dog intet med Polyphem-sagnene at göre, men hører til æventyrene om „mestertyven". Langt nærmere står derimod æventyret om „den skurvede" (ὁ κασίδης), der findes i den af prof. Jean Pio udgivne samling [2]). Der fortælles her (s. 162—3), at en vildfarende prins kommer til en fårevogtende kæmpe, der er stokblind; efter at denne havde malket sine får og prinsen ubemærket drukket af mælken, slog han en fjært („ja, du kan nok selv forstå en rigtig kæmpefjært"); prinsen udgav sig da for hans sön og råbte: „fatter, nu da du fjærtede, slog du mig ud". Dette vil kæmpen ikke straks tro og langer ham tre næveslag ud for at prøve ham; prinsen tager da noglé poser på ryggen, modstår således slagene og bliver antaget som kæmpens sön. Dette æventyr synes ved första öjekast ikke at have noget med Polyphemsagnet at göre: her omtales en blind kæmpe, men både blindingen og undvigelsen mangler, og dog er et slægtskab ikke umuligt. Jeg antager nemlig, at vi i „den skurvede" have en noget udvisket variant af det anførte aramæiske æventyr (n. 12), hvor jo allerede blindingen var

---

1) *Griechische und albanesische Märchen.* Leipzig 1864. I, 60.

2) *Contes populaires grecs*, Copenhague 1879, p. 159—179. Jeg skylder den fortjente udgiver tak for den beredvillighed, hvormed han har oversat dette æventyr for mig; de følgende bemærkninger om enöjede kæmper skyldes også prof. Pio.

bortfaldet, og hører den anførte episode af det aramæiske æventyr til Polyphemsagnene, må også indledningen til det græske høre til dem, da sikkert nok det græske og aramæiske æventyr ere similære; også i det aramæiske udgiver næmlig prinsen sig for kæmpens sön og består en lignende styrkeprøve, og i dem begge ender prinsen med at skaffe kæmpen hans syn tilbage. Æventyr forplantte sig som oftest på en aldeles forbausende måde ordret fra slægt til slægt, men undertiden kunne de også afslibes og udviskes, både hvad form og indhold angår, så betydeligt, at det bliver yderst vanskeligt at følge deres udvikling, hvis mellemformerne mangle: ingen vilde vel i fortællingen om væveren i *Siddhi-Kur* genkende „den tapre skrædder", hvis vi kun havde den mongolske fortælling og det Grimmske æventyr, og man må også forbauses over, at fortællingen om Buddha's levnet og omvendelse bliver til en kristelig legende. Jeg antager det derfor ikke for urimeligt, at vi i indledningen til „den skurvede" have en, ved förste öjekast, ganske vist ukendelig erindring om Odysseus og Polyphem; men efter at hovedepisoden er bortfalden, må man ikke undre sig over, at fortællingen svinder ind og forvanskes i så höj grad, som det er tilfælde med det nygræske æventyr. Lad os håbe, at fremtidige æventyrsamlere ville finde Polyphemæventyret under en mere fuldstændig form i Grækenland.

Iøvrigt kan det dog bemærkes, at det græske folkesprog synes at have bevaret navnet Kyklop under formen Κύκλωπας [1]), og i forskellige lokale sagn fra Zante, Aráchova og andre steder omtales hyppigt kæmper (δράκοι, γίγαντες) med et öje (μονόμματοι) [2]).

---

[1]) Se Ἐφημερὶς ἀρχαιολογική 1852, 647 og Morosi, *Studj sui dialetti greci della terra d'Otranto*, s. 22, 94.

[2]) Enöjede kæmper forekomme iøvrigt ikke sjældent i folkesagn ligefra Indien til Lapland; jeg skal eksempelvis anføre den keltiske fortælling om *Jarlles y ffynnawn* (Pigen fra kilden) i „den røde bog", hvori der omtales en frygtelig kæmpe, der kun har et öje i panden, og som bor ude i en skov, hvor han vogter de vilde dyr (San-Marte, *die Arthur-Sage*. 1842. S. 104). Jfr. *Zeitschrift f. deutsche Mythologie* III, 196 [Meddelelse fra prof. Heinzel i Wien].

Efter således at have kompleteret Grimm's række af Polyphemæventyr, skal jeg nærmere omtale en biepisode, som Homer har knyttet til sin fremstilling. Man vil have bemærket, at i ingen af de forskellige former for sagnet, som jeg hidtil har anført, genfindes det morsomme træk med Odysseus, der fortæller, at han hedder Ingen (Οὖτις), og derved frier sig fra al indblanding fra de øvrige kyklopers side; det synes derfor nærmest at måtte opfattes som et fremmed element i vort sagn, og denne antagelse bestyrkes ved, at det kun forekommer i et eneste — det estiske — af de ti æventyr, som Grimm har anført (l. c. p. 16 n. 7). Der fortælles således her, at djævelen engang kom til en karl, som sad og støbte knapper. „Hvad gör du der?" spurgte djævlen. „Jeg støber öjne", svarede karlen. „Kan du også støbe öjne til mig?" Ja det mente karlen nok, han kunde. Den næste dag kom den onde igen og blev bunden fast til en bænk. „Hvad hedder du egenligt?" spurgte djævelen. „Issi" (selv), svarede karlen og lod derpå det smeltede bly løbe ned i hans öjne. Djævelen for op og løb bort med bænken på ryggen, og da folk spurgte ham, hvem der havde gjort det, svarede han: „*Issi teggi*" (selv gjorde det). „Har du selv gjort det, får du selv have det", sagde folk og lo[1]).

Dette æventyr foreligger i en yderst forvansket og afbleget form. Episoden med öjet, som jeg tidligere har omtalt, er helt misforstået, da djævelen frivilligt giver sig hen og kun mister sit syn, fordi han er en „dum djævel"; det omtales jo ikke, som i det skotske æventyr, at hans synskraft er svækket, og at han derfor søger at blive helbredet. Episoden med undvigelsen findes selvfølgelig ikke her, da alt, hvad der skulde motivere dens forekomst, er bortfaldet; hvad nu endeligt episoden med navnet angår, er den meningsløs i æventyrets foreliggende form: djævelen tilkalder jo ikke

---

Om kæmper med tre öjne (cfr. Servius til Verg. Æn. III, 636: *Multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres*) de såkaldte τριμάτιδες eller τρίμματοι, se Pio, l. c. noten til s. 131.

[1]) En aldeles lignende fortælling findes hos C. Russwurm, *Sagen aus Hapsal, der Wick, Ösel u. Runö*. Reval 1861. S. 136, n. 143. [Efter meddelelse fra dr. R. Köbler.]

andre djævle til hjælp, og det var jo særligt i det tilfælde, at listen skulde være til nytte. Hvor langt, langt klarere og finere fremtræder ikke den hele episode hos Homer, og dog, hvor vel motiveret den end synes at være her, hvor nöje den tilsyneladende hænger sammen med den hele fortælling, hører den næppe med til den oprindelige form af sagnet; da jeg senere skal komme tilbage til dette punkt, vil jeg foreløbigt nöjes med at anføre som grunde, dels at episoden, som alt bemærket, ikke forekommer i de andre versioner af sagnet, og dels, at den selv danner centrum for forskellige æventyr, der ikke ellers have det mindste med Polyphemsagnet at göre. Disse æventyr have, så vidt jeg ved, ikke tidligere været samlede; jeg skal derfor anføre dem her.

Et lappisk æventyr om „Troldkærringen og Jesch“ [1]. En gammel Lap forvilder sig engang på jagten; han kommer til en hytte, hvor han går ind og gör ild på for at koge sin fangst. Pludselig kommer en troldkælling ind og spörger: „Hvad hedder du?“ „Jeg hedder Jesch“ (selv), svarer Lappen, men i det samme slår han en slev kogende sod lige i flaben på heksen. Hun til at skrige og råbe: *„Jesch mu boldi“* (selv mig brændte). „Har du selv brændt dig, får du selv svide derfor“, svarer det fra det nærmeste bjærg fra troldkællingens kammerater. Heksen går da sin vej, idet hun siger: „Selv mig kendte, og Selv mig brændte, og Selv skal sove ad åre.“ Efter endt måltid lægger Lappen sig til hvile, men om morgenen, da han vågner, finder han sin madsæk fuld af mug og skimmel og forrådnede madsmuler. Han kan ikke begribe, hvorledes dette er gået til, men da han finder frem til folk, får han at vide, at han har været borte et helt år. Med undtagelse af den sidste episode genfindes æventyret temmelig uforandret i

Et norsk kværnsagn hos Asbjörnsen [2]: „En fattig kvinde får lov at male en nat i en mølle, hvor det spøger.

---

[1]) Friis l. c. s. 38 (n. 13). Æventyret findes oversat på tysk af F. Liebrecht i *Germania* XV, 173.

[2]) Norske Huldre-Eventyr og Folkesagn, I², 11.

I løbet af natten kommer et underjordisk kvindfolk ind til hende og begynder at passiare med hende; hun fortæller da blandt andet, at hun hedder Sjöl. Det synes den underjordiske er et „rart“ navn og begynder at „kare“ varmen ud over skorstenen, men herover bliver konen „sint“ og vælter en gryde sydende tjære ned over hende. „Hun til at huje og skrige, og så rendte hun ud og råbte: „Faer, faer, Sjöl har brændt mig!“ „Å, har du sjöl gjort det, så får du sjöl ha' det“, sagde det borte i bjærget.“

Lignende æventyr forekomme i Sverrig, hvor det gærne drejer sig om en *kolare* eller *tjärbrännare*. Således fortælles der i Tyllinge (Kalmar Län) om *et skogsrå*, der kom til en kulsvier, der kaldte sig Själv. Da trolden blev for nærgående, brændte kulsvieren ham på hånden; skogsrået klagede sig da: „*Ai, ai! näven ä bränder*“. Da råbte det i bjærget: „*Håkken har jort et?*“ „*Själv*“ lød svaret. „*Ja* — svaredes der i bjærget — *va själv har jort, får själv förlåte*“. I Skåne fortælles det samme om *skogsnufvan*, og svaret lyder her: „*Säl gjordt är väl gjordt*“ eller „*Säl svara och säl ta* (el. *ha*)“. Disse svenske æventyr foreligge ikke trykte[1]) og jeg skylder hr. cand. polit. F. L. Grundtvig tak for den beredvillighed, hvormed han ved henvendelse til bekendte i Sverrig har skaffet mig afskrifter af æventyrene.

Et tysk nissesagn meddelt af A. Kuhn[2]): „En fiskér tiltaltes af en *wåternix*, *dê was so grôt as en lüt håneken*, og fortæller denne, at han hedder „Selberjedån“; nissen, der knap kunde tale, da den *et janze mûl vull padden hadde*, spytter derpå disse udover manden; men da greb denne en stok *un schlôch uppene wåternix janz barbårisch los*, *dat hê jots jämmerlicke an to schriene fung*, *un alle de wåternixe to hôpe kêmen un em frôgen*, *wer em den wat dån hedde*; *då schrêch de wåternix*: „*Selberjedån*“ *un as dat de ängern wåter-*

---

[1]) Smlg. dog Eva Wigström, *Folkdiktning i Skåne*. Kbhvn. 1880. S. 129.

[2]) *Sagen aus der Markt* (n. 5) i Haupt's *Zeitschrift f. deutsches Alterthum*, IV, 393.

nix huerten, sechten se: „Hest dut selberjedån, so is dê nich to helpene“ [1]).

Et æventyr fra Bukovina meddelt af Staufe[2]): „En ung mand skal gå til en forhekset mølle og hente mel til sin syge søster; da han er kommet ind i møllen, viser der sig en djævel, der spörger ham om hans navn og hans ærende. Han fortæller da, at han hedder „Jeg selv“; lidt efter kommer han i klammeri med djævelen, som han gennemprygler, så at han skriger himmelhöjt. De andre djævle spörge da, hvem der prygler ham, og da han svarer „Jeg selv“, slipper den unge mand helskindet ud af møllen med melet“. Jeg har kun anført den del af æventyret, der vedkommer os her.

Et skotsk sagn om en *Ourisk* (et slags satyragtig nisse), der boede ved en mølle og fortrædigede mølleren ved enhver lejlighed; en nat mødes de i møllen, og mølleren kalder sig da *Myself* — — *on which is founded a story almost exactly like that of Outis in the Odyssey*[3]).

Et skotsk sagn om en havhest, til hvem en pige har fortalt, at hun hedder Jeg selv. Da havhesten senere vil bortføre hende, skolder hun ham med varmt vand, og da de andre havheste spörge, hvem der har tilredt ham således, svarer han: Jeg selv[4]).

Et fransk æventyr fra Normandiet om en *lutin*, der narres ved navnet *Moimême*; det findes hos A. Bosquet, *La*

---

[1]) Et aldeles tilsvarende sagn om *Selbergedån* findes hos Kuhn og Schwartz, *Norddeutsche Sagen* n. 111 og om *Sülfstgedån* hos Deecke, *Lübesche Sagen* n. 89 (s. 176); sml. også det af Grimm anførte sagn om *Sälb* hos Vonbun, *Volkssagen aus dem Vorarlberg* s. 5.

[2]) *Volksmärchen aus der Bukowina* (n. 9: *der Drachentödter*) i Wolf's *Zeitschrift für deutsche Mythologie*, II, 210. Det samme æventyr findes hos Friis (n. 48); dog mangler her netop episoden i djævlemøllen.

[3]) Sagnet findes i denne ufuldstændige form hos W. Scott, *Letters on Demonology and Witchcraft*. London 1830. S. 114.

[4]) Campbell II, 191; sml. et lignende sagn ib. s. 189 (jfr. *Orient u. Occident* II, 330) og Loys Brueyre, *Contes populaires de la Grande-Bretagne*. Paris 1875. S. 126.

Normandie romanesque et merveilleuse (s. 131), en bog, jeg ikke har haft lejlighed til at se[1]).

Et baskisk æventyr om den blinde Lamina; Cerquand har udgivet fire indbyrdes lidet afvigende varianter af det[2]). En aften, fortælles der, sidder en kone og spinder, da der pludseligt kommer en Lamina ind til hende. Hun har kun til hensigt at varme sig, trækker skörterne op om sig og sætter sig ved ovnen. Da hun går, beder hun om et glas mælk og siger, at hun kommer igen den næste aften. Men konen er bleven bange og fortæller det til sin mand, der så tager kvindeklæder på og sætter sig ved rokken; lidt efter kommer Lamina og giver sig i snak med manden og spörger tilsidst om hans navn. Jeg hedder „Jeg selv" (*Ninihauche*), lyder svaret. Lamina trækker da skörterne op og sætter sig ved ovnen, men manden griber rask en glødende ildskuffe og brænder hende i bagdelen; hylende løber hun ud af huset, og, da de andre Lamina'er spörge, hvem der har brændt hende, svarer hun: Jeg selv, — og hun kunde aldrig göre dem begribeligt, hvem der havde brændt hende.

Til denne gruppe må også henføres æventyret om skopudseren *Hinkelbrühe*[3]): „En håndværkssvend giver sig i tjeneste som skopudser hos en konge. Da denne spörger ham om hans navn, svarer han, at han hedder „Iforgårs"; til dronningen siger han, at han hedder „Igår", og til tjenerne, at han hedder „Idag", for prinsessen kalder han sig derimod *Hinkelbrühe*. Nogen tid efter forelsker han sig i prinsessen og forsøger en aften at bortføre hende — det må bemærkes, at de netop den samme dag havde fået hönsekødsuppe til middag. Prinsessen råber om hjælp, og da dronningen spörger, hvad der fejler hende, svarer hun: „*Ach, Hinkelbrüh, Hinkelbrüh*". „Det gör jo ikke noget, svarer dronningen tilbage, Hönsekødsuppen var vel kraftig, men det er sundt for dig, o. s. v." I den følgende del af æventyret

---

[1]) En forkortet tysk oversættelse af W. Mannhardt findes i *Zeitschrift für deutsche Mythologie*, IV, 96.

[2]) *Légendes du pays basque*, III, 25 ff.

[3]) J. W. Wolf, *Deutsche Hausmärchen*. 1851. S. 426.

fortælles så, hvorledes han slipper bort fra slottet med prinsessen ved hjælp af de vildledende navne Iforgårs og Igår.

Et lignende æventyr fortælles i Bretagne[1]) om „mestertyven“ *(le fin larron)*, der påtager sig at stjæle kongens datter; han forklæder sig da som kokkedreng og kalder sig *La Sauce*, og iøvrigt går bortførelsen for sig som i den foregående fortælling. Prinsessen råber: *„Maman, maman, La Sauce me tient“*. — *„C'est que tu as trop mangé de poisson ce soir“*. — *„Maman, La Sauce m'étouffe“*. — *„Dors tranquillement, et demain il n'y paraîtra plus rien“*, etc.

I alle de anførte æventyr skjuler helten sit virkelige navn[2]) og påtager sig et andet, der ved sin tvetydighed frelser ham fra de farer, som hans dristige gærning udsætter ham for. Således også hos Homer: Odysseus kalder sig Ingen, for at Polyphem kan vildlede de andre kykloper, når han kalder dem til hjælp og råber, at ingen dræber ham. Men i alle de andre versioner af Polyphemsagnet (undt. n. 15 og 23) er der kun tale om én kæmpe, og den naturlige følge heraf er, at der slet ikke bliver plads for episoden med navnet; hertil kommer endeligt, at der — efter nyere forskeres anskuelse — vistnok kun har været tale om én Kyklop i dét græske folkesagn, Homer har knyttet til Odysseus' navn. Ved Kykloper forstår jo Homer en vild og ubændig jætteagtig slægt, der er begavet med umådelige legemlige kræfter;

„Intet de kende til love, ej råd de holde på tinge,
„Men i de hvælvede huler omkring på bjærgenes rygning
„Have de bolig og hjem“[3]).

[1]) Paul Sébillot, *Contes populaires de la Haute-Bretagne*. Paris 1880. S. 218.

[2]) Jeg skal her i forbigående minde om den gamle overtro, der forbød at kalde en mand ved hans navn, når han kæmpede; gjorde man det, udsatte man ham for stor fare. Denne „dødsnævnelse“ danner grundlaget for kæmpevisen om „Ribold og Guldborg“ (Grundtvig, D. g. f., n. 82; sml. Geijer och Afzelius, *Svenska Folkvisor*, I[2], n. 2, 3, og en skånsk version hos Eva Wigström s. 33). Om denne overtroiske mening, der også forekommer udenfor Norden, har Molkte Moe meddelt nogle oplysninger i det Letterstedtske tidskrift (vol II, 1879, s. 286—7).

[3]) Odys. IX, 105 ff., sml. v. 273 ff.

Men det navn, hvormed Homer betegner denne slægt, er uden tvivl lånt fra en myte, der oprindeligt ikke har noget at göre med disse huleboere. H. d'Arbois de Jubainville, der, ligesom Grimm, Kuhn, Gubernatis[1]) o. fl., antager, at det hele sagn repræsenterer en senere udvikling af en gammel solmyte, mener næmlig, at kyklopens store hjulformede öje[2]) er det altskuende verdensöje, den lysende sol[3]): der er kun én sol, der har altså fra först af kun været én Kyklop. Hele sagnet drejer sig jo også hos Homer kun om én eneste Kyklop, Polyphem, og Jubainville finder i alt, hvad der fortælles om ham, minder om dén primitive naturopfattelse, der antages at ligge til grund for de fleste myter. Når Polyphem siges at være en sön af Poseidon, havenes gud, vil dette kun sige, at solen hver morgen hæver sig af havets skød; og når solen hver aften går ned og forsvinder i mörket for först at vise sig igen dagen efter, er dette udtrykt ved, at Polyphem trækker sig tilbage om aftenen i sin mörke hule, hvor han mister synet; endeligt besidder Polyphem en stor flok får og geder, ligesom der tillægges solguden syv hjorder af oxer og syv af får, hver på et halvhundrede kræ, der græsse på Thrinakria's ø[4]). Jubainville opstiller endnu flere sammenligninger, der vel ikke alle ere lige overbevisende eller lige umiddelbart indlysende, da de sagntræk, hvorpå han grunder dem, enten ere rene tilfældigheder eller også altfor almindelige, og derfor ligegyldige for den enkelte myte, til at man tör bygge noget på dem; man må overhovedet gå yderst forsigtigt til værks ved det slags undersøgelser for ikke at komme på afveje som Gerland, når han i en i det hele yderst konfus og ukritisk studie[5]) kommer til det resultat, at Odysseus selv er at opfatte som en personifikation

[1]) *Zoological Mythology* I, 266.

[2]) Han afleder *Κύκλωψ* af *κύκλον* og *ὤψ*; se *Mémoires de la société de linguistique de Paris* III, 333. Sml. Grimm l. c. s. 27.

[3]) Sml. Odys. XI, 109 og XII, 323, hvor der siges om solen, at den ser og hører (iagttager) alt: *ὃς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.*

[4]) Odys. I, 8—9, XII, 127 *et passim.*

[5]) *Altgriechische Märchen in der Odyssee. Ein Beitrag zur vergleichenden Mythologie von* dr. Georg Gerland. Magdeburg 1869.

af solen, „ti ligesom denne, når han först sit mål efter usigelig möje: han består alle tænkelige farer med kæmper og dæmoner af enhver art, og solen må jo kæmpe med skyerne og nattens hemmelige magter og skygger“!

Endnu vildere end dette er dog Cerquand's meteorologiske forklaring af sagnet om Polyphem; han opfatter dennes kamp med Odysseus som en antropomorfiseret gengivelse af solens kamp med skyerne. Odysseus er solen, kæmpen er de mörke, uvejrssvangre skyer og öjet tilhører — mærkeligt nok — ikke kæmpen (cfr. s. 231), men er det samme som solen! Jeg nødes til at gengive hans egne ord, da en oversættelse muligvis vilde göre den i forvejen uklare mening helt uforståelig: „Le mythe primitif plaçait la lutte... au ciel, où il faut la rapporter pour s'expliquer l'illusion de l'aveuglement. Il en indiquait aussi l'heure, lorsque la légende insistait sur la petitesse relative du héros. C'était le matin. Le soleil venait de naître, il se levait. Le géant guettait sa venue. D'épaisses vapeurs s'allongeaient à l'horizon, et, sous leurs replis, voilaient son éclat. Cependant, le disque apparaissait à travers les vapeurs, comme un oeil du géant. A cet endroit précis, et pas ailleurs, devait se manifester le trait émis par le dieu; il partait en effet du disque lui-même. Mais il semblait le traverser et aveugler le géant. Ce premier rayon avait fait une éclaircie dans la masse nuageuse. La porte de la caverne était ouverte. Le géant, aveuglé, étendait en vain ses bras pour saisir l'ennemi qui lui échappait.“ Således bliver han ved flere sider igennem, men det anførte må være tilstrækkeligt til at vise, hvor afsindigt det hele er.

Hvorledes man nu end stiller sig overfor de mytologiske forklaringer af Polyphemsagnet i almindelighed[1]), kan det vel betragtes som fuldstændigt sikkert, at det er en folkefortælling, et æventyr, der ligger til grund for Homer's be-

[1]) Efter at særligt R. Köhler og E. Cosquin ere optrådte mod teorien om de såkaldte „ariske“ æventyr, bör man være endnu forsigtigere med sådanne forklaringer.

handling af det[1]); og hvad der her gælder for en enkelt sang af Odysséen, kan også med vished antages at gælde for digtet i dets helhed. Lang har således for ikke lang tid siden udtalt[2]), at man rettest bör opfatte Odysséen som en samling kunstnerisk behandlede æventyr, der ere ordnede til et symmetrisk hele om Odysseus som centrum og med traditioner hentede fra krigene om Troja som baggrund. Fortællingen om Symplegaderne kan således eftervises hos Eskimoerne og på Ny-Zeland — for at nævne yderpunkterne — foruden i forskellige europæiske æventyr[3]). Hele sagnet om Kirke, der forvandler Odysseus' folk til dyr, genfindes i Tusind og én nat og Somadeva; hos denne sidste forfatter findes også sagnet om den hule træhest, der benyttes ved Troja's erobring, og en fortælling om en brahman Saktideva og hans rejse til Vidyâdhârernes land, som ganske svarer til Odysseus' ophold hos Phaiakerne; jeg må endeligt også her minde om Jülg's forskellige arbejder om de mange mongolske æventyr, der stemme overens med græske heltesagn.

---

[1]) Der kan naturligvis ikke, hvad alt Grimm har bemærket, være tale om, at Odysséen skulde være kilden til de forskellige æventyr.

[2]) Hans artikel findes oversat i *Mélusine* c. 489—493 under titelen *les contes populaires dans Homère.*

[3]) Jeg skal således anføre et rumænsk æventyr, da disse i almindelighed ere lidet kendte. Det hedder *Spaima smeiloră* (troldenes rædsel) og findes i Fundescu's samling (*Basme, oratiĭ, păcălĭturĭ şi ghicitorĭ*, Bucuresci 1875). Prinsen (*fĕt frumos*) drager ud på ryggen af en fortryllet hest for at hente livets vand; undervejs siger hesten: *„Stăpâne, cată spre sóre apune, şi spune' mĭ veḑi ceva"?* *Fĕt-Frumos se uĭtă, si vĕḑu duoĭ munţi bătânduse în capete. „Printre aceşti duoĭ munţĭ avem se trecem ca sĕ luăm apă viă şi apă mórtă, ḑise calulŭ: se mergem încetişorŭ; si când vom fi aprópe de munţi, sĕ' mĭ daĭ de 3 orĭ cu pintenii şi se te ţiĭ bine de cómă cu o mână şi cu ceĭ-l-altă sĕ ieĭ apă." Cum ajunse Fĕt-Frumos dinaintea munţilorŭ, dete pintenĭ caluluĭ, care sbură maĭ iute de câtŭ gândulŭ, trecu pe la fontână, luă apă, şi eşi dintre munţi maĭ nainte d'a se lovi în capete."* („Herre! se mod vest, og sig mig, om du ser noget". Prinsen spejdede og så to bjærge, der slog imod hinanden. Vi må igennem disse to bjærge for at hente livets og dødens vand, sagde hesten; vi ville ride ganske langsomt, men når vi ere nær ved bjærgene, hug mig så tre gange med sporerne og hold godt fast i min manke med den ene hånd og tag vandet med den anden. Da prinsen var kommen foran bjærgene, sporede han hesten, der

Efterskrift. Prof. Jarník og dr. Köhler have, efter at den ovenfor stående afhandling var trykt, yderligere sendt mig forskellige oplysninger, som jeg foruden, hvad jeg selv senere har fundet, skal meddele her for fuldstændighedens skyld.

Ad no. 6. Det rumænske æventyr, som Grimm kun kendte gennem en tysk oversættelse, foreligger nu udgivet på originalsproget af Marienescu under titelen: *Uriesiulu cu ochiu in frunte şi Urga Murga, dóue poveste populari* (Pesta 1874). De oplysninger, der ledsage æventyrene, ere af meget tvivlsom værdi.

Ad no. 23. Foruden det anførte æventyr *I Ciclopi* findes der også i Comparetti's samling en anden ret mærkelig form af Polyphemsagnet, der var undgået min opmærksomhed; æventyret hedder *Il Fiorentino* (n. XLIV) og stammer fra Pisa. Indledningen minder om de russiske former: en mand, der aldrig har været uden for Firenze, vil se sig om i verdenen, og begiver sig på vandring; undervejs slutter der sig to andre til ham, og alle tre komme derpå til en enöjet kæmpe, der spiser de to af dem; *il Fiorentino* undgår kun den samme skæbne ved at blinde kæmpen under påskud af at helbrede hans syge öje. Han slipper let ud af hulen, men kæmpens råb kalde ham tilbage, hvorefter fortælles den velbekendte episode med ringen.

Til mine bemærkninger om Outis-episoden skal jeg tilföje følgende:

Foruden de anførte skotske sagn findes andre former hos Napier, *Folk-lore or superstitious beliefs in the west of Scotland*, Paisley 1879, s. 119 *(Self)*.

I Tirol fortælles om en brændehugger ved navn *Saltthon (selbst gethan)*, at han en dag fangede en *fangga* (en vild kvinde, der lever i skovene); på hendes råb om hjælp kom en skovmand til og spurgte, hvem der havde gjort hende ondt. Hun svarede: „*Ja Saltthon*"; da blev skovmanden vred og råbte: „*Saltthon, saltglitten*". Denne fortælling er udgivet af Vicenz Zingerle i Wolf's *Zeitschrift f. deutsche Mythologie* (II, 58).

Af danske æventyr, der kunne henføres til denne gruppe, kender jeg kun to, næmlig „Jeg og Du" og „Soldaten Vinter"; de findes begge i „48 fortællinger, sagn og æventyr, indsamlede i Slagelse-egnen" af Arne (Kbhvn. 1871), s. 6, 12.

I et ostjakisk æventyr hos A. Ahlquist, *Über die Sprache der Nord-Ostjaken* (I, 13), gennemborer en ung mand, der kalder sig Ifjor forår, en heks med en glødende ladestok; heksen råber da: „$\frac{\text{af}}{\text{i}}$ ifjor forår blev jeg gennemboret" etc.

flöj afsted hurtigere end tanken*), ilede hen til kilden, tog vandet og skyndte sig ud af klipperne, förend de slog sammen"). Den samme episode forekommer hyppigt i russiske og lappiske æventyr (Friis n. 48) fortalt aldeles på samme måde; se Comparetti i *Revue critique* 1869, II, 164.

*) Om dette og lignende udtryk henvises til Jarník, *Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen*. Wien 1877.

Et Par Rettelser til Plautus.

Mil. glorios. v. 399 (Ritschl, ed. I). Sceledrus, som tidligere troede, at Philocomasium var inde i Periplecomenus's Hus, og derfor passede paa dettes Dør, for at hun ikke skulde kunne snige sig hjem derfra, uden at han mærkede det (cfr. v. 352), er nu ved Palæstrios List bleven aldeles overbevist om, at hun er hjemme i Soldatens Hus, og vil derfor nu passe skarpt paa dettes Dør:

Nunc quidem domi certost; certa res est
Nunc nostrum obseruare ostium, ubiubist.

Men det sidste Ord er en uheldig Conjectur af Bothe; det ganske ubestemte *ubiubi est* passer slet ikke, naar der forud er sagt: *nunc domi certost.* Der bør sikkert skrives:

certa res est
Nunc nostrum obseruare ostium uicissim.

Uicissim = „til Afvexling", i Modsætning til før, da han passede paa den anden Dør. B har *ub'sset.*

V. 1025 ff. Det er klart, at det, som Milphidippa vil spørge Palæstrio om, og som indeholdes i de corrupte Ord, der i B lyde saaledes: *quo pacto hoccilium accepi / velis ut* (C: *vaelisit) fero ad te consilium*, ikke kan være den gamle, forud aftalte Plan til at narre Soldaten, som hun paany vil instrueres i; thi da Palæstrio begynder paa at ville gjøre dette med Ordene: *Quasi hunc depereat* —, afbryder hun ham og siger: *Teneo istuc* „det véd jeg godt, det behøver Du ikke at repetere for mig". Men Palæstrios derefter følgende Replik: *Conlaudato formam et faciem et uirtutis commemorato* viser (idet den indeholder det rette Svar paa Milphidippas Spørgsmaal, hvormed hun er tilfreds), hvad Spørgsmaalet har drejet sig om, nemlig om, hvordan hun nu, da Sagen skal indledes, skal indrette sin Tale til Soldaten for strax paa Forhaand at vinde ham. Dette kommer imidlertid slet ikke frem ved nogen af de hidtil foreslaaede, tildels meget voldsomme Rettelser; men det vil komme frem ved en meget simpel Rettelse, idet man lader Milphidippa med Anvendelse af et fortræffeligt Billede, der aldeles er i Digterens Smag, tale saaledes:

Quo pacto hoc Ilium accedi
Velis, id refero ad te consilium.

Hun sammenligner sit Angreb paa den store Krigsmand for at erobre ham med Grækernes Angreb paa Troja: „Jeg vil gjærne forelægge Dig det Spørgsmaal til Overvejelse og Afgjørelse, hvordan Du vil have at jeg skal gaa løs paa dette Ilium". Replikfordelingen bliver, som den ovenfor er angivet, i Overensstemmelse med Haandskrifterne.

M. C. Gertz.

De interpolationibus Propertianis,

scripsit **Theodorus Korsch.**[1]

Quicumque Properti carmina diligentius perlegerunt, nedum critices factitandae causa tractarint, inter eos satis constat nonnullos eorum locos vitia minus manifesta inde traxisse, quod librarii, si quas exemplaris scripturas non intellexissent, alia vocabula latina illa quidem et interdum loci sententiae quadam tenus accommodata, sed a poetae manu aliena substituere non dubitavissent.[2] De hoc igitur corruptelae genere nunc ita acturus sum, ut et quosdam locos, qui adhuc pro sanis habiti sunt, non integros esse demonstrem et, quae ad alios, quos corruptos esse vel pridem vel nuper perspectum est, quantum fieri potest emendandos ipse excogitavi, in medium proferam.

Ac primum, ut carminum ordinem sequar, **I 5 11**, qui sic traditus est:

Non tibi iam somnos, non illa relinquet ocellos,

depravatum ad nos pervenisse suspicor. Nam quominus haec in eam sententiam, quae in I 9 27 inest, detorqueamus, quasi poeta dixerit, Gallum praesente saltem puella oculorum libero usu privatum iri, ut praeter illam nihil videant, impediri videmur illo „somnos“, quod cum relinquendi verbo certe aliter coniungitur; neque enim somnos non relinquere quicquam aliud sibi volt nisi somnum adimere. Quae cum ita

---

[1]) Haec iam scripta erant, cum Baehrensiana Properti recensio in manus meas pervenit. In qua cum nihil sane invenissem, cur ea, quae de hoc poeta disputassem, gravius mutanda esse viderentur, satis habui in adnotationibus Baehrensi scripturas commemorasse.

[2]) Accedunt aliae verborum mutationes graviores, quae non a scribis, sed a correctore, qualis ille Vettius Agorius Basilius Mavortius fuit, qui se Horati carmina, ut potuisset, emendasse praedicat, satis antiquo tempore factae esse videntur. Nam exstitisse olim quendam, qui Properti carmina recenseret, III 17 (II 23) declaratur, cuius extremum versum e praecedenti confictum esse post Fischerum omnes agnoscunt.

sint, equidem e volgata huius loci scriptura nihil elici posse puto praeter id, quod Vossius inscius, ut videtur, sic reddidit: „Nicht wird jene dir Schlaf, nicht wird sie dir lassen die Augen“, scilicet eruet, opinor, tibi oculos. Alterum argumentum poetae dicendi consuetudo suppeditat; nam is, cum somni vocabulum multis locis posuerit, nusquam eius plurali usus est praeter V 4 85 Omnia praebebant somnos, ubi tamen Kochius Symbol. philolog. Bonnens. p. 328 torpebant somno legi iubet. Verum toti versui eam sententiam subiectam fuisse probabile est, quam Propertius alibi expressit, I 1 33: In me nostra Venus noctes exercet amaras, III 16 5 (II 22 47): Quanta illum toto versant suspiria lecto. Quod si verum est, ea quae sunt non illa relinquet una cum *s* litera, qua illud somnos terminatur, postquam poetae verba aliquo modo in codice evanuissent, interpolata esse arbitror. His quaenam loco mota sint, ut plane dicam, etsi inicum est postulare, tamen, cum considero I 10 7: Quamvis labentis premeret mihi somnus ocellos et III 7 (II 15) 7: Illa meos somno lapsos patefecit ocellos, haec fere fuisse conicio: somno labi patietur. Quamquam fingi possunt somno sinet illa quiescere aut somno sinet haec requiescere aut somno languere relinquet, quorum hoc ut litterarum forma a tradita scriptura proxime abest, si languere propter insequentis vocabuli similitudinem omissum esse concedamus, ita ad sermonem et ad poetae usum minus probabile videtur.

De **I 8 7**:

Tu pedibus teneris positas fulcire ruinas

dubitari potest, utrum ad interpolata referendus sit an ad accommodata, de quibus v. Madvigi Advers. I p. 52 sq. Neque enim satis est, quod iam Itali fecerunt, pruinas edere, immo ne licet quidem traditum ruinas mutare, nisi id quoque, quod cum eo coniunctum est, mutatur. Sed quoniam illa Italorum correctura prorsus necessaria est, pro illo fulcire, quod proximi vocabuli corruptelae deberi apparet, id, quod sententiae unice convenit, calcare auctore Marollio restituendum est.

Sed veram interpolationem deprehendisse videor in **I 15 29**:

Multa prius vasto labentur flumina ponto,
Annus et inversas duxerit ante vices,
Quam tua sub nostro mutetur pectore cura.

Hic Muretus coniecerat Muta, quod multis placuit; at iure Paleius pleraque magna flumina sine strepitu cum mari misceri observavit. Passeratii Nulla aptam illam quidem facit sententiam et apud poetas tritam, ut Anthologiae Riesianae 440 3: Ante nives calidos dimittent fontibus amnes Et Rhodanus nullas in mare ducet aquas vel, quod magis usitatum est, sicut Verg. Aen. I 607 dixit: In freta dum fluvii current, Ovid. Am. I 15 10: Dum rapidas Simois in mare volvet aquas, alii aliter, unde Petrarca Vita Sext. 3: Mentre ch'al mar discenderanno i fiumi. Sed Propertius, cum fluminum similitudine eiusdem rei causa, ut aliquid fieri non posse significaret, alibi bis usus sit, utroque loco sententiam ita conformavit, ut flumina non in mare non delapsura, sed a mari ad fontes reversura esse diceret, III 7 (II 15) 33: Fluminaque ad caput incipient revocare liquores et IV 18 (19) 6: Fluminaque ad fontis sint reditura caput. Idemque in eo, de quo agitur, loco proximi versus sententia requiri videtur. Eodem redeunt omnes imitationes Ovidianae, quas v. Trist. I 8 1, ex P. IV 5 43, 6 45, Her. 5 30, Met. XIII 324. In dativis quoque vasto ponto haerere me fateor: nam etsi dativum loci a Properti consuetudine non abhorrere III 31 (II 33) 41 declarat, tamen poetam eo ita uti voluisse, ut cum ablativo facile confundi posset, non crediderim. Si quis autem quaerit, quidnam a Propertio scriptum esse putem, Ovidi Trist. I 8 1 In caput alta suum labentur ab aequore retro Flumina haud dubia est huius loci imitatio. Hanc si in usum convertere licet, quidni Propertium in versus initio tale quid posuisse fingamus: Ad caput alta prius? Ex quibus postquam caput versus usque ad ut syllabam aliqua fortunae iniquitate periisset, quin id, quod traditum est, epi-

theto usitatissimo vasti inferto oriri potuerit, nemo, ut opinor, dubitabit.

Transeo ad **III 12 (II 19) 17**:

Ipse ego venabor. Iam nunc me sacra Dianae
Suscipere et Veneri ponere vota iuvat.
Incipiam captare feras et reddere pinu
Cornua et audaces ipse monere canes;
Non tamen ut vastos ausim temptare leones
Aut celer agrestes comminus ire sues.
Haec igitur mihi sit lepores audacia molles
Excipere et stricto figere aves calamo.

Reddere pinu cornua ita explicant interpretes, ut ad sacra, quae in superiore disticho commemorata sunt, referatur. Sed, ut inauditum illud *ὕστερον πρότερον*, cui alterum *πρότερον* praemissum sit, silentio praeteream, in pinu non Dianae, sed Pani vota figebantur: nam, ut ait Propertius I 18 20, Arcadio pinus amica deo erat. De hoc venatorum fautore exstat epigramma Leonidae Tarentini, quod Propertius convertit IV 12 (13) 43—46[1]). Cornuum autem mentio hic prorsus inepta est, quia poeta, postquam in leones et in apros, qui et ipsi cornua non habent, ultro temptandos animum suum valere negavit, leporibus se et avibus venandis contentum futurum esse praedicat[2]). Deinde nonne mirum est canes et sagittas a poeta commemorari, praeteriri retia, sine quibus lepores nisi hiberno tempore, cum alta nive impediantur, ab homine non, ut nos, pyrobolio, quod dicitur, vel, si malis, sclopeto, sed arcu et sagittis armato prope nullo pacto capi possint? Atqui Propertium non ignorasse, quid retia venatori essent, apparet ex V 2 33, ubi Vertumnus deus: Cassibus, inquit, inpositis venor, quasi retia ad venatorem a ceteris distinguendum sola sufficiant. Neque praetermittuntur retia neque a Gratio aut a Nemesiano neque a Xenophonte, qui in Cynegetico cum alibi tum cap. 2 4—9 copiose de eis agit. Atque totus hic Properti locus

---

[1]) Itaque Jacobsius v. 18 Veneri Faunum substituebat, recte ille quidem ad rem, neque tamen probabiliter.

[2]) Baehrens in apparatu critico: „nectere pinnis *Burmannus; latet altius ulcus:* cornua *arcum interpretor.*“

illud Xenophontis opus quodam modo in memoriam reducit: nam vota Dianae nuncupata apud eum c. 6 13 commemorantur, canum adhortationes ib. 17—20, leonum venatio c. 11, aprorum c. 10, ubi illi comminus ire inprimis respondent 10—22, de leporibus c. 5 1—33, 6 4—26, c. 8 agitur. Neque ulla alia ratione leonum, qui ne inveniantur quidem in Italia, iocosam mentionem cum aliqua probabilitate explicaveris nisi ita, ut indidem eam libatam esse conicias. Quid quod agrestes sues pro apris, quo vocabulo Propertius alibi uti solet, ut II 3 6, III 5 38 (II 13 54), graecum ὕες ἄγριοι referunt? Ac vide, quam consentaneum sit hominem voluptatum ruris ignarum, cum venatum illustrare voluisset, singula non e suo usu, qui nullus erat, sed e libro vel imperitis noto petisse. Quo si ita usus est, ut leones quoque ad se transferret, num retium eum oblivisci potuisse arbitramur? Accedit duplex Ovidi imitatio ex hoc loco et e IV 13 (14) 16 Sectatur patrios per iuga longa canes conflata, Her. 4 41 dico: In nemus ire libet pressisque in retia cervis Hortari celeres per iuga summa canes et 5 19: Retia saepe comes maculis distincta tetendi, Saepe citos egi per iuga longa canes. Potuit autem Propertius retium curam sic fere significare: nectere linum Tortile. Ac de nectendi verbo iam Burmannus cogitavit. Lini vocabulum apud Propertium III 6 (II 14) 8 legitur. Positura adiectivi eadem est quae III 20 (II 25) 15: teritur rubigine mucro Ferreus et parvo saepe liquore silex, IV 2 (3) 29: Sileni patris imago Fictilis et calami, Pan Tegeaee, tui, V 6 19: stetit aequore moles Pinea, nec remis aequa favebat avis.

III 17 (II 23) 13:

Contra reiecto quae libera vadit amictu,
Custodum et nullo saepta timore, placet,
Cui saepe inmundo Sacra conteritur Via socco,
Nec sinit esse moram, si quis adire velit.
Differet haec numquam nec poscet garrula, quod te
Astrictus ploret saepe dedisse pater.

Hic illud placet inter enuntiata relativa positum minime placet; neque satis exploratum videtur, hocine ipsum an simile huius in optimo Neapolitano codice exstet: nam in Lachmanni quidem apparatu eius scriptura sic enotata est: *14. placet? N*[1]). Quare veri simile est scribendum esse latus; nam, etsi saepire latus dixeritne quis non memini, certe dixerunt Ovidius ex Ponto IV 9 17: Dumque latus sancti cingit tibi turba senatus et Iuvenalis 3 131: Divitis hic servi claudit latus pro eo, quod dici fere solet, tegit latus. Primarium autem enuntiatum, ex quo relativa pendeant, commate post velit posito recuperabimus. Huic coniecturae aliquid probabilitatis accedit e IV 13 (14) 21—32, quorum in 22—23 et lateris et timoris vocabula una inveniuntur: Et licet in triviis ad latus esse suae, Nec timor aut ulla est clausae tutela puellae. Neque neglegendum est, quod versu ita restituto habebimus, quos ei ad speciem comparemus: dico II 8 22: Corruit ipse suo saucius ense latus et III 11 2 (II 18 24): Ludis et externo tincta nitore caput.

In **III 20 (II 25) 15**:

Sed tamen obsistam: Teritur rubigine mucro
Ferreus et parvo saepe liquore silex:
At nullo dominae teritur sub limine amor, qui
Restat et inmerita sustinet aure minas,

tertium versum mendose traditum esse iam pridem adgnoverunt viri docti: nam N. Heinsius in extremo amator scripsit, Davisius illis sub limine unum molimine substituit, Hauptius eadem cruce praeposita notavit, L. Muellerus Davisiano illo invento inter poetae verba accepto teritur in commentario suspectavit, quod e v. 15 fortasse irrepsisset. A quo ego, dum litteras tertii versus et primi comparo, hoc dissentio, quod non unum vocabulum, sed etiam ea, quae secuntur, ne extremis quidem fortasse exceptis, illinc huc tralata esse dixerim. Sin quis quaerit, ea, quae tralata sunt, cur altero loco immutata legantur, respondeo quendam, qui eadem perperam repetita esse animadvertisset, illa

---

[1]) Apud Baehrensium de N nihil adnotatum invenio.

erasisse aut induxisse, sed indiligenter, ut quaedam litterarum vestigia apparerent, quae secutum alium id, quod nunc exstat, excogitasse. Quamquam huiusmodi traiectio, de qua alibi dicam, sane facilior est ad explicandum, si loco iterato idem vocabulum aut eaedem litterae praecedunt. Quam ob rem, etsi quis teritur genuinum esse putet, etiam alia, quorum primum vocabulum in tur exeat, satisfacere possunt, velut mutatur crimine amator vel amicus, quod fingere licet e I 18 9: quae te mihi crimina mutant? vel quae cuique magis placebunt [1]. Denique hoc volo intellegi me haec disputasse, non quo id, quod exempli modo causa proposui, pro ipsis poetae verbis venditarem aut Davisio coniecturam male cessisse ostenderem, sed ut vitium huius loci altius, quam alii putassent, repetendum esse comprobarem.

III 30 (II 32) 23:

Nuper enim de te nostras me laedit ad aures
Rumor et in tota non bonus urbe fuit

in Neapolitano codice ita, ut enotavimus, traditum est praeter nostras, pro quo ille nostra, in Groningano autem ex aperta interpolatione pervenit ad aures [2]. Sed ne illud quidem, quod in Neapolitano legitur, quamvis mendosum sit, ita se habet, ut correctoris libidinem effugisse videatur. A poeta autem nescio an scriptum fuerit malus accidit aures, quod, ut vocabulorum compendia omittam, ipsa reconditiore verborum constructione vel casum vel voluntatem provocabat. Verum praeter Lachmannum ad Lucr. IV 568 et V 608 conferri velim C. I. L. III 47 (p. 12): Meas quoque auris Memnonis vox accidit. Inmittendi quoque verbum cum duplici accusativo coniunctum invenitur Plauti

---

[1]) Baehrensius teritur sub crimine amator e coniectura Langermanni.

[2]) Baehrensii codicum optimus F *nostra me ledit ad aure (nostras* m. 2), relicui D V *nostra me laedet ad aures*, unde ipse *nostram devenit ad aurem*, fortasse recte, modo ne interpolato illo *pervenit* usus esset. Nec neglegendum erat in priore sententiae membro adiectivo opus esse, quod idem fere ac *non bonus* significaret.

Capt. 548: Ne tu, quod istic fabuletur, auris inmittas tuas.

Nec minus insignes sunt librorum discrepantiae eiusdem carminis **vv. 33** et **34**, quos hic una cum vicinis distichis 31—32 et 35—36 attulimus:

Tyndaris externo patriam mutavit amore
Et sine decreto viva reducta domum est.
Ipsa Venus fertur corrupta libidine Martis,
Nec minus in caelo semper honesta fuit,
Quamvis Ida Parim pastorem dicat amasse
Atque inter pecudes accubuisse deam.

Nam ita hic locus in Neapolitano legitur, in Groningano autem pro eo, quod est fertur, scriptum est quamvis, a quo etiam v. 35 incipit. Hanc scripturam L. Muellerus suam fecit: nam fertur interpolatum esse pronuntiavit. Idem pro Parim id, quod Hauptius necessitati satisfaciens coniecerat, palam accepit[1]). Aliis Puccii inventum — non pro nec — placuit. Sed quicumque Properti carmina recensuerunt, omnes fere a Groningani scriptura profecti sunt, quamquam hunc codicem interpolationem passum esse nunc quidem inter omnes constat[2]). Fac tamen prius quamvis genuinum esse; at posterius atque adeo totum enuntiatum, in quo nunc legitur, bene se habere vix potest: nam illud deam, quod cum infinitivis cohaerere apparet, eorum subiecti appositum, non subiectum ipsum esse exemplis discimus, in quibus poeta eiusmodi appositis antithesis causa usus est, velut I 19 9: Sed cupidus (scilicet Protesilaus) falsis attingere gaudia palmis Thessalis (ut Puccius pro

[1]) Baehrens *suum.*

[2]) Quamquam Baehrens G ut interpolatum prorsus reiecit, tamen, cum novi illi FDV hic cum eo faciant, hic certe eum genuinam scripturam servasse, N autem, qui Baehrensio minime integer videtur, alicuius scribae figmentum exhibere quispiam dixerit. Atque de N auctoritate cum non huius sit loci copiosius disputare, hoc in transcursu monebo, in N, sicubi F et DV inter se dissentiant, meliorem alterius utrius familiae scripturam exstare, tum in re orthographica N, etiam si mendis omne genus scateat, relicuos libros longe superare, postremum, quod infra apparebit, a quibusdam correctorum inventis solum liberum esse.

tradito Thessalus) antiquam venerat umbra domum, III 3 (II 12) 5: Idem non frustra ventosas addidit alas (Amori), Fecit et humano corde volare deum, III 8 (II 16) 53: Periuras tunc ille (Iuppiter) solet punire puellas, Deceptus quoniam flevit et ipse deus, IV 17 (18) 10: Errat et in vestro spiritus ille (Marcellus) lacu, ubi appositis quasi concessio subest. Neque aliter in eo loco, de quo agimus, dea pecudibus opponitur, ut sit tamquam etsi dea est. Huc quodam modo accenseri potest III 7 (II 15) 15: Nudus et Endymion Phoebi cepisse sororem Dicitur et nudae concubuisse deae. Quae cum ita sint, subiectum ubinam quaerendum est nisi in illo ipso quamvis? Itaque quam pronomen est, posteriorem autem vocabuli partem extrema prioris littera adsumpta ex eo, quod est mons, ortam esse conicio: nam quāmōs in quamvis vel sine fraude mutatum esse minime mirum est. Montis autem vocabulum, ut hic cum Idae nomine, ita I 20 33 cum Arganthi, IV 12 (13) 53—54 cum Parnasi per appositionem coniunctum est. Quae si recte disputata sunt, dicat coniunctivum, postquam quam mons in quamvis transiisset, ex indicativo dicit correctum esse intellegendum est, nisi dicat graece εἴποι ἄν interpretari licet. Sequitur quarto demum versiculo de Venere agi, tertio aliud exemplum contineri idque, quod ex illis nec minus in caelo nunc necessario colligitur, humanum. Atque omnium mortalium feminarum, quae Martis libidinem expertae erant, nobilissima fuit apud Romanos Ilia, cuius nomen nescio an sub ipsa pronomine lateat haud graviter mutatum: ipsa enim cum illa confunditur, ut III 24 (II 28) 9 hoc pro illo in utroque codice legitur. Itaque, ubi nunc Veneris nomen habemus, monosyllabo opus est, quod quin coniunctio fuerit, vix licet dubitare. Comparanti autem mihi III 1 (II 10) 15: India quin, Auguste, tuo dat colla triumpho et III 32 (II 34) 93: Cynthia quin etiam versu laudata Properti illam particulam quin fuisse satis probabile videtur. Quod sequitur vocabulum dupliciter traditum esse vidimus: nam et fertur et quamvis legitur; quorum illud, utpote quod optimi codicis auctoritate commendetur, si via

et ratione rem agere volumus, alteri scripturae haud dubie praeferendum est. At enim infinitivus desideratur. Vero, quamquam non, ut quidam putant, propter leges dicendi: nam idem fertur cum nudo participio passivi coniunctum a consuetudine sermonis latini non abhorrere documento est vel hoc Ovidi Met. III 251: Nec nisi finita per plurima volnera vita Ira pharetratae fertur satiata Dianae. Desideratur tamen, inquam, infinitivus: neque enim hoc poetae consilium est, ut amorum exempla afferat, sed ut amoris criminibus existimationem feminae aut deae non temptari exemplis comprobet. Nihil igitur restat, nisi ut ad remedium confugiamus, quod nuper Munro ad V 11 37—40 explicandos adhibuit (Journal of Philol. 11 p. 53—62). Nam, ut ille inter vv. 38 et 39 distichon excidisse coniecit, ita nos duos versiculos inter vv. 33 et 34 aliquo casu, velut propter simile initium, interiisse existimamus, ut totum hunc locum sic fere refingere liceat:

Ilia quin fertur corrupta libidine Martis
[Incestu castos conscelerasse focos,
Inter Romanos colitur tamen illa nepotes;]
Nec minus in caelo semper honesta fuit,
Quam mons Ida palam pastorem dicat amasse
Atque inter pecudes accubuisse deam.

Per similes ambages significata est III 5 37 (II 13 53): Testis, cui niveum quondam percussit Adonin Venantem Idalio vertice durus aper.

In **IV 10 (11) 5**:

Venturam melius praesagit navita mortem,
Volneribus didicit miles habere metum

sententiae membra prave inter se opponi iam Puccius sensit: mors enim neque idem est nautae quod militi volnera, neque militi minus impendet quam nautae. Itaque Puccius noctis vocabulum substituit, quod et ipsum verum esse vix potest[1]). Sed nautae est venturae praenoscere signa procellae, ut ait Avienus Progn. 396, qualia ab eodem

[1]) Tamen acceptum est a Baehrensio, cum in F et V margine manu secunda adscriptum sit.

his locis commemorantur, quos propter dicendi genus usitatum, ut videtur, elegi, ib. 78: Sol quoque venturas aperit tibi saepe procellas et Phaen. 122: In caput inque umeros Helice Cynosuraque versae Praescia venturis dant semper signa procellis. Huc accedit Propertianum II 1 43: Navita de ventis, de tauris narrat arator, Enumerat miles volnera, pastor oves, ubi volneribus, quae miles accepit, ventos, ut qui ad nautam maxime pertineant, non iniuria opponi apparet. Quare non dubito reponere

Venturam melius praesagit nauta procellam,

praesertim cum III 20 (II 25) 23 simillime conformatum esse videam: An quisquam in mediis persolvit vota procellis — ?[1]).

V 4 19 et 20:

Vidit arenosis Tatium proludere campis
Pictaque per flavas arma levare iubas

ita e codicibus edi solent, quamquam non dubito, quin, quicumque enarrationem non ad quendam libidinis lusum revocet, brevior versiculus quid sibi velit, intellegere se negare, quam in aliquo opinionis commento acquiescere malit. Fatendum est igitur non in interpretandi fallaciis, sed in emendationis periculo spem huius caliginis dispellendae positam esse[2]). Ac primum omnium Kuttnerus libelli, quem de Properti elocutione a. 1878 edidit, p. 34 observavit Propertium sententias per disticha haud raro ita distribuisse, ut elegiaco versu idem quod heroo paullo aliter diceret. Quod etiam in hoc versu, quamvis corruptus sit, e responsione, quae inter illa proludere et arma levare intercedere videtur, olim fuisse suspicor. Quamquam proludere non levare arma est, sed movere idque per simulationem vel, ut poeta dixisse potest, ficta arma movere. Quorum si id, quod est ficta, sub tradito picta latere a vero non abhorret, alterum autem armorum vocabulum omnibus litteris exaratum

[1]) Sane fluentis Baehrensius e coniectura.

[2]) Itaque Baehrensius post Heinsium aera, quo quid lucremur, non satis apparet.

exstat, quidni tertium quoque eruere experiamur? Atque, si quidem duarum syllabarum parium aut similium alteram a librariis saepissime omitti satis constat, facillime fieri potuit, ut arma movere ad armavere vel armovere in quodam apographo imminuerentur, imminuta ad corrigendum vel potius mutandum ansam darent. Alterum eiusdem quasi parallelismi vestigium in illis arenosis et flavas, quae ad eandem rem referri possunt, me deprehendisse non, ut nunc, suspicarer, sed plane compertum haberem, si, ubi in nostris codicibus iubas invenitur, ibi aliud vocabulum, in quo loci significatio inesset, scriptum legeretur. Tale nomen in editionem Regiensem anni 1481 a Puccio illatum est, incertum, utrum e coniectura an ex aliquo libro nobis ignoto. Verum tamen illud pro certo affirmare licet, iubas et vias tam parvo notarum discrimine inter se differre, ut, qui ea permutaverit, per errorem potius lapsus esse quam sciens exemplaris fidem adulterasse videatur. Nam, cum vi et iu medio quod dicitur aevo ita scribi solita sint, ut saepe nullo pacto discerni possent, mirandum non est, si is, qui pro volgatissimo vias monstrum quoddam vocabuli iuas legisse sibi visus esset, etiam si lecturis imponere minime vellet, ex animi sui sententia *b* litteram inseruit, ut notum sibi vocabulum restitueret. Nec minus de *v* littera interposita cogitare licet, quae propter quoddam oris Romanensis vitium, de quo v. Madvigi Advers. I p. 10, in *b* abiisset. His igitur argumentis adducor, ut breviorem versiculum talem e poetae manibus exiisse credam:

Fictaque per flavas arma movere vias,

nisi fulvas eum vias dixisse putes, ut Vergilius Aen. XII 741 arenam. Ceterum Horatius Carm. I 2 13 flavum Tiberim scripsit. Sed hoc alii viderint; ad ea, quae ego novavi, confirmanda haud exiguum pondus accedere videtur e simili V 8 22: Ausa per inpuros frena movere locos.

Eiusdem carminis **v. 55** cum ab eis, quae praecedunt et quae secuntur, aliquid lucis accipere posse videatur, non modo cum eiusdem distichi elegiaco, sed etiam cum superiore et proximo distichis exscriptum adposui:

Te toga picta decet, non quem sine matris honore
Nutrit inhumanae dura papilla lupae.
Sic hospes pariamne tua regina sub aula,
Dos tibi non humilis prodita Roma venit.
Si minus, at raptae ne sint inpune Sabinae,
Me rape et alterna lege repende vices.

Ita ille versiculus in Neapolitano legitur, a quo ceteri fontes omnes eodem loco discrepant: nam Groninganus habet pariam tua ne, codices Puccii, qui quales fuerint, ignoramus, praebent pariamve tua, editio Regiensis patiare tua[1]). Accedit codex quidam, quem vetustissimum fuisse Puccio credat qui volet: neque enim cuiquam praeter Puccium in conspectum venit. In illo igitur idem vir doctus Si coniux pariamve tua se invenisse ait. Ex quo quamquam talia ab eodem afferuntur, ut minime integer ab interpolationibus fuisse videatur, tamen illud si, etiam si ab ipso Puccio aut ab alio Italo excogitatum sit, a proximo vocabulo, quodcumque fuisset, recte separatum esse multi iudicaverunt. Neque iniuria; nam si argumentationis cursum sine ulla praeiudicata opinione sequemur, haec Tarpeiam dicere intellegemus: „Te, Tati, regem esse decet, non Romulum. Quod si me coniugem acceperis, ut regni tui particeps sim, regalem dotem tibi afferam Romam proditam. Sin me uxorem ducere non vis, tamen me rape, saltem ut pro raptis Sabinis Romanos ulciscare.“ Apparet reginae nomen artissime cohaerere cum illis superioribus Te toga picta decet neque quicquam priore condicione contineri praeter hoc: „si in aula tua regina ero“, ut pariendi verbo locus nullus sit. Quare hoc pariam vel, quod in editione Regiensi his tribus syllabis respondet, patia ex adiectivo patria, quod cum aula coniunctum esset, compendio *t* et *r* litterarum perperam explicato prodiisse suspicor. In principio autem versus expediendo sic procedendum esse puto. Cum ei, quod si coniunctione separata remanet, ch vix

---

[1]) F (Baehrensianorum optimus) *patrianne*, D V *patiare* (V mg. m. 2 pariam ne te pro tua, ut in Hamburgensi interpolato), unde Baehrensius Sim compar, patiare tua r. s. a.

quicquam subesse possit nisi di, relicuas duas litterulas os ut cum illis di in unum vocabulum latinum, quod loci sententiae aptum sit, aliquo modo cogamus, haud inutile videtur reminisci in plerisque medii quod dicitur aevi litteraturis *s* et *r* litteras, praesertim si cum proxima nota coniungerentur, eisdem fere calami ductibus pingi solitas esse. Hac permutatione admissa dior habebimus, quod e dicor vel ex eo, quo sententiae melius consuletur, dicar ortum esse, ut in re obscura, sat probabile est, praesertim cum I 9 8 Atque utinam posito dicar amore rudis et 19 11 semper tua dicar imago eidem verbo eadem prope verbi substantivi vis subiecta esse videatur. Pes autem syllabam, quae inter illa dicar et patria quasi suspensa est, cum et sententiae et metro officiat, aut, postquam si dicar patria in sichosparia contractum esset, de industria insertam esse aut, quandoquidem in illis dicarpatria *r* ante *p* in *s* mutatum esse sumpsimus, eadem ratione e dittographia quae dicitur par litterarum, a quibus iam corruptum paria incipiebat, quasi sponte manasse ponemus. Sed ne his quidem, si dis placet, expeditis poetae manus restituta est: manent enim tua ne vel tua ve vel ne tua vel re tua, quae si non versui, at sententiae minime satisfaciunt. Pro his cum Lachmannus in priore editione particula eiecta Tatia legendum proponeret, solito ingeni acumine usus est: nam et illa vocula varians et vaga dubitari vix potest quin versus fulciendi causa licenter illata sit, et Tatia vocabulum, quoniam bis eandem litteram continet, librarios ad coartandum invitabat. Huc quiddam accedit e duobus scribendi generibus, quorum vestigia in codicibus Propertianis deprehenduntur, unciale dico et longobardicum: in illo enim inter *a* et *u* notas magna similitudo intercedit, in hoc utrum *t* an *a* scripta sit saepe haud facile discernas. Sed nobis, qui patria adiectivum eruimus, Tatii scribendum est, a quo particulae origo nescio an melius possit repeti: nam, ut ex tat litteris illa, quam modo explicavimus, ratione tua ortum videtur, ita *i* duplex et *n* et *v* litterarum simillima est. Haec fere habui, quae de hoc versu corruptissimo

dicerem. Iam vero, sive illud probaveris, quod prope exempli causa proposui,

Si dicar patria Tatii regina sub aula,

sive quid melius reppereris, hoc te mihi adsensurum esse confido, quod eum non modo inscitia aut socordia corruptum, sed ab aliquo, qui se ea, quae invenisset, menda corrigere putaret, etiam consulto mutatum esse statuam.

Sed cum de interpolationibus Propertianis agere mihi proposuerim, hunc locum non absolutum esse existimo, nisi de codice Groningano pauca addiderim. In eo enim haec exstant, quae in Neapolitano non inveniuntur: restaverit undas III 32 (II 34) 53, qui versus in Neapolitano restabit verbo clauditur, deinde minor ore canorus ib. 83, cunabula parvi IV 1 27, gigantum 4 (5) 39, Bactra per ortus V 3 7, quibus addere licet ib. 11, ubi pro eo, quod Groninganus praebet, mihi in Neapolitano monstrum quoddam est avia. Praeterea leguntur in illo, ab hoc absunt integri versus III 16 8 (II 22 50): Quem, quae scire timet, quaerere plura iubet, IV 8 (9) 35: Non ego velifera tumidum mare findo carina, 10 (11) 58: Femineas timuit territa Marte minas atque adeo distichon IV 9 (10) 17 sq., de quo infra copiosius dicetur.[1]) Haec omnia, quae Groningano peculiaria sunt, nunc, cum huic codici secundae deferantur, plerique viri docti pro interpolatis habent. Huius sententiae acerrimus propugnator Christianus Heimreichius exstitit, qui in Quaestionibus Propertianis, quas a. 1863 Bonnae edidit, omnes illos locos ab archetypo codice alienos esse pronuntiavit. Multo cautius ac modestius egit Lucianus Muellerus: nam is in praefationis p. VI concessit fieri potuisse, ut in archetypo fuissent, ut ait, „vocabula difficilia lectu, quae illius“ scilicet

---

[1]) Quaecumque supra enumerata sunt, in Baehrensii codicibus eodem modo quo in G scripta inveniuntur praeterquam II 34 53 *restabit erūpnas* F (*aerumnas* intérpolatorum Dresdensis et Mentelianus, *erȩumnas* Hamburgensis), IV (V) 3 11 *hae sunt pacte mihi* D V, quod Baehrensius accepit, F *et pacate mihi* (*paccate* Dresd.), II 22 50 *Quae quoque* D V (ut Vossianus interpolatus), III (IV) 11 58 *timuit* om. F, *territe* F m. 1, *in arte* D V m. 1.

Neapolitani „librarius taedio ac difficultate victus omitteret, Groningani rudi arte partim depingeret partim expleret“; nam ea, quae in hoc solo exstarent, et ea, quae pro illis legenda esse viderentur, multas litteras habere communes. Hanc viri acutissimi coniecturam ex illo, quod modo commemoravi, disticho IV 9 (10) 17 sq. luculentissime confirmare posse videor. Quod una cum praecedentibus 15 sq. hic apposui:

Dein, qua primum oculos cepisti veste Properti,
Indue, nec vacuum flore relinque caput,
Et pete, qua polles, ut sit tibi forma perennis
Inque meum semper stent tua regna caput.

Atque posteriores duo versus, quibus de precibus agatur, quarum mentio v. 12 absoluta sit, post 15—16, qui ad cultus curas referantur, quam a sententiarum ratione alieni sint, dixit Heimreichius Quaestionum Propertianarum p. 12. Huc accedit id, unde L. Muellerus causam, cur vv. 17—18 in Neapolitano praeteriti sint, repetendam esse existimat, quod utriusque distichi breviores versus eodem vocabulo terminantur. Nam Propertius quod in binum elegiacorum clausulis iteravit meast I 8 24—26 et 42—44, tum boves V 9 16—18, hoc ille non temere fecit, ceteris autem locis, quibus idem sibi indulsit, aut pronomina ita posuit aut verbum substantivum, id est eas orationis partes, quae minima vocis intentione efferrentur. Cuius neglegentiae exempla haec sunt: II 9 42—44 mihi, III 5 2—4 (II 13 18—20) mei, III 13 (II 20) 24—26 tui, III 19 14—16 (II 24 30—32) erit, ib. 20—22 (36—38) eras, III 22 36—38 (II 26 56—58)) erit, III 30 (II 32) 24—26 fuit, IV 24 2—4 meis. Nam in III 7 (II 15) 24 et 26, quorum uterque in id quod est dies cadit, alterum non suo loco positum esse apparet. Hunc in censum non veniunt vocabula diverse flexa, qualia sunt III 6 (II 14) 24—26 erunt — erit, III 7 (II 15) 34—36—38 erit — ero — erit, III 13 (II 20) 10—12 domo — domum, III 27 (II 29) 20—22 domum — domi, IV 4 (5) 30—32 aqua — aquas, IV 7 (8) 20—22 meis — meam, V 1 116—118 suis — sua, V 3 2—4 meus — meis, V 7 30—32 meum — meae, V 11 76—78 tuo — tuum.

At in eodem V 3 inter v. 66, qui equis terminatur, et 67, cuius brevior versiculus in equos exit, ego suadente sensu v. 51—52 inseruerim, quod multo lenius est, quam illae machinae, quas Luetiohannes Commentationum Propertianarum p. 39 adhibuit. Quae cum ita sint, alterum distichon 17—18 ab eo, quo in Groningano legitur, loco prorsus alienum esse puto. Iam vero, si litteras spectamus, inter utrumque distichon tanta est similitudo, ut alterius, quod in Neapolitano non invenitur, origo et progressio haec esse videatur. Fac enim prius distichon in aliquo codice, ex quo Groninganus penderet, bis positum fuisse, deinde, ubi iterum legeretur, ita deletum esse, ut nihil appareret praeter has litterarum reliquias:

. . . . qua p . . . . . . o . . l . s . . pist . . . . . . p . er . i
In . ue ne . . . . . um fl . r . re . . . qu . caput,

ex quibus quendam librarium propter similitudinem litterarum *r* et *n*, *fl* et *st*, ut faciliora praeteream, haec fere elicuisse: qua polles . . bist . . . . . . perenni Inque meum stent regna caput, tum recordatum II 5 28 forma potens, quod recurrit IV 19 (20) 7, aut III 27 (II 29) 30 Heu quantum per se candida forma valet et III 26 11 (II 28 57) Nec forma aeternum aut cuiquam fortuna perennis, unde fortasse ortum sit eo, de quo agitur, loco fortuna, quod in Groningano pro illo forma prima manu exaratum est, haec igitur recordatum librarium invenisse hoc ipsum forma, deinde cum ei subissent II 2 15 Hanc utinam faciem nolit mutare senectus, Etsi Cumaeae saecula vatis aget, et eius ipsius, quod tum describeret, carminis v. 12 poscentes iusta precare deos, incidisse eum in illa ut sit tibi et Et pete, quorum alterum pro pist litteris, alterum in versus principio poneret, postremo, cuius regna et cuius caput hic intellegenda essent, coniectura repperisse, semper autem vocabulum de suo, ut versus staret, perennis adiectivo adiutum addidisse. Itaque vides librarium Groningani vel potius eius codicis, unde hic descriptus est — nam hunc non ex ipso archetypo manasse menda graviora quam pro eo, qui quicquam interpolare potuerit, documento sunt — vides igitur illum libra-

rium vel correctorem, cui Groningani scripturas debemus, non effrenata fingendi libidine grassatum esse, sed eos sibi terminos constituisse, ut, si quid novaret, litterarum ductus ac vestigia sequeretur. Hinc etiam de relicuis vocabulis et versibus, quae solo Groningano tradita sunt, coniecturam capere licet. Ac III 32 53. sive restabimus, ut Hauptius, sive, ut ex IV 18 (19) 27 Jacob, aliquis sedet arbiter poeta scripsit, undas vocabulum archetypi esse prope certum est. Eiusdem elegiae v. 81 (83), quamquam in extremo non canorus, sed aliud, ex quo ablativus indocto carmine fortasse pendeat, exspectatur, minor tamen ore nescio an vera sint, modo ea, quae anteeunt, sic constituas: Nec, minor hic animis, ut sit minor. Deinde IV 1 27 iure videtur probari coniectura Gustavi Wolfii, qui illud a litterarum notis haud dissimile proposuit: cum prole Scamandro, in versu autem IV 4 (5) 39, quod ab Hauptio commendatum est nocentum, prima tantum syllaba ab eo, quod in Groningano est, gigantum gravius discrepat. Neque de V 3 7 aliter sentio. Nam cogitanti mihi de proprietatibus huius loci, qui est

Te modo viderunt iteratos Bactra per ortus,
Te modo munito Neuricus hostis equo,
Hibernique Getae pictoque Britannia curru
Ustus et Eoa discolor Indus aqua,

ubi video ceteris gentium et regionum nominibus epitheta addita esse, in primi quoque versus altero dimidio, quod nihil significare posse et Heimreichio et L. Muellero planissime adsentior, Bactrorum nomen videtur non caruisse epitheto, quod nescio an fuerit auratis Bactra pharetris. Sane aeratis ad traditam scripturam propius accederet, sed eiusmodi pharetras apud Orientis nationes in usu fuisse non memini me usquam legere. De Bactrorum autem commemoratione ut non dubitem, efficit v. 63 Ne, precor, ascensis tanti sit gloria Bactris, unde Lycotam tum ipsum, cum Arethusa hanc epistulam scriberet, ad Bactra militasse colligitur. Eodem fere redit v. 67 domitis Parthae telluris alumnis. Verum ab hoc loco discedere non possum, ante quam de quarto eius versu pauca dicam.

Ac decolor pro discolor iam pridem editur, de ceteris autem huius versus partibus inter viros doctos nondum convenit. Nam cum alii illud Eoa aqua ita interpretentur, ut sit idem quod ad Eoam aquam, alii id fieri posse negent, L. Muellerus in Gruteri invento Eoo equo acquievit. At neque duo elegiaci deinceps positi eodem si non vocabulo, at certe nomine a Propertio temere clauduntur, et Quadriiugis et Phoebus equis et Delia bigis, ut Manilius ait V 3, a poetis fingi solent, vel Lunae biga datur semper Solique quadriga, ut quidam Anthol. Riesianae 197 17. Quid quod Solis equorum ipsa nomina comperimus? Scholiastes quidem Germanici Prognosticorum Erythraeum, Aethona, Lampron, Philogaeum eos vocari tradidit. Etiam Aurorae bigae tribui solent, velut Verg. Aen. VII 26, quamquam idem alibi, si Aen. V 104 sq. nonamque serena Auroram Phaethontis equi iam luce vehebant recte interpretor, quadrigis eam instruxit; nam Ovidius, cum dicit Am. I 13 30: aut spissa nube retentus equus, alterum eius equum significat. Noctem bigis vehentem facit Vergilius Aen. V 721, quadrigis Lygdamus 4 17. Signa quoque caelestia, nisi quid me fallit, binis equis utentia inducuntur: nam singuli singularum stellarum sunt, ut Luciferi; sicubi autem signa singulis equis vehi legimus, ut Ovid. Fast. V 8, genetivus casus equi invenitur, ut singularis numerus pro collectivo metro postulante positus esse videatur. Hic vero ut equus singulariter dici possit, ne illam quidem metri necessitatem licet praetendere. Sed tamen usti et decoloris vocabula ita coniuncta vehementer displicent, praesertim cum et particula, quamquam inter utrumque legitur, mente ad versus principium traicienda sit. Quare ne Munronianum quidem Eoae aquae (Journal of Philol. 11 p. 65) probandum est. Mihi autem succurrit versum ita emendari posse, ut solum usti vocabulum paullum immutetur, scilicet si eum locum, litus ut longe, ut ait Catullus 11 3, resonante Eoa tunditur unda, a Propertio aestus Indi nomine designari potuisse concesserimus. Nec perturbor versiculis, quibus Ovidius illum Propertianum imitatus est, Trist. V 3 24 Et quascumque bibit decolor Indus

aquas et Artis III 129 sq. lapillis, Quos legit in viridi decolor Indus aqua: memini enim eundem scripsisse Met. IV 21: Decolor extremo qua tingitur India Gange et Manilium IV 754: Ganges et decolor Indus, alios alia similiter, quae nihil attinet afferre. Ita etiam rubra dicuntur et India et eius flumina et litus et mare Indicum vel Eoum: nam, ut Avieni Descript. Orbis v. 65 sq. meos faciam, qua prima dies rutilo sustollitur ortu, Aureus et tremulas late rubor inficit undas, Eoum pelagus freta dicunt Indica ponti. Aqua item decolor alia de causa dicta est Epiced. Drusi 385 sq.: sanguine nigro Decolor infecta testis Isargus aqua. Cfr. etiam Halieuticon incerti auctoris, quae Hauptius una cum Ovidianis et cum Grati et Nemesiani Cynegeticis edidit, v. 91: purpureo tellus qua tunditur aestu. Sed haec quasi in transcursu. Iam ad propositum revertamur.

Atque pro eo, quod V 3 11: Haecne marita fides et parce avia noctes in Neapolitano legitur, Groninganus praebet in altero versus dimidio et pactae mihi noctes, unde Puccius in editione Regiensi: et pactae sunt mihi noctes. Hauptius autem e Neapolitani scriptura fecit et pactae savia noctis, quod L. Muellerus iure improbavit. Sed ne id quidem, quod ipse accepit, et pactae gaudia noctis vel, ut Groningano adsumpto in adnotatione coniecit, pactae et mihi gaudia noctis ex omni parte laudandum est. Nam, etiam si gaudia egregie restituit, cum nescio an gaudia nocte III 6 (II 14) 9 respexisset, tamen, id quod in Hauptium quoque cadit, pacta nox ita aptum esset, si de nocte ab amica impetrata ageretur, ut est Ovid. Rem. 505: Dixerit, ut venias pacta tibi nocte, venito. In illo autem mihi, quod breviori mi substitui potuit, in praeverbium indagare videor, quod ante gaudiorum vocabulum positum fuerit. Hoc pactae in gaudia noctes bene congruit cum insequentibus Cum rudis urgenti bracchia victa dedi, quibus illius perpetuae pactionis tempus et condicio significantur. Simile si quaerimus, habemus IV 20 15 (20 25), quamquam alio sensu: qui pactas in foedera ruperit aras.

De integris autem versibus, quos e solo Groningano novimus, sane difficile iudicium est. III 16 8 (II 22 50) fortasse scribendum est Quamquam scire timet, quaerere plura lubet vel iuvat. IV 8 (9) 35 ab Heimreichio iure suspectatum esse non nego idque non modo propter trochaicum findo — quamquam *o* extremum post productam syllabam, quod attendi volo, nemo ante Ovidium corripuit —[1]), sed ipsa versus sententia habet, in quo offendas: neque enim fuisset, cur poeta altum mare vitaret, si navi uteretur. Sin ea sic interpretanda sunt, ut ille se et navigare audere et navi uti neget, in breviore versu, qui est Tuta sub exiguo flamine nostra mora est — ita enim legendum esse, non flumine, Madvigius docuit Advers. II p. 65 — desiderari videtur nomen minoris navigi, quod illi carinae opponatur, velut cymba, quod est IV 2 (3) 22: Non est ingenii cymba gravanda tui: Alter remus aquas, alter tibi radat arenas: Tutus eris: medio maxima turba mari est. Ita is, qui nescio an ad illud exemplum dixerit Anthol. Ries. 431 9: Vos mare temptetis, vos detis lintea ventis: Me vehat in tuto parva carina lacu. Hic quispiam addiderit poetam, cum v. 4 dixisset: Non sunt apta meae grandia vela rati, aliquot versibus interiectis velis omnino uti se negare vix potuisse: neque enim grandia vela nullis commode opponi. At nihil necesse est eum prorsus idem dixisse, quod Horatius Carm. IV 15 3: Ne parva Tyrrhenum per aequor Vela darem: immo grandia vela potuit parvae cymbae opponere, cymba autem non velis, sed remis minutis, ut I 11 9 ipse ait, movetur. Sed hac quoque via eodem pervenimus, ut in vv. 35—36 minoris navigi nomen desideremus. Quae cum ita sint, non adducor, ut credam cum L. Muellero v. 35 hanc solam ob causam in Neapolitano praetermissum esse, quod cum v. 37 idem haberet initium, — quae causa si vera esset, eum quoque versum, qui inter utrumque medius est, interiturum

[1]) Quod Baehrensius non modo *findŏ* bene se habere putavit, sed III (IV) 11 16 etiam *virgŏ* pro *forma* Propertio obtrusit, postquam Catullo 29 23 *orŏ* tribuit, mirandum non est.

fuisse puto, — neque tamen, quod idem Muellerus eos, quibus v. 35 spurius esse videatur, haud inepte dicere posse scribit, e IV 3 (4) 2 eum fictum esse existimo, sed multo magis haec mihi placet coniectura, eum, ut alia, cum in archetypo paene delituisset, in Neapolitano aut in eius exemplari e librarii consuetudine omissum, in alio autem novo exemplo, ex quo Groninganus penderet, fortasse illo versu, quem Muellerus significat, in auxilium vocato sane rudi arte restitutum esse. Genuini autem versus sententiam Ovidius imitatione servavit Trist. II 329: Non ideo debet pelago se credere, si qua Audet in exiguo ludere cymba lacu. Ac vide ne hic olim fuerit Propertiani versus exitus: cumba mare findere conor. Quamquam velifera carina bis apud Ovidium legitur, Met. XV 719 et ex Ponto III 2 67. De IV 10 (11) 58 quid dicam, nescio, nisi hoc, eum melius procedere videri, si *s* pro *x* ab Italis poni recordatus eum sic immutaveris: Femineo extimuit territa Marte minas.

His probatis sequitur ea, quae in Neapolitano non leguntur, in Groningano non pro arbitrio ficta esse, sed litterarum vestigiis quamvis exiguis niti, ut huius codicis testimonia, etiam si alterius auctoritas anteponenda sit, eis saltem locis, ubi ab illo deseramur, minime spernenda esse videantur[1]). Sed ne Neapolitano quidem tamquam alteri archetypo confidere licet, quem non ex ipso archetypo fluxisse cum alia declarant, tum V 9 70, ubi pro eo, quod in Groningano est: Herculis eximii ne sit inulta sitis, in Neapolitano legitur: Herculis exterminium nescit inulta sitis. Hoc etsi Heinsio ansam dederat ad scribendum Herculis aeternum, quod Luetiohanni placuit, tamen non dubito, quin in quodam mendorum genere, quod in Properti codicibus latissime patet, numerandum sit. Nam librarius, postquam Herculis scripsit, cum ex syllabam, quam sibi deinceps

[1]) Baehrensianos libros, quamvis Groningano praestent, eodem fere in pretio cum illo esse puto; nam, cum verba e coniectura restituta non minus quam ille eaque prorsus eadem exhibeant, ex eodem exemplari correcto universos fluxisse apparet, ita tamen, ut proxime ab illo F, longius D et V, longissime G abesset.

scribendam esse sciret, non eo, quo deberet, loco, sed oculis aberrantibus ad v. 72 Sancte, velis libro dexter inesse meo in eo demum, quod est dexter, conspexisset, descripsit exterin, quo facto ad v. 70 reversus scribere perrexit imii, unde exterinimii ortum est. Similia inveniuntur Madvigi Advers. I p. 39. Sed, quandoquidem in Groningano verum servatum est, illa Neapolitani scriptura, etiam si archetypi fuit, in hoc signo aliquo, ex quo mendum perspiceretur, velut punctis impositis notata fuerit necesse est. In Neapolitano autem iam non exterinimii, sed, quod totidem ductibus constat, exterminiu legitur, idque *m* littera addita aut lineola supra *u* posita, ut aliquid latini vocabuli simile evaderet, cui ne sit ita accommodatum est, ut in nescit mutaretur[1]). Talia quamquam in uno libro fieri potuisse non nego, tamen, cum Neapolitani fidem mecum reputo, illas corruptelae progressiones duorum minimum exemplorum memoriae tribuere malo.

Sed haec hactenus. Ceterum sperat quidem animus fore, ut, qui haec legerint, me non tam confidentem tamque vecordem esse putent, qui me in tantis tenebris versantem coniecturis meis ipsa poetae verba quasi divinitus reparasse mihi persuaserim. Nam, cum hoc mihi proposuissem, ut quosdam Properti locos non casu, sed voluntate depravatos esse probarem, eo, quo tendebam, me pervenire non posse existimabam, nisi mendorum causas et origines exemplis via et ratione repertis pro viribus explicassem.

Scribebam Mosquae mense Februario MDCCCLXXX.

---

[1]) Baehrensiani cum N consentiunt, unde colligas *exterminium nescit* non modo archetypi, sed etiam illorum proprii exemplaris fuisse, veram autem scripturam aut ex alio fonte aut e coniectura in G vel eius exemplari restitutam esse.

Små bidrag.

---

§ 1. Huru böra former som *förunautr*, *faruschiaut* uppfattas?

I sin lärorika afhandling om „de ældste nordiske runeindskrifter", införd i „Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed" för år 1867, har doktor Wimmer framställt den förmodan, att det *u*, som slutar första sammansättningsleden i ordet *förunautr*, vore att anse som en försvagning af stammens gamla slutande *a*. Han sammanfattar sin åsigt i följande uttryck (sid. 55):

„gotisk *giba* = oldnordisk *giöf*, hvor omlyden viser, at et *u* er bortkastet; dette *u* findes af og til i sammensætninger (f. eks. *förunautr*, men *för*)."

Samma åsigt omfattas och formuleras på ungefär liknande sätt af nyss nämde författare i hans arbete om „Navneordenes böjning i ældre Dansk."

En i någon mån afvikande uppfattning af nu påpekade företeelse har funnit målsman i författaren af „Svenska språkets lagar", som i andra bandet af detta verk (sid. 65) yttrar: „*u* i Gottlandslagens *faru schiaut* (dragare, jfr. Isl. *fararskióti*) måste ettdera anses hörande till en svag form *fara*......... eller tydas som bindningsvokal, om ej felskrifning." Senare (i fjärde bandet, sid. 20) återkommer Rydqvist till denna fråga, som han affärdar med den anmärkningen, att det „ofta i Skandiska språk är svårt att afgöra om det bindande *a*(*u*) är kompositionsvokal eller böjningstecken för gen. sing. eller pl." Flertalet af de exempel Rydqvist här samlat — från fornsvenskt område — skola vi straxt skärskåda.

Vi kunna af flere skäl ej ansluta oss till den uppfattning af *u* i *förunautr*, *faruschiaut*, som vare sig Rydqvist eller Wimmer sökt göra gällande. Det är tydligt att, om man med Wimmer skulle få antaga den försvagade „stammeudlydens" bihållande i detta och därmed analoga fall, borde man vänta sig att finna denna företeelse utpreglad i synnerhet i det äldre språket. Så torde dock ej vara händelsen. Tvärtom synes det, som om vi här hade för oss en språkegendomlighet af något yngre datum, då de exempel jag antecknat alla tillhöra jämförelsevis unga texter. Hvad särskildt fornsvenskan vidkommer, torde dess mest ålderdomliga urkund, den äldre Vestgötalagen, ej erbjuda något exempel, analogt med de ofvan anförda — en omständighet som synes häntyda på ourspruugligheten af den språklag, som gifvit upphof till de samma.

Jag öfvergår till at anföra en serie exempel på nyss nämda företeelse. Ehuru ej synnerligen många, äro de dock talrika nog för att ådagalägga, att Rydqvists alternativ felskrifning måste bortfalla

a) från isländskan: *búðunautr*, *etjutík*, *-kostr*, *-hundr*, *förunautr*, *-kona*, *opnuselr*, *ráðunautr*, *sökunautr*, *-dólgr*, *þingunautr*[1])

---

[1]) Exemplen äro hämtade hos Fritzner och Egilsson.

b) från fornsvenskan: *bughuskut(?)*, *eghnobalker*, *fangoman*, *faruschiaut*, (vinlanz) *farusalt*, *göþslu eþer*, *husuby*, *löghodaghin*[1]), *-kar*, *köþoiorþ*, *-eghn*, *raþuskipti*, *þingunöti*[2])

Vid sidan af nu anförda komposita känna vi från fornspråket inga feminina isl. **búða*, **etja*, **fara*, **opna*, **ráða*, **saka;* frnsv. **bugha*, **eghna*, **fanga*, **fara*, **göþsla*, **husa*, **köpa*, **lögha*, **raþa*, **þinga*, som skulle kunnat betraktas såsom första sammansättningsleder i de nyss uppräknade ordformerna. Det är möjligt, att dylika i ett eller annat af de ifrågavarande komposita kunna dialektiskt uppvisas, men vi få väl ej därför antaga (särskildt hvad de isländska formerna vidkommer, på grund af den isländska literaturens rikedom och omfattning), att samtliga eller ens större delen af dessa (teoretiska) former existerat fordomtima.

Den riktiga förklaringen af det fenomen, som ligger till grund för ofvan nämda exempel, synes oss böra sökas i antagandet af en art analogibildning. I fornspråket uppträda jämte verb af den svaga konjugationen (i synnerhet den s. k. *a*-konjugationen), ofta nog feminina *an*-stammar, hvilkas form i nominativen sammanföll med infinitiven hos dessa verb. Till betydelse voro dessa feminina ursprungligen abstrakta, såsom naturligt är, då de utgått omedelbart ur verbet eller rättare sagdt verbalnomen (infinitiven). Af så danade feminina ingingo en stor del såsom första led i sammansatta substantiv. Man finner, för att blott anföra några exempel:

fylgjuengill, *ferjumaðr*, *fjörumaðr*, *hyggjuleysi*, *kveðjusending*, *göngukona*, *-færi*, *-lið*, *-drykkja*, *svípuleikr*, *stökuvig* o. s. v. o. s. v.
vid sidan af de både som infinitiv och substantiv nyttjade formerna: *fylgja*, *ferja*, *fjara*, *hyggja*, *kveðja*, *ganga*, *svípa*, *staka*, o. s. v.

Det är då naturligt att tänka sig utvecklingen sålunda, att folkmedvetandet ej altid fasthållit den nominala betydelsen hos de nu nämda ordens första sammansättningselement, men lätt kunnat förledas till att tänka på handlandet, som de uttryckte, med andra ord till att däri känna verbalt ursprung. Så kunde man t. ex. i *göngumaðr* se såväl „gångens man“, som „mannen som går“. Men hade man vid sidan af verbet *ganga* ett ord *göngumaðr*, så hvarföre ej jämte *fara* ett *förumaðr?*

Den utveckling, hvaraf sådana former som isl. *etjutík*, *sökudólgr*, fornsv. *faruschiauti*, *löghodagher* m. fl. äro en frukt, tyckes sålunda hafva haft sin rot i ett slags omtydning, i en folketymologi, hvilken så mycket lättare kunnat gripa in, som de föreställningar, den förblandade, voro tämligen närskylda. Ty, såsom vi redan framhållit,

---

[1]) Jämte formen *löghodagher* möta äfven den med virklig genitiv sammansatta *löghardagher*, samt surrogatformerna *löghurdagher*, *löghordagher*. Sistnämda former betraktar jag såsom utjämningar af *löghodagher* (resp. *löghudagher*) och *löghardagher*. Jfr. Wimmers förklaring (Oldnordisk Læsebog, sid. XI) af *oss*, såsom „udjævning af **ós* och **æss*“, eller ännu bättre formen *hvárnigan*, vid sidan af *hvárngan* och *hvárigan* (*Wimmer*, Fornnordisk formlära, sid. 94, anm. 1).

[2]) Alla dessa exempel finnas hos Rydqvist (IV, 21).

flertalet af de ur infinitiven framgångna *an*-stammarna äro till betydelse abstrakta.

En med nu betraktade företeelse analog öfvergång — som synes oss på det mest slående sätt bekräfta den uppfattning af *u* i *förunautr* ock dylika sammansättningar, vi sökt göra gällande — är påvisad på fornnorskans område af Osthoff i hans intressanta arbete „das Verbum in der Nominalkomposition". Osthoff framhåller här bland annat följande. Då fornnorskan, jämte en serie på *ja* afledda verb, tillika egde substantiva *ja*- (*i*-)stammar med samma radikal, så väl i fritt tilstånd som sammansatta, så gick utvecklingen småningom därhän, att jämte ett *ja*-klassen tillhörande verb, uppträdde i komposita qvasi-substantiv såsom första sammansättningselement, utan motsvarande självständiga former, t. ex.:

Då man hade *hirðir* jämte *hirða* och sammansättningen *hirðiáss*,
eller *eyði* „ *eyða* „ „ *eyðiland*,
så kunde man till slut få former som
brennisteinn vid sidan af *brenna* men utan motsvarande subst. **brenni*,
sprettitiðindi „ „ „ *spretta* „ „ „ „ **spretti*,

Dylika former som de först anförda förklarar Osthoff (sid. 15) — af hvilken vi blott äro ett eko — hafva gifvit „dem sprachgefühl dadurch veranlassung, das erste glied der zusammensetzungen, fälschlich, gleichsam volksetymologisch, mit den gleichlautenden stämmen der nebenliegenden verba in zusammenhang zu bringen. Und die folge davon war" — fortsätter han — „dass das auf solche weise abirrende sprachgefühl nunmehr auch neubildungen wagen konnte, bei welchen unmittelbar ein verbaler stamm als erstes glied der nominalkomposition werwendet ward."

Att bland de af oss till granskning upptagna komposita *förunautr*, *sökudólgr* ej böra härledas från *för* och *sök* — äfven om dessa ords förekomst kunnat på grund af ljudlikheten bidraga att stadga bruket af dylika sammansättningar — framgår äfven däraf, att, såsom Osthoff (sid. 111) likaledes ganska riktigt anmärker, „sádaná feminina som *gröf*[1]) och öfver hufvud taget alla nomina, som hafva *u*-omljud i nom. sing., icke hafva något spår däraf, eller låta de, om man så hällre vill, „rückumlaut" inträda, hvilket Grimm bland annat bevisar genom former som *jarðhús*, *jarðbúar* af *jörð*, „jord"."

Denna lilla uppsats är, som man torde finna, egentligen blott ett korollarium af de åsigter, Osthoff i ofvan nämda skrift utvecklat; men då denne forskare ej finnes hafva beaktat förekomsten af sådana former som *förunautr* o. d., har det synts oss lämpligt att med begagnande af hans metod ställa dem i deras riktiga belysning.

§ 2. Svenskt *sutare*, danskt *suder* = lat. *sutor*.

Såsom benämning på den fisk, *Cyprinus tinca*, hvilken i svenkt riksspråk vanligen kallas *lindare*, förekommer stundom äfven *sutare*

---

[1]) Formen *gjöfmildr*, som Gislason (Tidskrift for Philologi og Pædag. VI. sid. 246) anför, står alldeles enstaka. Den är väl en gammal analogibildning, såvida ej skriffel får antagas.

(se härom Tamm, Svenska ord belysta genom slaviska och baltiska språken, sid. 46). Folkspråket, t. ex. i Uppland, känner ännu ett annat namn, nämligen *skomakare*. Skulle man ej kunna antaga, att formerna sv. *sutare* och dansk *suder*, uppkommit ur det latinska *sutor*, som tillika gifvit upphof åt folkspråkets *skomakare*? I så fall få väl dessa former anses hafva uppkommit under medeltiden.

§ 3. Till Harpestreng.

I Molbechs upplaga af Harpestreng förekommer sid. 120, lin. 8 ett ord *auft*, som i glossaret sammanställes med isl *ást*, med tillägg „skiøndt Bemærkelsen her ikke synes ret passende." En af oss sommaren 1878 företagen granskning af originalet till Molbechs upplaga har gifvit vid handen, att ordet i fråga bör läsas *auct*. I själfva verket är en förväksling mellan handskriftens *ct* och *st* i ordslut lätt förklarlig. Stockholmshandskriften af samma text har här formen *akt*. Uttrycket, hvari det ifrågavarande ordet uppträder har följande ordalydelse i den köpenhamnska handskriften: Thænnæ steen styrkær oc thæm thær hauæ kald naturæ bloth . oc thyr . oc takær fra thœm ræzlæ . oc ond auct (Stockh.: Thænnæ sten han styrk*ær*. oc thæn thær hauæ kald naturæ bloth oc thyr . oc tak*ær* fra them ræzæl . oc und akt). Ordet betyder „sinne, sinnesstämning" (jfr.: Gul stürkær oc thæm thær krankæ hiartæ [hauæ] oc ræddæ æræ innæn them. Molbech, sid. 42) och är lånadt från lågtyskan.

Upsala, Mars 1881. **Karl Piehl.**

Anmeldelse.

Maistre Wace's Roman de Rou et des Ducs de Normandie. Nach den Handschriften von Neuem herausgegeben von Dr. **Hugo Andresen**. Zweiter Band. III Theil. Heilbronn. Gebr. Henninger. 1879. V + 828 s. 8vo.

Med nærværende andet bind foreligger Andresen's nye udgave af le Roman de Rou fuldstændig. Det förste bind, der udkom 1877, indeholdt, foruden en udførlig indledning, de to förste dele af Wace's berömte værk og la Chronique ascendante des Ducs de Normandie. Desværre var den kritiske behandling af teksten foretagen på en temmelig dilettantmæssig måde, og i en udførlig og lærerig kritik [1]) udtalte W. Foerster et ønske om, at det følgende bind på en fordelagtig måde måtte skille sig fra sin forgænger. Vi skulle nu se, hvorvidt Foerster's ønske er gået i opfyldelse.

[1]) Zeitschrift f. rom. Philologie I, 144 ff.

Det andet bind begynder med en undersøgelse af håndskrifterne og deres indbyrdes forhold (s. 1—28); derefter følger tredje del af le Roman de Rou (s. 29—482), hvortil er föjet en række sproglige og historiske oplysninger (s. 483—781) og endelig en fortegnelse over de i begge bind forekommende egennavne. Vi ville först undersøge teksten.

V. 44, *Neustrie* tæller her kun tre stavelser, i v. 69 derimod fire; i v. 44 må derfor Meyer's rettelse optages (se Recueil d'anciens textes 292). — V. 99, l. *veeir*. — V. 212 *paeis*, denne mærkelige form omtales ikke i de fonetiske bemærkninger. — V. 395, l. *oure* (sml. 390). — V. 524, *Fist mener seuz et brachez* søger Andresen at rette på forskellige måder, hvad der er ganske overflødigt, da verset er fuldstændig korrekt; det er ordet *seuz* der har voldt A. vanskeligheder. *Seuz* må imidlertid svare til it. *segugio*, en sporhund, og skönt ingen gammelfransk ordbog anfører en sådan form, og Diez udtrykkeligt siger „auf franz. Gebiet scheint sich das Wort nicht zu finden" (E. W. I., 376), forekommer det dog undertiden, således i Tristran (I, 1540[1]); III, 404) og i Brunetto Latino (ed. Chabaille p. 236: *segus*). — V. 707, l. *peres traire?* — V. 833, l. *seigneur*. — V. 852, *nuuels* (: *bedeaus)* må rettes til *nuueaus*, lignende rim forekomme hyppigt: *Guilliame: elme* (3873—4), *Guillame: realme* (5585—6), *Willemes: helmes* (8477—8), men A. har hverken angivet hvorledes de bör rettes eller behandlet gruppen $E + L +$ *Cons.* tilstrækkelig udførligt. — V. 977, lydlæren og rimet forlanger *laissier* (sml. 1171, 1480, 1945, 2062, 2619, 3264, etc.) — V. 1010, for at undgå hiaten (ved *frere ira*) må læsemåden i A eller D optages. — V. 1088, l. *villain*. — V. 1100, *bier* er vel en trykfejl for *bien*. — V. 1737 ff. Angående det her omtalte krigspuds (de skjulte løbegrave tildækkede med risværk) henviser udg. til enkelte ældre værker, han synes ikke at have kendt Steenstrup's Normannerne, hvor det samme æmne behandles (I, 366 ff). — V. 2418, *sa gent tote*. Denne ordstilling, der er umulig i det moderne sprog, var tilladt i det ældre: *les galies totes* (Villehardouin 78), *li autre prison tuit* (ib. 489), se Le Coultre, De l'ordre des mots etc., 82, og Krüger, Ueber die Wortstellung, 11. — V. 3067 ff. I disse vers skildres hertug Robert II's pilgrimsrejse, og Wace har her indflettet forskellige anekdoter, der ikke findes hos Guillelmus Gemmeticensis; to af dem — fortællingen om hestene, der skoes med guld, og nødderne, som bruges i stedet for brænde — ere senere blevne knyttede til Sigurd Jorsalfar, hvad allerede C. Rosenberg har gjort opmærksom på (Rolandskvadet, 229)[2]). — V. 3146, efter *Costentin* må der stå , og ikke ;. — V. 4106, l. *pries*. — V. 5012, l. *guaagniez*, da der ellers er en stavelse for lidt. — V. 6289 l. *uoit*. — V. 10218. For *tref* bör man sikkert med B læse *traus*. — V. 10708 har en stavelse for lidt. — V. 10954 mangler en stavelse; l. *Cest por cinquante ou por seixante*.

---

[1]) Den trykte tekst giver her *teus*, der må være en læsefejl for *seus* (rettelse af G. Paris).

[2]) Efter at dette er skrevet, har G. Paris i en meget interessant artikel *Sur un épisode d'Aimeri de Narbonne* (Romania IX, 515) behandlet disse sagns oprindelse og vandring.

Det vil af disse enkelte kritiske bemærkninger, der iøvrigt lade mange uklare steder uomtalte, fremgå, at teksten ikke altid er behandlet saa omhyggeligt, som det var at ønske; men det må bestemt fremhæves, at det andet bind står langt over det förste, hvad tekstkritiken angår, og i det hele taget bærer præg af et flittigt arbejde. Omtrent det samme kan man også sige om de fonetiske bemærkninger, der ere udarbejdede med flid og omhu; men de ere desværre sammenstillede yderst uordenligt, hvad der tildels skyldes den omstændighed, at A. snart går ud fra den franske og snart fra den latinske form, og hist og her er der indløbet fejl, som burde være undgåede. Jeg skal i det følgende fremhæve enkelte punkter, i hvilke jeg ikke stemmer overens med udg.

S. 504. Med rim som det her omtalte *ō*:*ū*, *Seune* (*Saucōna*): *comune*, der kun synes at forekomme i normansk dialekt (Brandan, M. Brut, Adam, Ph. de Thaun), må sammenholdes formerne *dors* (*durus*), *aventore* i Adam, *freidore*, *rancore* (: *dreiture*), *mesaventore*, *creatore*, *parjors*, *common*, o. fl. i Rom. de Troie (Stock p. 462) og *mors* (*murus*) i Compuz; de forekomme alle udenfor rim og synes derfor at vise, at lat. *ū* har undergået en særegen udvikling i denne del af landet. — S. 505. Behandlingen af de ubetonede vokaler er mangelfuld; overgangen *a*—*o* i *noer* (*natare*) skyldes muligvis indflydelse fra *nauta*. — S. 506. A. forklarer rigtigt former som *devin*, *devise* o. s. v., hvor man har villet undgå *i*....*i*. Omtrent samtidigt er G. Paris (Rom. VIII, 629) kommet til det samme resultat: ubet. *ī* bliver *ĭ* (gl. fr. *e*) når den følgende stavelse indeholder et andet *ī*[1]). At man også har søgt at undgå *e*...*e* fremgår af det s. 511 omtalte lydskifte i *hireter*=*heriter*, et forhold, der iøvrigt tidligere er påvist af G. Raynaud (Le dialecte picard, 59) og F. Neumann, (Zur Laut- und Flexionslehre, 22). — S. 514. Fremstillingen af anvendelsen af *oi* og *ui* er temmelig uklar og forvirret; dette kunde være undgået ved som grundlag at benytte resultaterne af Schuchardt's, Havet's, Thomsen's og Foerster's undersøgelser om de to diftonger. — S. 520 siger A., at *ie* kommer af 1) *ĕ*, 2) *ē* (*ae*) og 3) *ě*. Under den anden gruppe (hvor *ae* stilles lig med *ē*!!) anføres følgende eks. *rien*, *sie*, *fieble*, *ciel*, *lie*, *quiert*, *siecle*. Af disse høre *ciel*, *lie* (*lætum*), *quiert*, *siecle* ind under den første gruppe, i dem alle er nemlig *ie* = *æ* (*ae*, *ai*), og *æ* er i fransk såvel som i de andre rom. sprog blevet *ȩ* i den senere udtale og ikke *ẹ* (*ē*); *sie(t)* kommer ikke af *sēdes* men af **sĕdes*, hvor *ē* er blevet *ĕ* under indflydelse af *sĕdeo*; *rien* kommer, trods *rēs* og *rē*, af *rĕm*, da vok. forkortes på lat. foran udlydende *m*; tilbage står endelig det anomale *fieble*: lat. *flēbilis* giver regelmæssigt *fleible* (*floible*), *feible* (*foible*), men ved siden heraf findes, endog i de ældste tekster, *fieble*, en ejendommelig, hidtil uforklaret dannelse (se Mall, Compuz, p. 70) — måske med undtagelse af dette sidste ord findes der altså intet eks. i Rom. de Rou på *ie*=*ē*. Den øvrige fremstilling af *ie* er ligeså upålidelig; hvorfor skille *chief* (s. 523) fra *chargier* (s. 521)? vi have jo i dem begge *ie* = (*gutt.* +) *a*,

[1]) Sml. Littré, Etudes et glanures. Paris 1880. S. 15.

hvorfor sige, *ie* opstår af *a* efter *ī*? tværtimod efter *ī* have vi kun *e*: *fi-er (fī-dare)*, *obli-er (*oblītare)*, etc. A. anfører ganske vist som eks. *chastier (= chasti-ier)*, men om *i* i castigare er kort eller langt, er ligegyldigt, da *ie* skyldes indvirkning fra den udfaldne guttural (sml. *pacare* — *paier = paiier)* — hele stykket om *ie* lader meget tilbage at ønske. — S. 528. Hvad udg. her siger om *Ogne*, trænger til nærmere beviser. — S. 539—40. Angående forholdet mellem *mesler* og *medler* er jeg bestemt af en anden mening end A., hvis hypotese *mesler*, *mesdler*, *medler* forekommer mig ganske udholdbar; foreløbigt fastholder jeg den forklaring, jeg andetsteds har fremsat (det filol.-hist. samfunds mindeskrift, 54).

De historiske noter, der afslutte bogen må finde deres bedömmelse andetsteds; jeg skal her blot göre opmærksom på, at A. hist og her har indflettet rent sproglige oplysninger, der ganske vist gennemgående ere meget rigtige, men dog lige så godt kunde have været udeladte, da de som oftest kun indeholde almenbekendte ting; således bemærkes der et sted, at *choisir* betyder at se, opdage.

Jeg skal endelig göre dr. A. opmærksom på en bog, vedrörende Wace, som han ikke synes at have kendt, ialtfald anfører han den ikke i indledningen til förste del, hvor han derimod omtaler og benytter Bröndsted's oversættelse af Rom. de Rou (Kbhvn. 1817—18); det er L. Abrahams's disputats, De Roberti (!) Wacii Carmine quod inscribitur Brutus (Hafniæ 1828), en bog, der iøvrigt nu er aldeles værdiløs.

Kr. Nyrop.

Efterskrift. Ovenstående anmeldelse er skrevet for over et år siden (okt. 1880); i mellemtiden er der i romanske tidskrifter fremkommet forskellige kritiker af Andresen's bog. Af disse skal jeg her særligt henlede opmærksomheden på den, der findes i det sidste bind af Romania (IX, 592—614) og som skyldes Gaston Paris. Med sin sædvanlige overlegne kritik har han her behandlet flere yderst vigtige spörgsmål om Wace's liv og personlighed, og han har kastet et helt nyt lys over hele kompositionen af le Roman de Rou, eller, som han kalder den, *La Geste des Normanz.*

Fortegnelse over filologiske skrifter af nordiske forfattere, udkomne i 1879 og 1880.*)

Samlet af C. Jörgensen.

I. Tidskrifter og videnskabelige selskabers skrifter.

Nordisk tidskrift for filologi. Ny række. IV. bd. 2—4. hft. Kbh. Gyldendal. 1879—80. — V. bd. 1—2. hft. S. 1—176. 1880. Årg. (4 hft.) 8 kr.

Beretning om forhandlingerne på det første nordiske filologmøde i København den 18.—21. juli 1876. Udgivet af Ludv. F. A. Wimmer, mødets generalsekretær. XVI + 201 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 3 kr.

Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger og dets Medlemmers Arbejder i Aaret 1879. M. 6 tvl. 59 + 241 s., bilag 39 s., fransk résumé 36 s. Kbh. (Høst.) 1879—80. 3 kr. — Aaret 1880. Nr. 1—2. Smst. 1880. Kpl. 3 kr.

Det kongelige norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 1878. 183 s. Throndhjem 1879. — 1879. 143 s. Smst. 1880.

Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878. 322 s. 7 pl. (Afhandl. særsk. pag.). Kristiania. (Dybwad.) 1879. 5 kr. — Aar 1879. Smst. 1880.

Upsala universitets årsskrift. 1879. Filosofi, språkvet. o. histor. vetenskaper. Upsala. Akad. bokh. 1879. — 1880. Smst. 1880 [ikke sluttet].

Nova acta regiæ societatis scientiarum Upsaliensis. Ser. III. vol. X. fasc. 2. 1879. 4. Upsala. Akad. bokh. (1876—79.) 16 kr.

Acta universitatis Lundensis. Lunds universitets årsskrift. Tom. XV. 1878—79. 4. Lund. C. W. K. Gleerup. 1880. 1. Philos., språkvet. o. histor. 4 kr. — XVI. 1879—80. Smst. 1880 [ikke slut.]

Svenska akademiens handlingar ifrån år 1796. LIV. 520 s. Stockh. Norstedt & s. 1879. 5 kr. 50 ø. — LV. 414 s. 1879. 4 kr. 25 ø. — LVI. 343 s. 1880. 3 kr. 75 ø.

Öfversigt af finska vetenskaps-societetens förhandlingar. XIX. 1876—77. XX. 1877—78. Helsingfors 1878. — XXI. 1878—79. Smst. 1879. — XXII. 1879—80. Smst. 1880.

---

*) Fremmede anmeldelser af nordiske forf.'s skrifter medtages ikke; også forbigås korte, blot refererende anmeldelser i nordiske blade og tidskrifter.

Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed Octbr. 1878 — Octbr. 1880. 25. og 26. årg. Trykt s. manuskript f. samf.'s medlemmer. Med titelblad og indholdsfortegn. til 1.—26. årg. (I. bind.) 30 s. Kbh. (Klein.) 1880. 50 ø.

Det philologisk-historiske Samfunds Mindeskrift i Anledning af dets femogtyveaarige Virksomhed 1854—1879. 242 s. Kbh. Klein. 1879. 4 kr. 50 ø.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif. Tidskr. utg. på uppdrag af landsmålsföreningarne i Uppsala, Helsingfors ock Lund gen. J. A. Lundell. 1878. I. 1—6. S. 1—270. Stockh. Samson & Wallin. 1879. 4 kr. 50 ø. — 1879 o. 1880. I. 7—11. S. 271—626. 1880. 6 kr. — I. 11—13. S. 627—746 (gratis til købere af I. 7—11.) — Anm. af G. Stjernström. (Pedag. tidskr. XVI., s. 397—400); af Joh. Storm. (Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören. 1880, s. 333—350); af *M. L—n.* (Ny svensk tidskr. I., 1880, s. 276—278.) — [Sv. landsmålsfören. tidskr.]

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af d. kgl. nordiske Oldskrift-Selskab. 1879. 1880. Kbh. (Gyldendal.) Årg. (4 hæfter) 4 kr.

Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord. Nouv. série. 1878—79. 130 s. 8 tvl. Kbh. (Gyldendal.) 1880. 2 kr.

Samlingar, utg. af Svenska fornskriftsällskapet. Stockh. Sv. fornskr.-s. 72. hft. 1879. 2 kr. — 73—74. hft. 1879. 6 kr. — 75. hft. 1880. 2 kr. 50 ø.

Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Utg. genom Bror Emil Hildebrand. IV. (1872—80.) 3. o. 4. (slut-) hft. S. 193—335. Stockh. Samson & Wallin. 1880. 2 kr. — VI. 1. o. 2. hft. utg. genom Hans Hildebrand. 48 + 32 o. 80 s. 2 pl. 1880. à 1 kr.

Kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademiens månadsblad. Redaktör Hans Hildebrand. Årg. 1879. Stockh. Samson & Wallin. 3 kr. — 1880 [ikke sluttet.] 3 kr.

Svenska fornminnesföreningens tidskrift. IV., 1. hft. 48 s. 1879. IV., 2. hft. S. 49—188. 1880. Stockh. Samson & Wallin. 1 kr. 50 ø. og 3 kr.

Samlingar utg. för de skånska landskapens hist. o. arkeol. förening af Martin Weibull. VIII. 1879. S. 65—144. — IX. 1880. S. 145—226. Lund. Gleerup. 1880. à 1 kr. 50 ø.

Boksamling, utg. af de skånska landskapens historiska och arkeologiska förening. 2. og 3. 72 og 155 s. Lund. Gleerup. 1880. 1 kr. 50 ø. og 2 kr.

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia. Bihang. 1879. Göteborg. N. J. Gumpert. 1879. 2 kr. — 5. hft. (II., 1. hft.) 116 s. Smst. 1879. 2 kr.

Uplands fornminnesförenings tidskrift utg. af C. A. Klingspor. VIII. hft. (II., 3. hft. S. 81—128 + XLI—LVI). 1879. Upsala. Lundequist. 1 kr. 50 ø.

Westmanlands fornminnesförenings årsskrift. Utg. af J. E. Modin. II. 81 s. 2 pl. o. 2 kort. Westerås. Sjöberg. 1879. 2 kr.

Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring. Aarsberetn. for 1878. XVI + 375 s. med 7 tvl. Kristiania 1879. — Aarsber. for 1879. XV + 308 s. m. 10 tvl. Smst. 1880. Medlemsbidrag årlig 4 kr.

Finska fornminnesföreningens tidskrift. IV. 182 s. 2 pl., 2 kort o. fl. træsn. Helsingfors. 1879. 4 mk.

Historisk Tidskrift, udg. af den danske historiske Forening. Red. af C. F. Bricka. V. række, 1. bd., 2. 3. hft. 1879. — 2. bd., 1. 2. hft. 1880. Kbhvn. (Schubothe) hvert hft. 3 kr.

Historisk Tidskrift udg. af den norske histor. Forening. II. række, 2. bd., 3. hft. 1879. — 4. (slutn.) hft. 1880.

Historiskt bibliothek, utg. af C. Silfverstolpe. VI. 1879. LII + 630 s. Stockh. Norstedt & s. 1879. 8 kr. 50 ø. — VII. 1880. XLII + 594 s. Smst. 1880. 9 kr.

Aarsberetninger og Meddelelser fra Det Store Kongelige Bibliothek. Udg. af Chr. Bruun. III. bd. 4. og 5. hft. 51 og 48 s. Kbh. (Gyldendal.) 1879. 1880. à 1 kr.

Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv. VI. bd. 4. hft. 68 s. 4. Kbh. (Reitzel.) 1879. 2 kr. — 5. hft. 68 s. 1880. 2 kr.

Kongl. bibliotekets handlingar. I. År 1878. 27 + 57 s. Stockh. Samson & Wallin. 1879. 2 kr. — II. År 1879. 12 + VII + 128 s. Smst. 1880. 2 kr. 50 ø.

Meddelanden från svenska riks-archivet, utg. af R. M. Bowallius. III. 80 s. Stockh. Norstedt & s. 1879. 1 kr. — IV. 85 s. 1880. 1 kr.

Pedagogisk tidskrift. Utg. af H. F. Hult o. E. G. F. Olbers. 15. årg. 1879. — 16. årg. 1880. Stockh. Fritze. Årg. (12 hft. = 28 ark) 6 kr. 50 ø.

Tidskrift utgifven af pedagogiska föreningen i Finland. Redigerad af C. Synnerberg. XVI. 1879. — XVII. 1880. Helsingfors. Pedag. Fören. (lektor Unonius.) Årg. 6 hft. (24 ark). 5 mk.

II. Almindelig sprogvidenskab og kulturhistorie.

Ahlén, K., predikat, kopula, predikativ, predikatsfyllnad. (Pedag. tidskr. XVI., 1880, s. 49—55. 105—113.)

Björling, C. F. E., klangfärger och språkljud. 107 s. 1 tvl. og 26 træsn. Stockh. Samson & Wallin. 1880. 2 kr. 75 ø. — Anmeld. af Rob. Tigerstedt. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 62—63.)

Dietrichson, L., Christusbilledet. Studier over den typiske Christusfremstillings Oprindelse, Udvikling og Opløsning. 464 s. 17 bill. Kbh. Gyldendal. 1880. 6 kr.

E—d [T. E. Kalm], några ord rör. de moderna språkens behandling. 16 s. Helsingfors. Forf. 1879. 50 p.

Flodström, Isid., om konsonantgeminationen och andra därmed i sammanhang stående frågor. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 135—167.)

Granlund, Vict., om äldre handskrifters återgifvande i tryck. (Hist. bibl. utg. af Silfverstolpe 1879, s. 629—630.)

Gröndal, Benedict, mannfræði og fornleifar. (Tímarit h. ísl. Bókmentafél. I., 1880, s. 92—134.)

Gustafsson, F., en jemförelse mellan finskan och latinet. (Öfv. af finska vetensk.-soc. förhdl. XXI., 1878—79, s. 136—140.)

Hehn, Victor, Kulturplanters og Husdyrs Overgang fra Asien til Evropa. Ved S. B. Thrige. (Histor. arkiv. Ny række. I., 1879, s. 231—246. 364—380. II., 1879, s. 221—242.)

Hildebrand, H. Hildebrand, de förhistoriska folken i Europa. En handbok i jämförande fornkunskap. M. 750 bilder. 688 + XII s. Stockh. Seligmann & k. 1880. 11 kr. 25 ø.

Hoffory, Jul., tenuis und media. (Ztschr. f. vergl. sprachforschung. XXV., 4. hft., 1880, s. 419—434.)

Lange, Jul., om behandlingen af kunstmythologien. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 30—36.)

Lund, H. V., oprindelsen til ordet munk (μοναχός). Med en autograf. tavle. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 213—222.)

Madvig, J. N., Indledningsord om Philologiens Opgave og enkelte Grene. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 5—8.)

Müller, F. Max, religionens ursprung och utveckling med särskild hänsyn till Indiens religioner. Auktor. öfversättn. af Victor Pfeiff. IV + 347 s. Stockh. (Looström & k.) 1880. 4 kr. 50 ø.

[Müller, L., d. saak. Hagekors's Anvend. 1877 fortegn. s. 292.] — Anmeld. af P. K. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 658—665.)

Noreen, Ad., något om ord och ordklasser. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 18—29.)

Nyrop, Kr., fra den sammenlignende Litteraturforskning. I. Kilderne til „Konen med Æggene“. II. Et Eventyrs Vandringer. III. Den evige Jøde. IV. Lidt om vore Molbohistorier. (Nær og Fjern IX. bd., 1880, nr. 406. 413. 419. 421.)

Schlyter, Gust. Ragn., hist. inledn. t. en språkvetenskaplig encyklopedi. Ett uttkast. (Progr. f. lär. i Blekinge. Karlskrona 1880, 50 s. 4. Også i særtryk hos Fr. Apelqvist, Karlskrona. 1 kr.)

Tegnér, Esaias, språkets makt öfver tanken. (Ur vår tids forskning n. 26.) 139 s. Stockh. Samson & Wallin. 1880. 2 kr.

—, de ariska språkens palataler. 40 s. 4. [ufuldendt.] Lund. 1878.

Whitney, W. D., språket, dess lif och utveckling. Öfv. o. bearb. med förf.s tillstånd af Gust. Stjernström. 320 s. Stockh. A. W. Björck. 1880. 3 kr. — Anm. af Hj. Edgren. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 666—668.)

Wikner, Pontus, om de hedniska religionsformerna. (Aftr. ur Läsning f. hemmet.) 42 s. Stockh. (A. V. Carlson.) 1880. 50 ø.

Worsaae, J. J. A., fra Steen- og Bronzealderen i den gamle og den nye Verden. Archæol. - ethnogr. Sammenligninger. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, s. 249—357 m. 1 tvl. og mange træsn.)

III. Nordiske sprog.

1. *Runemindesmærker.*

Berg, Wilh., runinskrifter vid Göteborg. M. 6 träsn. (Bidr. t. känn. om Göteb. o. Boh. fornm. 5. hft., 1879, s. 59—72.)

Hildebrand, H. H., kronolog. anteckningar om våra runstenar. 2. (Vitt. akad. månadsblad, 1879, s. 8—18.)

—, üb. einen Runenkalender von Oesel. (Ztschr. f. Ethnologie. XII., 1880, s. (159)—(161).)

Hoffory, Jul., u. Rud. Henning, der Heinersdorfer runenstein. (Ztschr. f. deutsch. alterthum. N. f. XII., 1880, s. 219—231. Ztschr. f. Ethnologie XII., 1880, s. (124).)

Købke, P., om Runerne i Norden. Almenfattelig Fremstilling. 76 s. Kbh. Wroblewsky. 1879. 1 kr. 50 ø.

Leffler, Leop. Fr., fornsvenska runhandskrifter. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 603—616.)

—, om Rökstenen. (Antiqv. tidskr. f. Sver. VI. 1. hft. No. 2, s. 1—32, med 2 tvl.)

Magnússon, Eiríkr, description of a Norwegian Calendar. (From the Cambridge Antiquarian Society's Communicat. IV., n. 2.) 47 s. Cambridge. 1879.

Stephens, George, some runic stones in northern Sweden. From the papers of the late prof. dr. Carl Säve. 50 s. 4. (Nova acta reg. soc. scient. Upsal. vol. X. fasc. 2. 1879.)

Thorsen, P. G., de danske Runemindesmærker, beskrevne og forklarede. 2. afdel. Jyllands Runemindesm., tilligemed Meddelelser om alle Øernes. I. Afbildninger. 220 s. Kbh. (Hagerup.) 1879. 25 kr. II. Text. 292 s. 1880. 15 kr.

Wimmer, L. F. A., et gammelt gullandsk sprogmindesmærke i Danmark. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 193—196).

2. *Texter og forfattere.*

Oldnordisk, islandsk.

Ágrip af Noregs konunga sögum. Diplomatarisk udgave for samfundet til udgiv. af gl. nordisk litteratur ved Verner Dahlerup. XXXVII + 137 s. 1 lithogr. blad. Kbh. (Gyldendal.) 1880. 5 kr.

Carmina Norroena ex reliquiis vetustioris norroenae poesis selecta, recogn., commentar. et glossario instructa ed. Th. Wisén. I. 112 s. [Text.] Lund. 1880. 2 kr.

Clarus saga. Clari fabella. Islandice et Latine edidit Gust. Cederschiöld. VI + 38 s. 4. (I Festskrift till Kgl. Universitetet i Köpenhamn vid dess 400 års jubil. 1879 från Universitetet i Lund. Lund. Gleerup. 1879. 3 kr.)

Edda Snorra Sturlusonar. Edda Snorronis Sturlaei. Tom. III. pars I. Acced. tab. lith. 5. [Commentarii in carmina quae in Edda occurrunt auct. Sveinbj. Egilssonio.] 498 s. Haun. Sumpt. Legati Arnamagn. (Gyldendal.) 1880. 5 kr.

—. — Gislason, Konr., bemærkninger til nogle steder i Skáldskaparmál. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, s. 185—202.)

The Younger Edda, also called Snorre's Edda or the Prose Edda. An English version with an introduction, notes etc. By Rasm. B. Anderson. 302 s. Chicago. Griggs. 1880. 10 sh. 6 d.

Erex saga. Efter handskrifterna utg. af G. Cederschiöld. XII + 45 s. Smf. t. udg. af gl. nord. litt. Kbh. (Gyldendal.) 1880. 3 kr.

Biskop Eysteins Jordebog udg. ved H. J. Huitfeldt. 4. hft. S. 577—783 + XXIII s. med 13 blade facsim. aftryk. Kristiania. (Feilberg & Landmark.) 1880. 2 kr. 50 ø. Kompl. 7 kr. 30 ø.

Fornsögur Suðrlanda. Isländska bearbetn. af främm. romaner från medeltiden. Efter gl. hdskr. utg. af Gust. Cederschiöld. S. 169—273. (Lunds univ. årsskr. XV., 1. Philos., språkvet. etc.)

Grágás efter det Arnamagnæanske Haandskrift Nr. 334 fol., Staðarhólsbók, udg. af Kommissionen for det Arn. Legat. 586 s. Kbh. (Gyldendal.) 1879. 7 kr. — Anm. af Gust. Storm. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 78—82.)

Gunnlaugs saga ormstungu. Jón Þorkelsson gaf út. VIII + 64 s. Reykjavík. Þorgrímsson. 1880. 70 ø. — Anm. af *J.* [H. K. Friðriksson.] (Ísafold VII., 1880, n. 9., s. 35—36. — Genmæle af Jón Þorkelsson. (Smst. n. 10, s. 37—39.) — Svar af *J.* (Smst. n. 16, s. 61—62. n. 17, 66—68.) — Svar af J. Þork. (Smst. n. 20, s. 78—79. n. 21, s. 83—84. n. 22, s. 85—86.)

Heiðarvíga saga. — Ólsen, Bj. Magnússon, *mest* eða *melt?* [Bemærk. t. et sted i Heið. saga.] (Tímarit h. ísl. Bókmentafèl. I., 1880, s. 271—272.)

Sagan af Hrafnkeli Freysgoda m. forklar. Anmærkn. udg. til Skolebrug af Karl L. Sommerfeldt. 56 s. Kristiania. Fabritius. 1879. 1 kr.

Íslenzkar fornsögur. I. Glúma og Ljósvetninga saga. Gefn. út af h. íslenzka Bókmentafèlagi. (Útg. Guðm. Þorláksson.) XXXII + 294 s. Kbh. 1880. 3 kr. — Anm. af Bj. Magnússon Ólsen. (Tímarit h. ísl. Bókmentafèl. I., 1880, s. 261 —269.)

Isländska sagor i svensk bearbetning för allmän läsning. 1. Nials saga. Från fornisländskan af A. U. Bååth. M. ett tillägg: Darradssången. 4. (slut-) hft. S. 289—356. Stockh. Seligmann & k. 1879. 1 kr.

Jómsvíkinga Saga (efter Cod. AM. 510, 4to) samt Jómsvíkinga Drápa utgifna af Carl af Petersens. XXXVIII + 137 s. Lund. Gleerup. 1879. 3 kr.

Njála udgivet efter gamle håndskrifter af d. Kgl. Nord. Oldskrift-Selskab. 2. bd. 1. hft. 334 s. Kbh. (Gyldendal.) 1879. 3 kr.

Nygaard, M., oldnorsk Læsebog for Begyndere. 2. udg. 58 s. Bergen. Giertsen. 1880. 1 kr. 20 ø.

Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner. Berättad af P. A. Gödecke. M. teckn. af A. Malmström. 112 s. 4. Stockh. Norstedt & s. 1880. 15 kr. — Paa Dansk ved F. Winkel Horn. Kbh. Gad. 1880. 15 kr.

Skalde. — Gislason, Konr., et par bemærkninger til et vers af Arnórr Jarlaskáld. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, s. 154—160.)

—. — Samme, en bemærkning til to verslinier i 'Þórgeirsdrápa'. (Smst. s. 160—162.)

—. — Grundtvig, Svend, Sönne-Stortabet af Egil Skallegrimssön, illustr. af Lor. Frølich. (Ude og Hjemme 1879, n. 115.)

Snorre Sturlesons Norges Konge-Krønike fordansket ved N. F. S. Grundtvig. 3. udg. 3.—5. hft. Kbh. Schønberg. 1879. à 1 kr.

—, norske Kongers Sagaer. Ovs. af P. A. Munch. Godtkjøbsudg. 2. opl. I. bd. 1—2. hft., hvert 96 s. Kristiania. Feilberg & Landmark. 1880. à 60 ø.

Heimskringla elder Norigs Kongesogur av Snorre Sturleson. Umsett av S. 2. Utg. I. 272 s. Kristiania. Norske samlag. (Malling.) 1880. 2 kr. 25 ø.

Sturlunga Saga, including the Islendinga Saga of Lawman Sturla Thordsson and other Works, edited with Proleg., Append., Tables, Indices, and Maps by Gudbrand Vigfusson. 2 voll. CCXIX + 409, 518 s. Oxford. Clarendon Press. 1878. 42 sh. — Anm. af Ben. Gröndal. (Tímarit h. ísl. Bokmentafèl. I., 1880, s. 6—32. Ísafold VII., 1880, n. 13, s. 52.)

[S. af Tristram og Ísönd, udg. af Oldskriftselskabet ved G. Brynjulfson. 1878, fortegn. s. 295.] — Anm. af Kr. Nyrop. (Romania VIII., 1879, s. 276—281); af G. Cederschiöld. (Litteraturbl. f. germ. u. rom. Philol. 1880, s. 93—97.)

Vigfusson, Gudbr., and F. York Powell, an Icelandic Prose Reader, with notes, grammar a. glossary. 557 s. 12. Oxford. Clarend. Press. 1879. 10 sh. 6 d.

—. — Magnússon, Eiríkur, nokkur orð um þýðingu Odds lögmanns Gottskálkssonar á Matteusar guðspjalli, er Dr. „Guðbrand" Vigfusson hefir gefið út með athugasemdum um bifliu mál vort í „An Icelandic Prose Reader", Oxf. 1879. Reykjavík 1879. 58 s.

Sag. af Vilmundi viðutan. Útg. Guðm. Hjartason. 36 s. Reykjavík. 1878. 35 ø.

Æventyr. — Cederschiöld, Gust., eine alte Sammlung isländischer æfintýri. (Germania. 25. jahrg. 1880, s. 129—142.)

Dansk, norsk, svensk.

Codex Esromensis. Esroms Klosters Brevbog udg. ved O. Nielsen af Selsk. f. Udgiv. af Kilder til dansk Historie. 1. hft. 176 s. Kbh. (Klein.) 1880. 2 kr.

Den hellige Clemens's Legende. [Efter et hdskr. i Ålborg stiftsbibl.] Ved D. H. Wulff. (Kirkehist. Saml. III. r., II. bd., 1877—80, s. 458—471.)

Diplomatarium Vibergense. Breve og Aktstykker fra ældre viborgske Arkiver til Viborg Bys og Stifts Historie 1200—1559. Udg. af A. Heise. Med 9 afbildn. 506 s. 4 tvl. Kbh. (Gyldendal.) 1879. 7 kr. — Anm. af H. J. Huitfeldt. (Hist. Tidskr. 5. r., 2. bd., s. 168—171.)

Kjøbenhavns Diplomatarium. Udg. af O. Nielsen. IV. bd. 2. hft. 408 s. Kbh. (Gad.) 1879. 4 kr. — Register til I.—IV. bd. 220 s. 1880. 2 kr.

Grundtvig, Svend, folksagor och äfventyr, uppteckn. från folkmunnen. Auktor. sv. öfvers. af *R. B.* 247 s. Stockh. Hæggström. 1879. 3 kr.

—, en märkelig vise om de söfarne mänd. An old danish ballad. Unicum. 7 s. [Særtryk i 100 expl. af] Acta comparationis litterarum universarum. Kolozsvár. 1880.

Kamp, J., danske Folkeæventyr, saml. og gjenfortalte. 236 s. Kbh. Wöldike. 1879. 2 kr.

Kristensen, E. T., Sagn fra Jylland. 1.—5. hft., hvert 80 s. Kbh. Schønberg. à 65 ø.

Lesbók [dansk] Síra Sveinbj. Hallgrímssonar. 3. udg. 1. hft. Reykjavík. Sigm. Guðmundsson. 1880. 50 ø.

Mau, E., dansk Ordsprogskat. 7.—16. hft. Kbh. Gad. 1879. I.—II. kpl. 16 kr. 60 ø.

Müller, C. F. W., udvalgte danske Kæmpeviser efter Peder Syvs Visebog. 16 s. Thorshavn. (1878.)

—, Indtagelsen af Riberhuus. 4 s. Smst. Jacobsen. (1878.) 10 ø.

Olger Danskes Krønnike. Efter de ældste Udg. bearb. af N. Hansen, med en Fort. af Molbech. 304 s. Kbh. Schubothe. 1878. 1 kr. 35 ø.

Peder Smed. Et dansk rim fra reformatjonstiden (c. 1530.) Efter det eneste kendte hele tryk fra 1577 i Sveriges rigsbibl. For samf. t. udg. af gl. nord. litteratur ved Svend Grundtvig. VIII + 96 s. Kbh. (Gyldendal.) 1880. 4 kr.

Satire over de kjøbenhavnske Præsters Nidkjærhed mod Komedier. Ved Ludv. Daae. (Kirkehist. Saml. III. r., II. bd., 1877—80, s. 568—571.)

Saxo Grammaticus, det i Angers fundne Brudstykke af et Haandskrift. Udg. i fotolithografisk Facsimile af d. kgl. danske Videnskabernes Selskab (ved Chr. Bruun.) 24 s. 4. Kbh. (Høst.) 1879. 2 kr. 50 ø.

—. — Angers-Fragmentet af et Haandskrift af Saxo Grammaticus. M. en Indledn. udg. af Chr. Bruun. (Lykønskningsskrift t. Kbh.'s universitet ved 400års festen fra det st. kgl. bibliothek.) 48 s. Kbh. (Gyldendal.) 2 kr.

Thorsteinson, St., dönsk lestrarbók með stuttu fræðiságripi og orðasafni. 242 s. Reykjavík. Þorgrímsson. 1880. 2 kr. 60 ø.

Asbjørnsen, P. C., norske Folke- og Huldre-Eventyr i Udvalg. 352 s. M. omkr. 100 illustr. efter originaltegn. og 2 portræter. Kbh. Gyldendal. 1879. 4 kr.

Bergh, H. A., nye Folke-Eventyr og Sagn fra Valdors. 78 s. Kristiania. Cappelen. 1879. 1 kr.

—, Segner fraa Bygdom. IV. Sogur m. m. fraa Valdris o. Hallingdal. VII + 152 s. Norske Samlag. Kristiania. (Cammermeyer.) 1879. 1 kr. 50 ø.

Biskop Jens Nilssöns Visitatsbøger og Reiseoptegnelser 1574—1597. Udg. ved Yngv. Nielsen. 1. hft. 320 s. Kristiania. (Feilberg & Landmark.) 1880. 3 kr.

Peder Claussøn Friis, samlede Skrifter. Udg. for d. norske hist. Foren. af Gust. Storm. 2.—3. hft. S. 65—288. Kristiania. 1879.

Diplomatarium Norvegicum. Saml. o. udg. af C. R. Unger og H. J. Huitfeldt. 10. saml. 2. halvdel. S. 417—912. Kristiania. Malling. 1880. 6 kr.

Folkeviser, norske. Nr. 1. For Piano. Text og Tone meddelt af Arnfinn. 8. s. 4. Bergen. Giertsen. 1880. 80 ø.

Hægstad, K. M., og J. O. Bach, norsk Lesebok elder Lesebok i Landsmaalet. Fyrste Deilen. IV + 108 s. Namsos. J. A. Vold. 1880.

Janson, Kr., Folke-Eventyr, uppskrivne i Sandeherad. Fortalde paa Landsmaal. M. Utgreidingar og Upplysn. av J. Moltke Moe. 96 s. Kristiania. Norske samlag. (Cammermeyer.) 1878. 1 kr.

Monumenta historica Norvegiae. Latinske Kildeskrifter til Norges Historie i Middelalderen udg. ved Gust. Storm. II + LXII + 301 s. Kristiania. (Feilberg & Landmark.) 1880. 4 kr.

Nicolaissen, O., sagn og eventyr fra Nordland. 88 s. Kristiania. Malling. 1879. 1 kr.

Storm, Gust., Sagn om Gretter fra Sætersdalen. (Norsk hist. Tidskr. II. r., 2. bd., s. 377—385.)

O. A. Ø., Ravnebryllupet i Kraakelund. Folkesang. (Norsk hist. Tidskr. II. r., 2. bd., s. 302—308.)

Aars, J., og A. E. Eriksen, svenske læsestykker til skolebrug. 2. udg. 107 s. Kristiania. Fabritius. 1880. 1 kr. 20 ø.

Bondeson, Aug., Halländska sagor, saml. bland folket o. berätt. på bygdemål. (Boksaml. utg. af skånska landskapens hist. o. arkeol. fören. 3.). V + 155 s. Lund. Gleerup. 1880. 2 kr. — Anm. af —*f*—*g*. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 719 + 720.)

Diplomatarium, svenskt, från och med år 1401. Utg. af Riksarkivet gen. C. Silfverstolpe. II. 1. hft. 240 s. 4. Stockh. Norstedt & s. 1879. 5 kr.

dl., några ordspråk från Härjedalen. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 270.)

Eriksson, E., björnen ock räfven (i landsmål.) (Smst. I., s. 742—744.)

V. E., Helsingesägner. (Smst. I., s. 231—264.)

Föredrag på landsmål vid landsmålsföreningarnes fest i Uppsala 1879. [Prøver af landsmål optegn. i landsmålsalfab.] (Smst. I., s. 569—677.)

Holmström, L. P., ett julkalas (från Skåne.) (Smst. I., s. 221—230.)

Lindstén, K., knallhistorier (i landsmål). (Smst. I., s. 745—746.)

Olaus Martini, läkiare-book, efter en i Karolinska medikokirurgiska institutets bibliothek befintlig handskrift utg. med inledn. o. anmärkn. af J. V. Broberg. 57 s. (I Skrifter tillegn. universitetet i Köpenhamn vid dess fyrahundra-års fest af Karolinska instit. i Stockh.) Stockh. 1879. Udgiv. 3 kr. 50 ø.

Visor ur Johannes Messenii dramer efter de första upplagorna aftryckta af Arvid Vikström. 24 s. 4. Upsala. Udgiv. (Oplag 50 ex.) 1879. 5 kr.

Nilsson, K., muntra folklifsbilder från östra Blekinges strandbygd och skärgård, teckn. på samma orts bygdemål. 88 s. Karlskrona. Förf. (Adr. Lösen, Lyckeby.) 1879. 1 kr. — Anm. af N. Olséni. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 713—714.)

Rancken, Osk., några prof af folksång och saga i det svenska Österbotten. 45 s. (Aftr. ur fornmin.-fören. tidskr. 1878.) Helsingfors. Holm. 75 p. — Anm. af C. G. Estlander. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 312—314); af *V. C. G.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., 1879—80, s. 724—725.)

Svenska folkvisor utg. af E. G. Geijer och A. A. Afzelius. Ny betydl. tillökad uppl., utg. af R. Bergström och L. Höijer. 1.—4. hft. Stockh. Z. Hæggström. 1879. — 5.—10. hft. Smst. 1880. Kompl. 536 + 447 + (musik) 216 s. 19 kr. 75 ø. — Anm. af C. G. Estlander. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 310—312); af *—rn.* (Hist. bibl. 1880, s. XXXIV—XXXVII.)

Svenska medeltidspostillor, efter gl. handskr. utg. af G. E. Klemming. I. 366 s. (Saml. utg. af Sv. fornskriftsällsk. 73—74. hft. 1879.) — II., 1. hft. 144 s. (Samme 75. hft. 1880.)

[Um styrilsi kununga utg. af R. Geete. 1878 fortegn. s. 297.] — Anm. af S. Elmgren. (Finsk tidskr. 1879. 1., s. 155—158); af G. Stjernström. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 449.)

Wigström, Eva, folkdiktning, visor, sägner, sagor, gåtor, ordspråk, ringdansar, lekar och barnvisor, saml. o. uppteckn. i Skåne. 314 s. Kbhvn. Schønberg. 1880 3 kr. — Anm. med følg. af *Lll.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 714—718.)

—, Skånska visor, sagor och sägner. (Boksamling utg. af skånska landskapens hist. o. arkeol. fören. 2.). 72 s. Lund. Gleerup. 1880. 1 kr. 50 ø.

—, Storfastjern. Folkssaga. (Ny illustr. tidn. Stockh. 1880, n. 44.)

Visor på nordliga Hallands-mål af Edv. Ke. 55 s. Kongsbacka. Zachrisson. 1879. 50 ø. — Anm. af *Lll.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 720—721.)

Yngre Vestgöta lagens äldsta fragment, antecknade af Lydekin omkr. år 1300 (utg. af G. E. Klemming). (Bilaga t. Svenska fornskr.-sällsk. allm. årsmöte 1880, s. 177—216.)

3. *Grammatik og ordbøger.*

Oldnordisk, islandsk. Nordisk i alm.

Bugge, Sophus, nogle bidrag til det norröne sprog og den norröne digtnings historie, hentede fra verslæren. (Beretn.

om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 140—146.) — Bemærkn. dertil af Sv. Grundtvig og G. Brynjulfson. (Smst. s. 146 —149.)

—, om Háttalykill Rögnvalds jarls. (Forhandl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878, s. 8.)

—, Stavelsemaal og Kvantitet i de gl. norsk-islandske Versemaal. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania. 1879. Oversigt s. 12.)

Dahl, Hans, om „Nordens sproglige skiftedrift". (Nord. månedskr. f. folk. og krist. oplysn. 1879. II., s. 241—292.)

Dahlerup, V., Verhandl. d. german. Section d. ersten nord. Philologenversamml. 1876 nach Wimmers Bericht. (Litteraturbl. f. german. u. rom. Philol. 1880, s. 154—157.)

Fritzner, J., bemærkninger om gamle stednavne i Norden. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 132—138.) — Bemærkn. dertil af N. Linder o. fl. (Smst. s. 138—140.)

Gislason, Konr., *Njáll* eller *Niall*? En undersøgelse om femstavelsede verslinier i sædvanlig 'dróttkvæðr háttr'. (Njála udg. af d. kgl. nord. Oldskr. Selsk. II., 1.) 334 s.

Hoffory, Jul., lydforbindelsen *fst* i det Arnamagnæanske håndskrift 674, A, 4to. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 140—145.)

Leffler, L. Fr., satser i nordisk språkhistoria. 1—10. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 285—288.) — 11—20. (Smst. V., s. 75—80.)

Lorenzen, M., dansk-svensk gå og stå. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 222—231.)

Nilsson, Lars Gabr., fornisländsk grammatik. 1. hft. 88 s. Stockh. Samson & Wallin. 1879. 90 ø. — Anmeld. af Jul. Hoffory. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 154—168.)

Noreen, Ad., om behandlingen af lång vokal i förbindelse med följande lång konsonant i de östnordiska språken. 17 s. (Upsala univ. årsskr. 1880. Filos. språkv. 2.) Upsala. Akad. bokh. 50 ø.

—, weiteres zum Vernerschen gesetze. (Beitr. z. gesch. d. deutsch. sprache u. litt. hrsg. v. Paul u. Braune. VII., 1880, s. 431—444.)

Nygaard, M., om brugen af det saakaldte præsens participi i oldnorsk. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, s. 203—228.)

Tamm, Fr., altnordisch *nnr*, *ðr*. (Beitr. z. gesch. d. deutsch. sprache u. litt. hrsg. v. Paul u. Braune. VII., 1880, s. 445—454.)

Þorkelsson, Jón, (til forsvar af sammensætn. *landfræði* og *talfræði*.) (Ísafold VI., 1879, n. 15, s. 60.)

Thorlaksson, Guðm., Ordet Jøkel. (Geogr. Tidskr. IV., 1880, s. 81.)

Wimmer, L. F. A., småbidrag til nordisk sproghistorie. I. Oldisl. ø. II. Oldn. sẹlja, sẹtja. III. Den nord. middelart

(medium). IV. Et gammelt gull. sprogmindesm. i Danm. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 174—196.)

Dansk. Norsk.

Aars, J., lidt om vort sprog og dets udtale. Særtr. af Aars og Voss's skoles progr. 1880. 44 s. Kristiania. (Aschehoug & c.) 1880. 40 ø.

Beissel, Ch., die dänische Rechtschreibung. (Ztschr. f. Orthographie. Nr. 3, Dcbr. 1880, I. bd., s. 70—74.)

C n, om Ordet Fortog. (Ny illustr. tid. Kristiania 1879, n. 39.)

Dahl, H., om „de bløde Daner" og den bløde Udtale af vort Modersmaal. (Vor Ungdom. 1879. s. 402—412.)

Estlander, C. G., språkstriden i Norge. Anm. af Garborg, d. ny-norske Sprog- og Nationalitetsbevæg. 1877 og Joh. Storm, d. norske Maalstræv. 1878. (Finsk tidskr. 1879, 2., s. 181—206.)

Grundtvig, Svend, det danske sprogs tonelag. (Beretn. om forhdl. på 1. nordiske filologmøde, s. 98—131.) — Bemærk. dertil af Joh. Storm. (Smst. s. 131—132.)

g, ortografiske Strøbemærkninger. (Ny illustr. tid. Kristiania 1879, n. 12.)

Hansen, A., Forsøg til Tydning af nogle hidtil ikke forklarede gamle sjælandske Stedsnavne. (Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1879, s. 87—110.) — Bemærk. dertil af L. Warming. (Smst. 1881, s. 46—49.)

Hanssen, Jonas, Retskrivningsregler. (Progr. f. Skiens off. skole, 1879, s. 3—11.)

Knudsen, K., Unorsk og norsk eller fremmedords avløsning. 1. hft. 128 s. Kristiania. Cammermeyer. 1879. — 2.—7. hft. 1880. à 50 ø.

—, bladene og de fremmede ord. (Ny illustr. tid. Kristiania 1879, n. 16. 17. 18. 19.)

—, et par tyskheder. (Ny illustr. tid. Kristiania 1879, n. 6.)

Krohg, God Nat! Afskedshilsen i Bygdemaal. (Morgenbladet, Kristiania, 1879 n. 259 A.)

Ross, I., om troper og figurer [i norsk] m. en indl. om fordringerne t. d. gode stil i alm. (Progr. f. Tanks skole 1879.) 35 s. Bergen. (C. Floor.) 50 ø.

Rørdam, H. F., Hofalfabetet. [Efter hdskr. p. univ. bibl.] (Kirkehist. Saml. III. r., III. bd., 1. hft., 1880, s. 214—216.)

Skolegrammatiker — stiløvelser. — Dansk. Dorph, C., Sproglære. 5. udg. 52 s. Kbh. Wøldike. 1879. 65 ø. — Matzen, M., Stil- og Læseøvelser. 280 s. Gyldendal. 1879. 3 kr. — Rasmussen, S., Analyse. 24 s. Aalborg. Schultz. 1879. 15 ø. — Schneekloth, K. A., Sproglære. 100 s. Kbh. (Bang.) 1879. 1 kr.

Skolegrammatiker — stiløvelser. — Norsk. Hofgaard, S. W., grammatik. 90 s. Kristiania. Aschehoug. 1879. 90 ø. — 2. opl. 1880. — Hægstad, K. M., Maallæra i Landsmaalet. 44 s. Namsos. Forf. 1879. — Knudsen, K., lærebog i sproglære. 3. opl. 156 s. Kristiania. Cammermeyer. 1880. 1 kr. 40 ø. — Løkke, J., Expl. til Indøv. af Gramm. 5. opl. 38 s. Drammen. Lyche. 1879. 40 ø.

Thortsen, C. A., Forklaringer af danske Mundheld og Talemaader. (Efterl. Smaaskrifter. Kbh. 1880, s. 127—154.)

Svensk.

Ahlqvist, A. G., anteckningar om en svensk språklära under 16de seklet. (Hist. bibl. utg. af Silfverstolpe 1879, s. 259—269.)

Aurén, J. A., bidrag till svenska språkets akcentlära. 81 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 1 kr. 50 ø.

Bergstrand, P. E., grunderna för versskrifning, lättfattl. framst. Stockh. Hæggström. 1879. 75 ø. — Anm. af A. L. (Ny svensk tidskr. I., 1880, s. 68—69.)

Flodström, Isid., strödda anmärkn. öfver nysvenska konsonantljud. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 168—174.)

Freudenthal, A. O., spår af dualis i ett par af Finlands svenska dialekter. (Öfv. af finska vetensk.-soc. förhdl. XXII., 1879—80, s. 87—88.) — Anm. af *Lll.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 730—731.)

[—, üb. d. Närpesdialekt. 1878 fortegn. s. 300]. — Anm. af E. T—r. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 590—593.)

Kock, Axel, om några atona. 36 s. Lund. C. W. K. Gleerup. 1879. 75 ø.

—, bidrag till svensk etymologi. 28 s. Lund. Gleerup. 1880.

—, förklaring af fornsvenska lagord. 27 s. Lund. Gleerup. 1880. — Alle tre anm. af A. O. Freudenthal. (Finsk tidskr. 1880, 2. s. 481—484.)

[—, språkhist. undersökn. om svensk akcent. 1878 fortegn. s. 301.] — Anm. af A. F. Schagerström. (Finsk tidskr. 1879, 2., s. 72—77.)

Leffler, Leop. Fr., smärre uppsatser i svensk språkforskning. [10 afhandl. i særtryk fra forsk. tidskr.] Upsala. 1880. [Ikke i bogh.]

—, ordet *eld* belyst af de svenska landsmålen. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., 1879—80, s. 271—282. Tillägg smst. s. 739—742.)

Lindgren, Ad., satser i svensk verslära. (Ny svensk tidskr. I., 1880, s. 221—248.) Upsala. (Roos.) 50 ø.

Ljudbeteckning för småländskan ock öländskan, utg. af landsmålsfören. i Uppsala. 8 s. 16. Upsala. 1879. Ikke i boghand.

Ljungström, Claës Joh., språklärans inhemska konstord af Daniel Danelius. (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 446—450.)

Lundell, J. A., landsmålsalfabetet. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., 1878, s. 11—158.)

—, om de svenska folkmålens frändskaper ock etnologiska betydelse. (Antropol. sekt. tidskrift I., n. 5. 1880.) 76 s. Stockh. Norstedt & s. — Selvanm. (af *Ll.*) (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 709—713.)

—, anm. af H. Sweet, sounds a. forms of spoken swedish. 1879. (Litteraturbl. f. german. u. rom. Philol. 1880, s. 332—333.)

Noreen, Ad., Dalbymålets ljud- ock böjningslära. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 159—220. Tillägg I., s. 733—736.)

—, Fårömålets ljudlära utarb. m. ledn. af C. Säves ock P. A. Säves ordsamlingar. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 283—369. Tillägg. Smst. s. 736—739.

[—, Fryksdalsmålets ljudlära. 1877 fortegn. s. 301.] — Anm. af E. T—r. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 590—593.)

Schagerström, Aug., om tyska lånord med *kt* i Medeltidssvenskan. VI + 92 s. Akad. afh. Upsala. 1880.

Skolegrammatiker m. m. — Aurén, J. A., språklära. 2. uppl. 100 s. Stockh. Norstedt. 1880. 1 kr. — Samme, bokstafveringslära. 6. uppl. 35 s. smst. 1880. 40 ø. — Samme, rättskrifningsöfningar. 87 s. smst. 1880. 90 ø. — Sjöberg, G., och G. Klingberg, stilistik. 4. uppl. 112 s. smst. 1880. 1 kr. — Sundén, D, A., språklära i samdr. 6. uppl. 183 s. Stockh. Beckman 1880. 1 kr. 25 ø. — Åberg, L., lärobok i rättskrifning. 5. uppl. 71 s. Stockh. Huldberg. 1880. 45 ø.

Stephens, George, on the dialect of the first book printed in swedish. 34 s. 4. (Nova acta reg. soc. scient. Upsal. vol. X. fasc. 2. 1879.)

Söderberg, Sven, forngutnisk ljudlära. 48 s. 4. (Lunds univ. årsskr. XV., 1. Philos., språkvet etc.) — Anm. af Ad. Noreen. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 691—698.)

Söderwall, K. F., några svenska medeltidsord förklarade. 8 + 68 s. Lund. Forf. 1880.

Tamm, Fredr., om främmande ord förmedlade genom tyskan. Några etymolog. anmärkn. 29 s. Upsala. Akad. bokh. 1880. 30 ø.

—, om tyska ändelser i svenskan. 44 s. (Upsala univ. årsskr. 1880. Filos. språkv. 1.) Upsala. Akad. bokh. 1 kr.

Tegnér, Es., hemmets ord. I. (Tidskr. f. hemmet 1880, s. 275—326.)

Y, några språkliga hugskott. (Pedag. tidskr. XVI., 1880, s. 69—72.)

Ordbøger.

Freudenthal, A. O., bidrag till ordbok öfver Närpesmålet. 110 s. Helsingfors. 1878. — Anm. af Ad. Noreen. (Finsk tidskr. 1879, 1., s. 255—256.); af E. T—r. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 590.)

Fries, Elias, kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen. Utg. af Svenska akademien. XIV + 178 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 2 kr. 75 ø.

Grundtvig, S., dansk Haandordbog med den af Kultusministeriet anbefalede Retskrivning. 2. meget forøg. udg. 234 s. Kbh. Reitzel. 1880. 2 kr. 50 ø.

Nilén, Nils Fr., ordbok öfver allmogemålet i Sörbygden. VIII + 172 s. (Bidrag till känn. om Göteborgs o. Bohusläns fornminnen. Bihang. 1879.) Göteborg. Gumpert. 1879. 2 kr. — Anm. af H. Wendell. (Finsk tidskr. 1879, 2., s. 490.); af Axel Kock. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 679—689.)

Nordlander, Joh., norrländska husdjursnamn saml. o. ordn. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., 1879—80, s. 371—432.)

[Noreen, A., ordbok öfv. Fryksdalsmålet. 1878 fortegn. s. 302.] — Anm. af E. T—r. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 590—593.)

Ordlista öfver svenska språket, utg. af Svenska akademien. 4. uppl. X + 334 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 3 kr.

Thorkelsson, Jón, Supplement til islandske Ordbøger. 2. Saml. S. 1—48 (*áauki* — *bónarmaður*). (Reykjavík lærde skoles progr. 1878—79.)

—, samme. S. 49—128 (*borða* — *fullfæra*.) (Progr. smst. 1880.)

Ur Västmanlands-Dala landsmålsförenings samlingar till en ordbok öfver landsmålet i Västmanland och Dalarne. II. (Tr. s. handskr.) 40 s. Upsala 1880. Ikke i bogh. — Anm. af Ad. Noreen. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 698—699.)

4. *Litteraturhistorie og biografier.*

Arentzen, Kr., Ludv. Holbergs Ungdom. (Ude og Hjemme. 1879, n. 73. 74. 75. 76.)

—, Adam Oehlenschläger. Litteraturhistor. Livsbillede. Med Digterens Portræt. 528 s. Kbh. Høst. 1879. 7 kr. 50 ø.

Bajer, Fredrik, Montesquieu i Holbergs og Thorilds omdömme. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 761—778.)

Bang, A. C., Völuspaa og de Sibyllinske Orakler. Forhandl. i Videnskabs.-Selsk. i Christiania. 1879. Nr. 9.) 23 s. Kristiania (Dybwad.) 1879. 50 ø.

—, Voluspá und die Sibyllinischen Orakel. Aus d. dän. übs. u. erweitert von Jos. Cal. Poestion. 43 s. Wien. Gerold. 1880. 1 mk. 20 pf.

Bibliotheca Danica. Systemat. Fortegnelse over den danske Litteratur fra 1482 til 1830. Udg. ved Chr. V. Bruun. 4. hft. (II. bd. 1. hft.) 184 s. 4. Kbh. Gyldendal. 1879. 2 kr. 25 ø.

Boesen, J. E., Snorre Sturlesön. Et nordisk tidsbillede fra det 13de hundredår. (Kulturhist. personligheder VIII.) 160 s. Kbh. Klein. 1879. 2 kr. 50 ø.

Brandt, C. J., Christiern Pedersen. Et foredrag i studenter-foreningen. (Nord. månedskr. for folk. og krist. oplysn. 1879. I., s. 321—351.)

Bricka, C. F., til Forklaring af et Sted i Christen Hansens Komedier. (Hist. Tidskr. 5 r., 1. bd., s. 361—362.)

Bruun, Chr., de illuminerede Haandskrifter i det store kongl. Bibliothek. (Forts.) S. 97—144. (Aarsb. og Meddel. fra d. St. Kgl. Bibl. III., 4.—5. hft.)

Bugge, Sophus, Bidrag til den nordiske Balladedigtnings Historie. I. Marsk Stig. II. Holofernes. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 64—92.)

Sophus Bugge. [Af J. Storm.] (Ny illustr. tid. Kristiania 1880, n. 44, s. 437—439 med portr.)

Carstensen, E., Psalmedigteren Biskop Thomas Kingos Levnet. M. Kingos portr. 20 s. Kbh. Hagerup. 1880. 35 ø.

J. E. C., svenska och norska arbeten i klassisk filologi åren 1877 och 1878. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 366—371. 782—787.)

Daae, Ludv., Gerhard Schøning. En Biographi. Udg. i Hundredaaret efter hans Død af d. norske hist. Foren. 92 s. Kristiania. 1880.

Eriksen, A. E., den danske og norske poesis historie fra Ludv. Holberg til nutiden til skolebrug. 112 s. Kristiania. Malling. 1879. 1 kr. 25 ø.

—, dansk og norsk litteraturhistorie til skolebrug. 2. udg. 195 s. Kristiania. Malling. 1880. 2 kr.

Gemzøe, H., Johan Nikolaj Madvig. (Vor Ungdom. 1879, s. 270—288. Jvf. s. 397—399.)

Hansen, P., nordiske Digtere i vort Aarh. En skandinavisk Anthologi med Biografier og Portraiter. 1.—12. hft. à 1 kr. Kbh. Forlagsbureauet.

Heise, A., fortsatte Bemærkninger til „Historien om Peder Smed“. (Kirkehist. Saml. III. r., III. bd., 1. hft., 1880, s. 186—201.)

Holm, E., Holbergs statsretslige og politiske Synsmaade. (D. philos. Facultets Festskrifter til Universitetets Firehundredaarsfest 1879. Nr. 3.) 68 s. Kbh. (Gyldendal.) 1879. 1 kr.

Horn, F. Winkel, den danske Litteraturs Historie fra dens Begyndelse til vore Dage. En Haandbog. 1.—8. hft., hvert 80 s. Kbh. Gyldendal. à 1 kr.

—, Geschichte der Litteratur des skandinavischen Nordens von der ältesten Zeit bis auf die Gegenwart. IX + 404 s. Leipzig. Schlicke. 1879. 12 mk.

Höjberg, N. L., og H. Rasmussen, d. danske Skjönlitteratur. Vejl. f. Skole og Hjem. M. 40 Digterportræter. 236 s. Kbh. (Thaning & Appel.) 1879. 3 kr.

Jörgensen, A. D., Slesvigs gamle stadsret. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1880, s. 1—46.)

Jörgensen, C., fortegn. over filologiske skrifter af nord. forf., udkomne i 1877 og 1878. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 289—323.)

Klemming, G. E., Sveriges dramatiska litteratur t. o. m. 1875. Bibliografi. 5. (slut-) hft. S. 593—652. (Samlingar utg. af Sv. fornskriftsällsk. 72. hft. 1879.)

[—,] Sveriges äldre liturgiska litteratur. Bibliografi. (Kongl. bibl. handl. I., 1879.) 57 s.

Klockhoff, Oskar, studier öfver Þiðreks saga af Bern. 26 s. (Upsala universitets årsskr. 1880. Filos. språkvet. 6.) Upsala. Akad. bokh. 50 ø.

—, små bidrag till nord. litteraturhist. under medeltiden. 1. Om Osvalds saga. 2. Om Elis s. 3. Om Partalopa rímur. 30 s. Upsala. Edquist. 1880.

—, den norsk-isländska historieskrifningen för Snorre. 20 s. Smst. 1880.

Lampe, J. F., lidt om Ludvig Holbergs Skolegang, hans Lærere og Bergens Skole. (Personalhist. Tidskr. I., 1880, s. 10—17.)

Leffler, Leop. Fr., om den fornsvenska hednalagen. (Vitt. akad. månadsblad, 1879, s. 100—140.)

—, om 1607 års upplaga af Uplandslagen. 32 s. (Upsala univ. årsskr. 1880. Filos. språkvet. 3.) Upsala. Akad. bokh. 75 ø.

Lukian og Holberg. (Vor Ungdom. 1879, s. 352.)

Lundell, J. A., öfversikt af de senaste årtiondenas värksamhet för kännedom om folkmål ock folklif i Sverige ock andra länder. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 459—544.) — Svensk landsmålslitteratur 1872—78. (Smst. s. 265—269.)

Lysander, A. Th., tvifvel om en svensk folksagas äkthet. (Ny illustr. tidn. Stockh. 1879, n. 23. 24. 25.)

Montelius, O., den förhistor. fornforskningen i Sverige under åren 1878 o. 1879. Sveriges arkeol. litter. å. 1878 o. 1879. (Sv. fornminnesfören. tidskr. IV., 2., s. 148—188.)

Müller, Sig., Haandbog i den danske Litteratur. 656 s. Kbh. Schubothe. 1880. 4 kr. 65 ø. — Anm. af C. Friis. (Vor Ungdom 1880, s. 279—287.)

Müller, Soph., nordens forhistoriske arkæologi i 1878. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 574—590.)

Nielsen, Rasm., Adam Oehlenschläger. Et Mindeskrift. 174 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 2 kr.

Nyblom, C. R., om periodindelningen inom den svenska literaturhistorien. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 1—17.)

Nygård, Fr., Frederik Sneedorff. En levnedsskildring. (Nord. månedskrift f. folk. og krist. oplysn. 1880, I., s. 241—256. II., s. 1—43. 102—126. 161—198. 241—287. 321—377.)

Paludan, J., om Dramets Udvikling i Danmark mellem Skolekomedien og Holberg. (Hist. Tidskr. 5. r., 2. bd., s. 1—84.)

[—, om Holbergs Niels Klim. 1878 fortegn. s. 304.] — Anm. af Ol. Skavlan. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 474—479.)

Revue des Revues. Danemark et Norvège par J. L. Heiberg. Suède et Finlande par Chr. Cavallin. (Revue des Revues i Rev. de Philologie. III. 1879, s. 177—178. 307—308. — IV. 1880, s. 180—181. 319—321.)

Ross, J., notitser af d. norske og dansk-norske litteraturs historie, nærmest for middelskolen. 32 s. Bergen. (C. Floor.) 1879. 40 ø.

Rördam, Holger Fr., en Retssag mellem Dr. Caspar Bartholin og Bogtrykker Salomon Sartor, 1628. (Kirkehist. Saml. III. r., II. bd., 1877—80, s. 769—779.)

—, Sören Povlsen Judichær Gotlænder. (Kirkehist. Saml. III. r., III. bd. 1. hft., 1880, s. 1—93.)

—, om Afleveringen af M. Iver Bertelsens historiske Samlinger. (Smst., s. 217—218.)

Secher, V. A., anm. af: Hasse, das Schleswiger Stadtrecht. Kiel. 1880. (Hist. Tidskr. 5. r., 2. bd., s. 196—219.)

Skaar, J. N., norsk Salmehistorie. 1.—9. hft. Bergen. F. Beyer. 1877—1880. à 2 kr.

—, et Par smaa Bidrag til den danske Salmehistorie. (Kirkehist. Saml. III. r., II. bd., 1877—80, s. 760—769.)

Stjernström, Gust., Johan Ihre. Utkast till en lefnadsteckning. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 591—607.)

Stolpe, P. M., Dagspressen i Danmark indtil Midten af d. 18. Aarh. 2. bd. 372 s. Smf. t. d. danske Litteraturs Fremme. Kbh. (Wroblewsky.) 1879. 4 kr. 75 ø.

Storm, Gustav, en oldnorsk Saga om Danekongerne. (Forhdl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878, Nr. 6, s. 1—15.)

—, om den hellige Kong Haakon og Peder Syvs Psalterium. (Smst. Aar 1879.) 10 s. Kristiania. (Dybwad.) 1879. 25 ø.

Storm, Gustav, om Haandskrifter og Oversættelser af Magnus Lagabøters Love. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879, Nr. 14.) 61 s. Kristiania. (Dybwad.) 1879. 1 kr.

—, en Oversættelse af den norske Landslov, den ældste hidtil kjendte, i Linköpings Bibl. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt, s. 9.)

—, om Schrøters „færøiske Sagn". (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt, s. 13.)

Sveriges kalendariska litteratur. 1. Svenska almanackor, kalendrar och kalendariska skrifter intill 1749. 2. Från 1749 —1879. [Utg. af G. Eneström.] XVI + 42, XVIII + IX + 40 s. Stockh. Norstedt & s. 1878—79. 2 kr. 25 ø.

Söderwall, K. F., studier öfver Konunga-styrelsen. 76 s. 4. (Lunds univ. årsskr. XV., 1. Philos., språkvet. etc.) — Anm. af G. Stjernström. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 449 ff.)

—, några anmärkn. om bearbetningar af skriften de regimine principum af Egidius de Columna. (Vitt. akad. månadsblad 1880, s. 51—56.)

Thomsen, Vilh., Niels Ludvig Westergaard. (Nekrolog.) Aus d. dän. übers. von A. Bezzenberger. (Beitr. z. kunde d. indogerm. sprachen. V., 1880, s. 248—264.)

Thortsen, C. A., efterladte Smaaskrifter. M. forf. portr. 240 s. Kbh. Reitzel. 1880. 3 kr.

Wad, G. L., til Oplysning om Klokkeren Niels Klim. (Kirkehist. Saml. III. r., III. bd., 1. hft., 1880, s. 209.)

—, Bolle Luxdorph. Et biographisk Omrids. (Personalhist. Tidskr. I, 1880, s. 37—53.)

Warburg, Karl, svensk litteraturhistoria i sammandrag för skolor o. sjelfstud. X + 142 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 1 kr. 75 ø. — Anm. af *Sr.* (Ny svensk tidskr. I., 1880, s. 410 —413.)

Warming, Eug., den danske botaniske Litteratur fra de ældste Tider til 1880. (Botan. tidskr. 12. bd. 1880—81, s. 42 —131. 158—247.)

Vendell, Herm., om skalden Sighvat Tordsson samt tolkning af hans Flokkr um fall Erlings och Bersöglisvísur. X + 100 s. Akad. afh. Helsingfors. 1879. — Anm. af A. O. Freudenthal. (Finsk tidskrift 1880, 1., s. 54.)

H. W., Hans Olof Hildebrand Hildebrand. M. portr. (Ny illustr. tidn. Stockh. 1880, n. 4.)

Wisén, Theod., minnesteckning öfver Johan Erik Rydqvist. Inträdestal i svenska akad. (Svenska akad. handl. LIV., s. 47— 125.) Stockh. Norstedt & s. 1879.

5. *Oldhistorie, kulturhistorie, mythologi, antikviteter o. s. v.*

Anderson, R., Norse Mythology. Chicago. Griggs & C. 1880. 1½ doll.

Bergfalk, P. E., ett och annat om norska och svenska privaträttens källor. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 633—660.)

Blumenberg, H. G., ur allmogens mål och seder i Kårsta med omnejd. (Uppl. fornminnesfören. tidskr. VIII., s. XLIX—LVI.) — Anm. af *Lll.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., 1879—80, s. 721.)

G. Bn., folkmusik från öfre Sverige uppteckn. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 433—446.)

Boesen, J. E., Opdragelsen i Norden i den ældre Middelalder. (Vor Ungdom. 1879. s. 226—237. 322—338.)

Boye, Vilh., Dighton-Klippen. (Ude og Hjemme. 1880, n. 123.)

Brandt, F., Forelæsninger over den norske Retshistorie. I. VIII + 340 s. Kristiania. Damm & s. 1880. 5 kr.

Broberg, J. F., bidrag från vår folkmedicins vidskepelser till kännedomen om våra äldsta tider. 1. afd. 114 s. Stockh. Samson & Wallin. 1878. 3 kr. — Anm. af A. F. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 201—204.)

Brynjúlfson, Gísli, um almennt aldatal og ártal og samskeyti þess við íslenzkt tímatal í fornöld. 60 s. (Andvari VI. og særskilt.) Kbh. 1880.

Bugge, S., om nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt, s. 14—15.)

[Daae, L., Norges Helgener. 1878 fortegn. s. 305.] — Anm. af *H. R.* (Kirkehist. Saml. III. r., II. bd., 1877—80, s. 576.); Nær og Fjern VIII. bd. Nr. 355; af Fr. Krarup. (Hist. Tidskr. 5. r., 1. bd., s. 560—570.)

Djurklou, G., om svenska ortnamn, stälda i samband med historiska ock kamerala forskningar. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 545—565.)

Dorph, C., Omrids af den nordiske Mythologi. Til Skolebrug. 8. opl. 40 s. Kbh. Thaarup. 1880. 50 ø.

Engelhardt, C., l'ancien âge de fer en Sélande et dans la partie orientale du Danemark. (Mém. de la Soc. Roy. des Antiq. du Nord. Nouv. sér. 1878—79, p. 1—60.)

Fagerlund, L. W., anteckn. om Korpo och Houtskärs socknar. (Bidr. t. känned. af Finlands natur o. folk. 28. hft.) 334 s. 6 pl. 1 kort. Helsingfors. 1878. — Anm. af J. A. Lundell. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 725—730.)

Forchhammer, Joh., Vejledning til Møntsamlingen paa Herlufsholm. (Herlufsh. lærde skoles progr. 1879.) 28 s.

Freudenthal, A. O., om svenskarnes inflyttningar till Finland. („Odalmannen“, sv. folkkalender f. Finland, 1880.)

—, Amerikas första upptäckt. (Pennibibl. XXXIII.) 15 s. Helsingfors. 1879. 15 p.

Hazelius, Artur, minnen från Nordiska Museet. Afbildn. af föremål i museet jämte åtfölj. text. 1. hft. 8 s. og 3 tvl. tvær 4. Stockh. Stockh.'s bokförlagsbolag. 1879. 2 kr.

Herbst, C. F., nogle hidtil ukjendte norske Mynter fra Middelalderen. (Forhdl. i Videnskabsselsk. i Christiania 1878, Nr. 10.) M. figur. 3 s. 1878. Kristiania. (Dybwad.) 20 ø. — Jvf. The Numism. Chronicle. N. ser. XX., s. 226—233.

Hildebrand, H., namnen i almanackan. (Vitt. akad. månadsblad 1879, s. 20—22, 35—41.)

—, märkedagar [hos den sv. almue.] (Smst. s. 23—25, 60—63, 151—154, 185—187.)

—, finnes Thor afbildad på en svensk funt? (Smst. s. 42 —47 m. bill.)

—, ur medeltidens hvardagslif. (Sv. fornminnesfören. tidskr. IV., 2., 1880, s. 103—112.)

Horn, F. Winkel, Nordboernes Rejser til Amerika, efter isl. Kilder. Udv. f. Folkeoplysn. Fremme. 2. opl. 22 s. Kbh. (Gad.) 1880. 15 ø.

Hällristningar, Bohuslänska. Afteckn. af L. Baltzer. 3. M. 1 pl. (Bidr. t. känn. om Göteb. o. Boh. fornmin. 5. hft., 1879, s. 58.)

Admiral Irminger, Zeno's Frislanda is Iceland and not the Færoes. (Journ. of the geogr. soc. XLIX., 1879, s. 398—412 m. 1 kort og 1 træsn.)

Kinberg, J. G. H., Eddas naturhistoria. 128 s. st. 8. Stockh. Förf. 1880. 4 kr.

• Kålund, P. E. K., bidrag til en historisk-topografisk beskrivelse af Island. II. 1. Nord-fjærdingen. Med 4 lith. kort. Udg. af kommissionen for d. Arnamagnæanske legat. 194 s. 1 kort. Kbh. (Gyldendal.) 1879. 3 kr. — [Anm. af I. bd. 1877. (Norðanfari XXI., 1880, n. 5—6.)]

Lundgren, Magn. Fredr., spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn. VI + 58 s. (Upsala univ. årsskr. 1880. Filos. språkvet. 4.) Upsala. Akad. bokh. 1 kr. 50 ø.

Mistelen (Viscum album). Af 5—16. [Fortsætt. af „danske plantesagn.“] (Tidskr. f. pop. Fremst. af Naturvidsk. 26. bd., 1879, s. 476—480.)

Moe, J. Moltke, hellenske og norske folketraditioner. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 257—287.)

Montelius, Osc., minnen från bronsålderns slut i Norden. (Vitt. akad. månadsblad 1880, s. 97—123.)

Munch, P. A., norröne Gude- og Helte-Sagn ordnede og fremstillede. Ny Udg. bearb. af A. Kjær. 232 s. Kristiania. Stensballe. 1880. 3 kr.

Müller, Soph., Dyreornamentiken i Norden, dens Oprind., Udvikl. og Forhold til samtidige Stilarter. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1880, s. 185—405, 2 pl.) Kbh. (Hagerup.) 1880. 4 kr.

Nielsen, Yngv., St. Catharinas og St. Dorotheas Gilde i Bergen. (Forhdl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878, Nr. 11, s. 1—10.)

Nordlander, Joh., om trolldom, vidskepelse och vantro hos allmogen i Norrland. (Sv. fornminnesfören. tidskr. IV., 2., 1880, s. 113—147.) — Anm. af *Lll.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 722—724.)

Nordström, Theod., om Färöarna. (Geogr. sekt. tidskr. I., n. 1. 26 s. m. kart. 1878.)

Rancken, J. Osk. I., några åkerbrukseplägsedar bland svenskarne i Finland. 38 s. Nikolaistad. 1879. — Anm. af *VCG.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 724.); af C. G. Estlander. (Finsk tidskr. 1880, 1., s. 57.)

Rosenberg, C., Nordboernes Aandsliv fra Oldtiden til vore Dage. II. bd. Den katholske Tid. 1. hft. 224 s. Kbh. Samf. til d. danske Litt. Fremme. (Wroblewsky.) 1879. 2 kr. 80 ø. — 2. hft. 224 s. 2 kr. 80 ø. — 3. hft. 178 s. 1880. 3 kr.

Rygh, K., faste fornlevninger og oldsagfund i Nordre Throndhjems amt. (Norske vidsk. selsk. skrift. 1878.) 124 s. Throndhjem. 1880. Ikke i bogh.

Rygh, O., norske oldsager ordnede og forklarede. 1. hft. 15 + 84 s. 4. Kristiania. Cammermeyer. 1880. 12 kr. 50 ø. — Anm. af O. Montelius. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 470—473.)

—, Skibsfundet ved Sandefjord. (Ny ill. tid. Krist. 1880. nr. 46, s. 455—458. 459. m. bill.) — Jvf. Morgenbladet, Kristiania 1880, n. 150 A. — Illustr. Tid. n. 1082 (XXI. bd., s. 388—389.)

Rördam, Holger Fr., nogle Bidrag til Overtroens Historie i 16de Aarh. (Sml. t. jysk Histor. og Topogr. VIII. bd., 2. hft., 1880, s. 151—156.)

Schiern, F., anmeld. af: Michelsen, von vorchristlichen Cultusstätten in unserer Heimath. Slesvig 1878. (Hist. Tidskr. 5. r., 1. bd., s. 574—591.)

Schlyter, C. J., juridiska afhandlingar. 2. hft. [1. hft. Upsala 1836.] V + 298 s. Lund. Gleerup. 1879. 3 kr. 50 ø. Heri bl. a.: Sverig. äldsta indeln. i landskap, etc., allm. anmärkn. rör. våra äldsta lagar, om d. gl. Birkas belägenhet, m. m.

[Sehested, F., Fortidsminder og Oldsager fra Broholm 1878 fortegn. s. 306.] — Anm. af Ingv. Undset. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 160—172.)

Sigurðarson, Sig., gaves der noget lagmandsembede i Norge før Sverres tid? (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, s. 163—184.)

Steenstrup, J. C. H. R., danske og norske Riger paa de brittiske Øer i Danevældens Tidsalder. (Normannerne III.) 1. hft. 288 s. Kbh. Klein. 1879. 4 kr. 50 ø.

[—, I. Indledn. i Normannertiden. 1876. II. Vikingetog mod V. i d. 9. Aarh. 1878 fortegn. s. 307.] — Anm. af N. Höjer. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 288—302.)

Steenstrup, Joh., nogle Efterretninger fra udenlandske Kilder om Danmark i Oldtiden. (Hist. Tidskr. 5. r., 2. bd., s. 230—234.)

Stenersen, L. B., Notiz über einen norwegischen Münzfund. (Ztschr. für Numismatik. Berlin. VII., 1880.)

Stephens, George, Kirkedør i Versås i Vestergötland. Med afbildn. (Ill. Tid. n. 1084. XXI. bd. 1879—80, s. 413 o. 416.)

—, en „Pax" med St. Veronicas Legende. Med chemitypi af M. Petersen. (Ill. Tid. n. 1087 XXI. bd. 1879—80, s. 446—447.)

Storm, Gust., Vikingetogenes tidligste Udgangspunkter. (Norsk hist. Tidskr. II. r., 2. bd., s. 260—293.)

[—, krit. Bidrag t. Vikingetidens Hist. I. Ragnar Lodbrok og Gange-Rolv. 1878 fortegn. s. 307.] — Anm. af N. Höjer. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 288—302.)

—, Slaget i Havrsfjord. (Norsk hist. Tidskr. II. r., 2. bd., s. 313—331.)

—, to fremmede Helgener, som har forvildet sig ind i den norske Historie. (Smst. s. 375—377.)

—, Havelok the Dane and the Norse king Olaf Kuaran. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Nr. 10.) 5 s. Kristiania. (Dybwad.) 1879. 20 ø. (Også i Englische Studien III., 1880, s. 533—535.)

Säve, P. A., hafvets och fiskarens sagor, samt spridda drag ur Gotlands odlingssaga o. strandallmogens lif. 128 s. Stockh. (N. Gleerup.) 1880. 1 kr.

—, skogens sagor. 64 s. Stockh. Hæggström. 1877. — Anm. med foreg. af J. A. Lundell. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 700—708.)

Thomsen, Vilh., forbindelsen mellem Skandinavien og Rusland i ældre tid og stiftelsen af det russiske rige. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 25—30.)

—, der Ursprung d. russischen Staates. Vom Verf. durchgeseh. deutsche Bearbeitg. v. L. Bornemann. VII + 156 s. Gotha. F. A. Perthes. 1879. 2 mk. 40 pf.

Vedel, E., Nouvelles recherches sur l'âge de fer dans l'île de Bornholm. (Mém. de la Soc. Roy. des Antiq. du Nord. Nouv. sér. 1878—79, p. 61—90.)

Werner, Hild., mynt funna i Vestergötl. jord beskrifna. (16 s. 4 fotogr. Lidköping. Förf. 1879. 2 kr.)

Worsaae, J. J. A., la civilisation danoise à l'époque des Vikings. (Mém. de la Soc. Roy. des Antiq. du Nord. 1878—79, p. 91—130.)

—, die Figurendeutung auf d. schleswiger Goldhörnern, u. den Goldbrakteaten. (Ztschr. f. Ethnologie XII., 1880. s. (414)—(415) efter Dagbladets referat n. 276, 24 novbr., af et foredrag i oldskriftselskabet.)

IV. Andre gotiske sprog.

1. *Fællesgermansk. Angelsaxisk.*

Rask, E., Anglo-Saxon Grammar, from the Danish by B. Thorpe. 3. ed. 191 s. London. Trübner. 1879. 3 sh. 6 d.

Recke, Ernst von der, zur altgermanischen metrik. (Ztschr. f. deutsch. alterthum u. d. litt. N. folg. XI., 1879, s. 408—418.)

Tamm, Fr., auslautendes *t* im germanischen. (Beitr. z. gesch. der deutsch. sprache u. litt. hrsg. v. Paul u. Braune. VI., 1879, s. 400—407.)

Wickberg, Rud., om genetivsuffixet *-sja* i de germanska språken. 7 s. 4. (Lunds univ. årsskr. XV., 1., Philos., språkvet. etc.)

2. *Tysk.*

Beissel, C., alfabetisk dansk-tysk Tolk. 172 s. Kbh. Salmonsen. 1879. 2 kr. 50 ø.

Edman, L., zur Rection der deutschen Präpositionen. 1. Lief. 139 s. (Upsala univ. årsskr. 1879. Filos. språkv. 2.) Upsala. Akad. bokh. 2 kr. 75 ø.

Goethe, Hermann u. Dorothea. M. anmärkn. utg. af J. A. Hallgren. 92 s. Stockh. Linnström. 1880. 75 ø.

Hainer, Hans, den tyska prepositionsläran efter K. Heyse m. fl. 87 s. Lund. Gleerup. 1880. 1 kr. 25 ø.

Kaper, J., dansk-norsk-tysk Haand-Ordbog. 2. forb. og forøg. udg. 604 s. Kbh. Gyldendal. 1880. 4 kr.

Lyngby, K. J., plattysk i Slesvig. Udg. ved F. Dyrlund. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 135—149.)

Læsebøger. — Kaper, J., f. Mellemklasser. 2. udg. 256 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 2 kr. 25 ø. — Samme og T. L. Simonsen, f. Begyndere. 3. udg. 168 s. Smst. 1878. 1 kr. 60 ø. — Paul, Herm., 2. uppl. 268 s. Helsingfors. Edlund. 1880.

3 mk. 50 p. — Schneekloth, H., f. Begynd. 18 s. Kbh. (Bang.) 1880. 1 kr. — Simonsen, T. L., f. lav. Klasser og Mellemkl. 3. udg. 336 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 3 kr. — Wallström, S. G., f. lägre klass. 144 + 99 s. Örebro. Lindh. 1879. 2 kr. 25 ø.

Petersen, Viggo, tysk Studenterliv i ældre Tider. (Vor Ungdom. 1880, s. 312—336. 377—410.)

Fr. v. Schiller, die Jungfrau von Orleans. M. inledn. o. förklar. till ... skolors tjenst. Ny uppl. 187 s. Stockh. F. & G. Beijer. 1880. 1 kr.

—, Maria Stuart. Skoleudgave med Anmærkn. ved J. Kaper. 184 + 16 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 1 kr.

[—,] Wallensteins Lejr. Oversat af Th. Hansen. (Sorø akad. progr. 1879.) 49 s.

Skolegrammatiker. — Borgström, Gust., 4. uppl. 207 + 114 s. Stockh. Bonnier. 1878. 2 kr. 50 ø. — Funch, M., Syntax. 3. opl. 40 s. Kbh. Prior. 1879. 45 ø. — Kaper, J., kortf. Sprogl. 3. opl. 120 s. Gyldendal. 1880. 1 kr. — Löfgren, O. L., lärobok I. 98 s. Kristianstad. (Möller.) 1880. 90 ø. — Løkke, J., 6. udg. 219 s. Kristiania. Feilberg & Landmark. 1879. 2 kr. 40 ø. — Paul, H., 2. uppl. 296 s. Helsingfors. Edlund. 1879. — Simonsen, T. L., Formlære. 7. udg. 156 s. Kbh. Philipsen. 1880. 1 kr. 65 ø. — Samme, Syntax. 4. udg. af T. L. S. og P. Petersen. 98 s. Smst. 1 kr. 35 ø.

Stiløvelser og elementarbøger. — Ankjær, E., elem. Stiløv. 3. udg. 56 s. Aalborg. Schultz. 1879. 70 ø. — Samme, Ordsaml. til foreg. og t. tysk Elementarbog. 3. udg. 44 s. Smst. 35 ø. — Calwagen, E. G., elementarbok. 4. uppl. 128 s. Stockh. Seligmann. 1880. 1 kr. 75 ø. — Samme, öfversätt.-öfning. 3. uppl. 99 s. Smst. 1880. 1 kr. — Eibe, N. J., Cursus p. 100 Timer. 7. opl. 348 s. Kbh. Steen. 1880. 3 kr. 50 ø. — Geill, H. C., Vejledn. I. 6. opl. 296 s. Thaarup. 1879. 3 kr. 50 ø. — Kaper, J., Stiløv. f. Mellemkl. 2. udg. 122 s. Gyldendal. 1880. 1 kr. — Knudsen, D. F., Stiløv. f. Middelskolen. 5. udg. 232 s. Kristiania. Cappelen. 1880. 2 kr. 50 ø. — Lindberg, C. H., tysk-eng.-sv. minnesbok. 84 s. Stockh. Norstedt. 1880. 1 kr. — Mohr, F. A., og H. Outzen, Stiløv. f. de højere kl. 2. udg. 98 s. Kbh. Philipsen. 1879. 1 kr. — Rung, F., Elementarbog. 10. udg. ved C. A. Nissen. 128 s. Reitzel. 1880. 1 kr.

Svenskt och tyskt handlexikon. Stereotypupplaga. 492 s. Stockh. Linnström. 1879. 3 kr.

3. *Engelsk.*

Alver, J. L., indberetn. om et ophold i England. (Progr. f. Fredrikshalds off. skole, 1880, s. 3—36.)

Bendeke, J. F., kort Oversigt over den engelske Litteratur. 31 s. Throndhjem. (Ant. Heiberg.) 1879. 65 ø.

Klint, Ax., an account of Chaucer's translat. of the Romaunt of the rose. 27 s. Stockh. 1879. 50 ø.

Larsen, A., dansk-norsk-engelsk Ordbog. 654 s. Kbh. Gyldendal. 1880. Indb. 4 kr. 50 ø.

Listov, J., Udvalg af engelske Forfatteres Skrifter. Udg. t. Brug i Skolernes øverste Klasser. 3. hft. 128 s. Kbh. Schwartz. 1879. 1 kr.

Læsebøger. — Kragh, J., f. lav. Mellemkl. 190 s. Aalborg. Schultz. 1879. 1 kr. 65 ø. — Listov, J., Glossar t. Læsestykker. 2. afdel. 56 s. Kbh. Schwartz. 1879. 50 ø. — Morén, C. G., 3. uppl. 1. hft. 112 s. Stockh. Linnström. 1880. Kpl. 1 kr. 25 ø. — Skram, H., f. Pigeskoler. 1. del. 3. udg. 110 s. Kbh. Lind. 1880. 1 kr. 25 ø. — Wallström, S. G., 297 s. Örebro. Lindh. 1880. 2. kr. 50 ø.

Ross, J., om den engelske Romans og Novelles Udvikling fra Middelalderen til Nutiden. 4. pop. Foredrag. 104 s. Bergen. Floor. 1880. 80 ø.

Shakespeare's the Merchant of Venice. M. Anmærk. o. Indledn. udg. af G. Wiesener. 192 s. Kristiania. Cappelen. 1880. 2 kr.

Skolegrammatiker. — Herlén, Erl., 6. uppl. 208 s. Stockh. Giron. 1880. 1 kr. 50 ø. — Kjellberg, O. C., lärobok. 268 s. (Centraltryck.) 1880. 2 kr. 25 ø. — Løkke, J., kortfatt. Gr. 3. opl. 64 s. Kristiania. Cappelen. 1879. 80 ø. — Wolff, A., 64 s. Kbh. Schou. 1879. 70 ø.

Stiløvelser, elementarbøger m. m. — Brynildsen, J., Materialier f. viderekomne. 200 s. Kbh. Gyldendal. 1880. 2 kr. — Eibe, N. J., Nögle t. „100 Timer i E.“ 9. opl. 92 s. Steen. 1880. 1 kr. 35 ø. — Elmquist, G., extemporaliebok. 96 s. Stockh. Norstedt. 1880. 1 kr. 25 ø. — Hazeland, J., Nögle t. Læreb. i E. 135 s. Kristiania. Cappelen. 1879. 1 kr. 50 ø. — Samme, Ordsaml. 44 s. 50 ø. — Knudsen, D. F., og J. Løkke, Stiløv. f. Realgymn. 2. saml. 155 s. Smst. 1880. 1 kr. 80 ø. — Listov, J., Ledetraad v. første Undervisn. 1. afdel. 8. udg. 88 s. Kbh. Schwartz. 1879. 85 ø. — 2. afdel. 6. udg. 1880. 1 kr. — 3. afdel. 6. udg. 75 ø. — Lund, J., stiløv. 72 s. Odense. Hempel. 1879. 1 kr. 20 ø. — Ordbog dertil. 112 s. 1880. 2 kr. — Parlör, sv. o. eng. 303 s. Stockh. Bonnier. 1880. 1 kr. 50 ø. — Philp, H. W., skriföfning. 183 s. Stockh. Bonnier. 1880. 1 kr. 75 ø. — Rasmussen, P., 40 Øvelser. 2. udg. 144 s. Kbh. Schou. 1879.

1 kr. 50 ø. — Ploetz, R. A., Rejseledsager. 128 s. Wøldike. 1880. 1 kr. 50 ø. — Zengerlein, J., svenska amerikanaren. 3. uppl. 156 s. Stockh. Löfving. 1879. 1 kr. — Opg. t. Stile v. Nissens Skole. 4. udg. 73 s. Kristiania. Malling. 1880. 1 kr.

Storm, Joh., engelsk Filologi. Anvisn. til et videnskab. Studium af d. engelske Sprog. I. Det levende Sprog. XIV + 350 s. Kristiania. Cammermeyer. 1879. 6 kr. — Anm. af Gust. Stjernström. (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 316—322). — Replik af J. Storm. (Smst. s. 444—445.) — Anm. af S. G. Wallström. (Finsk tidskr. 1880, 1., s. 240—243.)

V. Græsk og latin.

1. *Græske forfattere og indskrifter. Nygræsk.*

Cavallin, Chr., emendatiunculae. [Hymn. hom. I., Tyrtaei carm. 11 Bgk., Plat. r. p., Phaedo, Xen. Hell.] (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 175—176.)

Ussing, J. L., kritiske Bemærkninger til antike Indskrifter. 2—3. (Vidsk. Selsk. Oversigt 1879, s. 178—194.)

Anakreon, Smaadigte, oversatte af Karl Conradsen. (Vor Ungdom. 1879, s. 255—256.)

Anastasius, patriark i Antiokien, fortælling om de ting, som tildrog sig i Persien. (Oversætt.) Ved Lavr. Nygård. (Nord. månedskr. f. folk. og krist. oplysn. 1879. II., s. 47—64. 123—142.)

Archimedis opera omnia cum commentariis Eutocii. E cod. Florentino rec., latine uertit notisque illustr. J. L. Heiberg. I. XII + 499 s. m. fig. Leipzig. Teubner. 1880. 6 mk.

—. — Heiberg, J. L., quaestiones Archimedeae. Inest de arenae numero libellus. 208 s. 1 tvl. Kbh. Klein. 1879. 3 kr. 50 ø.

—. — Samme, einige von Archimedes vorausgesetzte elementare Sätze. (Ztschr. für Mathematik u. Physik. Histor.-liter. Abtheil. XXIV., 1879, s. 177—182 og taf. VI.)

—. — Samme, die Kenntnisse des Archimedes über die Kegelschnitte. (Smst. XXV., 1880, s. 41—67 o. taf. I.)

—. — Zeuthen, H. G., nogle Hypotheser om Arkhimedes Kvadratrodsberegning. (Med bidrag af A. Steen.) (Tidskr. f. Mathematik. IV. r., III. årg., 1879, s. 145—155.)

Aristofanes. — Anderson, Hild., de parodo chori in fabulis Aristophaneis. 39 s. 4. (Lunds univ. årsskr. XVI. 1879—80.)

Euklid. — Heiberg, J. L., om E. (D. philol.-hist. Smf.'s Udsigt 1878—80, s. 15—17.)

Filostratos. — Nielsen, Chr. L., uddrag af F.'s bog om Apollonios fra Tyana. (Nord. månedskrift f. folk. og krist. oplysn. 1880, I., s. 178—212. 257—278. 356—386. II., s. 199—221. 288—312. 419—463.)

—. — Samme, Apollonios fra Tyana og Filostrats Beskrivelse af hans Levnet. Med en Ovs. af Eusebs Gjenmæle mod Hierokles. Et Bidrag til Kulturhistorie og Kritik. 224 s. Kbh. (Gyldendalske sort.) 1879. 3 kr.

Homeros. — Lange, Jul., Guder og Mennesker hos H. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 81—134.)

—. — Madvig, J. N., to homeriske Formodninger. [Il. VI, 290. III, 40.] (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 162—166.)

—. — Ursin, Nils af, den homeriska frågan. Histor.-krit. undersökning. 60 s. Helsingfors. Holm. 1879. 1 mk. 50 p. — Anm. af *C.* (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 310—316.)

—. — Samme, den „homeriska frågan“ och några andra de homeriska dikterna rörande nyare undersökningar. (Slutn.) (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland. XVI., 1879, s. 1—17. 93—106. 245—256.)

Anna Komnenas Alexiade. Oversat fra græsk og forsynet m. histor. indledn. o. anmærkn. af O. A. Hovgård, udg. ved H. H. Lefolii. 1. hft. (Skrifter udg. af Selsk. t. hist. Kildeskrifters Oversætt. XIII.) 192 s. — 2. hft. (Skrifter osv. XIV.) 96 s. Kbh. Schønberg. 1879. (Medlemspris 2 kr. halvåret.) — 3. hft. (Skrifter osv. XVIII.) 200 s. 1880.

Ny testamente. — Cavallin, S. J., språkliga förklaringar jemte ordbok till Romarebrefvet, till läroverkens tjenst. 82 s. Lund. Gleerup. 1880. 1 kr. 25 ø.

Lukianos, Prometheus. Ovs. af M. C. Gertz. (Ude og Hjemme 1880, n. 150.)

—. — Gertz, M. C., in Lucianum [Philopseud. Sympos. Prometh. Dial. deor. Icaromenip.]. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 174—176.); [Alexand.] (Smst. s. 243—244.); [Necyom.] (Smst. V., s. 134.)

—. — Samme, Lukianos fra Samosata, hans Liv og Forfattervirksomhed. (Hist. Arkiv. Ny r. IV. bd., 1880, s. 173—216.)

Pausanias. — Stenersen, L. B., til Pausanias V, 16. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 1—23.)

Pindaros. — Hallström, R. S. A., quaestiones Pindaricae. Comm. acad. 48 s. Upsala. 1880.

Platon, valda skrifter i svensk öfversättn. af Magnus Dalsjö. IV. Charmides. Laches. Philebos. Timaios. 303 s. Stockh. Linnström. 1880. 3 kr. 50 ø.

—. — Høffding, Har., anmeld. af A. Krohn, die platon. Frage, Halle. 1878. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 231—235.)

Theokritos' 15. idyll. Fruarna från Syrakusa eller Adonisfesten. Öfv. af F. Gustafsson. (Finsk tidskr. 1879, 1., s. 329—334.)

Theodoret og Samtidige, Kirkens Historie i fjerde Aarhundrede. Oversætt. af C. A. H. Muus. 3. bog. 314 s. Kbh. (Schønberg.) 1879. 7 kr. — 4. bog. 336 s. 1880. 7 kr.

Thukydides. — Kullander, E., de orationis obliquae usu Thucydideo. Comm. acad. 53 s. Upsala. 1879. Edquist.

—. — Samme, quaestiones Thucydideae. 50 s. Ibid. 1879.

Contes populaires grecs publiés d'après les manuscrits du Dr. J. G. de Hahn et annotés par J. Pio. 272 s. Kbh. Høst. 1879. 10 kr.

Πῖος, Ἰωάννης, οἱ δύο ἀδελφοὶ κ' οἱ σαράντα ἐννειὰ δρᾶκοι. Δημῶδες Ἑλληνικὸν παραμύθιον ἀνέκδοτον. (*Παρνασσός, τόμ. Δ'.* 1880, s. 228—235.)

2. *Latinske forfattere og indskrifter.*

Ammianus Marcellinus, oversat ved V. Ullmann. 6. hft. (Skrifter udg. af Selsk. t. histor. Kildeskrifters Oversætt. XV.) 112 s. Kbh. Schønberg. 1879. (Medlemspris 2 kr. halvåret.) 7. hft. (Skrifter osv. XVI.) 74 s. 1880.

Augustini bekännelser. 1. o. 2. boken. Öfv. af W. Rudin. (Aftr. ur Läsning för hemmet.) 48 s. Stockh. (A. Nilson.) 1880. 30 ø.

—, Bekjendelser. Overs. af St. Vemmestad. 1. hft. 80 s. (Vidnesbyrd af Kirkefædrene III.) Kristiania. Malling. 1880. 75 ø.

Boetius. — Gustafsson, F., de codicibus Boetii de institutione arithmetica librorum Bernensibus. (Acta soc. scient. Fennicae XI., 1880, s. 341—344.) 4.

C. Julii Caesaris de bello gallico libri I—VII. Utg. af F. W. Häggström. 4. uppl. 164 + 125 s. Stockh. J. Arrhenius. 1879. 2 kr. 50 ø.

M. Tullii Ciceronis orationes selectae decem e quinta recognitione I. N. Madvigii edidit O. Siesbye. 184 s. Kbh. Soldenfeldt. 1879. 1 kr. 70 ø.

—, valda tal. Å nyo öfv. af Jul. Centervall. 1. hft. 182 s. Stockh. Linnström. 1879. 1 kr. 50 ø.

—, anden og fjerde tale mod Katilina. Til skolebrug udg. af Val. Voss. 55 s. Kristiania. Cammermeyer. 1879. 1 kr.

—. — Forchhammer, Joh., annotationes criticae ad Ciceronis de natura deorum libros. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 23—53.)

—. — Samme, annotationes criticae ad libros Ciceronis de officiis. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 200—213.)

—. — Grotenfelt, O., de orationis, quam Cicero de domo sua habuit, inventione et dispositione. Akad. afh. 44 s. Helsingfors. (tr.) Frenckell. 1879.

—. — Gustafsson, F., handschriftliche Mittheilungen zu Ciceros de finibus bonorum et malorum. (Hermes. XV., 1880, s. 465—470.)

—. — Madvig, J. N., Textrettelser til Ciceros Brutus. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 166—173.)

—. — Samme, Rettelser i Texten af Ciceros Tale for Caecina. (D. philol.-hist. Smf.'s Udsigt 1878—80, s. 11—14.) — Rettelse dertil. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 176.)

Cornelius Nepos. — Listov, C., vitae Themistocli, Aristidis, Epaminondae. Efter Corn. Nep. 20 s. Nykjøbing p. F. (Mackeprang.) 1879. 40 ø. (Nykjøb. l. skol. progr. 1879.)

Thascius Caecilius Cyprianus. Om d. alm. Kirkes Enhed og Om Herrens Bøn. Ovs. af J. N. Skaar. (Vidnesbyrd af Kirkefædrene I.) VIII + 68 s. Kristiania. Malling. 75 ø.

Q. Horatii Flacci oder och epoder m. förklar. anmärkn. utg. af Chr. Alfr. Fahlcrantz. 3. uppl. I. Text. VIII + 142 s. II. Anmärkn. 128 s. Stockh. F. & G. Beijer. 1880. 2 kr.

—, oder. Första boken. Metr öfvers. af C. A. Melander. 12 s. 4. Skellefteå. Öfversätt. 1880. (tr. 1877.) 50 ø.

—, tvenne oder. [II., 17. 20.] Fri öfversättn. af F. Gustafsson. (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland XVII., 1880, s. 388—393.)

—, beslut och handling, öfversättn. af Horatii andra epod af F. Gustafsson. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 343—345.)

—, tre skaldebref [ep. I., 10. 11. 12.] i svensk öfversättn. af H. G. Perander. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 35—40.)

Indskrifter. — Bang, A. C., einige Bemerkungen üb. d. Ausdruck „instinctu divinitatis“ der Inschrift des Constantinsbogens. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania. 1878, Nr. 16.) 8 s. Kristiania. (Dybwad.) 1879. 25 ø.

T. Livii historiarum Romanarum libri, qui supersunt, ex recens. I. N. Madvigii. Tert. edd. I. N. Madvigius et I. L. Ussingius. Vol. II. pars I. 302 s. Kbh. Gyldendal. 1880. 2 kr. 75 ø.

—, ab urbe cond. liber I. M. förklar. af A. Frigell. 154 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 1 kr. 60 ø.

—, liber XXI. Med förklaringar af A. Frigell. 2. uppl. 136 s. Stockh. Norstedt & s. 1879. 1 kr. 50 ø.

—, liber XXII. Med förklar. af A. Frigell. 104 s. Smst. 1879. 1 kr. 25 ø.

—. — Frigell, And., Livius som historieskrifvare. Inledn. t. Livii skrifter. 68 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 75 ø.

—. — Lyth, P. G., liviansk extemporaliebok. 156 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 1 kr. 60 ø.

Lucanus. — Friesen, C von, de vita et scriptis M. Annaei Lucani. (Progr. Stockholms Gymn. 1879, s. I—L. 4. Med sv. oversætt. af Phars. VII, 1—711.)

Martialis, nogle Epigrammer, ovs. af Valdemar Thoresen. (Ude og Hjemme 1880, n. 142.)

P. Ovidii Nasonis metamorphoses. Udvalg til Skolebrug udg. af V. A. Bloch. 1. hft. 4. opl. 120 s. Kbh. Philipsen. 1880. 1 kr. 35 ø.

—, Oversættelse af Ovids Forvandlinger I, 89—567, af C. A. Thortsen. (Efterladte Smaaskrifter. Kbh. 1880, s. 101—126.)

—, Midas (Ovids Met. XI, 89 ff.) metr. öfvers. af P. Johnsson (fortsættes). (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 151—152.)

T. Maccii Plauti comoediae. Recens. et enarravit I. L. Ussing. Vol. III. pars altera Epidicum Mostellariam Menaechmos cont. 454 s. Kbh. Gyldendal. 1880. 10 kr.

—. — Ussing, J. L., kritiske Bemærkninger til Plautus. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 54—75.)

G. Sallusti Crispi Jugurtha. Til Skolebrug ved O. Fibiger. 2. udg. 140 s. Kbh. Philipsen. 1880. 2 kr.

Seneca d. æ. — Gertz, M. C., adnotationes criticae in suasorias Annaei Senecae. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 146—156.)

Seneca d. y. — Brolén, Car. Ax., de philosophia L. Annaei Senecae. 85 s. (Upsala univ. årsskr. 1880. Filos. språkvet. 5.) Upsala. Akad. bokh. 1 kr. 75 ø.

Tertullians Forsvarsskrift for de Kristne mod Hedningerne. Overs. af C. J. Arnesen. (Vidnesbyrd af Kirkefædrene II.) 140 s. Kristiania. Malling. 1880. 1 kr. 35 ø.

—. — Nielsen, F., Tertullians Ethik. Afhdl. f. d. theol. doktorgrad ved universitetets 400års-fest. 118 s. Kbh. (Schønberg.) 1879. 2 kr.

Vergilii Aeneidos libri I—VI. M. förkl. anmärkn. utg. af R. Törnebladh. [4. uppl.] 293 s. Stockh. Arrhenius. 1879. 2 kr.

Vulgata. — Belsheim, J., die Apostelgeschichte u. die Offenbarung Johannis in einer alten Uebersetzung aus dem „Gigas librorum“ auf d. königl. Bibliothek zu Stockholm. Zum ersten Mal herausg. nebst e. Vergleich. d. übrigen neutestam. Bücher in derselb. Hdschr. mit d. Vulgata u. mit and. Hdschr. (Theolog. Tidskr. f. Norge.) XIX + 134 s. Kristiania. Malling. 1879. 4 kr.

Goijer, J. V., elegiae latinae. 21 s. Kalmar. Ax. Mellin. 1880. 50 ø.

Gustafsson, F., Runebergi apotheosis. [Latinsk digt.] (Finsk tidskrift 1880, 1., s. 130.)

Nyrop, Kr., Historia Apollonii regis Tyri, dens skæbne i middelalderens litteratur og dens sagnhistoriske betydning. (D. philol.-hist. Smf.'s Udsigt 1878—80, s. 9—11.)

Ussing, J. L., Fortolkning til J. N. Madvigs Udvalg af latinske Digteres Arbeider. Poetar. al. Latinor. carmina selecta. 2. udg. gjennemset og rettet efter textens 4. udg. 208 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 2 kr. 75 ø.

3. *Græsk og latinsk grammatik.*

Berg, C., græsk Formlære til Skolebrug. 5. udg. 214 s. Kbh. Steen. 1879. 3 kr. 40 ø.

—, en lille Forskole i Læsning af Græsk. 2. udg. 76 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 1 kr. 25 ø.

Cavallin, Chr., grekisk syntax, med afseende på den attiska prosan, till läroverkens tjenst utarb. 208 s. Lund. C. W. K. Gleerup. 1879. Indb. 3 kr.

Cavallin, S. J., de Xenophonteo temporum et modorum usu in enuntiationib. orat. obl. primariis ad tempp. praeter. relatis. (Lunds univers. årsskrift XVI., 1879—80.) — Anm. af *C.* (Pedag. tidskr. XVI., 1880, s. 391—397.)

Gustafsson, F., de vocum in poematis Graecis consonantia. (Acta soc. scient. Fennicae XI., 1880, s. 295—326.) 4.

—, några synpunkter i grekisk metrik (Alexanderson, Grekisk Metrik.) (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland. XVII., 1880, s. 1—15. 81—93.)

Heiberg, J. L., nogle Puncter af de græske Mathematikeres Terminologi. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 1—20.)

Knös, Ol. Vilh., de digammo homerico quaestiones. III. S. 225—373. (Upsala univ. årsskr. 1879. Filos., språkv. 1.) Upsala. Akad. bokh. 3 kr. [I. 1872. II. 1873.]

Linde, S., quaestiones etymologicae et grammaticae, ad exempla dorica atticorum scriptorum relatae. 58 s. 4. (Lunds univ. årsskr. XV., 1. Philos., språkvet. etc.)

Madvig, J. N., to sproglige Særheder i gl. græske Oversættelser af romerske Aktstykker. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 157—162.)

Pio, Jean, de oldgræske Præpositioners Skæbne i det nygræske Folkesprog. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 93—112.)

Rönström, J., de articuli usu Sophocleo. 77 s. Lund. Akad. afh. 1879.

Schmidt, C. P. Christensen, Aorist Indicativ om det Ikke-Fortidige i hypothetisk-betinget og potentialt Udsagn. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 245—271.)

Schmidt, C. P. Christensen, om Infinitivens Tempusformer ved ἐβουλόμην ἄν og lign. Udtryk. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 34—46.)

Tudeer, O. E., de dialectorum Graecarum digammo testimonia inscriptionum. (Diss.) 144 s. Helsingfors. 1879. 1 kr. 85 ø. [Leipzig. Simmel. 3 mk.]

Ahlén, K., bidrag till läran om finala och konsekutiva *ut*-satser i latinet. (Forts.) (Pedag. tidskr. XV., 1879, bihang, s. 1—49.)

—, om substantivs förening med prepositionsuttryck hos latinska språkets hufvudförfattare inom den klassiska prosan. Ett bidrag t. d. latinska stilistiken. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 81 —106, 177—199.)

Dahl, Bastian, om udtalen af latin i ældre og nyere tid. (Progr. f. Aars og Voss's lat.- og realsk. Kristiania, 1879, s. 53—78.) — Anm. af *C.* (Pedag. tidskr. XVI., 1880, s. 320 —323.)

Danielsson, O. A., studia grammatica. I. De genetivo et dativo pronom. lat. in *-ius* et *-i* desinentium. II. De voce *sirempS*. 63 s. Akad. afh. Upsala. 1879.

-em, „Bellum Grammaticale“ eller en latinsk formlära från 16de århundr. (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 145—150.)

Hackzell, M., om de hypothetiska satserna och deras inlärande på skolstadium. (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland. XVI., 1879, s. 171 ff.)

Knös, Ol. Vilh., de dativi finalis qui dicitur usu Taciteo commentariolum. 44 s. Upsala. 1878.

Læsebøger. Stiløvelser m. m. — Forchhammer, J., Stiløv. 2. udg. 88 s. Kbh. Reitzel. 1880. 1 kr. 25 ø. — Ingerslev, C. F., deutsch-latein. Schulwörterb. 8. aufl. Braunschweig. Vieweg. 1879. 5 mk. — Samme, latein.-deutsches. 8. aufl. 6 mk. — Iversen, C., Stiløv. 2. udg. 222 s. Prior. 1880. 2 kr. 60 ø. — Johanssen, J., stiløv. 168 s. Kristiania. Cappelen. 1879. 2 kr. — Samme, læsebog f. 4. klasse. 95 s. Smst. 1879. 1 kr. 20 ø. — Schreiner, E., Vocabularium t. Skolebrug. 63 s. Cammermeyer. 1880. 1 kr. 20. ø.

Thomsen, Vilh., udtalen af latin. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 21—22.)

Ursin, Nils af, utmärka de latinska infinitivformerna endast „handlingens beskaffenhet i tiden.“? (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland. XVI., 1879, s. 333—339.)

Ussing, J. L., indledningsord til diskussion om udtalen af latin og græsk. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 9—15.)

4. Græsk og romersk politisk historie, antikviteter, archæologi, kunsthistorie, mythologi, litteraturhistorie.

Aagesen, A., Forelæsninger over den romerske Privatret. Udg. af A. C. Evaldsen og C. Goos under Medvirkn. af R. Gram. 1.—7. hft. Kbh. Gyldendal. 1880. à 1 kr.

Anderson, Hild., quaestiones scenicae. 51 s. Akad. afh. Lund. 1878.

Arkæol. Gravninger og Fund i Orienten. (Ny ill. Tid. Kristiania, 1880, s. 373—374 m. bill. af statue funden i Larnaka.)

Aspelin, E., om de pergameniska fynden. 23 s. (Aftr. ur Öfvers. af Finska Vet.-soc.'s förh. XXIII.) 1880.

Assmann, W., lärobok i allm. histor. 2. svenska uppl., utg. af O. Alin o. Fr. Westling. I. Gamla tidens historia. 144 s. Stockh. Alb. Bonnier. 1879. 1 kr.

Bang, A. C., Kirken og Romerstaten indtil Constantin den Store. 264 s. Kristiania. Cammermeyer. 1879. 3 kr. 50 ø. — Anm. (Nær og Fjern. IX., 1880, n. 402.)

Bergman, G. Th., om Grekernas boningshus under den homeriska tiden. (Progr. f. Venersborg o. fl. lär., 1880, s. 1—16. 4. m. 1 træsn.-tvl.)

Bruun, Chr., palæografi og filologi. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 93—96.)

Bruun, C., Pompeji, dets Historie og Mindesmærker. 1—7. lever. Kbh. Philipsen. à 1 kr. — Anm. af J. E. Centervall. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 641 ff.)

Carl, F., o. H. Mehl, grekiska fornsagor. Bearb. af Ax. Stridsberg. M. illustr. 327 s. Stockh. Lamm. 1880. 3 kr. 50 ø.

Cavallin, Chr., om grundtanke och karakterer i Runebergs tragedi Kungarne på Salamis jämförd med Sophokles tragedier. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 501—531.)

Centervall, J. E., nyare pompejanska studier. (Anmeldelser). (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 641—657.)

(Cesnola,) lidt om Øen Cypern og dens Antikviteter ved E. J.-H. (Ude og Hjemme n. 69 og 71, 1879 m. bill.)

Christensen, Rich., Perikles's politik over for de Athen undergivne „stæder". (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 82—93.)

Delitsch, F., Haandværker-Liv paa Christi Tid. M. Forord af A. C. Bang. 96 s. Kristiania. Malling. 1880. 80 ø.

Dietrichson, L., antik Seglring af Sølv. (Forhdl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania. Aar 1878, s. 4.)

Dorph, C., græsk-romersk Mythologi til Skolebrug. 4. opl. 96 s. Kbh. Wöldike. 1880. 1 kr. 15 ø.

Menelaos som Afrika-Opdager. Efter G. Ellger. (Histor. Arkiv. Ny række I., 1879, s. 75—80.)

Estlander, C. G., om gräfningarna i Olympia. (Öfv. af Finska Vetensk.-soc. förhandl. XIX., 1876—77, s. 99—121.)

Froude, J. A., en Mirakelmager [Alexander fra Abonoteichos hos Lukian]. (Efter The Nineteenth Cent. Maanedskr. f. udenl. Litt. I. 1879—80, s. 1—33.)

Från södra Frankrike. Nîmes [antike bygn.]. (Ny illustr. tidn. Stockh. 1880, n. 46 m. bill.)

Gigas, Emil, nyere Digteres Bearbeidelser af Plautus' „Amphitruo". (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 113—139.)

G. G., Olympia. (Ny illustr. tidn. Stockh. 1880, n. 44 m. bill.)

—, festspelen i Olympia. (Smst. n. 48.)

—, et originalverk af Praxiteles. (Smst. n. 7 m. bill.)

Heiberg, J. L., Regne- og Mathematikundervisningen hos Grækerne og Romerne. (Vor Ungdom. 1879, s. 238—245. 339—344.)

—, philologische Studien zu griechischen Mathematikern. I—II. (Aus d. XI. Supbd. der Jahrb. f. class. Philol., s. 357—399.) Leipzig. Teubner. 1880. 1 mk. 20 pf.

Hetärer, det gamla Greklands, deras lif och öden. Öfv. från franskan [Fêtes et courtisanes de la Grèce, suppl. aux Voyages d'Anacharsis et d'Anténor] af Agathon Heliander. III + 229 s. Upsala. (E. Edquist.) 1879. 2 kr. 50 ø.

Hildebrand, Hans, fynden från Mykenai. (Antropolog. sekt. tidskr. I., n. 2., 1878. 32 s.)

[—, fynden i Troas. 1878 fortegn. s. 317.] — Anm. af F. Gustafsson. (Finsk tidskr. 1879, 1., s. 523—525); af *J. L.* (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 197—201.)

Hjärne, H., frågan om byzantinernas historiska betydelse. (Ny svensk tidskr. I. 1880, s. 73—94.)

Krenchel, V., Farvesansen og dens Tilstand i Oldtiden. (Tidskr. f. pop. Frmst. af Naturvidsk. 26. bd. 1879, s. 110—156.)

Lagus, W., Runebergs jemförelse af Euripides' och Senecas Medea. (Strödda blad. 4.) 85 s. Helsingfors. Edlund. 1879. 2 mk.

Lange, Jul., til Sammenligning mellem antik og modern Figurstil. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 21—33.) — Anm. af F. G. Knudtzon og P. Krohn m. 9 bill. (Ude og Hjemme, 1880, n. 120—121). — Replik af Jul. Lange. (Smst. n. 122.)

Lindroth, L., kort sammandrag af de romerska antiqviteterna. (Progr. f. Beskowska skol. i Stockh., 1880, s. 1—24. 4.)

Madvig, J. N., Bemærkninger om enkelte Punkter af den romerske Strafferetspleie i Republikens Tid. 37 s. 4. (Københavns universitets progr. til kongens fødselsdag 1879.) — Anm.

af J. E. Centervall. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 467—470.)

Olsson, P., förteckn. öfv. Östersunds högre elementarläroverks mynt- och medaljsamling. II. Antika mynt. (Progr. f. Östersunds högr. lär., 1880, s. 1—23. 4.)

Raville, Alb., Karthago. Ved V. L. (Fædrelandet. 1880, n. 101—106.)

Rydberg, Vict., Roman Days from the Swedish by A. C. Clarke. London. Sampson Low & c. 1879. 10 sh. 6 p.

Röding, Rud., Pompeji. En bild ur det antika stadslifvet. Med 2 litogr. planritn. o. 66 träsn. 127 s. Stockh. Centraltryck. 1879. 1 kr. 50 ø. — Anm. af J. E. Centervall. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 641 ff.)

Saloman, Geskel, la statue de Milo dite: Venus victrix. 1. part. 35 s. 4. 8 tvl. og 1 fotografi. Stockh. Forf. 1878. Ikke i bogh.

Sander, F., Endymion och Silene. (Ny illustr. tidn. Stockh. 1879, n. 19 m. bill. efter en marmorstatue i Vatikanet.)

Schiern, F., om en ethnologisk Gaade fra Oldtiden. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1880. s. 47—88.) — Anm. af C. G. Estlander. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 227—228.)

Schjött, P. O., Athen för Solon. VI + 70 s. Kristiania. Norsk forlagsforen. 1880. 1 kr. 50 ø.

—, de atheniske Symmorier. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt, s. 10.)

Schwanenflügel, H., Aristofanes og hans samtidige. (Ude og Hjemme, 1880, n. 133. 134. 135.)

—, Oldtidens Kulturhistorie i sine Hovedpunkter. 1. halvbind. 272 s. Kbh. Høst. 1880. 3 kr. 50 ø.

Stremme, Chr., Nero. (Histor. Arkiv. Ny række I., 1879, s. 342—363. 423—451. II., s. 32—53.)

—, Nero som Kunstner. (For Romantik o. Histor. 23. bd.; 1879, s. 252—276.)

—, Kleopatra. Efter gl. og nyere Forff. (Fædrelandet. 1880, n. 194—199.)

—, Livia, Roms förste Kejserinde. (Hist. Arkiv. Ny ræk. II., 1879, s. 161—181.)

Thrige, S. B., Skildringer af Cyperns Historie. (Histor. Arkiv. Ny r. III. bd., 1880, s. 296—318. 401—424.)

—, mindre Lærebog i den gamle Historie. 3. udg. 240 s. Kbh. Gyldendal. 1880. 2 kr. 40 ø.

Tregder, P. H., Haandbog i den græske og latinske Litteraturhistorie. 4. udg. 216 s. Kbh. Reitzel. 1880. 3 kr.

Ussing, J. L., den egentlige Betydning af Udtrykket provinciae consulares og praetoriae. I Anl. af Cic. de prov. cons. 15, 37. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 55—63.)

Utheim, J., Sagn og Fortællinger af Oldtidens Historie. 2.—3. hft. S. 97—240. Kristiania. Cammermeyer. 1879. à 65 ø. — 4.—6. hft. 1880. (S. 241—434. II. bd. s. 1—80.)

Weis, A. P., Terrakottafigurer fra Tanagra. (Ude og Hjemme, 1879, n. 101 m. bill.)

Weisse, J. P., lærebog i romerske antikviteter. Til brug i latingymnasiets øverste klasse. M. 15 træsn. VIII + 180 s. Kristiania. Stensballe. 1879. 3 kr.

Westin, Nils Gust., anteckn. öfver de grekiska vaserna. 45 s. Akad. afh. Upsala. 1877.

Wikner, Pontus, Narkissos-sagan och Platonismen. Föredrag. 38 s. Upsala. Edquist. 1880. 50 ø.

W(rede), R. A., Pompeji. (Pennibibl. XXXV.) 20 s. Helsingfors. 1879. 15 p.

VI. Romanske sprog.

J. R. de Alarcon y Mendoza, den mistænkelige Sandhed. Komedie i 3 Akter. Overs. af A. Richter. M. en indled. Artikel om Forfatt. 204 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 2 kr. 50 ø.

de Banville, Théod., Gringoire. Av. notes p. E. F. Lönnrot. 62 s. 16. Stockh. Seligmann. 1879. 50 ø. (Petite bibl. franç. 1.)

Baruël, E., og G. Trier, udvalgte Stykker af den franske Litteratur för 1830 m. Anmærkn. 334 s. Kbh. Høst. 1879. 3 kr. 25 ø.

Berndtson, C. I. B., svensk-fransk ordbok. 1.—2. hft. 400 s. Stockh. (Looström & k.) 1879. 3 kr. 50 ø. + 2 kr. 75 ø. — 3. (slut-)hft. 1880. S. 401—606. 2 kr. 75 ø. Kpl. 9,00.

Dante Alighieris guddommelige Komedie overs. af C. K. F. Molbech. 3. udg. 4.—11. hft. Kbh. Forlagsbureauet. 1879. Kpl. 10 kr. 50 ø.

Dubb, P. J. C., några betänkliga brister i de främmande lefvande språkens grammatika betraktad såsom skolstudium. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 60—68.)

Edström, Ernst Ludv., étude sur l'emploi du participe passé en français. Dissert. VI + 54 s. Göteborg. Gumpert. 1880. 1 kr.

Estlander, C. G., vid Camoens' minne. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 97—119.)

Fistaine, G., Cursus paa 100 Timer i Italiensk. 1.—8. hft. Kbh. Borchhorst. 1879—80. à 60 ø. — Nögle dertil. 84 s. 1880. 1 kr. 35 ø.

Gigas, Emil, litterære Foreninger i Spanien i det syttende Aarhundrede. (Histor. Arkiv. Ny række I., 1879, s. 306—320.)

—, spansk Hovedstadsliv for hundrede Aar siden. Ramon de la Cruz' Saineter. (Ude og Hjemme, 1879, n. 94. 96. 97.)

[Klefberg, F. A., läran om subjonctif i fr. 1878 fortegn. s. 320.] — Anm. af *L. L. L.* (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 351—358.)

Klint, A., objektet i franskan. 24 s. Stockh. Looström & k. 1880. 50 ø.

—, sur la transitivité du verbe français. Esquisse historique. VIII + 182 s. Stockh. N. Gleerup. 1879. 3 kr.

Lidforss, V. E., sobre el Fray Gerundio del Padre Isla. Madrid. 1879. (Revista Europea no. 3—4.)

—, anm. af K. A. M. Hartmann, üb. d. altspan. Dreikönigsspiel. 1879. (Litteraturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1880, s. 461—465.)

Læsebøger (franske). — Abrahams, A., og O. Arlaud, Læsestyk. f. Mellklas. 196 s. Kbh. Gad. 1879. 2 kr. 40 ø. — Hedin, Louise, läseb. f. begyn. 152 s. Örebro. Lindh. 1879. 1 kr. 50 ø. — Jung, C. F., Fortæll. af nyere Forf. (Lærebog III.) 334 s. Kbh. Gandrup. 1879. 3 kr. — Samme, Læseb. f. Beg. og Mellemkl. (Lærebog I, 2.) 206 s. Smst. 1879. 2 kr. — Knudsen, D. F., og N. Th. Wallem, (Læseb. f. Middskol.) Glossar. 45 s. Kristiania. Cappelen. 1880. 35 ø. — Pio, J., Læseb. f. Mellkl. 4. udg. 246 s. Kbh. Prior. 1880. 3 kr. 25 ø.

Lönnerberg, R. V., några erinringar vid läran om pronomina i franskan. (Progr. f. Nya elementarskol. i Stockh., 1880, s. 1—18. 4.)

Michelsen, C., tre franske Noveller udg. t. Brug ved Undervisn. og forsynede med Noter. 100 s. Kbh. (Lund.) 1879. 1 kr.

Nouvelle bibliothèque française à l'usage de la jeunesse. Collection d'ouvrages choisis redigée et munie de notes explicatives par Louis Paban. 3. éd. 1. livr. conten. 1. Madelaine, par Jules Sandeau. 2. Une visite au monastère d'Ensidlen, par C. Mallet. 119 s. Stockh. Askerberg. 1879. 1 kr.

Nouveau recueil de Farces Françaises des XVe et XVIe siècles publ. d'après un volume unique appartenant à la Bibliothèque Royale de Copenhague par Émile Picot et Christophe Nyrop. LXXX + 244 s. 12. Paris. Morgand & Fatout. 1880. 6 fr.

Nyrop, Kr., une question de phonétique romane. T + R en provençal. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 47—54.)

—, syntaktiske bemærkninger om le participe passé i ældre fransk. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 106—135.)

—, „elskeren i kurven" på gammelfransk. (Smst. IV., s. 272—281.)

Nyrop, Kr, zu Robert von Clari. (Ztschr. f. roman. Philol. III, 1879, s. 96—98.)

—, bribes de littérature populaire: le Vent et la Discorde. (Romania VIII., 1879, s. 443—444, sml. 589—590.)

—, notice sur un nouveau manuscrit de la Chronique de Reims. (Romania VIII., 1879, s. 429—433.)

—, variantes indiennes et danoises d'un conte picard. (Romania VIII., 1879, s. 137—140.)

—, anmeld. af W. Förster, altfranz. Bibl. I.—II. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 171—173.)

—, anmeld. af E. Koschwitz, sechs Bearbeit. d. altfranzös. Ged. v. Karls d. Grossen Reise. Heilbronn. 1879. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 235—243.) — Af sammes: les plus anciens monum. de la langue franç. 1879. (Litteraturbl. f. germ. u. rom. Philol. 1880, s. 338—339.)

—, anm. af to franske arbejder om le partic. og part. passé. (Romania VIII., 1879, s. 614—617.) — Af E. Fichtes: die Flexion im Cambridger Psalter. (Litteraturbl. f. germ. u. rom. Philol. 1880, s. 222—223.)

K. N., anmeld. af Ein spanisches Steinbuch hrg. v. K. Vollmöller. Heilbronn. 1880. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 174.)

Paris, Gaston, Sangen om Karl den stores Valfart. (Efter Acad. des Inscr. et Belles-Lettres. Mém. Maanedskr. f. udenl. Litt. I., s. 206—228.)

Riddarne af Fisken. Spansk folksaga uppteckned af Fernan Caballero. Öfv. af Åke W. Munthe. (Ny illustr. tidn. Stockh. 1880, n. 11.)

Romancero. Spanske Folkeromancer i Udvalg og Oversættelse ved A. Richter. M. Oplysn. og Klassifikation. 168 s. Kbh. Gyldendal. 1880. 2 kr. 25 ø.

Schandorph, S., Vittorio Alfieri. Livs- og Litteraturbillede fra d. 18. Aarh. i Italien. (Ude og Hjemme, 1879, n. 100—104.)

—, Luis de Camões. (Smst. 1880, n. 141.)

Schultén, H. af, ströftåg på den franska språkforskningens område. Härkomsten. (Finsk tidskrift 1880, 1., s. 173—186.) — Språkets utveckling. (Smst. 1880, 2., s. 329—342.)

Scribe, le verre d'eau. Par C. G. B. 126 s. 16. Stockh. Seligmann. 1880. 75 ø. (Petite bibl. franç. 2.)

Skolegrammatiker (franske.) — Brynildsen, J., 98 s. Kristiania. Cammermeyer. 1879. 1 kr. 60 ø. Anm. af G. Trier. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 168—171.) — Dubb, P. J. C., 4. uppl. af Fr. Wulff. 383 s. Lund. Gleerup. 1879. 3 kr. 50 ø. — Jung, C. F., 2. udg. (Lærebog II., 1.) 176 s. Kbh. (Klein.) 1880. 1 kr. 85 ø. — Knudsen, D. F., 63 s. Kristiania. Cappelen. 1879. 80 ø. — Ploetz, C., bearb. af H. S(imelius.) 3. uppl. 271 + 56 s. Helsingfors. Edlund. 1880.

4 mk. — Weber, T., 24 s. Kbh. 1880. 1 kr. — Widholm, A. E., I., 186 s. Stockh. Norstedt & s. 1879. 2 kr. Anm. af *L. L. L.* (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland XVII., 1880, s. 404—411.)

Steenstrup, Joh. C. H. R., fra Hyrdetiden. Efter nogle hidtil utrykte Breve, skrevne af en fransk Dame p. Frederik V.'s Tid. (Histor. Arkiv. Ny række I., 1879, s. 321—341.)

Stiløvelser, elementarbøger m. m. (franske). — Eibe, N. J., 100 Timer. 5. opl. 466 s. Kbh. Steen. 1879. 3 kr. 50 ø. — Giede, C., Stiløv. f. de øverste Klass. 128 s. Reitzel. 1879. 1 kr. 25 ø. — Hansen, M. J., de vigtigste homonymer. 33 s. (Progr. Tanks Sk.) Bergen. (Beyer.) 1880. 50 ø. — Jung, C. F., Elementarbog. 2. udg. (Lærebog I., 1.) 156 s. Kbh. (Klein.) 1880. 1 kr. 85 ø. — Samme, Stiløv. 2. udg. (Lærebog II., 2.) 128 s. Smst. 1880. 1 kr. 50 ø. — Michelsen, C., Stiløv. I. 72 s. Kbh. (Lund.) 1880. 1 kr. — Otto, E., Lærebog, ovs. v. Nathalia Siewers. Kristiania. Cappelen. 1879, 4 kr. — Pauli, C. G., skriföfningar. 2. uppl. 147 s. Stockh. Hæggström. 1878. 1 kr. 25 ø. — Pio, J., Ord til Udenadslær. 3. udg. 44 s. Kbh. Reitzel. 1879. 60 ø. — Ploetz, C., Rejseledsager. 132 s. Wöldike. 1880. 1 kr. 50 ø. — Samme, elementarbok v. C. M. Lindfors. 172 s. Helsingfors. Edlund, 1880. 2 mk. — Samme, v. C. Löfving. 4. uppl. Upsala. Schultz. 1880. 1 kr. 75 ø. — Samme, Syllabaire franç. Ovs. af C. Hyllested. 4. opl. 118 s. Kbh. Prior. 1880. 1 kr. 25 ø. — Sick, C., Material., I., 4. udg., 196 s. Gyldendal. 1879. 2 kr. — Wallem, N. T., Ordsaml. 65 s. Kristiania. Cappelen. 1880. 80 ø. — Wendell, H., synonymer. 60 s. Lund. Gleerup. 1879. 75 ø. Anm. af G. Stjernström. (Pedag. tidskr. XVI., 1880, s. 42—44.)

Storm, Joh., vokalernes kvantitet i de romanske sprog i sin udvikling fra Latinen. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 157—191.)

Sundby, Thor, anm. af Il Tesoro di Brunetto Latini p. da L. Gaiter. Bologna 1878—1879. (Romania VIII., 1879, s. 469—472.)

Svenonius, T. L., om bruket af subjonctif hos Chrestien de Troyes. Ett bidr. t. d. fr. språk. histor. grammatik. 72 s. Upsala. Akad. afh. 1880.

Svensk-fransk ordbok för militärer och teknologer. 2. uppl. VI + 131. Stockh. Norstedt & s. 1880. 1 kr. 50 ø.

Thomsen, Vilh., *andare — andar — anar — aller.* En kritisk-etymologisk undersøgelse. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 197—214.)

Trier, Gerson, om inddelingen af verberne i de romanske sprog. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 151—157.)

Trier, Gerson, om futurum og konditionalis af det romanske verbum *essere*. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 215—231.)

Wulff, Fr., la Chronique dite de Turpin, deux anciens textes français. VI + 76 s. 4. (Lunds univers. årsskr. XVI., 1879—80.)

VII. Andre ældre og nyere sprog.

Ahlman, F., svensk och finsk skoltolk. 178 s. Helsingfors. Edlund. 1879. 1 mk.

Ahlqvist, Aug., om möjligheten af ett finskt-ugriskt etymologiskt lexikon och om Donners komparativa ordbok. (Öfv. af Finska Vetensk.-soc. förhdl. XXI., 1878—79, s. 83—135.) — O. Donner, replik dertil. (Smst. XXII., 1879—80, s. 38—66.)

—, Forschungen auf dem Gebiete der Ural-Altaischen Sprachen. III. Üb. die Sprache der Nord-Ostjaken. 1. Abth.. Sprachtexte u. Wörtersamml. VIII + 194 s. Helsingfors. 1880. 5 mk.

—, är Accadiskan verkligen ett ural-altaiskt språk? (Öfv. af Finska Vetensk.-soc. förhdl. XX., 1877—78, s. 1—23.)

—, om Turkarnes primitiva kultur. (Smst. XXI., 1878—79, s. 248—252.)

—, ett irrbloss på forskningens fält. (Smst. XX., 1877—78, s. 37—39.)

Almkvist, Herm., om det sanskritiska ahám. 18 s. (Upsala univ. årsskr. 1879. Filos. språkv. 4.) Upsala. Akad. bokh. 50 ø.

Aminoff, Torsten G., reseberättelse [resa till Votjakerna i Kazan o. Vjatka]. (Öfv. af Finska Vetensk.-soc. förhdl. XXI., 1878—79, s. 224—238.)

Aspelin, J. R., Antiquités du Nord Finno-ougrien. IV. S. 249—318. 4. Helsingfors. 1880. 15 mk.

—, de la civilisation préhistorique des peuples Permiens et de leur commerce avec l'orient. (Travaux de la IIIe sess. du Congrès internat. des Oriental. St. Pétersb. 1876. Tome II., 1879, s. 389—415.)

Bidpai. Kalila og Dimna, en Række moralske og politiske Fabler. Fra det Arabiske overs. af C. A. Holmboe. XVIII + 171 s. Kristiania. Jac. Dybwad. 1880. 1 kr. 50 ø.

Brandes, E., Ushas og Ushashymnerne i Rigveda. En mytologisk monografi. 124 s. Kbh. (Gyldendalske sort.) 1879. 3 kr.

Buhl, Franz, sprogl. og hist. Bidrag til den arabiske Grammatik med udvalgte Tekststykker af Ibn-al-Ḥâǵibs ás-Sâfija. 158 s. Leipzig. (Kbh. Gad.) 1878. 2 kr.

Caspari, C. P., Grammaire arabe, traduite et en partie remaniée par E. Uricoechea. Bruxelles. Le traducteur, rue de la Concorde 61. Paris. Baer et Cie. 1879—80. 20 fr.

[Collin, A. Z., om och ur Rig-Veda. I. II. 1877—78 fortegn. s. 321.] — Anm. af E. Brandes. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 377—379.) — [II. 1878.] Anm. af F. Gustafsson. (Finsk tidskr. 1879, 1., s. 74—76.)

De tre Ulve, russisk Folkevise ovs. af Thor Lange. (Ude og Hjemme, 1880, n. 156.)

Donner, Otto, Finnish and Lappish and their Mutual Relationship. (Transact. of the Philol. Society. 1877—79, s. 602—612.)

—, die gegenseitige verwandtschaft der finnisch-ugrischen sprachen. (Acta soc. scient. Fennicae XI., 1880, s. 409—567.) 4.

Ebers, Georg, nye ægyptologiske Resultater. (Efter Deutsche Rundschau. Maanedskr. f. udenl. Litt. II., 1880, s. 221—240.)

Edgren, Hj., on the verbal roots of the sanskrit language and of the sanskrit grammarians. (Journal of the American Oriental Society, XI. 1879.) 55 s. (Göteborg, Gumpert.) 1 kr.

—, on the relation in the Rig-Veda between the palatal and labial vowels (*i*, *î*, *u*, *û*) and their corresponding semivowels (*y*, *v*). (Smst. XI, 1880, s. 67—88.) (Göteborg, Gumpert.) 1 kr.

Etruskerne. En histor. sprogl. Undersøg. af Laicus Hyperboreus. 66 s. Kbh. (Prior.) 1879. 1 kr.

Eurén, G. E., finsk språklära. 4. uppl. 127 s. Tammerfors. Hagelberg. 1879.

Finsk, svensk och rysk ordbok. 5. uppl. VIII + 135 s. tv.-8. Viborg. Clouberg & c. 1880. 1 mk. 50 p. — Rysk, finsk och svensk ordbok. 5. uppl. VII + 132 s. tv.-8. Smst. 1880. 1 mk.

Finska folksagor. M. teckn. af A. v. Becker o. S. Falkman. Öfv. från finskan. 35 s. (Folkupplysn.-sällsk. skr. XV.) Helsingfors. 1880. 60 p.

Folkesagn og Legender fra Japan. (Fra alle Lande 1879, I., s. 147—154. 214—230. 385—399. II., s. 150—160. 219—238.)

Frosterus, G., coup d'œil sur les peuplades finnoises occidentales dans l'antiquité. (Öfv. af Finska Vetensk.-soc. förhdl. XXI, 1878—79, s. 309—343.)

Herlin, K., finska skriföfningar. 16 s. (Åbo realsk. progr. 1877—79.)

Hertzberg, Rafael, finska folksagor. (Efter „Suomen kansan satuja ja tarinoita".) Med 18 teckn. af H. Schierfbeck. 88 s. 4. Helsingfors. Frenckell & s. (Stockh. Skoglund.) 1880. 7 mk.

Hertzberg, R., finska folkets trollsånger (saml. af Elias Lönnrot, Helsingfors 1880 udg. paa finsk.) (Finsk tidskrift 1880, 2., s. 459—469.)

Hjärne, H., „Antinormannismen" i den ryska historieforskningen. (Anmeldelser.) (Hist. bibl. utg. af Silfverstolpe 1879, s. XXVII—LI.)

(Fr. Hubad), Gudsdomme hos Slaverne. (Fra alle Lande. 1879, I., s. 339—348.)

Indianernes Tegn- og Pantomime-Sprog. (Fra alle Lande. 1880, I., s. 302—306.)

The Jātaka, together with its commentary; being tales of the anterior births of Gotama Buddha. For the first time edit. in the orig. Pali, by V. Fausbøll, a. transl. by T. W. Rhys Davids. II. 462 s. London. Trübner. 1879. [Kbh. Hagerup.] 8 kr. 25 ø.

Kalidasas Sakuntala. Oversat og forklaret af M. Hammerich. 3. gjennemsete udg. M. træsn. 208 s. Kbh. Reitzel. 1879. 4 kr. 50 ø.

[—], Sakuntala eða týndi hringurinn. Fornindversk saga í íslenzkri þýðingu eptir Steingrím Thorsteinson. 64 s. Reykjavík. Þorgrímsson. 1879. 70 ø. — Anm. af —*s*. (Norðanfari, XIX., 1880, n. 25—26.)

Lagus, W., Numi cufici aliaque orientis monumenta vetera in Finlandia reperta. (Travaux de la IIIe sess. du Congr. internat. des Oriental. St. Pétersbourg 1876. Tome II., 1879, s. 365—370.) — Anm. (Finsk tidskr. 1879, 1., s. 153—154.)

—, Idrisii notitiam terrarum balticarum ex commerciis Scandinavorum et Italorum mutuis ortam esse. (Atti del IV Congresso Internaz. degli Oriental. in Firenze 1878. Vol. I., 1880, s. 395—401.)

—, quelques remarques et une proposition au sujet de la première expédition Russe au Japon. (Travaux de la IIIe sess. du Congrès internat. des Oriental. St. Pétersbourg 1876. Tome II., 1879, s. 43—58.)

[—, lärokurs i Arab. 1878 fortegn. s. 322.] — Anm. af Herm. Almkvist. (Finsk tidskr. 1879, 2., s. 226—236.) — Genmæle af Lagus. (Smst. 1879, 2., s. 420—426. 512—519.) — Svar af Almkvist. (Smst. 1880, 1., s. 167—172. 252—256.)

Lappiske Æventyr fra Utsjoki. Efter K. Klemetsens Optegn. oversat af A. G. Nordvi. (Ny illustr. tid. Kristiania. 1879, n. 4. 5. 6. 10.)

Lieblein, J., lettre à M. Ernest de Saulcy. (Forhdl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878, Nr. 5, s. 1—4.)

—, Ægypternes Forestilling om Jordens Bevægelse. (Forhdl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878, Nr. 2., s. 1—11.) — Paa fransk i Congr. provinc. des Oriental. St. Etienne. 1875. II. Egyptologie. 1880.

Lieblein J., notice sur les monuments égyptiens trouvés en Sardaigne. (Forh. i Vidsk.-selsk. i Christiania 1879.) 58 s. m. 43 fig. o. 1 pl. Kristiania. (Dybwad.) 1879. 1 kr. 20 ø. — Anm. af K. Piehl. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 787—790.)

—, om to ægyptiske Præstetitler. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt s. 8.)

—, Sammenhængen mellem d. ægypt. og græske Kunst. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt s. 11—12.) — Modbemærkn. af Dietrichson. (Smst.)

—, sur la Ville de Tyr. (Atti del IV Congresso Internaz. degli Oriental. in Firenze 1878. Vol. I., 1880, s. 15—35.)

—, étude sur le nom et le culte primitif du Dieu hébreu Jahveh. (Congr. provinc. des Oriental. Lyon. 1878. T. I., 1880. s. 265—275.)

—, étude sur le Xétas. (Travaux de la IIIe sess. du Congrès internat. des Oriental. St. Pétersb. 1876. Tome II., 1879, s. 343—364.)

—, Ægypternes lære om sjælens udødelighed og tilstand i det andet liv. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 401—428.)

—, om Lægekunsten hos de gamle Ægyptere. 19 s. (Nord. medicinskt arkiv. XII., 1880, 2. hft.)

—, Bemerkungen zum Papyrus Ebers. (Ztschr. f. ägypt. Sprache u. Alterthumskunde. XVIII., 1880, s. 127—129.)

Mehren, A. F.*), exposé de la réforme de l'islamisme commencée au IIIème siècle de l'Hégire par Abou-'l-Hasan Ali El-Ash'ari et continuée par son école. Av. des extraits du Texte Arabe d' Ibn Asâkir. (Travaux de la IIIe session du Congrès internat. des Oriental. St. Pétersbourg 1876. Tome II., 1879, s. 167—332.)

—, den arabiske Filosof Ibn-Sab'îns Sendebrev til Kejser Frederik II af Hohenstaufen eller de Sicilianske Spørgsmaal som Bidrag til Kundskab om Filosofiens Udvikling i det XIII Aarh. (Vidsk. Selsk. Oversigt. 1879, s. 123—177.)

—, correspondance philosophique d'Ibn Sab'în avec l'Empereur Frédéric II. (Atti del IV Congresso Internaz. degli Oriental. in Firenze 1878. Vol. I., 1880, s. 371—383.) — Udtog i: Pietr. Perreau, intorno agli atti del IV Congr. etc. XIX. Corfù. 1881.

—, Correspondance du Philosophe Soufi Ibn Sab'în 'Abd oul-Haqq avec l'Empereur Frédéric II de Hohenstaufen, publ. d'après le mnscr. de la bibl. Bodléienne, cont. l'analyse générale de

*) Mehren, A. F., den ny-arabiske Romance. (For Romantik og Hist. 10. bd 1873, s. 235—274.)

cette correspond. et la traduction du 4e traité sur l'immortalité de l'âme. 116 s. (Extr. du Journal Asiatique. Spt. sér. XIX., 1879, s. 341—454.) Paris. Leroux. 1880.

Mehren, A. F., description d'une médaille mongole d'Abou-Saïd Béhâdur-Khân de la dynastie Ilkhanienne (716—36 Hég. = 1316—36 Chr.) (Mélanges Asiatiques tirés du Bulletin de l'Acad. Imp. des sciences de St. Pétersb. VIII., 1877, s. 443—447 m. træsn. efter d. orig. medaille.)

—, en åndelig Robinsonade eller den filosofiske autodidakt. Almenfat. bidr. t. fremst. af d. spekul. filosofis udvikl. hos Araberne i d. 12. årh. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879. s. 532—540.)

—, anm. af Selîm Effendi 'Anhûrî, *kitâbu kanzi-l-nâẓimi* Beyrût. 1878. (Ztschr. d. deutschen morgenländ. Gesellsch. 33., 1879, s. 708—711.)

—, anm. af Catalogue of Oriental Coins in the Brit. Museum, London 1874—79, I—IV. (Journal Asiatique. Spt. sér. XVI., 1880, s. 561—566.)

Nala-sagan. En indisk dikt från sanskrit tolkad af Hj. Edgren. 163 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 3 kr.

Oppman, R. M., seaman's interpreter in Swedish, Finnish a. English languages. 447 s. Helsingfors. Edlund. 1880. 5 mk.

Pahlman, E., finska folkvisor. II. Helsingfors. Lindgren. 1879.

Palander, E. V., Uebersicht d. neueren russischen Litteratur von d. Zeit Peters des Grossen bis auf unsere Tage. 91 s. Tavastehus. 1880. (Hämeenlinnan normalilyseon kertomus lukuvuodesta 1879—80.) 1 mk. 50 p.

Piehl, K., sur un emploi particulier de . (Ztschr. f. ägypt. Sprache u. Alterthumsk. XVII., 1879, s. 32—34.)

—, sur la flexion adjective en . en partie à propos d'une formule de l'époque saïte. (Smst. XVII., 1879, s. 143—148.)

—, sur le sens du mot . (Smst. XVIII., 1880, s. 64—69.)

—, un passage du Papyrus Ebers. (Smst. XVIII., 1880, s. 129—135.)

—, notice [sur deux signes hiéroglyphiques]. (Smst. XVIII., 1880, s. 135—136.)

Ratnavali eller perlbandet. Ett indiskt skådespel. Från Ludv. Fritze's „Indisches Theater" af G. T. Rabenius. IV + 104 s. Upsala. Edquist. 1879. 1 kr.

Retzius, Gust., finska kranier jemte några natur- och litteratur-studier inom andra områden af finsk antropologi. 200 s. fol. 41 pl. Stockh. Samson & Wallin. 1879. 25 kr. (velin 40 kr.) — Anm. af Rob. Tigerstedt. (Finsk tidskrift, 1880,

1., s. 107—128); af El. Aspelin. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 496—510.)

Rink, H., om grönlandske Plantenavne. (Meddelelser om Grönland udg. af Commissionen for Gr.'s geol. Undersøg. 3. hft., 1880, s. 212—214.)

Rysk tolk för svenskar. 55 s. Helsingfors. Frenckell & s. 1879. 1 kr. 10 ø.

Samtalsöfningar i finska och svenska språken. 188 s. Helsingfors. Frenckell & s. 1880. 1 mk.

Schmidt, Vald., Textes hiéroglyphiques inscrits sur pierre, tirés du musée de Copenhague. 22 s. 4. Kbh. (Høst.) 1880. 2 kr. 70 ø.

—, østerlandske Indskrifter fra den kgl. Antiksamling. Saml. og oversatte. 64 s. Kbh. (Høst.) 1880. 1 kr. 50 ø. — Anm. af K. Piehl. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 394—399.)

Syrjänische Hochzeitsgesänge gesammelt von M. A. Castrén, mit finnischer u. deutscher Uebersetz. hrg. v. T. G. Aminoff. (Acta soc. scient. Fennicae XI., 1880, s. 203—231.) 4.

Tegnér, E., Ninives og Babylons Kileskrifter. Paa Dansk ved C. F. Jung. (Popul. småskrifter af frem. forff. III.) 80 s. Kbh. Gandrup. 1879. 1 kr. 25 ø.

Thrige, S. B., De assyrisk-babyloniske Kile-Indskrifter og det gamle Testament. Efter Nowack. (Hist. Arkiv. Ny række, 2., 1879, s. 1—13.)

Trenckner, V., Pali Miscellany. Part. I. 84 s. London, Williams & Norgate. 1879. (Kbh. Hagerup.) 4 kr. 40 ø.

The Milinda Pañho being Dialogues between King Milinda a. the Buddhist Sage Nāgasena. The Pali Text edited by V. Trenckner. VIII + 430 s. London a. Edinburgh. Williams & Norgate. 1880. 21 sh. — Anm. m. foreg. af S. Sörensen. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 668—671.)

Tötterman, K. A. R., Varianten z. Profeten Hosea gesammelt. (Acta soc. scient. Fennicae XI., 1880, s. 233—255.) 4.

Zamahśarius, Al-Mufaṣṣal, opus de re grammatica arabicum, auctore Abu'l-Ḳâsim Maḥmûd bin 'Omar Zamahśario. Ad fidem codd. manu script. ed. J. P. Broch. Ed. altera, denuo recogn., adnott. crit. aliisque aucta. X + 394 s. Kristiania. Malling. 1879. 10 kr. 60 ø.